

MB
129.628

PODMANICZKY PÁL
Megszabadított élet
BIBLIAI ELBESZÉLÉS

OS

Megszabott

élet

PODMANICZY PÁL

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

Megszabadított élet

bibliai elbeszélés

Megszabadított élet

bibliai elbeszélés

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK A MAGYARORSZÁGI EVANGÉLIS BIZTALTSÁG SAJTÓOSZTÁLYA

Budapest, 1988

PODMANICZKY PÁL

Megszabadított élet

bibliai elbeszélés

OSZK

MS. 15. 628

1987

Eng. szám: 20-001/87

KIADJA A MAGYARORSZÁGI EVANGÉLIKUS EGYHÁZ SAJTÓOSZTÁLYA
Budapest, 1987

ISBN 963 7030 60 7

Felelős kiadó:
DR. NAGY GYULA

Lektorálta:
KOREN EMIL

Címlapterv és tipográfia:
KELEMEN EÖRS

MB 129.628

1989

Eng. szám: 50 001/87

Szedés: Nyomdaipari Fényszedő Üzem (88.7389)

Nyomás: Széchenyi Nyomda, Győr 88. K-1112

Felelős vezető: Nagy Iván igazgató

ISBN 963 7020 667

BRUNNEN

BRUNNEN
BRUNNEN

BRUNNEN
BRUNNEN

OSZK

OSZK

1589

Eng. num. 50 001/57

OSZK Budapest, Hungary

OSZK Budapest, Hungary

OSZK Budapest, Hungary

OSZK Budapest, Hungary

A találkozás

Két koldus addig orcátlankodott egy smirnai kereskedő körül, míg az belenyúlt a tarsolyába s egy hitvány rézpénzt vetett nekik. Mind a kettő mohón nyúlt utána az utca porába, de egymásnak koccant a koponyájuk, mire vad hördüléssel egymásra meredtek. Ez kellett az utca népének! Az oszlopsorok alól egy szempillantás alatt odagyült köréjük a boltok előtt urára váró rabszolga-népség, a tudományukat hangos szóval kínáló varázslók és jósok s az utcán ténfergő egyéb csöcselék. Megakadt a forgalom. Emitt egy áruval roskadásig megrakott talyigát vonszoló rabszolga káromkodott miatta. Amott gyaloghintót vivő rabszolgák uruk nevét és méltóságát kiáltották bele a tömegbe, hogy föleszméljen és tisztességtudóan utat nyisson. A gyaloghintó mögött lovas ember látszott.

Az egyik koldus végre úgy fölütötte öklével a másik állát, hogy az teljes súlyával nekitántorodott a mögötte állóknak. Erre fölkapta az alamizsnát, könyökével szétlökte a báméskodókat s elinalt. Az embergomolyag erre hahotázva megoldódott. Ment mindenki arra, amerre a dolga, a kedve vitte.

A rabszolgák szapora léptekkel igyekeztek tovább a gyaloghintóval. A lovas ember mégis eléjük került. Pedig nem is ló, hanem csak öszvér volt az állatja. De izmos, jól megtermett állatnak látszott.

Az első általútnál jobbra tért a lovas. Maga mögött hagyta a piacra vezető út zaját és tülekedését. Már csak lépésben ment. Végre gyöngén meghúzta a kantárszárat. Az öszvér elérte: megállt. Célhoz érték.

Az ember leszállt. Szelíden megveregette állatja tomporát. Az visszafordította fejét és ránézett. Örült, hogy gazdája meg van vele elégedve. Porlepte szőrén ott maradt gazdája tenyerének a nyoma.

Az utasember elővette köntöse egyik redőjéből verítéktörölő kendőjét s megtörülte izzadt homlokát és tarkóját. Aztán odalépett a kapuhoz, megfogta az oldalt függő koppantót s kétszer rásuhintotta a vaslapra. Az oszlopsor alatt végigszaladó visszhang volt rá a felelet.

Belülről kisvártatva lépések zaja hallatszott. Aki jól figyelt hallhatta: ketten igyekeznek a kapuhoz. Apró, meztelen láb csattanása járt elől, öreges, csoszogó léptek követték.

Valaki félretolta a kémlelő reteszt, s kiszólt:

– Ki az?

A rikácsoló kamaszhang kérdésére jóízű kacagással felelt a jövevény:

– Hát nem látod? Kukkants ki!

A kémlelő lyukon át kiszüremlett, amint a kamasz hangja odabent összekeveredett valami öreg, rekedt hanggal. Aztán mordult egyet a retesz, csikordult a kulcs és kinyílt a kapu. Fölnyurgult siheder lépett a nyílásába és köszöntötte a jövevényt:

– Üdvöz légy!

Nem is várta a szót, ment az öszvérhez, hogy gondjába fogadja.

A kapualj félhomályában töpörödött anyóka fogadta a belépőt. Mialatt annak a segítségével helyére tolt a reteszt, ráfordította a kulcsot, felelt a még el sem hangzott kérdésre:

– Egyre gyöngébben van a gazdánk...

Mégis, mire kiértek az oszlopsorokkal körülzárt udvarra, az egyik ajtóból türelmetlen, parancsoló szó kereste őket:

– Ki az? Ki jött? Azonnal jöjjön valaki ide!

A jövevény ment egyenesen a hang irányába. A küszöbre érve mélyen meghajolt:

– Az én uram, Filemon, köszöntését küldi neked!

Mire lassan fölegyenesedett, látta már a szoba félhomályában azt, aki előtt állott. Bizony, Demeter mester szemlátomást közeledett a vég felé. Magába roskadtan ült ott a szoba közepén, riadtan markolászta mindkét kezével karosszéke támláját, s hörögve szedte a lélegzetet. Nyilván kimerítette az iménti, erején felül való kiáltozás. Végre mégis meg tudott szólalni:

– Azt írta, hogy eljön, saját személyében...

Amit mondott, úgy mondta, mintha nem is várna feleletet. A jövevény mindazonáltal megadta a magyarázatot:

– Útban van. Holnap ér ide. Laodiceában is, Magnesiában is több az elszámolni való, semmint gondolta volna...

Demeter egyszerre csak felélénkült. Keserűen felkacagott, a kacajt megtoldotta kínos köhögéssel, s aztán kifakadt:

– Sok az elszámolni való! Kell az embereknek a rongy, amibe takargassák magukat! Nálam nem lesz sok elszámolni való. Az embereknek kisebb gondjuk is nagyobb, mint a nagy Artemis istenasszony...

Pihennie kellett. De amint bírta, folytatta:

– Tudja a gazdád, mit csinál. Igaz, nálam csak poshad a pénze. Ma a módosabbja is beéri a nagy istenasszonynak és világhíres szentélyének hitvány borostyánkőből való képével. Nem kell az ezüst, nem kell Demeter keze munkája...

Az előtte álló tiszteletteljesen hallgatta. Tekintete ráesett a beteg ember rettenetesen eltorzult, fölpuffadt kezefejére. Tudta, hogy az a kéz valamikor csodadolgokat mívelt, aranyból-ezüstből.

Mintha erőre kapott volna a nyomorult ember. Megpróbálkozott vele, hogy fölegyenesedjék. Valami megcsillant a szemében.

– Tudod-e, Onesimus, hogy valamikor tele volt munkával mind a két kezem? Ma három-négy legény is boldogul a munkával, akkor harminc se győzte. Ezen fölül nekem dolgozott Efézus minden valamire való ezüstmívесе. Amikor holmi Tarsusból való Pál el akarta hitetni Efézus népével, hogy nem istenek azok, amelyek kézzel csináltak, egy szavamra húszezer ember gyűlt össze a nagy színházba, s egy szívvel kiáltotta: nagy az efézusi Artemis!

Szava egyre halkult. Csak az emlékezés gyönyörűsége adott neki erőt.

Filemon küldötte várt. Demeter azonban hallgatott. Ereje is elfogyatkozott, meg fogva is tartották a múlt képei. Onesimus tehát megszólalhatott:

– Engem előre küldött az uram. Úgy vélte, hogy segítségére lehetnék Sarapionnak a számadások előkészítésében...

Mintha kígyó marta volna meg Demetert. Aki látta, azt hihette volna, hogy menten fölpattan ültő helyéből. De csak arra volt ereje, hogy torz kezével megmarkolja széke két karját, s egy hangosat kacagjon:

– Sarapion?! Megszökött a gazember! A galád! Itt hagyott tehetetlenül...

Levegő után kapkodott. S azután kacagott még egy keserűt, hogy a keserűségétől maga is megborzongott.

– De előbb megszede magát! Lopott az első naptól fogva, hogy fehérre meszelt lábával megvettem. Lopott annyit, hogy nem tudom, maradt-e sok, amin megosztozkodhatom a gazdáddal...

Odakapott a szíve tájékához. Szeme riadtan kidülledt. Valahogyan, akadozva, mégis ki tudta mondani:

– Aspasia!

Onesimus ment, hogy hívja. De az öreg cseléd már szembejött vele csoszogó lépteivel. Hajtotta a nyugtalanság.

Első dolga volt, hogy a kellemetlen jövővényt elhessegette gazdája mellől.

– Hordd el magad! Elég baj, hogy szegény gazdám még álmában is a gazdával vesződik. . .

Onesimus kilépett az udvarra az oszlopsor alá. Mélyet lélegzett. A beteg testnek mindenféle orvosságokéval keveredő szaga nagyon megülte a mellét. S a félhomály után mohón itta szeme a fényt. Még egyet lépett, és nekitámaszkodott az udvart szegő oszlopok egyikének.

Talán percek, pillanatok se teltek el, amikor énekszó ütötte meg fülét. Fölfigyelt. A szomszédos udvarból hallatszott, amely belétorkollott ebbe az udvarba. Leányhang volt, de azért telten, ércesen zengett. Anakreon versét énekelte a tücsökről:

Boldog vagy, kicsinyke tücsköm,
Aki fent a fák lombjában,
Harmattól megittasultan,
Trónolsz, mint király s dalolgatsz.

Sajátságos dallama volt az éneknek. Az embert majd a tücsök zümmögő szavára emlékeztete, majd meg szökött egyet, mintha a tücsöknek ágról ágra, virágról virágra való járását akarná utánozni.

Onesimus észre sem vette, hogy a harmadik sornál maga is dúdolja az éneket. Hiszen jól ismerte a szövegét is, a dallamát is. Gyerekkorában, a kolosszéi réteken, de sokszor énekelte. . . Ezt is az öreg Menandrostól tanulta. . . Nikét is megtanította rá. . .

Majd rákezdt az ötödik sorra. De akkorra már elhallgatott az éneklő leány. Nem folytatta a tücsök dicséretét, akinek a tavasz mindenét elébe tárja kinn a földeken, akit szeret a földműves, mert sohasem okoz neki kárt. . .

Az énekszó helyett könnyű saruk közeledő csattanása hallatszott a másik udvar felől. De ugyanakkor nagy sereg galamb rebbent fel onnan. Onesimus föltekintett rájuk s rajtuk felejtette a tekintetét. Elnézte, amint halk suhogással leereszkednek elébe, az első udvarba. Büszke járású, bóbítás volt valamennyi és fehér, mint a most leesett hó. . .

Mint katonák a vezényszóra, úgy fordultak valamennyien a folyosó torka felé, amely átvezetett a másik udvarról. Azt várták, akit kísértek. S az jött és az oszlopsor félhomályából kilépett a sugárözönbe, amelyet a delelő felé haladó nap árasztott le az udvarra.

Csakugyan, fiatal leány volt. Termetét olyan fehér köntös takarta,

mint galambjainak a tolla. Rőtárány haját ezüst pánt fogta át, amely szikrázott a napsugárban. Egy-kettőt még lépett az udvaron. Olyan könnyű volt a lépte, mintha lágy fuvolaszóra táncot lejtene.

Galambjai most már útját állták. Fölkacagott:

– Ejnye de éhesek vagytok, tubicáim!

S belenyúlt karján a kosárba és egy marékra valót széles mozdulattal szétszórt. Erre megnyílt az útja.

Alig lépett kettőt, egy vonalba került Onesimusszal. Az kilépett az oszlop mellől az udvarra, és mély meghajlással köszöntötte.

Most látta meg. Ráismert, de azért mégis kérdezte:

– Onesimus, te vagy az?

S menten meg is felelt a maga kérdésére:

– Bizony, az vagy. De megemberkedtél!

Onesimus főlegyenesedve állott előtte. Csak kigyulladt szeme sugara beszélt arról, hogy ő is csodálja azt, amit lát. A rózsabimbóra emlékezett és most kinyílt lilium pompázott és illatosodott előtte. De szólni nem szólt. A rabszolgának hallgatnia kellett.

A leány szemében pajkos szikra csillant meg.

– Nem ismeresz rá Nikére, egykori tanítványodra?

Onesimus merev tisztességtudással felelt:

– Megismertelek úrnő.

Szemben állottak egymással. Egyiknek is, másiknak is azt emlegette a szíve, hogy néhány évvel ezelőtt jó pajtások voltak. De erre Onesimus, a rabszolga, nem emlékeztethette azt a Nikét, aki most már nem mint gyereklányka, hanem mint úrnő állt előtte. S nem szólhatott erről Niké sem, mert előtte, a fölserdült, hajadon előtt, már nem is az ifjú legényke, hanem a fiatal férfi állt.

Tanácsstalanul, szótlánul álltak. Végre Niké tett egy bátortalan, eseten lépést.

– Mi járatban vagy itt, Onesimus?

Erre csak azt lehetett a válasz, amit Niké úgymint tudott:

– Az uram, Filemon küldött.

Hallgattak. Hagyták az olyan szavakkal való próbálkozást, amelyek egy tapodtat nem vitték előbbre őket. Mert mindketten – noha maguk nem tudtak róla – az elvesztett, egymáshoz vezető utat keresték.

Niké bátorodott neki.

– Tudad-e, Onesimus, hogy én most itt vagyok?

– Nem tudtam.

– Azóta vagyok itt, hogy Pergamonban meghalt a nagynéném, s nem maradhattam az üres házban egyedül. Még a télen kerültem ide. . .

Elhallgatott. A szíve összeszorult, majd egy sóhaj szakadt föl belőle:

– Így adnak kézről kézre az édesanyám halála óta. . .

A szíve arra készítette, hogy megkeresse Onesimus tekintetét. S megtalálta. Onesimus akkor emelte fel addig földre szegzett tekintetét.

Onesimus látta, hogy Niké derült, mindig mosolygó kék szemét elfutotta a könny. látta, hogy Onesimus kemény nézésű, acélkék szeme megértette, miről beszél az ő szeme, hiszen a szeme sarkában feléje csillant egy könnycsepp.

Találkoztak. Szóltak egymáshoz szó nélkül. Úgy beszélgettek, mint akkor, amikor a kolosszéi réteken együtt játszottak.

Szemben álltak egymással. De amint most szavuk, gondolatuk összekapcsolódott, mintha kéz a kézben egymás mellett haladtak volna, mentek vissza a múltba, jöttek volna újra át a jelenbe. . .

Most már Onesimus szólalt meg:

– Jó asszony volt az édesanyád. . .

S mert kevesellette, amit mondott, hozzátette még magyarázatképpen:

– Édesanyám helyett édesanyám volt, amikor az uram kölcsönadott hozzátok. . .

Ezzel beírta. De szívéen átfutott a hála meleg árama, amikor arra gondolt, hogy betegsége idején milyen szeretettel ápolta édesanyja, mintha nem is rabszolgapgyerek, hanem tulajdon gyermeke lett volna. . .

Niké is látta jó édesanyját, ő is földézte emlékét:

– Pedig mennyi gondja, baja volt a saját gyermekeivel is. . . A bátyám akkor vakult meg. . . Születésétől fogva beteg volt az öcsém. . .

Egyik emlékezés a másikat hívta.

– Emlékszel-e, Onesimus, a nagy tűzre, amikor a mi házunk is leégett?

Azt nem mondta, amire a tűz említésekor visszaemlékezett, hogy Onesimus milyen rettenthetetlen bátorsággal rohant be háromszor az égő házba, s mentette ki őt is, a bátyját is, öccsét is. . .

Onesimus is járt-kelt a múltban, s annak a láttára, ami elvonult előtte, megint kicsordult szívéből a háladatosság:

– Jó sorom volt akkor nálatok. Jó volt testemnek is, lelkemnek is.

Most azt látta, amiről nem hallgathatott. Meg kellett mondania, hogy látta, nem felejtí, vissza-visszatekint reája.

– Amikor meghalt az édesatyám is, amikor egészen magamra maradtam, te vigasztaltál engemet, Niké!

Látta azt, amit nem felejthetett, ami most nagy bátorságot adott neki a szólásra:

– Amikor a gazdám édesatyja véresre korbácsoltatott, te raktál, Niké, balzsamos gyölcsöt a sebeimre!

A hálának olyan lángja lobbant föl a szemében, hogy Niké nem állta a tekintetét. Lesütötte szemét. Meg aztán ráeszmélt a saját szomorú állapotára is.

– Nem tudom, mi lesz velem? Maholnap elmetszik a párkák Demeter nagybátyám élete fonalát s akkor, nem tudom, ki nyitja meg előttem a háza ajtaját?

A galambok fölszedték azt a maréknyi szemet, amit kaptak. A reménység újra odagyűjtötte őket úrnőjük köré. Sőt, akadt most már olyan is, amelyik nagy merészen megemelintette a szárnyát s odalebent Niké vállára. Miért ne tette volna meg? Mások is megtették, másszor is megtették...

Niké belenyúlt kosarába, s kinyújtva karját, nyitott tenyerén odatartotta a búzát éhes barátainak. Maga sem tudta, hogy így keres egy cseppnyi enyhületet szíve számára. S közben újra fölragyogott szemében, arca vonásaiban a mosoly...

A galamb most elindult válláról a tenyere felé. Csalogatta a búza. De egy büszke tartású, legyezős farkú megelőzte: fölrepült Niké tenyerére. A párja volt. Most aztán hódoló bűgással hívta, hívogatta...

Onesimus elnézte, hogy az oktalan állat, íme, pártját fogja a másiknak. Észre sem vette, hogy egy „miért” belemarkolt a szívébe, s úgy összefacsarta, hogy beléhasított a fájdalom. Miért nem vigasztalta meg azt, aki őt is megvigasztalta, amikor tépte szívét a fájdalom? Miért kell tehetetlenül szemlélnie a másik vergődését?

S föllázadt ez ellen a „miért” ellen. Jobbja megindult, hogy Niké vállára tegye. De megállt a fele úton. Csak kézmozdulat maradt.

– Niké, ne sírj!

Niké föltekintett Onesimusra a maga ragyogó tekintetével, s már magával ezzel a tekintettel felelt volna, ha nem mondja is:

– Nem sírok én, Onesimus. Láthatod. Megyek a dolgomra...

S ment. S ment Onesimus is. Tudta, hogy odaát, a szomszéd házban, Sarapionnak a műhely mellett való szobájában megtalálja azt, amivel dolgoz. S megtalálta. Sarapion rendes ember volt, ezt az egy jó tulajdonságát mindenkinek el kell ismernie. Szép rendben ott sorakoz-

tak a ládákban a levél-tekercek, miletusi, laediceai, pergamoni, korint-husi, athéni, római kereskedők megrendelő levelei, elszámolásai. Aki akarta, láthatta, hogy az efézusi Artemis istenasszonynak mindenfelé vannak tisztelői, mert mindenfelé kapós a képe, de főleg efézusi, világ-híres szentélyének az a takaros mása, amelyet Demeter mester remekelt és gyártott vagy egy emberöltő óta. Az írások között bőszéggel akadtak természetesen csökönyös adósok mentegetőzései, ígéretései. Egész ha-lomra való levele volt egy herakleai, Aristobulos nevű nagyúrnak, aki Demeternek az ezüstöt szállította odafent való bányájából, s aki mosta-nában türelmetlenebb hitelező volt, mint régente... Volt itt dolga bőven Onesimusnak. Örült, hogy hosszú a nap. Mire leszáll az est, talán jut annyira, hogy holnap eléggé tájékoztathatja urát, Filemont... Közben megörült annak, hogy a helyzet mégsem oly vigasztalan, amint maga Demeter gondolta... Ha Filemon most vonul vissza Demeter vállalatá-ból, a tőkét még megmentheti. Kamatozni, az igaz, az utóbbi időben bizony nem igen kamatozott...

Eljött az este. Elérkezett az estebéd ideje. Akkorra elhallgatott a műhelyben a munka. A kikötőből visszaérkeztek, akik elszállították a holnap induló hajóra a Korinthusból rendelt árut. Öregek, fiatalok, rabszolgák és szabadosok, fiúk és leányok megkapták azt, amivel elver-hették testük éhségét. Nikének gondja volt mindenre és mindenkire. Úgy járt-kelt a háznép között, mint galambjai között. Egyikhez-másik-hoz korholó szava volt, de elfogadták tőle ezt is zokszó nélkül, mert tőle a kemény szó se fáj, hiszen azt is mosolyogva mondta. S aztán elcsön-de-sedett minden. Pihenőre tért az egész ház.

Onesimus kitette fekvőhelyét a tornádra. Odakint nem volt olyan fülledt, fojtó a levegő, mint odabent a kamrában. Végignyújtózott a favázra feszített gyékényfonaton, és az égboltozatot nézte.

Az égen felhők vonultak. Egyre sötétebbek jöttek. Egymásra torlód-tak, meg-megálltak, majd lomhán tovább hömpölyögtek, gomolyogtak. A fogyó, halovány holdnak egy-egy båtortalan sugara néha áttört valamelyik ritkább felhőreteken...

Onesimus mindezt nézte, nézte... Benne a fájdalom felhői torlód-tak egymásra. Mint a távolról közelgő zivatar fel-fellobbanó villáma, úgy vonaglott át rajta újra meg újra a keserűség. Az a „miért”, amely már belekapott a lelkébe, kavargott benne. Meg-megmorajlott és sürgette a feleletet.

Miért? Miért nem állhat a mellé, aki valamikor annyi könnyét fölszárította? Íme, szakadatlan sorban jönnek a múltból, s összefacsarítják szívét gyermekkorának emlékei. Eleinte csak apró, igénytelen jelenetek rajzanak előtte. Útszéli kő fölvérzi a lábát: Niké kötözi be. Valami forróság veszi le a lábáról: Niké ápolja. Majd meg Niké esik ágynak: most meg ő ül ott az ágy szélén és sorra elmondja neki, amit öreg tanítómesterétől, Menandertől tanult. Beszél Odüsszeus hányattatásáról-vettetéséről, Pénélopé hűségéről, Kirké ravaszkodásáról... Majd eléje lépnek azok az emlékek, amelyeket sohasem felejteth, amelyek márványba faragottan állnak a lelke előtt, de ez a márvány él, vér és élet lüktet benne. Hallja, látja, miként csöndesíti, vigasztalja szinte megszakadó szívét Niké, amikor ott áll holtra korbácsolt édesapjának a teteme előtt. Ha nem bírja a megaláztatást, az igazságtalanságot, és elmenekül szüleinek a sírjához, Niké megsejti, utána megy és fölszárítja könnyeit, akárcsak az édesanyja cselekedte, ha az urak gyermekei kővel meghajgálták, szöges sarujukkal megrugdalták. S ki tudja, tanulhatott volna-e annyit, amennyit lelke nagy gyönyörűségére tanult, ha Niké nem könyörgött, kért volna annyit érte. A kegyetlen Herakleides hányszor akarta elszakítani kedves tanítómesterétől, de Niké könyörgő szavára újra meg újra ott maradhatott mindig kölcsönben Niké szüleinél, s így múlt el egyik év a másik után: tanulhatott, majd azt, amit tanult, továbbadhatta Nikének...

S aztán mindennek vége szakadt. Herakleidesnek, majd a fiának, Filemonnak kellett az ügyes, az íróvesszőt jól forgató rabszolga, visszaparancsolták tehát. Akkortájt amikor aztán Niké és szülei el is költöztek Pergamonba...

Onesimus szívében most keményen, dacosan szólal meg a kérdés: miért kellett elszakadniok egymástól? Maga is megdöbben, amikor ez a kérdés így fölmorajlik a szíve mélyéből. S a kérdés új meg új formát ölt. S a hangja egyre lázadozóbb, egyre merészebb. Miért olyan a sora, mint az oktalan baromé, amelyet majd itt, majd ott fognak igába, majd itt, majd ott állítanak be az istállóba, a jászol mellé? Hiszen az édesapja szabadnak született. Mint drága titkot, hányszor súgta ezt a fülébe az édesanyja! Mit tehet róla, hogy az édesapját lelketlen uzsorás kaparin-totta a markába, s rabszolgasorba juttatta?

S ezekhez a kérdésekhez most társul szegődik az a kérdés, amely azóta marja a szívét, amióta ma meglátta az árva Niké szemében a könnyeket. Megint hasogatja a szívét Niké szomorú, elhagyatott állapota. Riadtan veszi észre, hogy valami eddig még nem tapasztalt, paran-

csoló vágy keríti hatalmába. Riadtan látja, hogy már nem a pajtás iránt való szájalom az, ami búsítja. De torkán akad a szó, szinte eláll a szíve verése, amikor nevén akarja nevezni. Birokra kel vele. El akarja lökni magától. De nincs hozzá ereje.

Fáradt, erőtlen minden tagja. A nap még föl sem bukkant a látóhatár pereme alól, amikor már az öszvér hátán ül és szapora vágatással igyekezett, hogy délre Efézusba érjen. Fáradt az elméje is. Egyre-másra hullanak alá a gondolatai, mint a nyílvesztőtől talált madarak.

Csendes éjszaka borult Efézusra. Messze, ki tudja, hanyadik szomszédban, hosszan, elnyújtottan vonít egy kutya. Talán a gazdáját siratja. A környékbeli kutyák csak olykor-olykor vakkantanak egyet. A kertben a tücskök ciripelnek. Az egyik elhagyja, a másik rákezdi.

Meredek szélén bolyong. Át akar jutni a másik partjára. Ott van Niké. Nárciszból koszorút font. Hangos szóval hívja, mert a koszorút az ő számára fonta, a fejére akarja tenni. De sehol sincs palló, amelyen átmehetne. Megy jobbra, nincs! Fut balra, nincs! Nem tehet egyebet, leszáll a szakadékba s fölkapaszkodik a másik partra. De hol ereszkedhetik le? Sehol sem talál levezető ösvényt. Meredek sziklafal tátong alatta. Nincs más mód, át kell ugornia. Visszafelé megy, hogy távolról szaladhasson neki. Így. Most ugrik, röpül, hasítja a levegőt... Röpül, mint a madár...

Együtt járnak a mezőt, ő meg Niké. Kéz a kézben mennek. Egyiknek is, másiknak is koszorú a fején. Énekelnek. Sorra kerül Anakreon egyik dala a másik után. Niké közben nagyokat, pajkosakat kacag. Egy bokor narthex-kóróhoz érnek. Niké tör magának is, neki is. Így mennek tovább. Mintha Bakhus ünnepét ülnék. De nem: hiszen egyedül vannak. Nincs körülöttük mámoros gyülekezet. Egymásra tekintenek s Niké szeme úgy sugárzik az örömtől, mint még talán soha. S amint mennek, a mezőről beérnek a városba. Mennek utcáról utcára. Egy kapu föltáru előttük. Belépnek. Rabszolgák köszöntik őket mint urukat és úrnőjüket. Az udvaron fehér galambok lebbenek elébük. Niké teli marokkal szórja nekik a tiszta búzát. De, íme, egyszerre csak fekete árnyék vetődik az udvarra: lecsap a galambok közé s egyet fölkap. Niké elsikoltja magát s utána rohan. Onesimus fölkiált: Niké!

Fölriadt. Már újra ajkán van a szó: Niké! Ekkor azonban eszmél, hogy süket, sötét éjszaka veszi körül. Teljesen beborult. Egy sugárka sem int feléje. Álmodott. Szívébe éles fájdalom hasít.

Artemis oltára előtt

Megint rettenetes éjszakája volt Demeternek. Pedig a nap, amely fölvirradt Efészusra, az öröm napja volt, a nagy istenasszony, Artemis születése napja.

Még alig pirkadt a hajnal, amikor az öreg Aspasia, Demeter parancsára, hogy idejében indulhassanak, fölverte vackáról a négy frígiai rabszolgát. Nehéz szívvel cselekedte. Hiszen gazdájának az volt a szándéka, hogy olyan nyomorultan, ahogy volt, elviteti magát a templomba, Artemis oltára elé. Csak a frígiaiak bírták el a gyaloghintót gazdájuk testével. Azok egyebet se tettek, mint hurcolták a nagy terheket a kikötőbeli hajókhoz.

Demetert ezen az éjszakán megint a nyomorult, beteg szíve gyötörte meg. Már-már azt hitte, hogy utolsót dobban. Aspasia nem mozdulhatott el mellőle egy pillanatra se. Ápolta a rabszolga türelmével, egykedvűségével, és sorra próbálta az orvosságot, amelyeket az ilyen alkalmakra Herondas, az évek során rendelt. A félelem csak akkor vett erőt rajta, amikor gazdája félelmetes dolgokra fordította a szót. Emlegette Kloét, a feleségét, akit halálra gyötört, a fiait, a lányát, akiknek emlékezett az átkára, amellyel búcsút vettek atyjuktól haláluk órájában. Idézte az alvilág bíráit, Minost, Aiakost, Rhadamanthyst, s kegyelmet esdekelt tőlük. Omló könnyek közt kérlelte a Párkákat: Lakhesist, hogy tartsa meg élete fonálát, Atropost, hogy el ne vágja. Aspasia végre is megsoikkallta mindezt, és figyelmeztette, hogy ha már engedelmet keres, akkor folyamodjék a nagy istenasszonyhoz, Artemishez. Ha előre tudta volna, hogy a beteg embert ezzel milyen kockázatos vállalkozásra biztatja föl, aligha adta volna neki ezt a tanácsot. A szívgörcs épp akkor alább hagyott kissé, s így ráeszmélhetett Demeter, hogy honnan remélheti a leghathatósabb segítséget. Igaz, hamarosan megint olyan görcs facsarta össze a szívét, hogy Aspasia azt hitte, ha valamikor, akkor most következik el a vég. Akkorra azonban megtette Demeter dadogó szóval azt

a fogadást, amelyet most készül teljesíteni a nagy istenasszony oltára előtt.

A frígiaiak kettésével felváltva vitték uruk gyaloghintóját. Verítkezve, nyögve tették a gyötrelmes munkát. Irigy pillantásokat vetettek társaikra, akik ezalatt, pihenésképpen, az áldozati ajándékokat vitték. Mind a négyen egyetértettek abban, hogy elkeseredetten, vad gyűlölettel tekintettek Onesimusra aki könnyű szerrel haladt a gyaloghintó mellett, és nem vitt egyéb terhet, mint egy papirusztekercset.

Az út legkeservesebb része mögöttük volt. Amíg a zezugos utcákon, ahol gyaloghintóknak, terhet cipelő embernek, állatnak lépten nyomon ki kellett térniök, leértek a magnesia kapuhoz, amíg az Artemision felé vezető útnak azon részén, ahol a síroktól szegett úton egy szál pinia árnyéka sem enyhítette a nap perzselő tüzét, elértek ide, Flavius Persicusnak, Efézus városa nagy jótevőjének a síremlékéhez, bizony megszenvedtek valamennyien. Megszenvedtek a teherhordók, megszenvedett szegény Demeter, de megszenvedett Onesimus is. Neki kellett a lelket tartania abban az emberben, akinek a fájdalom most is tépte teste minden tagját, aki néhány órával ezelőtt még a halál révén járt, s akit percről-percre megriasztott a félelem, hogy nem ér el élve a nagy istenasszony színe elébe, s nem könyörögheti ki tőle a csodát, hogy hosszabbítsa meg nyomorult életét.

Flavius Persicus még haló porában is jótevő volt, mert síremléke körül nemcsak néhány cédrusfa kínálta hús árnyékát, hanem egy forrás is csörgedezett ott. A forrást egy márványkútba még a gazdag kalmár vezettette be, s jobb és bal felől márványpadokat állíttatott: maga is szerette ezt a helyet, ezért is temették ide. Alig tették le a frígiaiak terhüket, rohantak a kúthoz. Négy oldalon négy csövön ontotta vizét: egyszerre elolthatták szomjukat mind a négyen, s amint jóllaktak, teli marokkal lötyintették meztelen felső testükre a kút medencéjében összegyűlt vizet.

Demeter sóvár szemmel nézte őket. Onesimus elérte az óhaját. Elővette a maga ivókagylóját, színültig töltötte s odatartotta ajkához. Demeter mohón szürcsölte az üdítő, hús vizet, miközben hálás pillantást vetett rá. Amikor kiitta, Onesimus egy kendőt belemártott a kút medencéjébe s megtörülte verítékező homlokát. Demeter megkönnyebbülten sóhajtott egyet. Aztán fölfohászkozott:

– Nagy istenasszony, könyörülj rajtam!

Megint azzal az aggodalommal viaskodott, amellyel már hajnalban kemény harcot vívott.

– Onesimus, a nagy istenasszonynak az égből aláhullott képére kéredek: meg lesz elégedve az istenasszony azzal, amit neki szántam?

Aggódó tekintettel várta a feleletet. Onesimus újra megnyugtatta:

– A nagy istenasszony nem felejtí, hogy egész életedben neki szolgáltál...

Demeter nem tudott megszabadulni aggodalmaitól.

– Attól tartok, hogy nem elég a megabyzosnak és a papnők főasszonyának szánt 8–8 dénár. Kapjon mindegyik tízet. Jegyezd föl!

Onesimus bízott ugyan emlékezőtehetségében, de azért elővette kötőse redői közül jegyző tábláját és stílusával belevéste a viaszba a változtatást.

Demeter indulást parancsolt. Homályosan látó szeme türelmetlenül tekintett az Artemision irányába. Tudta, hogy innen, ahol az út még nem ereszkedik le a völgybe, már jól látni a templom méltóságteli oszlopsorait. A rabszolgák is előretekintettek. Az utat méregették, amelyet még meg kell tenniük nehéz terhükkel.

Még el sem érték az Artemision hatalmas területét körülövező falat, amikor bágyadt testük már fölujjongott a tenger hűvös lehelletére, amely a nagy kikötő, a Panormos felől jött elébük. A gyaloghíntót vivő frigiaiak szerették volna, ha társaik felváltanák őket. De gazdájuk indulatos szóval tiltakozott ellene. Sietett.

A kapunál álló őrség elcsodálkozott, hogy a napnak legföljebb, ha második órája érkezett el, s íme, az ünneplő gyülekezetből épp a beteg, magával tehetetlen Demeter érkezik meg elsőnek. A frigiaiak roskadozó inakkal vonszolták végig nehéz terhüket a messze elterülő udvaron. Még a templomot is meg kellett kerülniük. Attól északra volt a templomnak is beillő csarnok, ahol a főpap, a megabyzos és a papok főbbjei fogadták azokat, akik kéréssel elébük járultak.

A megabyzos tudta, hogy Demeter nem jön üres kézzel, s így némi megfontolás után teljesítette Onesimus által előterjesztett kérését, hogy fogadja az előcsarnokban, ahol gyaloghíntójában ülve adhatja elő mondanivalóját.

Főpapnak termett ember volt a megabyzos. Minden lépte, minden szava mutatta, mennyire tudatában van méltóságának. Az emberek átlagánál vállal magasabb volt, de vállára leomló fehér haja, derékig érő lengő szakála, bokáját verő, gonddal redőzött, vöröses lila bíbor köntöse még magasabbnak láttatta. Látszott, hogy szakállára, férfiúi méltóságának erre a bizonyosságára, különösképpen büszke. Balkeze folyton

azzal foglalatoskodott, hogy gyöngéd szeretettel simogatta, összefonódott szárait szétmorzsolta.

Demeter a köszöntés után menten arra tért rá, ami szívét szorongatta:

– Atyám, könyörögj érettem a nagy istenasszony képe előtt! Ha valakinek, Artemis istenasszonynak van hatalma rá, hogy enyhítse nyavalyámat, tartsa távol tőlem Hades hatalmát. Atyám, félek! Szeretnék még élni, valameddig...

Olyan könyörgő tekintettel nézett a megabyzosra, emelte feléje duzadt kezét, mintha maga a nagyhatalmú istenasszony állna előtte. A megabyzos nem felelt. Várta a folytatást.

– Fogadást tettem az istenasszonynak s azt, íme, teljesítem – folytatta Demeter. – Hoztam kincseket a templom számára. Elhoztam legszebb mívű arany és ezüst tálaimat... S hoztam pénzt, amelynek a kamatjából ezen a napon minden évben áldozat mutattassék be, és megajándékoztassék a templom minden szolgálója... Ez a rabszolgá fölolvassa, miképp gondoltam az adományok elosztását...

S nehézkes mozdulattal Onesimus felé mutatott. S mialatt az egyik frígiai egy aranykoszorúval díszített ezüsttálat nyújtott át a megabyzosnak, mintegy mutatóba a hozottak közül, Onesimus olvasni kezdte az alapítvány rendelkezéseit:

– Thargélion hatodik napján, a nagy istenasszony születése napján áldozat mutattassék be minden évben, éspedig étel és italáldozat 25 dénárért, ugyanakkor adassék minden évben a megabyzosnak 10 dénár, a papnők főnökasszonyának 10 dénár, 55 táncos mindegyikéek egy-egy fél dénár, az 55 táncosnő mindegyikének egy-egy fél dénár, 55 templomszolga mindegyikének egy-egy fél dénár, a kincstár 9 őrének egyenként háromnegyed dénár, 63 külső szolgának fejenként egy negyed dénár, 14 énekes mindegyikének egy fél dénár, 15 fuvolás mindegyikének egy fél dénár, 15 citerás mindegyikének egy fél dénár, ez összesen minden alkalommal 173 dénár.

Az út töredelme, a testi nyomorúság elbágyasztotta Demetert. Érezte, hogy nem tud figyelni arra, amit Onesimus olvas. Ezért óvatosságból megkérdezte:

– Minden úgy van, ahogy hajnalban megmondtam, s akkor kiszámítottad?

Onesimus intett, hogy nyugodt lehet: minden akarata szerint van belefoglalva az írásba.

Demeter ereje fogytán volt. Mindazonáltal erőt vett magán s kimondta azt, amit még ki kellett mondania:

– Mindez, úgy gondolom, 1800 dénár kamatja, ha a pénzt jól forgatjátok. Ezt is, a kincseket is átadja majd neked Onesimus, kolosszébeli atyámfiának, Filemonnak, a rabszolgája...

Az utolsó szavakat már akadozva mondta. Jó, hogy a megabyzos mellett álló papok egyike értett az orvosmesterséghez. Ez fölvette a beteg ember gondját. Átvitette a csarnok túlsó oldalának az oszlopsora alá. Ott csöndesebb is, hűvösebb is volt. S amikor Demeter megcsöndesedett s látta, hogy kerülgeti a legjobb orvosság, az álom, magára hagyta.

Ezt várta egyik szemfüles társa. Óvatosan, hogy senki se lássa, odalopódzott Demeterhez. Öreg, nagyon öreg lehetett. Még a régi idők papjai közül felejtődött itt. Puffadt, csupasz, asszonyos képe csupa ránc volt. De azért fürgén mozgatta hájas tagjait. A pénz mohó vágya kergette, űzte most is. Fölébe hajolt Demeternek:

– Rám hallgass, én tudok segíteni rajtad ... Én tudok olyan varázsigét, amelynek hallatára Artemis istenasszony csodát mível ... Senki sem tudja, csak én ... Ha megfizeted, elmondom fölötted ...

Vékony hangja olyan volt, mint a kígyósziszegés. Demeter föleszmélt:

– Jó lesz! Megfizetek ... Alkonyatkor várlak ...

Onesimus szabad volt. Hites nyugta ellenében mindent átadott. Az orvos-pap megbiztatta, hogy szemmel tartja Demetert, aki csakugyan elszenderedett. Mitévő legyen? Föltekintett az égre s látta, hogy a napnak harmadik órája éppen most lehet elmúlóban. Még három óra a hatodik óráig, amikor delelőre ér a nap és az ünneplő gyülekezet bemutatja a nagy áldozatot. Az áldozatot hozó ünnepi menet a negyedik és az ötödik óra között indulhat el ...

Egyszeriben csak öröm gyulladt föl az arcán. Belekapott a szívébe a reménység, amelyre gondolni sem mert. Hiszen akkor elébe mehet a menetnek a nagy színházig, a piacig, vagy akár a kis színházig, s láthatja Nikét, amint ott megy az efézusi hajadonok sorában ...

De semmi értelme sem volna, hogy már most elinduljon ... Az utcán térferegjen? S feleletképpen a kérdésre megtette azt, aminél jobbat nem cselekedhetett: maradt az Artemisionban.

Megállt a megabyzos és a főbb papok fogadó csarnoka előtt. Merre induljon? A templomon túl, ennek a csarnoknak a párjaképpen van a papnők főnökasszonyának, az előkelőbb papnőknek a fogadó csarnoka: arra nem kerül. Mintha a Panormos hús levegője csalogatná, lefelé indult: a papok, táncosok, fuvolások, citerások háza felé. Amint elhaldt mellettük, hallotta a papok utolsó énekpróbáját. Még el sem ért a

két hosszú épület sarkához, a papok énekét fuvolaszó váltotta fel: a táncosok is elpróbálják még egyszer a táncot, amelyet a nagy áldozat alkalmával fognak lejteni. Tovább ment, s elérte a hatalmas kőfalat, amely messze, messze, ameddig a szem ellát, büszkén, méltóságtelin határolja körül a nagy istenasszony birodalmát. A fal mentén odáig ment, ahol a távolból szembefordulhatott a templommal. Amint a nagy térségen végigtekintett, megdobbant a szíve. Arra kellett gondolnia, hogy akkorra, amikor a nap delelőre ér, emberek tízezrei és tízezrei fognak itt tisztességet tenni Artemisnek, a nagy istenasszonynak. Láta a tér közepén, a templom alatt a fehér márványtömbökből felépített oltárt, amely méltó Artemis méltóságához és rajta túl, gőgösen kitekintve a hajókkal teli kikötő, Efézus városa, a dicsőségétől visszhangzó, nagy világ felé, ott állott megmámorosodott tekintete előtt a világ hét csodáinak talán a legcsodálatosabbika, a nagy istenasszony csodaművű temploma. S megindult feléje. Vonta a csodálat. Hajtotta az áhítat.

Nem nézett sem jobbra, sem balra. Láta is, nem is, amit ott láthatott volna. Jobb felől már nagy volt a sürgés-forgás a papnők csarnoka körül. A beavatott papnők voltak a legnagyobb számmal. Jöttek a szent szolgálatból kiöregedettek is, lassú, méltóságteli léptekkel. Néhány növendék, a papnő méltóságába még be nem avatott leány, az áldozati táncot próbálta, amelyen már résztvehettek. Bal felől, az őrség csarnoka felől, most indult az őrségváltás. Az örök egy másik, nagyobb csapatja másfelé készült.

Elért az oltár elé. Hófehér lapja tisztán várja a nagy áldozatot. A nap át meg átkutathatta a maga izzó, könyörtelen sugaraival: nem talált rajta egy szemernyi foltot sem. Az oltárlapnak vagy egy arasznyira kiugró széle védte az oltártömb domborműveit, Praxiteles csodálatos alkotása-it. Onesimus most is, mint annyiszor, tágranyílt szemmel csodálta a művész márványba faragott bizonyágtévését. Amint szemben állott az oltárral, Artemisnek, az életet adó istenasszonynak a magasztalását látta. Középuött állott, áldásra emelve mind a két kezét, maga az istenasszony. S hogy áldása az élet, azt a két dombormű magyarázta az oltár két oldalán. Jobb felől egymás kezét fogó mátkapár tekintett reá, mögöttük egy anya tartotta felé gyermekét, mintha azonmód tőle kapta volna a mellette állott boldogan az apa. Bal felől borját vezető szarvastehén és agancsát büszkén viselő szarvasbika hódolt neki. Mögöttük egy apró bocsaitól körülvelt medvepár közeledett feléje. Onesimus most megkerülte az oltárt, s egy pillantást vetett a másik oldal domborművére. Ezen Artemist, a vadászat istenasszonyát ábrázolta ki a művész. Egy

elejtett vadkanon áll az istenasszony, vállán puzdra, baljában kézi, mögötte nimfái, körülötte csaholó vadászebek, s magasra emelt dárdájával épp elejteni készül az elébe került, agancsos fejét rátartian magasra emelő, hatalmas szarvasbikát.

Onesimus tovább ment. A templomot körülvette a kincses kamrákat és a raktárakat magában foglaló oszlopos csarnokoknak a négyszöge, amely csak elöl, a templom homlokzata előtt szakadt meg, széles részt hagyva. Onesimus áthaladt ezen, s már föllépett a templomhoz vezető lépcsőfokok elsejére, amikor régi, kedves emlék fogta meg a szívét. Serdülő fiú korában történt, hogy tanítómestere, az öreg Menandros, kevéssel megvakulása előtt, elhozta Efézusba, elhozta ide, az Artemisionba is, s nyitogatta gyermeki szemét a szenthely fönségének és szépségének a meglátására. S akkor Menandros körülfuttatta vele a templomot, megszámloltatta vele a négy oldal oszlopaikat, aztán bevitte a templom előcsarnokába, s megszámloltatta vele a belső hat oszlopsor oszlopaikat. Azóta tudja, hogy Artemis templomát 127 oszlop hordozza. S mert akkor Menandros azt mondta, hogy az oszlopoknak ez az erdeje az Artemision legfőbb ékessége, most sem ment föl a lépcsőn, hanem előbb letről csodálta meg a homlokzat és az egyik oldal oszlopsorát. Emlékezett arra is, hogy Menandros miképp magyarázta meg neki az oszlopok magasságát. Ha a legmagasabb emberek közül tizenkettőt kiválasztának, s azok sorban egymás vállára állnának, akkor a legfölül álló talán elérné az oszlop koszorúját ...

Elálmélkodott ezen újra, s fölmenvén az öt lépcsőfokon, belépett az oszlopok alá. Itt, a templomnak ezen a külső falán, azoknak az asszonyharcosoknak, az amazonoknak a történetét faragta márványba művészeknek a vésője, akik valamikor régen itt az első templomot fölépítették a nagy istenasszony, Artemis tiszteletére s örökségül hagyták az utánuk következő nemzedékekre, hogy neki tisztességet tegyenek. S amint ment az oszlopok mellett s látta a művészeknek remekét, megint hallotta a jó Menandros hangját, aki annyiszor elmondta neki mindezt. Íme, fővárosukból, Themiskyrából, kiszáguldanak tüzes paripáikon az amazonok: a kardjuk vérre, dicsőségre szomjas. Szinte nem is hinné az ember, hogy asszonyok olyan keményen fogják a kard markolatát. A vitézek java áll ki velük bajvívásra. Itt, ezen a képen, Bellerophon, a szárnyas Pegasos-lovon ülve vívja velük harcát. Amott meg Herakles teljesíti az Eurystheus adta parancsot és Hippolyte királyasszonytól elragadja fegyverzetét. Onesimus nem vette sorra a képeket. Inkább csak ott állott meg egy-egy pillanatra, ahol akkor, gyermekkorában,

különösképen megragadta képzeletet a művész munkája. Ilyen volt az is, amely előtt most állott: az amazonok Penthesileia vezérlete alatt hadba szállnak, hogy segítségére siessenek a görögök által szorongatott Trója városának. Gyönyörködve nézte most is a pompás, szilajon fölágaskodó paripát, amelyet Penthesileia olyan délcegen ül meg. S amint elnézte a vezért és seregét, csodálkozással állapította meg, hogy a művész milyen tökéletes összhangban faragta bele az amazonok alakjába a női bájt és a férfias harciasságot. Itt lassan haladt. Gondosan szemügyre vette ennek a képsorozatnak minden darabját. Itt az amazonok támadása meghátrálásra kényszeríti a görögöket. A következő képen azonban már Akhilles száll szembe a gyönyörű Penthesileiával. A következőn Penthesileia már elesett Akhilles fegyverétől s Akhilles, szépségétől, bátorságától lenyűgözötten, megrendülve áll teteme előtt. Kifaragta a művész azt a jelenetet is, amikor Akhilles a rút Thersitest, aki gyalázattal merete illetni Penthesileia tetemét, egyetlen ökölcsapással leteríté. Thersites torz alakja a maga karikalábalával, púpjával, csúcsos fejével most is mosolyra indította. Azt kapta meg, amit megérdemelt...

Maga sem tudta, hogyan, fölriadt merengéséből. Ráeszmélt, hogy az idő múlik. Visszakerült gyors léptekkel a homlokzat oszlopsora alá. Hadd vessen legalább egy pillantást a templom belsejébe ...

Kereste azt az áhítatot, amely ezt a mai napot annyi ember számára ünnepnappá avatta. A templom belseje, az istenasszony képe nem vonzotta. Amikor először járt itt, Menandros csak arra tanította, hogy a templomot, mint a művészet hatalmas alkotását csodálja. Az istenasszony képét akkor nem is látta. Akkor a szent függöny takarta. S amikor egyszer meglátta – történetesen ugyancsak az istenasszony születése napján – csalódott. Amit Menandros áhítatos szóval tanított minden élet anyjáról, forrásáról, arról a valakiről, akit Artemisnek, a nagy istenasszonynak is neveznek, nagy várakozással töltötte el a lelkét, amelyhez képest nagy méretei ellenére is olyan valóságosan kicsinynek látszott neki ez a kép az Artemision szent helyén.

Mégis rálépett a templom küszöbére. Csak néhány pillanat kellett, míg szeme megszokta a templom félhomályát. S akkor látott. A szent függönnyt most húzták félre a papok. Az ünneplő gyülekezet hadd láthassa az istenasszony égből hullott képét. S Onesimus nézte. Széttárt két karja mintha hívta, hívogatta volna, de sápadt arca, meredt tekintete hidegen hagyta. Megszámlálhatatlanul sok melle az élet ígérete akart ugyan lenni, de olyan valóságosan volt most is az egész alak, amint ott állott feszesen valami furcsa tehének képével kivarrott takaróba

csavart lábaival. Hiába volt ott a fején az istennői méltóságát hirdető bástyakorona, Onesimus hidegen, értelmetlenül tekintett rá a küszöbről.

Az oltár két oldalán épp akkor rakták le a szolgák öszvérek hátáról az áldozathoz szükséges rőzsekötegeket. Onesimus mégis megállt az oltár előtt. Homlokfalának képe, az életet adó istenasszonynak a képe, valami ellenállhatatlan erővel vonzotta.

Az ifjúnak és a leánynak, az anyának és az apának a tekintete miatt fordul feléje? Miért cselekszi ugyanezt még az értelmetlen állat, a szarvas, a medve is? Miért kell neki is, Onesimusnak is, álmélgodással megállnia előtte? Bástyakorona nincs a fején, köntöse olyan, mint akár-melyik görög hajadoné; semmi, semmi sem mutatja, mintha istenasszony volna. Nem akar egyéb lenni csak nő, akinek csak az a méltósága és ékessége, hogy egészséges és szép.

Onesimus nem tudta elfordítani tekintetét Praxiteles remekéről. A nap sugarai szeme sugarával együtt szegeződtek reá. S egyszeriben úgy tetszett neki, mintha az istenasszony alakja nagyobb volna, mint amilyennek eddig látta. S amint nézett tágranyílt szemmel, a nap mintha megmutatta volna azt, amit eddig nem látott: az istenasszony teste nem hideg élettelen márvány, hanem élet, meleg, piros vérnek az árama lüktet benne. A szeme nem üres tekintettel mered reá, hanem lát, néz, beszél ...

– Ki az, akit lát? kérdezi, s máris riadtan döbben rá a feleletre: – Niké az, akit lát.

Odakap a szeméhez. Káprázat játszik vele? Látomást lát? Nem. Mindent tisztán, világosan lát. Látja a templomszolgákat, amint megfeszült izmokkal hozzák a nagy rézlapokat, amelyeket az oltár lapjára helyeznek. Ezekre kerül az áldozat, ezeken gyűjtják meg az áldozat tüzét. Jól látja mindezt, de bizonyos az is, hogy az istenasszonynak Praxiteles faragta képében Niké mosolygó, sugárzó képemására ismert ...

Megfordult és ment. Ment az egyenes úton, amely kivezetett az Artemisionból. Kiérve, nagy sebbel-lobbal igyekezett a Myrna felé nyíló kapu irányába. Ezen áthaladva, nem a szokott útvonalon ment elébe a menetnek. Hogy hamarabb találkozhassék vele, nekivágott a Pion északi és északnyugati lejtőjének, s kusza sikátorokon át törekedett a nagy színházhoz. Amikor odaért, hallotta, hogy a menet még el sem indult. A Lepre lejtőjén húzódó néhány mellékutcán átsietve, még egy darabon megelőzte. A kis színház, az Odeion lépcsőjén végre

megtelepedett. Itt már hallani lehetett a várakozó tömeg zszivájában is az elindult és közeledő menet kürtöseinek a szavát.

A menet élén – egy-egy kürtőssel jobb és bal felől – Silenos haladt, Efézus városának nagyhatalmú kancellárja. Kicsibe múlt, hogy csorba nem esett éppen itt, ezen a helyen, méltóságán. Egy kóbor kutya, bosszantotta talán a kürtöző is, megdühödött fekete lovára, s úgy megugatta, hogy az fölágaskodott s majd levetette nyergéből azt a férfiút, akit addig nagy emberi hatalmasságok sem tudtak kivetni méltósága székéből. Egy keménymarkú efebos szerencsére elkapta kantárszárát, lecsöndesítette, s egy darabon úgy vezette tovább.

Silenos után léptettek lovaikon a tanácsbeliek. A kancellárral együtt ők adták meg a mai ünnepélynek a hivatalos jelleget. Efézus városa büszkén viselte a címet, hogy ő a nagy istenasszony, Artemis, égből aláhullott képének az őrzője, s emberemlékezet óta becsületbeli kötelességének tartotta, hogy az istenasszony ünnepeit körülvevő pompával, az oltárra helyezett ajándékokkal méltónak mutassa magát erre a címre.

Innentől fogva, a tanács lovascsapatától fogva, mentek a menet jobb és bal oldalán a lovas efebosok, s így a menetet a maga egész hosszában zárt keretbe foglalták. Ott volt közöttük Efézus fiatalságának színe-virága. Ahogy megülték délceg lovukat, értésére adták mindenkinek, hogy, íme, amint most megtanulják a katonáskodást, úgy megtanulják majd a maga idején az éles elmével való vitatkozást, az emberek akaratát kényük szerint igazgató ékesszólást.

Onesimus lelkén csak éppen átsuhant az irigy gondolat: ha ő is így, kényeskedve lépő ló hátán ülve tekinthetne vissza Nikére. Csak megérintette a fájó szégyen, hogy csupán innen, az Odeion lépcsőjéről, vethet rá polva egy pillantást.

Most az áldozatot vivők csapata következett. Gyalog menő előkelő polgárok vitték az étel- és az italáldozatot. Marcus Lucilius, a Rómából ideszármazott lovas, akinek fején a corona civica, a tölgykoszorú, azt mutatta, hogy egy ütközetben megmentette valamelyik polgártársa életét, a bort vitte, Hermodoros pedig, aki szintén katonaviselt ember s mellén ott a vitézség jele, a phalera, az olajat. A remekművű korsók, amelyekben a bort, az olajat viszik, éppen úgy áldozatnak szánt ajándékok, mint a képekkel ékesített tálcák, amelyeken Nikias, az építőmester, a búzát, Sosthenes, a tengereken mindenfelé hajóit járató kereskedő, a zabot, Lykomedes, a híres fegyverkovács, az árpát és Andronikos, a Rómában is emlegetett ügyvéd, a kenyeret vitte. Amit a korsókban, a tálcákon vittek, az természetesen csak jelképezte az áldozatot. Az oltár-

ra kerülő bort és olajat nagy tömlőkben, a gabonát nehéz zsákokban szamarak, öszvérek, apró, tömzsi teherhordó lovak cipelték utánuk, amelyek körül egész sereg rabszolga szorgoskodott.

Akármennyire megcsodálni való volt is mindez, a szemek most nyíltak tágabbra, a nyakak most nyúltak magasabbra, hogy meglássák azt, ami most következett.

Mindenekelőtt hat matróna, a mögöttük menő matrónákkal váltakozva, mestérkezek remekelte tartókban eleven paraszat vittek, amelyre az oldalt menő rabszolgagyerekek újra meg újra tömjént vetettek. Lassan kígyózó felhőkben szállt föl s terült el a menet fölött a jó illat.

S most jött Lalagé, a dúsgazdag ügyvéd, Andronikos leánya. Az ámulat és a hódolat moraja köszöntötte mindenfelől. S az bizonyos, hogy ember szeme ritkán lát olyan szépet, mint amilyent most látott. Szép volt Lalagé, mintha nem is testből-vérből való leányzó, hanem ihletett művésznek nem testi, hanem ama belső szemmel látott, s aztán márványba faragott látomása volna. Artemis istenasszonynak ilyennek kell lennie a valóságban, amikor nimfái élén elindul vadászatra, hogy elejtse a neki szentelt állatokat. Ilyen méltóságtelin kell lépnie, amint most Lalagé lép térdig érő bíborkhitonjában, amely aludt vérhez hasonló, hátán szarvasbörkacagánnyal, vállán puzdrával, baljában kezíjjal, jobbában dárdával, mindenek fölé ráborítva kibomlott haja pompáját, amely olyan, mintha elegyítetlen arany áradt volna el rajta.

– Ezt a leányt maga a nagy istenasszony teremtette ilyené, hogy az ő képét viselhesse! – lelkesedett csillogó szemmel Onesimus mellett egy torzonborz szakállú öreg. Elejtett szavai azt mutatták, hogy bölcsességét pénzért árusító vándortanító.

A tenger felől enyhe szellő jött. Elég volt ahhoz, hogy fölkapja, szétzilálja és megglobogtassa Lalagé haját. Így még szebb volt, szinte félelmetes.

– Ki tudja, talán saját személyében jött el közénk Artemis istenasszony? – lobbant föl a lelkesedés egy fiatal rétorban. Olyan hangosan kérdezte, hogy jó sokan meghallották és rábólintottak.

Lalagé után következett a véres áldozat. Az volt a látszat, mintha Lalagé vadászsákmánya volna, amelyet Artemis képében ejtett el. Rabszolgák hozták fenyőfarudakon. Artemisnek szentelt vadak voltak: egy szarvasbika gyönyörű agancskoronával – találgatta a nép, hány ága van az agancsának –, egy hatalmas vaddisznó arasznyi agyarakkal és egy óriási medve, amelynek súlya alatt leginkább görnyedeztek a rab-

szolgák. Jobb és bal felől lobogó fáklyákat vittek gyalogos efebosok. Ezeknek a lángjával gyújtják majd meg az áldozati tüzet az oltáron.

A vadászszákmány után jöttek a csaholó, véres szemű vadászkutyák. A rabszolgák még a rövidre fogott pórázzal is csak nagy ügyel-bajjal tudták féken tartani őket.

Erre megint matrónák sora ezüst edényekben eleven parázson nehéz füstöt vető tömjént vitt.

Most dobbant nagyot Onesimus szíve. Jött a hajadonok csapata. Megdobbant szíve az örömtől, de menten össze is szorult a félelemtől. Ennyi hajadon között, hogy találja meg Nikét? Valamennyinek egyforma a ruhája, valamennyinek ugyanolyan koszorú fogja át a haját...

Széles sorokban jöttek Efézus legszebb leányai, akik méltóknak találattak arra, hogy ezen a mai napon tisztességet tegyenek a nagy isten-asszony, Artemis előtt. Virágfüzért vittek, ez kötötte őket egymáshoz, ez kapcsolta össze egymással az egyes sorokat. Olyan hosszú volt, hogy talán az egész menetet körül lehetett volna vele keríteni.

Az első sor most ért az Odeion elé. Onesimus maga is elcsodálkozott a maga biztonságán, amikor kimondotta: Niké nincs közöttük. Jött a második sor: bátran kimondta erre is. Jött a harmadik, s amily egyenest lecsap a levegőégből a sas a bárányra, olyan biztonsággal talált rá ott a harmadikban Onesimus Nikére. Ő az! Ha ezerrel menne egy sorban, akkor is megismerné! Ő az: ez az ő lépte, ez az ő feje tartása, s akármilyen messze van is tőle, tudja: ez az Ő szeme sugara, amely elér ide őhózzá!

S megint megtörtént vele a csoda, ami mostanában újra meg újra megtörténik vele, valahányszor csak találkozik Nikével. Akárhol látja meg: Demeternek a kalapácsütések, a reszelők zajától, az olvasztó kemence fújtatójától hangos műhelyében vagy a konyhában, a kertben forgolódo rabszolgák és rabszolgaleányok között, minden és mindenki eltűnik körülöttük s ő csak Nikét látja, üdén, fehéren, édes mosolyával az arcán és csak az ő csengő szavát hallja. Így történt most is. Eltűnt a szeme elől minden: az út két oldalán szorongó néptömeg, a menetet két oldalról közrefogó lovas efebosok zárt sora, az előtte léptető hajadonok fehér serege, még a levegőben szálló tömjénillatot sem érezte, még az efebosok lovai patájának a tompa koppanását sem hallotta, csak Nikét látta, mintha egymagában léptetne előtte ... Mintha csak az ő liliomkoszorújának az illatát érezné, csak az ő sarujának a könnyű csattanását hallaná ... Most már vitte, ragadta magával az álom, amely, íme, éber állapotában hatalmába kerítette ... Valahogy elragadta a hajadonoktól a hosszú, végeláthatatlan virágfüzért, fölnyalabolta a

tenger sok virágot s vitte, ujjongó szívvel Niké elébe szórta, mert minden tisztesség egyedül őt illeti, egyedül őt ...

Alighogy átvillant mindezt a lelkén, belehasított szemébe a fájdalom. A kegyetlen valóságot látta. A hajadonok csak vonultak, egyik sor a másik után. Szíve mélyéből fölmorajlott a keserű dac: miért is kell Nikének továbbmennie? Megkapta az esztelen gondolat: utána megy. Előretörtetett, de a lovas eféboszok sorfalánál megtorpant. S aztán erőt vett rajta a süket és vak közöny. A menetet záró gyalogos efébosok menetelését már nem is látta, nem is hallotta. Hagyta, hogy a menet után tóduló tömeg sodra magával ragadja.

Igy ért ki az Artemisionba. Eleinte nem is törődött vele, hol áll, mit lát, mit hall. Szeme akkor nyílt meg a látásra, füle a hallásra, amikor a papság ajkán megharsant a magasztaló ének:

– Dicsőség a nagy Artemisnek! Dicsőség a nagy istenasszonynak!

Az egész papság, papok és papnők együtt énekelték. Majd megismélték különféle változatban többször is, mintha nem tudnának betelni vele. Kitharák és lírák nagy serege kísérte az éneket, de a zene szavát, kivált a liráét, elnyomta az ének hatalmas szava.

Most megoszlottak az énekesek. Csak a papok ajkán zendült meg a kérdés:

– Ki Efézus nagy királyasszonya?

Felelt rá a papnők kara:

– Artemis, a nagy istenasszony, ő a mi királyasszonyunk!

Újra a papok kérdeztek:

– Ki az istenasszonyok között a legnagyobb?

Megfeleltek reá a papnők:

– Artemis, ő az istenasszonyok között a legnagyobb!

Még egyszer kérdeztek a papok:

– Ki az, akinek dicsősége betölti az egész földkerekséget?

S feleltek a papnők:

– Artemis, a nagy istenasszony az, akinek dicsősége betölti az egész földkerekséget!

Onesimus jó helyre került. A templomi őrség a hozzá csatlakozott gyalogos eféboszokkal széles körben fogta körül az oltárt, amelyen belül bőséges helye volt a papságnak, élén a megabyzossal és az első papnővel, az áldozati menetnek a tanács tagjaival és a hajadonokkal. A tömeg odasodorta Onesimust a sorfal mögé, éspedig olyan pontra, ahonnan jól szemügyre vehette mindezeket. Kereste is Nikét, de eddig nem tudta

megtalálni. Papok, tanácsbeliek folyton jártak-keltek a hajadonok csapata előtt.

Néhány pillanatnyi szünet után újra megzendült a papság éneke. Az efézusi papság messze földön híresénekét „az élet himnusá”-t énekeltek. A hagyomány azt tartotta, hogy a hős amazon Penthesilea szerzette.

Föséges méltósággal lépő ütemekben szólalt meg az ének első sora, amelyet a „nagy hitvallás”-nak neveztek:

– Artemis, nagy istenasszony: te vagy az élet!

Megismételte és megmagyarázta a papnők felelete:

– Artemis, a nagy istenasszony: te vagy minden élet anyja!

Lehetett valami igazság abban, hogy ez az ének először amazonoknak az ajkán zendült meg. Ha a szó szívük mélyéből tört elő, alighanem megzörrentették pajzsukat. Ennek a maradványa lehetett, hogy a kísérő zenében – a kithara, a lira, a fuvola mellett – most már megcsörrentek a réztányérok is.

Váltakozva énekelt a papok és a papnők kara:

– A te műved: szívünk dobogása; a te műved: vérünk áramlása.

– A te műved: férfi-szív, leány-szív csodás összedobbanása.

– A te ajándékod: minden, ami élet: gyermekünk, unokánk.

– A te ajándékod: a baromnak, vadnak bő szaporodása.

– Neked köszönhetjük: ha a vetés zsendül künn a szántóföldön.

– Neked köszönhetjük: ha bort, olajat ad szőlőtő, olajfa.

Együtt énekeltek minden zeneszerszám hangos kísérő szavával:

– Minden, ami élet, tőled való, Artemis, nagy istenasszony!

Onesimust már-már magával ragadta a dallam szinte ellenállhatatlan varázsa. De meglátta Nikét, s amint meglátta, megint feledett mindent. Feledte azt a keserűséget is, amely Nikének a menetben való meglátásakor az imént elöntötte lelkét. Öröme azonban most is csak pillanatig tartott. Az áldozat fölajánlása következett, s mindenki megmozdult, a hajadonok is. Niké eltűnt hajadon-társainak fehér seregében.

A papság és a tanács az oltár elé járult. A megabyzos és a papok legfőbbjei lassú, méltóságteli léptekkel fölmentek lépcsőjén s az utolsó-előttin megállottak. A megabyzos azonban föllépett a legutolsó sora is, és kiterjesztett karokkal érces, messze csengő hangján így szólt:

– Artemis, a nagy istenasszony: mindenünk a tied! Tied az aranyunk s az ezüstünk, tied a borunk és az olajunk, tied a gabonánk és a kenyérünk, tied a barmunk és erdeinknek a vadja. Mert minden a tied: ime, mi mindent fölajánlunk neked!

A fáklyatartó efebosok odaléptek az oltárhoz s lobogó fáklyáikkal meggyújtották a tüzet. A száraz rözse azonnal lángot fogott, a láng körünyaldosta a nagy fahasábokat, s percek sem kellettek hozzá, hogy magasra csapjon az oltár tüze.

A matrónákra bízott ezüst edényekben ezalatt fölszították a parazsat, s a rabszolgageyerek teli marok tömjént vetettek reá.

A papok fölálltak az áldozatot kísérő táncra. A megabyzos és a főbb papok, akik – éppen úgy, mint ő – nem táncoltak, a tanács tagjaival és a hajadonokkal az oltár körül szabadon tartott hatalmas térség közepére vonultak, hogy a táncolók széles körben körültáncolhassák az oltárt. Onesimus tekintete mohón járt-kelt közöttük. Nikét nem találta meg, de rátalált Demeterre. Jó messzire tőle, az oltárral egy irányban, ott ült gyaloghintójában. Őr, efebos nem állt előtte, hogy el ne fogja előle a látást. Előre hajlottan, mereven figyelte kidülledt szemével mindazt, ami az oltár körül történt. A frígiaiak háta mögött álltak.

Megszólaltak a fuvolák és a papok megindultak. Amit lejtettek, az eleinte jóformán nem is volt tánc. Csak mentek az oltár körül a fuvolák szavához alkalmazkodó lassú, méltóságteli léptekkel. De amint – alig észrevehetőleg – a fuvolaszó üteme gyorsult, lépteik is egyre gyorsabbra váltak s végre szédítő iramban keringtek az oltár körül.

A megabyzos újra fölment az oltár elé. Kezében egy korsó bort vitt és azt ráöntötte a lángban álló oltárra. Sisteregve felelt reá a tűz. A rangban utána következő öreg, hajlott hátú pap hozta az olajat. Magasra csapott fel tőle a láng. Sorban jöttek a többi papok, akik a gabona különböző fajtáit hozták. A drága művű korsókat és tálakat odaállították – mint áldozati ajándékot – az oltár lépcsőjére jobb és bal felől. A tulajdonképpeni áldozatot hozó teherhordó állatok nagy serege ott állott a körön kívül a papok háza mellett való széles térségen. Csak a nyerítésük és bőgésük hallatszott el ide olykor-olykor. A tömlők és zsákok tartalma majd csak az ünnepély után kerül be a templom raktáraiba.

Mielőtt sor került volna a véres áldozatra, a papok táncát a hajadonok tánca váltotta föl. A papok félreálltak, s megindult a hajadonok első sora, majd a második, a harmadik és a többi: minden olyan rendben, olyan nyugodtan, olyan természetes biztonsággal ment, hogy az ünnepelő gyülekezet egyszerre csak ámulva látta, amint a hajadonok koszorúja körülfogta az oltárt. Az egy virágfüzér, amely az elsőtől kezdve végigtekergőzött valamennyi kezén, egy koszorúba foglalta valamennyit. Most megszólalt a zene: a papnők és a növendék papnők a kitharát verték

és a lírát pengették, a nagy istenasszonyt magasztaló éneket énekelve hozzá halk hangon. A lány zene, a halk ének szavára szinte nesztelenül indult meg a hajadonok tánca. Olyan szép volt, hogy aki látta, annak szeme káprázott a gyönyörűségtől. Amint a lengő-libegő fehér ruhába öltözött hajadonok a zene ritmusának egyre gyorsuló hullámszára jobbra hajladoztak, balra hajladoztak, a szem azt hihette, hogy egyszerre csak valami ezüstösen csillogó folyam vette körül az oltárt, az hullámszik most körülötte. S ha a hajadonok tánc közben fölvetették liliomkoszorús fejüket, magasra emelték liliomból, egyéb fehér virágokból font virágfüzérüket, azt hihette volna az ember, hogy ez a rengeteg fehér virág, tajték a folyam felcsapódó hullámainak a fodrán...

Ki törődött volna azzal, ami ezalatt az oltár előtt ment végbe? Itt a vadászsákmány képében hozott véres áldozatnak valót darabolták föl. A jósló papok vetettek mindenekelőtt egy pillantást az állatok beleire s feleltek a papságnak, a tanácsnak néhány kérdésére. Megtartották a szokást, de hamar végeztek vele. Erre az állatok bizonyos darabjait belevetették a tűzbe, a többit vitték az étkező csarnok mögé, ahol már vártak a nyársak, hogy megsüljön rajtuk az áldozati lakoma számára való. Az oltárról terjengeni kezdett a pörkölődő húsnak és szőrnek a szaga, de hamarosan fölébe kerekedett és elnyomta a füstölő szerszámokból szüntelen felszálló tömjénillat.

A hajadonok tánca véget ért. Egy szempillantás alatt darabokra szakították a virágfüzért, s mindegyikük vetett egy-egy virágot az oltár tűzébe. A nagy mozgolódásnak közepette Onesimus szeme megtalálta Nikét. De csak éppen, hogy megpillantotta. Egy fordulat, s Niké újra elmerült a hajadonok fehér áradatában.

Újra papok tánca következett. Az a tánc, amelyet a mostani megabýzos már több alkalommal el akart hagyni. De a papság most is addig könyörgött, amíg megadta az engedélyt reá, hogy ellejtsék. Mindekelőtt a zene különböztette meg a papok előbbi táncától. Lassú, egyenletes ütemben szólaltak meg a kézidobok. Majd, kisvártatva, megszólaltak a fuvolák is. Szaggatottan, közben, meg-megpuffantak a kézidobok. Mintha nem is lett volna dallam ebben a zenében. A fület nem gyönyörködtette, inkább bántotta. De ellenállhatatlanul magával vonta az ember lelkét, vitte sodorta a mámorba. Ez meglátszott a papokon, akiknek a szemében hamarosan valami vad, félelmetes láng gyulladt ki, s észrevehető volt ez a hatás a körülálló tömegen is. S amint gyorsult a zene, gyorsult a tánc, fokozódott a rajongás, a mámor.

A papok egyike-másika fel-felüvöltött, a révület izgalmában tajték jelent meg a szája szögletében.

Meglátta ezt a megabyzos. Éppen Marcus Luciliusszal, a római lovaggal beszélgetett, aki ott állt az oldala mellett. Homloka összerándult, amikor hangosan, hogy a körülötte állók is hallhatták, kifakadt:

– Ez a frígiai nyavalya, ezt már nem tűrhetem! Elég!

S intett a templomi őrség közelben álló kürtöseinek, hogy fújják le az ünnepet.

A kürtök megszólaltak, mire a zene elhallgatott, a papok tánca megszakadt. Akkorra az oltáron parázsló üszkők már csak itt-ott vetettek fáradt, hamar lekókadó lángot. A templomszolgák kezében már ott volt a lapát, hogy letakarítsák az oltárt.

Amint az újra zárt rendbe sorakozott efebosok elvonultak, s a templomi őrség kemény szóval oszlatni kezdte a tömeget, Onesimus utat tört magának Demeter felé. Éppen indulni készültek vele a frígiaiak. Ragyogó szemmel, boldogan ült gyaloghintójában. Onesimus megkönnyebülten sóhajtott föl. Aspasiával együtt bizony ő is megdöbbsent, amikor Demeter az éjszaka gyötrelmei között kijelentette, hogy maga viszi el az Artemisnek szánt alapítványt és részt vesz a nagy áldozati ünnepen. Nem gondolta, hogy jó vége lesz ennek a vállalkozásnak.

A frígiaiak kerülő úton igyekeztek a nagykapu felé. Nem azon az úton, amelyen a sűrű embertömeg özönlött kifelé. Itt könnyebben és gyorsabban jutottak előbbre.

Az egyik fordulónál – már közeledtek a kapu felé – egy durva hang rájuk kiáltott:

– Álljatok meg!

Ráismertek a hangra valamennyien. Onesimus és a két üres kézzel menő frígiai megfordult.

Sarapion volt. Már csak néhány gyorsabb lépés kellett hozzá, hogy elérje a gyaloghintót. A frígiaiak, akik vitték, önkéntelenül megálltak. Odalépett Demeterhez:

– Uram, szavam volna hozzád...

Demeter ránézett. Nem szólt. A vörösség, amely előntötte képét, mutatta, hogy nem tud szólni. Az indulat összeszorította torkát.

Rettenetes küzdelmet vívott.

Végre fölszabadult. Egy nagyot, mélyet lélegzett. Eleget ahhoz, hogy fölördíthasson:

– Poroslót ide! Fugitivariust! Szökött rabszolga!

Nem bírta tovább, hogy visszafojtsa indulatát. De előbb erőt kellett

gyűjtenie. Végre rámeresztette szemét a nyugodtan előtte álló Sarapionra:

– Gazember!

Olyan indulattal mondta, úgy ordított, hogy utána kimerülten roskadt össze.

Csődület támadt. Az odaseregglők egymástól tudakolták, mi történt. Kíváncsian találgatták magukban, mi fog történni.

Sarapion nyugodtan állt gazdája előtt. Sötét arcbőrét egy halvány árnyalattal sem festette sötétebbre az indulat. Nagy, ormótlan kezefejét megfontoltan helyezte be mellén köntöse egyik redőjébe. Végre megszólalt fölényes, oktató hangon:

– Hiába minden. Ahány fugitivarius csak leleselkedik szökött rabszolgákra Efézus utcáin, mind idecsődülhet: egy ujjal sem illethet. Engem itt Artemis istenasszony véd. Az Artemision, tudhatnád, asylum...

Alig mondta ezt el, alig vette ezt a kimerült Demeter lassan fontolóra, az embergyűrű szétnyílt, s egy papot és a templomórség két emberét bebocsátotta a körbe. A pap körülnézett, megismerte Demetert és megkérdezte:

– Rosszul vagy, Uram? Orvost hívjak?

Demeter erejét megpezsdítette a harag. Kiegyenesedett ültében, rámutatott Sarapionra, s parancsoló hangon adta meg a feleletet:

– Ezt az embert fogjátok meg! Szökött rabszolga...

Lélegzetet vett és hozzátette:

– Az én rabszolgám. Aztán: meglopott, kirabolt!

A pap odaintette a két őrt Sarapion mellé. Azok engedelmeskedtek, de aggodalmaskodva mérték végig a tagbaszakadt Sarapiont. Itt, az Artemision falain belül, a két pusztá markuk volt egyetlen megengedett és használható fegyverük...

Sarapion kiemelte jobbját köntöse redőjéből, és tiltakozó mozdulatra emelte, a pap felé fordulva:

– Augustus császár a Róma alapításától számított 731-ik esztendőben elismerte és megerősítette az efézusi Artemision asylum-jogát...

A pap tágabbra nyílt szeme mutatta, hogy ráeszmélt arra, amit Sarapion mondott. De azért gondolkozott, s azután így szólt:

– Uram, ennek a rabszolgának igaza van. De mintha a papi tanács megállapítása volna szükséges ahhoz, hogy mikor, milyen esetben érvényes ez a császári rendelkezés. Meg kell mindenesetre vizsgálnunk az ügyet...

Sarapion, amikor a pap intésére az őrk visszaléptek az oldala mellől,

még magasabbra emelte fekete üstökét, s az eddiginél még fölényesebb biztonsággal szólalt meg, a pap felé fordulva:

– Talán nem is lesz erre szükség, atyám.

S Demeter felé fordult:

– Mert lásd, uram, én azt az ajánlatot akarom tenni neked, hogy kiváltom magamat a te tulajdonodból. Állapítsd meg te magad a méltányos váltságdíjat. Megfizetem a magam becsületes, megkuporgatott keresményéből...

Demeter először csak a félszemével tekintett föl reá. Majd torz mosolyra ferdült az arca. Aztán hirtelen ökölbe rántotta a két keze fejét. Végül hangos kacajra fakadt:

– A becsületes keresményéből! S ezt Sarapion mondja! Azzal fizetne nekem, amit galádul tőlem lopott...

Elkomorult arccal, szikrázó szemmel adta meg a választ az ajánlatra:

– Nem! Soha!

S amikor látta, hogy Sarapion gúnyos mosollyal felel erre, esküre emelte jobb kezét:

– A nagy istenasszonynak az égből aláhullott dicső képére esküszöm, hogy az én rabszolgám maradsz. Holtra korbácsolatlak, mint egy hitvány kutyát!

Elsápadt, elfehéredett. Lélegzete elakadt, szeme kidülledt. Riadtan markolászta gyaloghintója két karját.

Onesimus megdöbbsent. Megismétlődnek az éjszaka gyötrelmei? Mitévő legyen? Odalépett hozzá:

– Uram, csöndesedj meg! Beteg ember vagy...

Demeter megemberelte magát. Amint lélegzethez jutott, halk hangon kiadta a parancsot:

– Induljunk!

A frígiaiak fölkapták a gyaloghintót. A bámészkodók utat nyitottak. A pap mély meghajlással, alázatos kézmozdulattal köszönt el Demeter-től.

Sarapion ott állt mozdulatlanul a helyén. Tekintete megfogta a Demeter mellett lépkedő Onesimumot.

Arca földerült. Agya egy pillanat alatt készre kovácsolta tervét.

Onesimus szemében láng lobbant föl. Meglátta Demeter rabszolgaleányait. Tudta, ezek Nikét kísérik, s így hazafelé való útjukban Nikével együtt hozzájuk csatlakoznak.

A visszautasított ige

A napnak tizenegyedik órája lehetett. A nap már nyugovóra készült, de még egyszer meg akarta mutatni bőkezűségét s lankadt sugaraiból egy jókora marokra valót Sarapion szobájába dobott. Filemon hálás volt érte. Mert épp azon volt, hogy azon a néhány számsoron, amelyekhez Onesimus most adta meg a magyarázatot, amúgy is rövidlátó szemével még egyszer végigmenjen, az egyes tételeket mérlegelve, egymással összevetve. Végre ezzel is elkészült. Hátrahajolt székében s föltekintve az előtte álló Onesimusra, megszólalt:

– Derék munkát végeztél. Meg vagyok elégedve veled.

Onesimus szótlan meghajlással köszönte meg az elismerő szót. A négy követ, amelyek a papirusztekercset kifeszítve tartotta, félretolta, mire a tekercs felgöngyölödött. Két kezével az asztal peremére támaszkodva sort kerített a végső megállapításokra, amelyekre Demeter üzleti könyveinek az átvizsgálása eljuttatta:

– Most van a legjobb alkalom arra, hogy tőkédet kivond Demeter vállalatából. Épp a legutóbbi napokban tekintélyes összegű kintlevőségek folytak be, köztük olyanok is, amelyeknek a behajthatósága már nagyon kétes volt. Azt hiszem, Demeternek most készpénze is elég van

...

Filemon fejbőlintással vette tudomásul mindezt. Onesimus rászegezte tekintetét, mintha ki akarná találni a kérdéseket, amelyekre gazdája feleletet vár.

– S még abban az esetben is – folytatta, egy ilyen meg nem szólalt kérdésre adva meg a választ –, ha nem volna elegendő készpénze a kezében, áruban adhatná ki tőkédet. Raktárában most is bőségesen van jó és szép áru. Ami Demeter műhelyéből kerül ki, az menten pénzzé tehető. A legutolsó posta Korinthusból és Rómából hozott megrendeléseket ...

Filemon arcán sötét árnyék suhant át.

– Csak lehetne szót érteni szegény sógorommal, nyugodtan, józanul!

– sóhajtott föl. – Nem akarom én a szegény beteg embert leküzdhetetlen nehézségekbe dönteni azzal, hogy a vállalatába fektetett tőkémét viszszakérem. Mit gondolsz, Onesimus, nem fog megbénnulni az üzem, ha megcsappan a forgótőke?

Onesimus tudta, mit feleljen, előbb azonban mégis sorba egymás mellé rakta a négy követ, amelyek az imént kifeszítve tartották a számadás tekercsét, s aztán megfontoltan, lassan ejtve egyik szót a másik után, adta meg a választ:

– Demeter, azt hiszem, könnyen nélkülözheti tőkédet, hiszen üzeme most jelentékenyen kisebb. Ennek természetesen, betegsége az oka. Akármilyen ügyes, leleményes ember volt is Sarapion, Demeter tudását és akaraterejét nem pótolhatta már azért sem, mert mindig a maga hasznát nézte. Én csak annyit mondok: Demeter súlyosabb vádat emel ellene. Mivel Sarapion megszökött, üzemen mindenekelőtt az segítene, ha Demeter valami megbízható szakembert állíthatna az élére ...

Elhallgatott. Filemon nem szólt egy szót se. Némán ült székében, fejét tenyerébe hajtva. Onesimus szükségét érezte, hogy a mondottakat még egy megjegyzéssel kiegészítse:

– Az végzetessé válhatnék az üzem számára, ha a megabyzos a kölcsönt, amelyet Demeter a templom pénztárától kapott, hirtelen fölmondaná. Remélhetőleg nem teszi meg...

– Remélhetőleg nem teszi meg – ismételte Filemon, mintegy megnyugtatta magát s hozzátette: – Csak van benne annyi emberség a szegény beteg ember iránt, aki mindig példaképe volt a kegyes buzgóságnak. Nekem, te tudod jól, miért, sürgős szükségem van a pénzemre. Mit tart különben Herondas, az orvos a szegény sógor állapotáról?

– Az a véleménye, hogy ez most már a halállal való viaskodás. Eltarthat még hónapokig, de lehetséges az is, hogy már csak napok vannak hátra. Ha a víz eléri a szívet, bekövetkezik az utolsó dobbanás ...

Csönd támadt a szobában. Percekig vagy csak pillanatokig tartott, maguk sem tudták. Mindkettejüknek: a fiatal rabszolgának, aki maga volt az erő és az egészség, s a gond és a betegség terhe alatt korán megöregedett gazdájának, szemébe kellett nézniök a halálnak, aki már ott állt ennek a háznak a küszöbén és várta a pillanatot, amikor tisztét teheti ...

Gondolataikból a fölnyurgult rabszolgagyerek riasztotta fel őket, aki Demeter házában a kapus volt. Az ajtónyílásban állott és jelentette Filemonnak:

Uram, Akvila van itt, és bebocsáttatást kér!

– Csak jöjjön! – felelt Filemon földerült arccal és olyan kézmozdulattal, mintha már kezét is akarna szorítani a tornácon állóval. Rövid ideje ismerte Akvilát, de nagyon kedve szerint való ember volt.

Szürke, igénytelen emberke lépte át a küszöböt. Köntösét hanyagul vetette át a vállán. Nem törődött vele, redőiben elgyönyörködnek-é a kényes ízlésű urak. S mégis, mindjárt az első pillantásra észre lehetett venni, hogy azok közül való, akik ellenállhatatlan erővel vonják magukhoz embertársaikat. A szemeiből sugárzott ez az ellenállhatatlan erő? Úgy csillogtak, mint két szentjánosbogár ...

Filemon mindkét kezét feléje nyújtva fogadta köszöntését.

– Köszöntelek, Akvila! Jó, hogy jössz. Éppen reád van szükségem. Tíz új szövőszéket állítok be a műhelyembe, s ezeknek a felügyeletét rád bízom ...

Filemon azt remélte, hogy kedves embere kapva kap az ajánlaton. De az nem szólalt meg. Erre még egy lépést tett:

– A feleséged, Priscilla, számára is volna munka. Rabszolgaleányokat örököltem, s vettem is néhányat. Ezeket is szövőszék mellé ültetem. Priscilla taníthatná őket ...

Akvila meghajolt, de egyben elhárító kézmozdulatot tett.

– Uram, én ma nem üzleti ügyekben jöttem hozzád. S különben is: jó megélhetésem, van nekem itt Efézusban. S ami mindenek fölött döntő a számomra: az én Uram nekem azt az utasítást adta, hogy itt maradjak ebben a városban s itt szolgáljam az Ő országát ...

Filemon tágra nyílt szemmel meredt rá.

– Nem értem, amit mondasz, Akvila. Hiszen szabad ember vagy, senki sem parancsol neked ...

A kissé görnyedt testtartású Akvila kiegyenesedett, szemében föllobbant a láng, és ünnepélyes hangon felelt:

– Az én Uram Jézus, a Krisztus, az Isten¹ egyszülött Fia, aki bűneimért meghalt a keresztfán, és harmadnapon feltámadott!

Filemon zavarodottan, értelmetlenül nézett rá. Néhány pillanatig hallgatott, majd megszólalt:

– No igen, a nevét ismerem. Már sokat hallottam róla. Először talán három, vagy négy évvel ezelőtt, amikor a Tarsusból való, akit ti apostolnak neveztek, itt Efézusban, Tyrannus csarnokában, előadásokat tartott róla.

Megint elhallgatott. Látszott, hogy valami eszébe jutott s foglalkoztatja. Onesimus felé fordult:

– Azt mondd, Demeter pénz helyett árut adhatna át nekem. Mit gondolsz, volnának olyan értékeesebb tálak, korsók, amelyeket a nagy istenasszonynak, Artemisnek ajánlhatnék fel áldozatképpen? Kiváltképpen akkor érezném magamat adósának, ha Demeterrel való számadásomat megelégedésére zárhatnánk le. Igen, az is most jut eszembe, hogy Serapis templomának is már többször akartam valami szebb ajándékot adni. Figyelmeztess ezekre, Onesimus!

Újra Akvila felé fordult:

– Láthatod, Akvila, hogy kegyes ember vagyok. Megadom az isteneknek, amivel tartozom nekik. S mivel tudom, hogy nem ismerjük mind az isteneket, különösképpen gazdag ajándékokat helyezek azokra az oltárokra, amelyeket az ismeretlen isten tiszteletére emeltek. Megtettem ezt már többször Athénben és legutóbb Pergamonban is. Arra gondolsz, hogy a Krisztusnak is mutassak be áldozatot? Szívesen megteszem.

Akvila nyugodtan megvárta a pillanatot, amikor újra megszólalhatott.

– Tévedsz, uram – tiltakozott szelíd, de határozott hangon –, ha azt hiszed, hogy Krisztus Urunkat is és a holt bálványokat is vele együtt tisztelheted. Vagy-vagy előtt állasz. „Aki velem nincs, ellenem van” – mondja a mi Urunk.

– Nem értelek – töprengett hangosan Filemon –, amint nem értem a tulajdon fiamat, Arkhippust sem, aki az utóbbi időben sokat érintkezik veletek, akik a Krisztust tisztelitek. Epafrással sem tudjuk egymást megérteni, aki Kolossében áll a veletek egy úton járók élén. Én mindig úgy tudtam – és ez, sajnos, egyéni tapasztalatom is, hogy az istenek irigysége mindig a sarkunkban van, s ezért jó, ha valamennyiükkel békességben és barátságban élünk.

Akvila kitérte karjait, mintha az oltáron áldozatot mutatna be, mint ha Filemont át akarná ölelni és szívére akarná szorítani. Volt a hangjában ünnepélyesség is, de meleg, sugárzó barátság is:

– Jöjj tehát és halld meg az egy, élő Istennek és az ő Krisztusának az üzenetét. A mi Urunk téged is keres és téged is hív, mert téged is szeret. Jöjj és halld meg az ő neked szóló üzenetét, s akkor majd megértesz bennünket ...

Filemon az imént fölkelt, de most újra leereszkedett székébe. Fejét újra tenyerébe hajtotta. Akvila hívó szavát, úgy látszik, fontolóra kellett vennie.

– Ma este, naplemente után, Apaturosoknak, a gabonakereskedőnek

a raktárában gyülekezünk össze – egészítette ki Akvila, leeresztett, köznapi hangon, meghívását ezzel a szükséges útbaigazítással.

Majd Onesimus felé fordult, odalépett hozzá és jobbát vállára tette:

– Ügye tudod, hogy hol vannak a gabonakereskedők raktárai. A sarkon van Kalliasé. Tőle a negyedik Apaturosé. Ügy-e, eljössz te is? – kérdezte, mialatt azon igyekezett, hogy megfogja Onesimus tekintetét, és végre csakugyan mélyen szemébe nézett. – Jó lesz, ha te is meghallod Isten örvendetes üzenetét. Az Úr téged is szeret ...

Akvila elköszönt. Filemon átment Demeterhez. Tudta, a betegnek ma könnyebb napja van, s így azt remélte, hogy folytathatják üzleti ügyeik megbeszélését. Onesimusnak a városban volt egy és más elintézni való dolga.

Amint hazaért Akvila a takácsok utcájában levő szállására – feleségével együtt egy kis kamrában húzódott meg – menten térdre borult. Sejtette, tudta, hogy mindketten, a kolossói szövőüzemnek fáradt, megtört tulajdonosa és az ügyes, fiatal rabszolga ugyanazt az Urat várják, akinek ő útegyengetője. Ezért így imádkozott:

– Uram, könyörülj Filemonon és Onesimuson! Cselekedj a te ígéreted szerint, hogy igéd nem tér vissza hozzád üresen, hanem megcselekszi, amit akarsz. Hiszen te azért ontottad véredet a keresztfán ...

A leáldozóban levő nap haragos kedvében elárasztotta bíborszín sugaraival a raktárépületek kopár falait. A kikötő mozgalmas élete elcsendesülőben volt. Apaturios raktára előtt elsőnek olyanok jelentek meg, akiknek bőven van mindig ráérő idejük, s így első lehetnek, ahova a késő estig robotoló ember utolsónak érkezik meg. Ilyen volt a két hajótulajdonos, akikhez harmadiknak mindjárt Proros csatlakozott, az ügyvéd, aki mindig, mindenütt azokat az embereket kereste, akik pörös ügyeiket őrá bíznák. Megérkeztek mesteremberek is, olyanok, akik a maguk urai voltak, s műhelyükben akkor tették le a szerszámot, amikor akarták. A nap sugarai egyre fáradtabbak, halványabbak lettek, míg végre beállt az alkonyat. Most már csapatostul jöttek a kikötői munkások és matrózok. Jöttek a rabszolgák, akiknek a rongyos, szennyes ruhájáról, mély barázdákkal keresztül-kasul szántott arcáról lerítt a rabszolgaélet nyomorúsága, bár akadt közöttük olyan is, akinek a magatartása, választékos külseje sejteni sem engedte, hogy rabszolga. Egyre sűrűbben jöttek most már a nők is. Vegyest: előkelők és közrendűek, öregek és fiatalok, asszonyok és lányok. Elég nagy számmal akadtak köztük is rabszolgasorban levők. A felnőttek között elvegyülve

gyermekeket is lehetett látni. A kisebbeket édesanyjuk hozta el, a nagyobbak közül némelyik saját szíve indításából jött el.

Aputurios raktárának az ajtaját csak akkor nyitották meg, amikor az égbolton kigyulladt az esthajnali csillag. Az összegyülekezettek betódultak. Összekeveredtek a különböző társadalmi rétegekből valók. Csak itt-ott lehetett látni, hogy vannak még olyanok, akik szívesebben telepszének maguk fajtája mellé. A rabszolgák némelyike szemlátomást alázatosan és félénken hátrébb húzódott, mert nem akarta a szabadok egyikét sem megbotránkoztatni azzal, hogy melléje tolakszik. Aputurios nagy buzgósággal tette a házigazda tisztét. Fürgén futkozott ide-oda, s gondoskodott ülésre, fekvésre való alkalmatosságokról. Erre jól fölhasználhatóak voltak azok az üres zsákok, amelyek fölös számban voltak fölhalmozva a raktár két sarkában. Akiknek meg különösképpen akart kedvezni, azoknak meg elővonszolta néhány szolgálatkész ember segítségével azokat a bálákat, amelyekben a kender várta a megszővést, a zsákokká való földolgozást. Ilyet kapott Filemon is, mellette a földre kuporodott le Onesimus.

A rideg és sötét raktárhelyiség egyre világosabb és barátságosabb lett. E tekintetben nem sokat segítettek azok a lámpácskák, amelyeket sokan azért hoztak magukkal, hogy gyöngye fényüknél, amennyire az átszűrődött szaruhártyával fődött ablakocskáikon, hazabotorkálhassanak a koromsötét éjszakában. Sokkalta jobb szolgálatot tettek a szobákban és műhelyekben használatos olajlámpácskák, amelyeknek az élénk, lobogó lángja jókora kört világított be, ha gazdája nem volt rest, és a magával hozott kis olajoskorsóból pótolta az elfogyatkozó olajat. Még többre ment a homállyal való küzdelemben az a két fáklya, amely a vezetők csoportját világította meg jól, amelyeknek a füstjét azonban a légáramlat kivitte a két közeli szelelő ablakon.

A zsidók közül néhányan zsoldár éneklésébe kezdtek. Olyan görögök, akik jártak a zsinagógába, ismerték a szöveget, s így velük énekeltek. Mások oda-odafigyeltek, egy-egy szót elkaptak, s beérték azzal, ha legalább a halleluját énekelhették az éneklőkkel. Voltak természetesen olyanok is, akiket egyáltalában nem vonzott az idegenszerű szöveg és dallam, s némán ültek a helyükön.

A fáklyák bevilágította körben valaki fölemelkedett ültő helyéből. Hatalmas termetű, méltóságteli alak volt. Arcvonásain, fekete szakállán első pillantásra meglátszott, hogy zsidó. Jóformán mindenki ismerte. Alexander volt, a kenőcskereskedő. Felemelte jobbját. Ez azt jelentette, hogy a most végigénekel zsoldár után ne kezdjenek újra.

– Közületek, testvéreim, jó néhányan azt óhajtják – szólalt meg – hogy olvassuk el újra néhány részletét annak a levélnek, amelyet Pál testvérünk hozzánk és a többi ázsiai gyülekezethez intézett.

Valaki már ott állt mellette, hogy segítsen nyitva tartani és forgatni a tekercset, amelyből olvasni kezdett:

– Áldott legyen az Isten és a mi Urunknak, Jézus Krisztusnak Atyja, aki megáldott minket minden lelki áldással a mennyekben a Krisztusban, a szerint, amint magának kiválasztott minket Ő benne világ teremtése előtt, hogy legyünk mi szentek és feddhetetlenek Ő előtte szeretet által, eleve elhatározván, hogy minket a maga fiaivá fogad Jézus Krisztus által az Ő akaratjának jó kedve szerint, kegyelme dicsőségének magasztalására, amellyel megajándékozott minket ama Szerelmesben

Meg kellett állnia. Itt is, ott is megszólalt az ajkakon a magasztalás:

– Igen, legyen áldott az Isten és a mi Urunknak Jézus Krisztusnak Atyja!

Várt, míg újra csend lett. Akkor tovább olvasott:

– Akiben van a mi váltságunk az Ő vére által, a bűnöknek bocsánata az Ő kegyelmének gazdagsága szerint, melyet nagy bőséggel közlött velünk minden bölcsességgel és értelemmel, megismertetvén velünk az Ő akaratjának titkát az Ő jó kedve szerint, melyet eleve elrendelt magában, az idők teljességének rendjére nézve, hogy ismét egybeszerkeszt magának mindeneket a Krisztusban, mind a melyek a mennyekben vannak, mind a melyek e földön vannak.

A szemek megnyíltak arra a látásra, amelyet nem korlátoz sem a tér, sem az idő. Látták a keresztet a Golgotán, a kereszten Istennek tövissel koronázott Egyszülöttjét és látták a vérnek az áradatát, amely minden bűnt eltöröl. Majd följebb tekintettek, föl a magasba, a mennyei dicsőségbe, ahol a föltámadott és mennyekbe ment Úr az Atya jobbán ül. A nyelvek megoldódtak, az ajkak megnyíltak és hála és magasztalás szállt föl ahhoz, aki feje mindeneknek, s így mindent egybefoglal, ami a mennyben és a földön van.

Alexander újra megvárta, míg a hálaadás hullámai elsimultak. Aztán tovább olvasott. Lassan olvasott, hagyva, hogy a maga teljességében érvényesüljön minden egyes szónak az értelme és ereje, s így elvégezhesse munkáját a szíveken. A hálaadásnak és magasztalásnak egy újabb hulláma csapott föl annál a szakasznál, amikor az apostol arról szólt, hogy Isten az ő hatalma által megelevenítette azokat, akik holtak voltak az ő bűneikben:

– ... Isten gazdag lévén irgalmasságban, az Ő nagy szerelméből,

mellyel minket szeretett, minket, kik meg voltunk halva a vétkek miatt, megelevenített együtt a Krisztussal (kegyelemből tartottatok meg!) és együtt feltámasztott és együtt ültetett a mennyekben, Krisztus Jézusban ...

Filemon és Onesimus egymásra néztek. Körülöttük zajgott, hullámzott az imádság, töredelmes szívek bűnbánata, békességet talált szívek ujjongó hálaadása, de sem az egyik, sem a másik nem tudta őket magával ragadni. Mert hiába hallotta fülünk azt, amit Alexander olvasott, a szavak a mondatok megértéséig még nem jutottak.

– Azt hiszem, két szó, két fogalom az, aminek az értelmét meg kellene ragadnunk, akkor a kezünkben volna ennek a bölcsességnek a kulcsa – szólalt halkán, súgta urának Onesimus. S ez a kettő: a bűn és a kegyelem ...

Filemon igent bólintott. Egy ideig elgondolkozott azon, amit rabszolgája mondott, majd fojtott hangon ki is mondta, amit gondolt:

– S ha csakugyan mint vétkesek állanánk is ez előtt az ismeretlen Isten előtt, mi szükségünk volna akkor még a kegyelemre? Amit vétettünk, azt nem tehetnénk jóvá? Erényeink, áldozataink hiábavalók volnának?

Onesimusnak nem volt ez ellen ellenvetni valója.

Alexander közben tovább olvasott. Most elérkezett ahhoz a helyhez, ahol ma estére meg akarta szakítani az olvasást. Fölemelt, ünnepélyes hangon olvasta az apostol Istent magasztaló szavait:

– Annak pedig, aki véghetetlen bőséggel mindeneket megcselekedhetik, feljebb hogynem mint kérjük vagy elgondoljuk, a mi bennünk munkálkodó erő szerint, annak légyen dicsőség az egyházban a Krisztus Jézusban nemzetségről nemzetségre örökkön örökké. Ámen.

Megint elénekelték egy zsoltárt. Alexander közben eltűnt a mögötte állók között, és egy különösképpen tiszteletet parancsoló alak lépett az előtérbe. Onesimus az első pillantásra szinte megdöbbsent: mintha Artemis főpapja, a megabyzos lett volna. Külseje karcsú, magas termete, vállára leomló haja, mellét elborító hatalmas szakála az első pillanatban a szemet s ha megszólalt volna, érces csengő hangja a fület is megtéveszthette volna. De a kettejük közt levő különbség is eléggé szembetűnő volt. Hogy fekete szakállába itt-ott már ősz szálak is keverednek, csak közéről lehetett látni. S aki közéről szembe nézett vele, észrevehette azt is, hogy bozontos szemöldöke alatt mélyen húzódó szemének átható tekintetébe szívet hódító jóság s talán még szelídség is vegyül. S a hangja is melegebb, simulékonyabb volt.

– Ez Apollos, a bölcsességnek ékesen szóló tanítómestere – adta meg a fölvilágosítást Filemonnak egyik szomszédja. – A görögök bölcsességében éppen olyan járatos, mint Mózes törvényében és a próféták írásaiban.

Apollos mindenekelőtt körülhordozta tekintetét, lassan megfontoltan tette, mintha minden egyes hallgatójának a szemébe, a szemén keresztül a szívébe akart volna behatolni tekintetével. Nyilvánvaló volt: biztosítani akarta magának a hallgatóival való személyes kapcsolatot. És csodálatos, hogy ezt el is érte néhány pillanat alatt: mindenkinek a szeme várakozással telin várta ajka megszólalását.

– Ma újra arról akartam szólni – kezdte –, hogy Isten sok rendben és sokféleképen szólott atyáinkhoz az idők folyamán. Ez alkalommal azonban nem a görög nép hatalmas tanítómesterét, a nagy Platont szólaltattam volna meg, amint azt a múlt alkalommal tettem. Nem, ma megint annak az üzenetét akartam tolmácsolni, akinek mint tanítványa évekig ülhettem a lábainál. Filonra gondolok, a nagy mesterre, aki Alexandriában tanított. Ő tudta vagy legalább is sejtette: Isten, a világnak mindenható teremtője és kormányzója kész arra, hogy a menny magasságából aláereszkedjék ebbe a mi világunkba. A „logos”-ban cselekedné ezt meg, aki ilyenmód a közvetítő volna Isten és a világ között, akit Isten elsőszülött fiának, a vigasztalónak és a közvetítőnek is nevez. Nem csodálatos ez a sejtés, amely megszólal ennek a zsidó bölcsnek a tanításában? S mégis, sejtésnél nem egyéb. Filon – mi, a tanítványai, tudjuk a legjobban – istenkáromlásnak ítélte volna még a gondolatot is, hogy Isten Egyszülöttje testet öltön s így szerezzen nekünk váltságot a bűnnek, a halálnak és a sátánnak a hatalmából. El is álltam attól a szándékomtól, hogy ma Filon tanításáról szóljak. Azt hiszem, a Lélek ujjmutatását követem, amikor ma este másfelé irányítom figyelmeteket.

– Kár! – szólt közbe Parmenon, a városi tanács egyik jegyzője, aki fiatalabb korában maga is a bölcsesség vándortanítója volt. – Micsoda mély bepillantást adhattál volna nekünk bölcsességedbe!

– Azzal akarnálak benneteket öröme és hálaadásra indítani – folytatta Apollos –, hogy azt mondom: emlékezzetek arra az ünnepélyre, amelyet Efézus városa ebben az évben is olyan nagy pompával ült meg. Mi ment ott végbe, gondolom, sejttem, noha, Istennek legyen hála érte, saját szememmel sohasem láttam és remélem, hogy ezt mondhatják azok is, akik testvéreim a test szerint. Nektek azonban, görögöknek, akik nemcsak hallomásból, hanem saját tapasztalatból ismeritek a bálvány-

imádásnak ezt a fajtáját, talán még könnyebb öröme és hálaadásra gerjedni azért a kimondhatatlanul nagy kegyelemért, hogy Isten megnyitotta szemeteket és látjátok a bálványimádásnak hiábavalóságát. S ha mégis akad köztetek olyan, akit megejtett és fogva tart valamennyire a bálványimádásnak hazug pompája és varázsa, hadd kérdem meg azt: vajon megcsöndesedett-e nyugtalan, háborgó szíved Artemis oltára előtt? A holt bálványkép előtt, amelyről azt állítják, hogy az égből hullott alá, megérezte-e valamit az élő Istennek szeretetéből? Megérezte-e valamit annak az Istennek a szeretetéből, aki felől itt, közöttük, azt hallod, hogy nem egy holt bálványképet, hanem tulajdon egyszülött Fiát küldötte el, hogy testünket magára öltve szerezzen nekünk váltáságot. Mit adott szegény szívednek mindaz, amit láttál? Adott-e szívednek erőt és vigasztalást a hajadonok káprázatos tánca, a papoknak tajtékzó szájjal való tombolása?

Onesimus meredt szemmel bámult Apollosra. Álmélkodva döbbsen rá, hogy sok minden abból, amit az az ember kimondott, kimondatlanul ott szunnyadt az ő szívében is. Egyben megragadta a félelem: mi lesz, ha mindazt, ami most megérintette a fülét, következetesen végiggondolja? Szorongó szívvel figyelt tovább.

– Az egy, igaz Isten nem gyönyörködik az oltárra halmozott áldozatokban, az istentiszteletek külső pompájában. Igaz, megkívánta, hogy az ő választott népe annak rendje és módja szerint áldozatokkal és szent énekekkel tisztelje őt az ő szentséges templomában a Sion hegyén, mégis az ő prófétája által így szólt: „Mire való nekem véres áldozataitoknak sokasága? ... megelégettem a kosok egészen égő áldozatait és a hizlalt barmok kövérét; s a tulkok, bárányok és bakok vérében nem gyönyörködöm ... ha kiterjesztitek kezeiteket, elrejttem szemeimet előletek; sőt ha megsokasítjátok is az imádságot, én meg nem hallgatom ...” Hiszen minden csak árnyéka az eljövendőnek. Igaz, Isten megmaradt a mellett, hogy vérontás nélkül nincs bűnbocsánat, de el kellett jönnie a Krisztusnak, a tökéletes főpapnak, aki szent, ártatlan, szeplőtelen, akinek nincs szüksége, hogy napról-napra előbb a saját bűneiért vigyen áldozatot. Ő, az igazi főpap, bement a valóságba, a mennyei szentek szentjébe, nem bakok és tulkok, hanem az Ő tulajdon vére által és örök váltáságot szerzett nekünk. Ezért mondom: magasztaljátok Isten irgalmasságát! Ne elégedjete meg azzal, amit a Sion hegyén láttok: árnyék az csupán! Ne ragadjon magával senkit közületek a pogányság botorsága, mint az itt Efézusban, az Artemis oltára előtt kelleti magát! Isten megbékéltette magával a világot: ezért foglalta össze így a mi Pál testvérünk Isten

üzenetét s ezért zárom mai bizonyágtételemet ezzel az ő szavával: „Krisztusért járván követségben, mintha Isten kérne mi általunk: Krisztusért kérünk, béküljete meg az Istennel!”

Apollos elhallgatott. Hagyta, hogy hívogató szava néhány pillanatig visszhangozzék a szívekben. Pasionnak, a görög kereskedőnek, aki a zsinagógához csatlakozott, és ott nagy tekintélye volt, kapóra jött ez az alkalom, fölállt és így szólt:

– Köszönjük, Apollos, Isten gondolatainak mélységeibe bevilágító fejtegetéseidet, arra kérünk azonban, hogy azt, amit most és más alkalmakkor elmondtál nekünk az áldozat és a főpapi tisztség igazi értelméről, foglalj össze tömören és röviden, s írd le: hadd olvashassuk el újra meg újra, s elmélkedhessünk fölötte.

– Szándékom ez nekem is – felelt azonnal Apollos. – Ha Isten megadja nekem hozzá Szent Leleknek segítségét, egy levél lesz, amelynek ezt a címet adnám: „A zsidókhöz.” Remélem azonban, hogy jó szolgálatot fog tenni nektek is, görög testvéreim.

Pasion megszólalása másokat is fölbátorított, és egyszeriben csak kérdések egész özöne zúdult Apollos felé. Ő azonban biztos kézzel markolt beléjük, kiválasztotta azokat, amelyek szoros kapcsolatban voltak mai fejtegetéseivel s ezekre megadta sorban a rövidebbre fogott választ. Csak annál a kérdésnél időzött hosszabb ideig, amely a hit mivolta felől tudakozódott. Erre mindenekelőtt azzal felelt, hogy az Izrael népe történetéből vett példák egész sorával világított rá a hit lényegére.

– Igen, a hit nem látott dolgokról való meggyőződés – foglalta össze azt, amit ezek a példák külön-külön kiabrázoltak. – Ezt megtaláljuk most is, ebben az órában is. Urunk, a Krisztus, jelen van közöttünk. Ezt megígérte és meg is tartja ezt az ígérte. Az én hangomat halljátok ugyan, de az ő szava az, amely az én bizonyágtételemen keresztül hozzátok szól. Innen van az, hogy ez az ige, amely az én ajkamon megszólal, élő és ható s élesebb minden kétélű fegyvernél. Ezért képes arra, hogy megítélje a gondolatokat és a szívnek indulatait. De éppen ezért figyelmeztetnem is kell benneteket, hogy el ne utasítsátok ezt az ígét, mert ez annak az Úrnak az ígéje, aki az uraknak az Ura, aki most jelen van közöttünk, és az ajkamon megszólaló ige által mindnyájatokat hív, mindnyájatokat, mert mindnyájan megfáradtatok és megterhelhetetek ...

Elhallgatott. Majd néhány pillanat múlva fölemelt hangon belekiáltott a gyülekezetbe:

– Boldog az, aki gondolatait és akaratát rabul adja az igének! Boldog az, akihez így szólhat az Úr: „Megbocsáttattak néked a te bűneid! Eredj el békességgel!” Jaj annak, aki megkeményíti szívét és kikerüli az Urat, aki pedig kitárt karral hívja és várja! „Ma, ha az ő szavát halljátok, meg ne keményítsétek a ti szíveiteket!”

Mély csend lett úrrá a gyülekezeten. Áhítattal hajlott le azoknak a feje, akiknek már bizonyosságuk volt afelől, hogy a jelenvaló Megváltó békességet és áldást osztva jár-kei soraik között. Némelyek még bűneiknek terhe alatt roskadoztak, és csak most vergődött föl ajkukra a kiáltás: Uram, légy irgalmas nekem bűnösnek! Mások örömtől sugárzó arcvonásai már arról tettek tanúbizonyságot, hogy hazataláltak, hit által elnyerték bűneik bocsánatát és békességük van Istennel Uruk a Jézus Krisztus által. Voltak természetesen olyanok is, akik értelmetlenül tekintettek maguk köré. Ezek még nem tapasztalták meg a bűnmegismerés és a bűnbánat keserűségét, s így nem ízlelték meg a kegyelemből elnyert bűnbocsánat édességét sem.

Élénekelték még egy zsoltárt s aztán fölsozlott a gyülekezet. Alexander és Apollon még egy-egy nyájas, biztató szót váltottak a résztvevők egyikével-másikával. Némelyiknek elég volt egy meleg, bátorító kézszorítás. Előkerült Akvila is. Jókora csoport rabszolga vette körül. Mint a tyúk kis csibéit, úgy fedezte be őket szeretete szárnyaival. Hangos szóval kereste feleségét, Priscillát. Az asszonyok tömegéből lépett elő és Onesimus hinni sem akart a szemének, amikor az oldalán meglátta Nikét. Úgy látszik, Priscilla módolta ki valahogyan, hogy eljött.

Apollos Filemon elé lépett. Fejjel magasabb volt nálánál, s így mélyen beletekinthetett a szemébe, mialatt a jobbjaival szinte átölelte. Szerető szóval szólt hozzá:

– Látom, jól tudod, mi a gond, a fájdalom, a betegség. Ezért csak ezt mondhatom neked az Írás szavával: „Az Úrnak fenyítését, fiam, ne utáld meg, se meg ne und az ő dorgálását. Mert akit szeret az Úr, megdorgálja és pedig mint atya az ő fiát, akit kedvel.”

Filemon tágra nyílt szemmel nézett rá.

– Én eddig másképp gondoltam. Úgy véltem, hogy az istenek irigysége vagy haragja ostoroz bennünket.

– Tekints a mi Urunk keresztyére – felelt Apollon, ünnepélyes mozdulattal fölemelve jobbját, mintha a tér és idő szakadékát át akarná hidalni, s így akarna rámutatni a Golgota keresztyére. – Urunknak a kereszten való szenvedése szerezte meg nekünk a váltságot: az Úr ne tudna a mi szenvedéseinkből áldást fakasztani számunkra?

Szemmel is látható volt, hogy ezt a vigasztalást még nem tudja megragadni Filemon. Elindult, talán még görnyedtebben, mint jött, mintha a roskadozó vállaira nehezedő láthatatlan teher megkétszereződött volna. Már-már úgy látszott, hogy egyedül kell megtennie az utat hazafelé. Az összejövetelel résztvettek már szétszóródtak minden irányban. Alig tett azonban néhány lépést, utolérte és csatlakozott hozzá Lykos, a hajótulajdonos.

Együtt mentek. Filemon egymással tusakodó gondolatai egyre határozottabb alakot nyertek, s végre eljutott oda, hogy kimondta azt, ami már mindenképp az ajkára kívánczolt. Barátjának, Lykosnak, csupán a visszhang szlgálatát kellett vállalnia.

– Mindig minden dolgomban azon igyekeztem, hogy becsületes, kötelességét teljesítő ember legyek. Erre törekedtem szüleimmel, feleségemmel, barátaimmal szemben. Ami kötelességem volt, azt megtettem, akinek hűséggel tartoztam, ahhoz hűséges voltam, sohasem tekintettem a magam érdekét ...

– Igaz, mi, a te barátaid, mindig mint ragyogó példaképre tekintünk rád. Büszkék voltunk arra, hogy barátságodra méltattál bennünket ...

– Vállalatomban is mindig arra igyekeztem, hogy igaz, feddhetetlen legyek. Rabszolgáimmal jól bántam, akárhányat olcsó áron szabadon bocsátottam. Jó és olcsó árut szállítottam, és a nyereséget önzetlenül megosztottam a viszonteladókkal ...

– Még nem is olyan régen magam jártam a tengereket, s így saját tapasztalatomból ismerem nemcsak az athéni és korinthusi, hanem a római partot is: a te nevedet mindenütt ismerték, dicsérettel emlegették és szívesen vették meg azt, ami a te szövőszékeiden készült ...

– Mit értem el mindezzel? Ifjúkorom óta nem volt egyetlen egy olyan napom, amelyre azt mondhattam volna jó napom volt. Mások örülnek az életnek, nekem pedig vonszolnom kell ezt a gyöngye, beteg testet. A feleségemnek, Appiának sem jutott jobb sors osztályrészü. Hiú volt az a reményem is, hogy majd elgyönyörködöm gyermekeim boldogságában. Elsőszülöttem, Arkhippus kivételével valamennyit, a fiúkat is, a leányokat is, el kellett temetnem életük virágjában ...

– Bizony, az irigy istenek így cselekszenek velünk ... Pedig nem lehet panaszuk rád, hogy fukar kézzel méred ki nekik a részüket ... Jóval erődön fölül adakozol a különféle istenek oltáraitra ...

– Ezért nem tudom ésszel fölérni, hogy az istenek istene engem szeretne. Igen, ha találkozhatnék egyszülött Fiával, a Krisztussal! Van-

nak, akik azt állítják, hogy valósággal kinyilatkoztatta magát nekik, hogy nap-nap mellett érintkeznek vele, mint barát a baráttal ...

– De ennek viszont, egyre ezt hajtogatják, az az előfeltétele, hogy az ember mint szegény bűnös vesse oda magát a Krisztus lábaihoz ... Ezt azonban mi nem tehetjük meg. Micsoda hazugság volna, ha mi, mocsoktalan lelkiismeretű emberek, ajkunkra vennénk ezt a szót: én szegény bűnös!

Mind tovább és tovább szövődött a beszélgetés. Értelmük és akaratuk ellene szegült az igének, pedig a szívük vergődött, gyötrődött nyugtalanságában...

Onesimusnak is akadt társa: Glaukos, Lykos rabszolgája. Pompás ember! Szeméből csak úgy sugárzott a békesség és az öröm ... Minden szava izzott a bizonyosságtól és a Krisztushoz hívogató szeretettől ... Harmadik éve, hogy Lykos tulajdona. Korinthusban, csere útján, jutott Lykoshoz.

Onesimust valami ellenállhatatlanul vonzotta hozzá. Biztatta, készítette, hogy tárja föl előtte szívét. Igaz, meg-megriasztotta Glaukosnak az a sajátossága, hogy bizonyosságtevésében könyörtelenül célegyenest tört a cél felé.

– Kedvem szerint való emberek vagytok, Glaukos! Látom, bizonyossággal, békességgel van telve a szívetek. Látom a szemetekben, biztos léptetekben. Ti azt mondjátok, hogy a Krisztusban való hit műveli ezt. Hogy értsem ezt?

– Aki a Krisztusban hisz, az elismeri, hogy Krisztus megfizette értünk a váltságot, és így szentséges jussa van ahhoz, hogy így szóljon hozzánk személy szerint: kövess engem. Ő meg elöttünk, mi meg utána, ezért van békesség, öröm, bizonyosság a szívünkben ...

– De vajon csakugyan megfizette-e Krisztus értem a váltságot? Vajon csakugyan emberré kellett lennie Isten Fiának? Vajon csakugyan el kellett-e vállalnia bűneimet és csakugyan meg kellett-e fizetnie értem és helyettem a váltságot?

– Mindezekre a kérdésekre megfelel a kereszt. Pál testvérünk még akkor, amikor Korinthusban voltam, az ottani gyülekezethez egy levelet intézett, s ebben egy helyütt így foglalja össze azt, amit a Krisztus kereszthalála felől tudomásul kell vennünk "... Isten volt az, aki Krisztusban megbékéltette magával a világot, nem tulajdonítván nékik az ő bűneiket ... Mert azt, aki bűnt nem ismert, bűnné tette értünk, hogy mi Isten igazsága legyünk ő benne."

– Kemény beszéd ez, Glaukos. Ha ez így van, akkor Krisztus az én Uram. Éspedig a szónak sokkal súlyosabb értelmében, mint ahogy Lykos a te urad, Filemon az én Uram. Akkor úr minden gondolatom, úr az akaratom fölött. Akkor csak azt akarhatom, amit ő akar ...

– Nagyon örülök, hogy ezt ilyen világosan látod, Onesimus. Mert Krisztus a mi Urunk, így szólhat: „Aki inkább szereti atyját és anyját, hogy nem engemet, nem méltó én hozzám; és aki inkább szereti fiát és leányát, hogy nem engemet, nem méltó én hozzám.”

Az ige mint a villám vágott bele Onesimus szívébe. Lángra lobbant benne a tiltakozás.

– Ne mondd tovább! – hallgattatta el Glaukos szavát. – Ne halljam ezt a beszédet! Erőmön fölül való, amit a ti uratok követel tőlem! Mindent veszni hagyjak? Mindent?

Fékevesztett indulattal kapott bele Glaukos köntösébe és riadtan meredt a szemébe. Az nyugodtan, szemrebbenés nélkül állta tekintetét.

Nekibőszült zivatar zúgott át Onesimus lelkén. Mindent veszni hagyjon? A drága titkot, az apai örökséget, hogy az édesapja még szabadnak született, s így neki, a fiának jussa, joga, kötelessége, hogy visszaszerezze ezt a szabadságot? Vesse ki szívéből az édes gyönyörűséget, hogy Nikét szereti, hogy várja, reméli merész bizonyossággal Niké szerelmének feléje fordulását? Zilálja szét a jövődök lelke előtt most kibontakozó gyönyörűséges képeit? Nem, soha, semmiképp!

A szíve tehetetlenül vergődött. Hiába, nem tudta kimondani azt, ami háborgott benne. Csak a szeme lobogása beszélt.

Filemon és Lykos megálltak. Demeter házához értek. A kapukulcs már csikorgott a zárban: a kapus már várta a vendég hazatértét.

Onesimus és Glaukos is elköszöntek egymástól. Glaukos megtoldotta még a köszöntést az Úrnak egy szavával:

– „Aki megtalálja az ő életét, elveszti azt; és aki elveszti az ő életét én érettem, megtalálja azt.”

Elérkezett az éjszaka, de Onesimus nem kívánta az álmod. Állt, a tornác egyik oszlopához támaszkodva, és vívta, egyre vívta a maga nehéz harcát. Végre mégis megszólalt az, ami a szívében zúgott és sajgott.

– Bizony, te kegyetlen úr vagy, akit a Krisztusnak mondanak. Elveszítsem az életemet, most, amikor megtaláltam az értelmét, a célját? Nem szánod nekem a szabadságot, Niké szerelmét? Azt akarod, hogy nyomorult rabszolga maradjak éltem fogytáig? Mit jelent az, hogy el kell

vesztem az életemet te éretted, és ha elveszem, akkor találom meg?
Felelj! Hallod a szavamat? Vajon csakugyan véred árán megvett tulajdod-
nod vagyok? Valósággal Uram vagy?

Föltekintett a csillagos égboltozatra.

Mintha választ várt volna ...

A törvetés

Ez, aki ma reggel lesett rá az üzenettel, a második volt. Alig lépett ki a kapun, s tett néhány lépést, a sarkon már csatlakozott hozzá a púpos emberke:

– Sarapion üdvözetét küldi. Tegnap este várt rád.

– Semmi dolgom sincs veled. Tegnap is megüzentem neked. Ha megkapta az üzenetet, érthetted a szóból.

– Sarapion azt üzeni, hogy keservesen megbánod, ha nem jössz el. Ma este is vár a papok háza mögött a ligetben.

– Rám ugyan várhat. Takarodj!

A púpos rántott egyet a vállán, sarkon fordult, s ellenkező irányban elbicegett.

Onesimus néhány lépést tett, majd visszanézett. Egy pillanatra halán megszólalt benne a kérdés: nem kellene-e mégis elfogadnia a meghívást? De hamar végzett vele. Nem, nem áll szóba Sarapionnal.

Ma reggel azt a megbízást kapta gazdájától, hogy nézzen szét a piacon és tájékoztassa, hogy bizonyos cikkek milyen minőségben, milyen áron kerülnek a piacra. Így mindenekelőtt a marhabőr ára érdekelt. Megint nagyobb készletet akart vásárolni. Főként talpbőrre volt szüksége, nagy házanépe, munkásai, rabszolgái sok szandált koptattak el. Onesimus végigment a bőrkereskedők során, s szemügyre vette az árut és figyelte, milyen áru, milyen áron kel el. Azt tapasztalta, hogy ez a tájékoztásnak jobb módja, mintha egyszerűen a kereskedőket kérdezi meg az árak felől. Ezek ugyanis rendszerint följebb csapják az árakat, hogy legyen miből engedni. Most éppen azon töprengett, hogy miért olcsóbb a kyrenei marhabőr, mint a thessáliei, amikor valaki megérintette a vállát:

– Nos, barátom, mi van a szíveddel?

Megfordult. Akvila állt előtte. Szíve tája felé mutatott:

– Felelt-e már a tegnap este hallott ígéremre? – kérdezte.

Onesimus zavartan tekintett rá. Nem tudta, mit feleljen. De mintha így is megértette volna.

– Majd megsegít az Úr tusakodásodban. A harc, tudom, nem könnyű. De én melletted állok az imádsággal...

Amit mondott azt még megtoldotta azzal, hogy mélyen beletekintett Onesimus szemébe s aztán egész fesztelenül áttért arra, hogy mi járban van. Onesimus föllélegzett nagy megkönnyebülten s felelt a kérdésre. Akvila nem fukarkodott: adott útbaigazítást, tanácsot. Látszott, hogy a vásár zürzavaros világában is tiszta látással jár-kel.

Elváltak egymástól és Onesimus a takácsok felé indult. Filemon tudni akarta, hogy Egyiptomból milyen sátor- és vitorlaponyvát hoztak az efézusi vásárra, s milyen áron bocsátják áruba. Alig tett egy-két lépést, Onesimus látta, hogy itt sem könnyű a tájékozódás. Gyárosok és kereskedők új utakra tértek. Az alexandriai Aristippos nagy szövőüzeme eddig jó minőségű és olesó árut hozott a piacra, amit azonban most árul, első pillantásra látja az ember, silány áru és amellet drága is. Viszont föltűntek új, eddig ismeretlen üzemek is, és bizalomkeltő, olcsó árut tesznek a vevők elé az árusító asztalra. Onesimus bizony megörült, amikor megszólította Pasion, a kereskedő. Gazdájának barátja, üzletfele volt, s összeköttetésben állott mindenféle közeli és távoli országok, népek szövőüzemeivel: az ilyen ember ilyenkor jó tanácsadó, s az ő segítségével meg is tudta Onesimus egy-kettőre mindazt, amit gazdája számára meg kellett tudakolnia. Pasion azonban egyben keresztyén ember is volt s így nem elégedett meg azzal, hogy csak az evilági dolgokban legyen Onesimus útbaigazítója.

– Az élő Isten kegyelme, hogy tegnap meghallottad az ő, hozzád személy szerint is szóló üzenetét! – ezzel tért rá a lelki dolgokra.

Onesimus megdöbbsent. Vajon Pasion ott folytatja, ahol Akvila elhagyta?

Pasion megtette a következő lépést.

– S Isten nemcsak szól, üzen: Isten cselekszik. Emberré lett temiattad is. Meghalt érted is, te bűneidért is ...

Fölemelte jobbját. Intő, figyelmeztető szava útját egyengette.

– Isten Fia, a Krisztus, igen, meghalt, de föltámadt, él! Úrrá akar lenni fölötted is! Jussa van hozzá!

Onesimus elfordította tekintetét. A dacos félelem, amely tegnap este belekapott szívébe, újra föllobbant benne.

A hangos vásári sokadalomban csak egy-két pillanatig tusakodtak egymással, csöndben, szótlantul. Pasion egy barátja valami üzleti dolog

elintézése végett már huzamosabb ideje kereste, most nagy örömmel rátalált, elválasztotta őket egymástól.

Onesimusként különben is volt még dolga. Filemon számára, aki orvos tanácsára főképpen növényi táplálékkal élt, egy-két hónapra való gyümölcsöt kellett bevásárolnia. Különösen a Rhodosról való szőlőt és fügét, a paflagoniai mandulát és a föníciai datolyát szerette. Ennek a megbízásnak a teljesítése nem volt nehéz. A napokban érkezett hajók szép és olcsó árut nagy bőségben hoztak a piacra. Onesimus hamarosan elindulhatott hazafelé. Most már csak a kordét kellett szemmel tartania, amelyre a gyümölcskereskedő fölrakatta a gyümölcsös kosarakat és zsákokat, s amelyet a gyümölcskereskedő rabszolgája tolt maga előtt.

Csak néznie kellett tágra nyitott szemmel, s az utcai élet tarka, mozgalmas képei elhallgattatták az Akvilával és Pasionnal való találkozás nyomán támadt nyugtalanító gondolatokat. Ha nem is tudatosan, a szíve mélyén, titkon, már-már örült annak, hogy visszanyerte belső egyensúlyát. Az öröm azonban korai volt. Egy fordulónál szinte beleütközött Apollósba.

Apollós sietni sietett ugyan, de arra mégis volt néhány pillanata, hogy Onesimust megállítsa.

– Úgy-e, szabad emberré akarnál lenni? Természetes. Minek is kérdzem? – kérdezte mélyen Onesimus szemébe nézve.

Onesimus megdöbbsent. Ezek a mélyen fekvő, fekete szemek, úgy látszik, belelátanak szíve titkos redőibe, s olyan könnyűszerrel olvasnak ott, mint ahogy az ember szeme végigfut a könyvtekerics betűsorain.

Apollós megfelelt az Onesimus szívében sejtett kérdésre:

– Csak a Krisztus szabadíthat föl, mert ő lefizette érted a váltságot. S ez a szabadság az igazi, a teljes szabadság ...

Még mondott valamit Apollós, de ezt már végképp nem hallotta, nem értette Onesimus. Füle, értelme, szíve csak azon kapott nagy mohón, hogy elhangzott az édes szó: „szabadság”. Alig ízlelte meg azonban csoda-édességét, józan, rideg értelem rácseppentette a reménytelenség keserű cseppjeit. Szinte elszédült, belekábult gondolataiba. Nem is eszmélt, hogy Apollós el is köszönt tőle és tovább sietett.

Végül mégis észrevette, hogy ugyancsak elmaradt a kordét toló rabszolgától. Utána sietett. Jókor, mert az út fölkapaszkodóban volt egy lejtőre, s látta, hogy a szegény rabszolga nem tudja egymaga föltozni a megrakott kordét. Már oda is lépett melléje s egyesült erővel néhány perc alatt elérték a vízszintesen elforduló keresztutat.

A testi erőfeszítés arra is jó volt, hogy elhessegette egymással viasko-

dó gondolatait. S amikor meg átlépte Demeter házának küszöbét, özönél-vel zúdultak rá a kötelességei körül zajló gondok. Először természetesen a bevásároltakat kellett lerakni és a hús pincében elhelyezni. Ez gyorsan ment, mert a gyümölcskereskedő rabszolgája ügyes ember volt. Dolga végeztével el is vezette Onesimus a konyhába, hogy ott kedve szerint jóllakják. A vásáron való tájékozódás, a bevásárlás könnyű dolog volt ahhoz képest, hogy most szembe kellett nézni az ugyancsak bonyolult feladattal, miképp lehet mindazt, amit Filemon itt, Efézusban, a maga, házanépe, üzeme számára összevásárolt jó móddal elszállítani Kolosséba. Az világos, hogy ez csakis teherhordó öszvérekkel történhetik. Filemon úgy tervezte, hogy ezek visszafelé jövet elhozhatják azt a Korinthusba szánt árut, amelyet bálákba csomagolva még elindulásuk előtt útrakészen elhelyeztek a raktárban. A nehéz, sok mérlegelést, körültekintést kívánó feladat annak a megállapítása volt, hogy hány öszvér kell mindennek Efézusból Kolosséba való elszállítása, s hány kell az árunak Kolosséból Efézusba való elhozatalára. Itt nem csupán a szállítandó árunak a súlyát, hanem azt is számításba kellett venni, hogy milyen teherbírású öszvéreket kapnak. Igen, ha az öreg Kallias még élne! Micsoda pompás, jól táplált, jól betanított öszvéreket kapott az ember tőle méltányos áron bérbe! Viszont az az öszvérhajcsár, akivel tegnap alkudozott, s akit annyian ajánlottak, micsoda rosszul táplált, szedett-vedett állatokat kínál borsos áron, s az útközben elpusztult állatokért még kártérítést is akar kikötni magának az orcátlan...

Volt Onesimusnak gondja-dolga bőven. Hiszen most két úrnak szolgált. Filemonnak és a nyomorult Demeternek, aki mellett a megszökött Sarapiont kellett helyettesítenie. Most is egész garmada Demeterhez intézett üzleti levelet kellett átolvasnia, és természetesen válaszolnia is kellett volna ezekre, ha olyan könnyű lett volna eligazodnia Demeter sokfelé elágazó vállalatának üzleti ügyeiben. S ma azt nem tehetette meg, amit máskor megtehetett. nem kérhetett felvilágosítást, utasítást, magától Demetertől. Szegény embernek ma különösképpen rossz napja van, kora hajnaltól fogva nyög és jajgat. S mindent ő sem tud. Mindentudó Sarapion volt, aki mindent a kezében tartott, irányította a munkát a műhelyben, s intézte az áru elhelyezését Efézusban és a római birodalom egész területén. Baj volt még mindenek tetejében az is, hogy Sarapion följegyezte ugyan, ki mennyivel tartozik, mennyi bizományba szállított aruról köteles elszámolni, de azt már csak koponyájában tartotta nyilván, hogy ki milyen fizető, mennyire hitelképes. S amíg így mások helyette vesződtek, ő maga édes semmittevésben töltötte napjait.

Az Artemision menedéket adó falai között, legföljebb merész terveket kovácsolt a jövő számára. A papok tanácsának, úgy látszik, kisebb gondja is nagyobb volt, mint annak a kényes elvi kérdésnek letárgyalása és eldöntése, hogy egy szökött, s hozzá még sikkasztással is vádolt rabszolgát megillet-e az Artemision menedékjoga. A tanács egyes tagjai nem-hivatalosan már nyilatkoztak. Volt, aki igennel felelt a kérdésre. Volt, aki aggodalmaskodva a fejét csóválta...

Onesimus épp egy pergamoni kereskedő levelét olvasta, amelyben szintén volt egy tisztázandó pont. A kereskedő azt állította, hogy öcse, Zenon, aki olajkereskedő volt Efézusban, Demeter háztartása számára több ízben szállított olajat és kérte, hogy ez az olaj könyveltessék el az ő javára, mert öccse ennek az olajnak az ellenértékét megkapta. Onesimus úgy vélte, hogy kötelessége annak a megállapítása, vajon csakugyan annyi olajat szállított-e le az olajkereskedő, amennyinek a javára írását bátyja kívánja. Ennek igazolására természetesen Niké az illetékes, aki Demeter háztartását vezeti... Már éppen indulóban volt, hogy Nikét megkeresse, amikor a kapus szolgálatát teljesítő rabszolgagyerek jelentette Onesimuenak, hogy valaki keresi. Valami papformájú ember, talán az Artemisionból.

Csakugyan valami alsóbbrendű pap volt, aki az udvaron Onesimus elé lépett. Alig nyitotta ki a száját, nyilvánvalóvá lett, hogy valami okból nagyon a szíven hordja annak az ügyét, akinek az üzenetét hozza. Mint a színméz, csordult ajkáról a szó. Sarapion nem vehetné a lelkére, ha a találkozás nem történhetnék meg s Onesimus ennek kárát vallaná. Ezért üzeni: tekintse saját érdekét, gondolja meg: saját szerencséje forog kockán! Ma este is várni fogja a papok háza mögött levő ligetben. Feltétlenül jöjjön el, az ügy már nem tűr semmiféle halasztást! Ő – az üzenet átadója – várni fogja az Artemision főbejáratánál, hogy az őrség minden további nélkül bebocsássa.

Onesimus kijelentette, hogy a meghívást elfogadja. Kissé restellte ugyan saját maga előtt, hogy ilyen következetlen, de már véget akart vetni Sarapion okvetetlenkedésének. S erre az elhatározásra eljutott, amikor az üzenethozó jóformán még bele sem kezdett mézes-mázos mondókájába.

A pap, sikerrel teljesítvén megbízatását, büszkén elvonult s Onesimus ráeszmélt, hogy Nikét kell megkeresnie.

A kertben találta meg. Pihenni, üdülni jött ide, de itt sem tudott tétlen lenni s ezért kihozta magával kis rokkáját. A rokka pergése igazította el hozzá Onesimust.

Onesimus rögtön megkapta kérdésére a választ. Igen, az az olajkereskedő három tömlő olajat szállított. Az olaj kitűnő, elsőrendű !..

Niké mit tehetett? Amikor felelt Onesimusnak, fölemelte rá tekintetét. S Onesimus mit tehetett? A feleletet meg kellett hallgatnia s ő nem tehetett róla, hogy tekintetük találkozott. Találkozott és szóval szóval elmondta azt, ami mint édes titok, mint saját maguk sem sejtette, vagy mint félve, remegve sejtett titok ott szunnyadt egyiknek is, másiknak is a szíve mélyiben ...

Attól, amit Niké szeme mondott, Onesimus csodálatos mámorba szédült. Eltűnt körülötte a kert: a fák, a bokrok, a virágok, a lugas. Fény, meleg, sugárzó világosság gomolygott körülötte hatalmas, egyre növekvő fellegekben s ebben minden, minden elmerült. Már át is áramlott rajta ez a fény, ez a világosság. Új ritmusra pezsdült meg ereiben a vére s bátorságra, merészségre buzdult. Mint az úszó ember ráveti magát a tenger hullámaira, úgy vetette rá magát a fény-felhőkre. Vigyétek, ragadják! De lelke most már megtelt a fény után való mohó, telhetetlen szomjúsággal, a lassú volt már neki a felhőkön való sodródás a fényt és világosságot árasztó nap felé. Gyorsabban, gyorsabban! S íme: amit akar, megcselekedheti. Mit neki a felhő! Hiszen szárnya van, s már röpül is fölfelé, föl a nap felé, ahonnan árad és özönlik a fény a világosság. S amikor már szemben volt a nappal, egyszeriben csak rádöbrent, hogy két nap ontja rá fényét és melegét. Két nap? De nem kell töprengenie, hogy megkettőződött-e csakugyan a nap korongja az égnek boltján. Már siklik, ereszkedik lefelé. Már látja a kertet, látja a rokkát. Mindent megért: Niké szemepárja a két fényt és meleget sugárzó nap. A káprázat szétfoszlott, de talán nem is foszlott szét: Niké csakugyan ránéz s ő is beletekinthet ezekbe a csodálatos, édes ígérettel teli szemekbe ...

Mindez csak egy szempillantásig tartott. Mintha görcs facsarta volna össze a szívét, Onesimus odakapott.

Mert szemben állott a valósággal, amely nem ismer irgalmasságot. Most már nem is a szeme, hanem a szíve fájt kegyetlen fájással. De jól esnék, ha egy keserű jaj fölszakadhatna a szívéből! Igen, ha nem volna nyomorult rabszolga, ha szólhatna arról, hogy a szíve vonaglik, mély sebből vérzik. A rabszolgának azonban hallgatnia kell. Hej, ha szétszakíthatná a rabszolga láncát! S miért ne tehetné? Hány szabadossal találkozott tegnap is, ma is, akik még nem is régen vele együtt vonszolták a jármot. Ha szabad ember lenne, megfoghatná Niké kezét, és elindulhatnának együtt az élet útján ... A pillanatnak csak egy elgon-

dolthatatlan töredéke kellett hozzá, hogy előtörjön szíve mélyéből a dacos, lázadó, hallani nem hallható, de talán annál hangosabb kiáltás: széttöröm a láncomat, szabad akarok lenni!

Niké gondolatai másfelé jártak. Tekintete tétova nézéssel a rokkán járt ide-oda. Lába egy önkéntelen mozdulatával meg is indította, balja azonban a guzsaly felé való útjában megállt. Amikor a rokka pergése elhallgatott, megszólalt:

– Priscilla járt nálam. Ismered? Akvilának, annak a zsidó embernek a felesége, aki titeket is, engemet is elhívott a keresztyének gyülekezetébe. Nagyon kedves volt hozzám. Sok mindent megmagyarázott, amit nem értettem. Eszes, értelmes asszony, s szinte olyan indulattal van irántam, mintha az anyám volna ...

Bal kezével most mégis kivett néhány szálat a guzsalyból s mialatt tovább beszélt, fonallá sodorta.

– Ma reggel, amint mondta, azért jött el hozzám, hogy elhozzon nekem még néhány morzsát a tegnapi igehirdetés gazdag asztaláról. Pálnak, akit ők a Krisztus apostolának mondanak, egy szavát ajánlotta figyelmembe, amely egy bizonyos vonatkozásban tömören összefoglalja az ő bölcsességüket. Bele is vésődött az emlékezetembe: „Aki az ő tulajdon Fiának nem kedvezett, hanem őt mindnyájunkért odaadta, mimódon ne ajándékozna vele együtt mindent minékünk?”

Újra föltekintett Onesimusra és folytatta:

– Azt hiszem, Priscilla segítségével megértettem, mi az értelme. Ha megragadhatnám másképp is, amúgy a szívemmel, bátorságot és vigasztalást adhatna nekem. Priscilla mondta nekem, és én el is hiszem neki ...

S belekezdett, hogy megmagyarázza Pál szavát. Lassan, megfontoltan beszélt. Onesimus hallgatta, a gránátalmafa törzsének támaszkodva, amely virágzó ágát fölénk terjesztette.

– Pál nyilván arról az Istenről szól, akinek csodálatos mivoltáról gyermekkorunkban olyan gyakran elméltünk. Te elmondtad nekem, amit jó, öreg tanítódtól afelől az Isten felől tanultál. Ő az, akire minden mint végső létesítő okára visszakövetkeztetni kényszerít, Ő, aki maga mozdulatlan ugyan, mégis minden mozgásnak Ő a megindítója, s Ő az, aki mindennek rendeltetését, célját meghatározza. Ő az, akit gondolunk, vagy legalább is sejtünk, ha Apollonról vagy Artemisről vagy akár Zeus atyánkról beszélünk ...

Onesimus szemében és szívében fölillant az öröm. Bizony öröm volt ilyen tanulékony leányt tanítani, mint Niké. Emlékező látása előtt megjelentek azok az alkalmak, amikor szent borzalommal beszélt neki

ezeokról a dolgokról. S látta tiszteletreméltó, kegyes tanítóját, aki elvezette a mindenek formálójának és irányítójának a megismerésére. S mint mindig, valahányszor rája gondolt, szíve megtelt csordultig iránta való háladatossággal ...

– Pál szerint – folytatta Niké – ez az Isten tulajdon Fiát értünk a halálba adta. Isten tehát emberré lett. Erről beszélgettünk, én meg Antheia, a Parmenon felesége – jóformán szomszédok vagyunk, tehát együtt jöttünk hazafelé – s ő óva intett engem, nehogy úgy értsen ezt, mint ahogy mi is beszélünk az istenek alászállásáról, akiket az unalom, a kalandvágy hajt erre. A keresztyének szerint ez valami borzalmasan komoly dolog. Isten azért lett emberré, hogy elszenvedje bűneink büntetését. Priscilla is, meg aztán Antheia azt akarták megértetni velem, hogy mi mindnyájan, kivétel nélkül, bűnösök vagyunk. Szerintük ez azt jelenti, hogy a mi egész életünk szakadatlan, napról napra, óráról órára való, nyílt és titkos, cselekedeteinkben és szavainkban, sőt még gondolatainkban is érvényesülő lázadás a mindenható Isten ellen ...

Onesimus homlokához kapott:

– Ez az, amit ésszel nem tudok fölérni! – tört elő belőle. – Bűn? Mit kezdjek ezzel a szóval? Ha én, és sorsomnak az intézője, mint pörös felek kerülnének bíró elé, akkor még inkább nekem volna jussom ahhoz, hogy vádat emeljek. Miért vagyok rabszolga? Édesatyám – te is tudod, Niké – mint szabad ember jött a világra. S az bűn volna, ha lázadozom az ellen, hogy én meg rabszolga vagyok? A féreg is fölágaskodik, ha el akarom taposni ...

Elhallgatott, majd megcsöndesedett, s így folytatta:

– S aztán: én azt hiszem, hogy mindig engedelmeskedtem az istenség akarátának. Mindig megtettem a kötelességemet, engedelmes rabszolgája voltam uramnak, soha senki ellen nem vétettem. Hiszen ismersz, Niké...

Mintha titkon, öntudatlanul azt várta volna, hogy Niké jóváhagyja ezt, amit saját személyéről megállapított. De hiába várta. Niké megke-reste, és meg is találta azt a rést a föléljük boruló virágzó ágak között, amelyen át kitekinthetett az égbolton gomolygó felhőkre, majd néhány pillanatnyi hallgatás után megszólalt:

– Ha a magam életét nézem, ugyanezt kell gondolnom, s talán szakasztott ugyanazokkal a szavakkal mondanám el, mint te. Priscillával és Antheiával való beszélgetésem során is váltig ezt erősítettem. Ők viszont nekiszögezték szívemnek a kérdést: vajon van-e bátorságom, hogy a megfeszített Krisztus előtt is tagadjam bűnös voltomat? S ezt

megtoldották a másik kérdéssel: vajon el kellett volna-e szenvednie Isten Fiának a halált a gyalázat fáján, ha az emberek fiai között csak egyetlenegy igaz és tiszta találtatott volna, s így valami módja mutatkozott volna annak, hogy az ember a saját erejével tiporja le a bűnt?

Niké elhallgatott. A keresztfeszített Krisztus képe megjelent mindkettejük látása előtt. Niké őszintén föltárta szívét:

– Mintha nem volna bátorságom, hogy fölemelt fejvel álljak meg a keresztfeszített Krisztus előtt ...

Tekintetük találkozott. Onesimus üres, értelmetlen tekintetéből megérthette Niké, hogy nem tudja követni.

Föllált, gyors elhatározással elébe lépett, legyőzte elfogódottságát és jobbát Onesimus vállára tette:

– Onesimus, eszmélj! Figyeljünk föl arra, amit az igaz Isten kínálva kínál nekünk: „Aki az Ő tulajdon Fiának nem kedvezett, hanem őt mindnyájunkért odaadta, mimódon ne ajándékozna vele együtt mindent minékünk?” Mindent, amit a szívem óhajt ... Mindent, amit a te szíved óhajt ...

Onesimus beletekintett Niké szemébe. Niké állta tekintetét és szinte érezte, amint ennek a ragyogó szempárnak a sugarai behatolnak szívébe. Szinte teljes bizonyossága volt a felől, hogy Niké szeme olvas a szívében, s látja, tudja, hogy mit óhajt. Igen, Niké tudja, hogy meg akarja ragadni a kezét, hogy soha többé el ne bocsássa. Szó nélkül is ért és tud mindent ... Tudja, hogy szabad akar lenni ... Szabad akar lenni miatta is ...

Tudták mindketten: az a hatalom tartja őket hatalmas kezében, amelynek fölöttük való uraságát szívük készséggel és boldogan elismeri.

Viszont az ige is, amely Pál szaván keresztül szólt hozzájuk, megmutatta élő hatalmát. Válaszút elé állította őket, döntésre kényszerítette őket.

Niké eljutott tusakodásában addig, hogy kimondhatta:

– Onesimus, én megragadnám, amit az igaz Isten kínál nekem ... Hajt a vágy ... Nem tudok, nem akarok ellenállni ...

Onesimusnak nem volt mondanivalója. Még ott parázslott ugyan szíve mélyén az öröm, hogy Niké mindent tud, de az ige, az ígéret iránt nem tudott bizalomra gerjedni. S Niké megértette hallgatását is. Tudta, még nem tud vele együtt rálépni az új élet útjára.

Nem vették észre, hogy az imént még derült égbolt beborult. Elsőnek könnyű, vakítóan fehér felhők jöttek, majd szürke, egyre sötétedő,

egymásra torlódó, egyre mogorvább felhők gomolyogtak utánuk, s végre megérkeztek a hatalmas, erőszakos, fekete viharfelhők.

Hűvös szél zúgott végig a kerten. Követségben járt: a vihar megérkezését jelentette. De azért még pajzán kedvében volt: megrázta a gránátalmafa ágait és Onesimusra és Nikére záporozta virágait. A következő pillanatban azonban haragosra vált kedve: szétzilálta a virágzó fák között lebegő illatfelhőket, s a gondolataiba elmerült emberpárt megborzongatta és durván megriasztotta.

Niké rokkája felé fordult. Onesimus elérte, mit akar. Fölkapta a rokkát, s ami még a lugasban szerteszét hevert és elindult a ház felé.

Niké még letört egy liliomot, s utána sietett.

Onesimusnak még elég sok dolga volt, amit nem halaszthatott másnapra. Egész sor levélre kellett még aznap válaszolnia. Írónádja újra meg újra eltompult, és már nem is tudta, hanyadszor kell megmetszenie. Jóformán észre sem vette, hogy a vihar kitombolta magát, s olyan hamar, ahogy jött, el is vonult. Elérkezett az alkonyat is, homálya utat talált Onesimus kamrájába, s meg kellett gyújtania a kis olajlámpát. Lobogó lángjánál végre befejezte az utolsó levelet. Erre még néhány üzleti ügynek gazdájával való megtárgyalása következett. Öreg este volt már, amikor elindulhatott az Artemisionba Sarapionhoz.

Takarékoskodnia kellett az idővel, tehát az Artemisionba vezető rövidebb utat választotta. Nekivágott a Pion északi lejtőjére kapaszkodó külvárosnak, és hálás volt a fogyó hold fakó fényéért is, amellyel megvilágította a keskeny, ide-oda tekergő utcákat. S hálás volt a viharnak is, amely a maga lezúduló víztömegével tisztára mosta a máskülönből piszokkal és szeméttel teli városrészt. Egyszer el is tévedt, de hamarosan visszatalált a helyes útra.

Az Artemision bejáratánál már várta, amint megígérte, a pap, aki reggel olyan buzgón teljesítette Sarapion megbízását. Kíséretében az őrség csakugyan minden okvetetlenkedés nélkül bebocsátotta Onesimust az Artemision szent területére. Alig tettek néhány lépést, már szembe jött velük a türelmetlenkedő Sarapion. Elbocsátotta a papot, aki cikornyás udvariassággal vett búcsút mindkettőjüktől. Lerítt magaviseletéről, hogy Sarapion jól megfizette szolgálatát.

Sarapion vendégét a papok háza mögött levő ligetbe vezette. Ennek egyik tisztásán várakozott eddig s a várakozás unalmát azzal űzte, hogy a liget egyik oldalán felhalmozott, múlt évről való narthexkórókból tüzet gyújtott, s azt folyton élesztgette, amíg bele nem unt. Ennek az

időtöltésnek az a haszna volt, hogy a tűz maradványai mellé telepedhettek, s az elégett kóro órák hosszat parázsló, izzó belseje megvilágította arcvonásaikat. Így, ha nem értették meg egymást szavaikból, megértették egymást arcvonásaikból.

A már amúgy is türelmetlen Sarapion egyenes úton indult el:

– Föltételezem, hogy minél előbb ki akarod magadat váltani a rabszolgaságból. Ki ne akarna szabaddá lenni?

Onesimuson borzongás futott végig. Micsoda nap ez, amikor mindenki aki az útjába kerül, belelát a szívébe? Apollos, aztán Niké, most meg ez a Sarapion ... Nem tartotta szükségesnek, hogy feleljen Sarapion kérdésére.

– Én is szabadá akarok lenni – folytatta Sarapion, mitsem törődve azzal, hogy Onesimus adós maradt a felelettel. – Torkig vagyok a rabszolgasággal. Kivált azzal, hogy Demeter rabszolgája legyek. Van mersze annak az embernek, hogy hűtlenséggel vádoljon engem! Sok szó eshetnék erről, hogy kettőnk közül kinek van több a lelkiismeretén! De hagyom ezt. Mit törődöm vele! Demeter feleljen magáért, én meg, ami engem illet, nem tagadom, hogy valamit félreraktam a magam számára. Viszont igaz természetesen az is, hogy megdolgoztam érte, néha két, néha három ember dolgát vállaltam, végeztem el. No meg igaz az is, hogy a pénzemet jól helyeztem el, ott, ahol dolgozott számomra, busás kamatot hozott. Azt is lehetne mondani: szerencsém volt. Vagy: Sarapis isten, akinek nevét viselem, becsületesen megfizette, ami az oltárán bemutatott áldozatok fejében engem megilletett ...

Onesimus csak félfüllel hallgatott a szóáradatra, amely elzúgott a füle mellett. Inkább az embert nézte, aki előtte ült. Ez az ide-oda szökdöső tekintet, amely a világ minden kincséért sem nézne szembe az emberrel, ez a furcsa formájú, kurta, göndör hajzattal borított koponya, ezek a torzonborz szakáll alatt megbúvó arcvonások, ezek a duzzadt, szinte torz ajkak: bizony semmi sem volt ebben az emberben, ami bizalmat gerjesztett volna iránta. Senki sem örült volna, ha az éjszaka sötétjében valamelyik szűk külvárosi utcában egyszeriben csak elébe került volna ez a gyanús fickó ...

– Éppen ezért, mert meg is tudom valósítani, elterveltem azt, amibe most be akarlak avatni – fordult Sarapion egyenest a cél felé. – Demeter nyakassága ugyanis arra kényszerít, hogy kerülő utat tegyek. Utóvégre lehetséges, hogy enélkül is elértem volna a célomat, de hirtelenében kenyértörésre került a dolog köztem és Demeter között. Meg kellett történnie, hiába. Ezért vagyok most itt, Artemis istenasszony oltalma

alatt. Tervem a következő: Rómába megyek, ott valami állást kerítek magamnak, vagy valami kereskedelmi vállalkozásba kezdek, és ha már elegendő készpénz lesz a kezemben, visszajövök és kiváltom magamat Demeter, vagy örököseinek a tulajdonából, mert hiszen az ő napjai, kétségtelen, meg vannak számlálva ... A helyzet ugyanis, az, hogy pénzemet különböző embereknél, különböző vállalkozásokban helyeztem el, s így most pillanatnyilag nem rendelkezem annyi készpénzzel, hogy olyan összegű váltságdíjat ajánljak föl, amelyet Demeter vagy örökösei nem utasíthatnak vissza. Igaz, annyi pénz van a kezemben, hogy abból kitelik az útiköltség, de ahhoz is pénzre van szükségem, hogy Rómában kezdhessek valamit. Ezért drágaságaimat – nagyon értékes arany- és ezüstárut – eladnám, illetve csak egy-két olyan darabot vinnék magammal, amit Rómában drágábban adhatnék el. Ezek a kincseim biztos helyen vannak ... Mielőtt kitergetném azonban tervemet előtted minden részletével együtt, meg kell kérdeznem, vajon számíthatok-e minden tekintetben barátságodra?

– Barátságomra? – felelt Onesimus a kérdésre kérdéssel, rideg, nyers hangon. – Nem tudok róla, hogy mi valaha is barátok lettünk volna ... Fölállt, türelmetlenül rántott egyet a vállán, s folytatta:

– Végezz! Hagyd a köntörfalazást! Mit akarsz tőlem?

Sarapion is fölállt, elébe lépett, s édeskés mosollyal magyarázgatta:

– Barátocskám, rá akarlak segíteni, hogy kiválthasd magadat ... S nem is kívánok tőled egyebet, mint amit az ilyen ügyes ember egy-kettőre könnyűszerrel elintézhet. Mindenekelőtt szét kellene nézned a kikötőben a Rómába készülő hajók között: melyik, milyen áron vállalna el utasának. Aztán, amint mondtam el kellene adnod arany és ezüst drágaságaimból néhány darabot. Végre segítségemre kellene lenned abban, hogy eljussak innen a kikötőbe, a hajóra. S én mindezek fejében a magam költségére elvinnélek Rómába ...

Onesimus gúnyosan föl kacagott:

– Ember, te nem ismeresz engem! Még hagyján, ha csak éppen tréfát üzöl velem ...

– Szó sincs róla – tiltakozott Sarapion, s igyekezett visszazökkenni hízelgő modorába. – Érts meg: javadat akarom. Mindent minden részletében elgondoltam. Így találtam valakit – majd megismerkedel a ravasz képével –, aki kitűnően ért okiratok megszerkesztéséhez, s ráhamisítja akárkinek a nevét és pecsétjét. Megcsinálná számunkra is az írásokat, amelyeknek tanúsága szerint engem Demeter, téged Filemon annak rendje és módja szerint szabadon bocsátottak. Ha a szökött rabszolgák

után szimatoló római fugitivariusok gyanút fognak, odatartjuk ezeket az írásokat az orruk elé, s behúzott farokkal meg kell hátrálniok. Nem jöhetnek el ide Efézusba vagy Kolosséba, s nem nyomozhatnak, hogy csakugyan megtörtént-e a szabadon bocsátásunk ...

Sarapion nagyot tévedett, amikor azt hitte, hogy mindezzel elfogadhatóbbá teszi Onesimus nevében tervét. Ellenkezőleg, Onesimust eddig csak az utálat nem engedte megszólalni. De most betelt a mérték:

– Elég! Ezért ugyan kár volt engem ide kibolondítani. Csak szegény rabszolga vagyok ugyan, de tudom, mi a tisztesség ...

Sarkon fordult, hogy távozzék. Sarapion azonban megmarkolta átalvetőjét:

– Ejnye! Ennyire kedves neked a gazdád? Arra nem gondolsz, hogy milyen jótétemény volna számára, ha te, Rómából visszatérve, megfelelő summával kiváltanád magadat. Filemon számára tulajdonképpen nagy fényűzés, hogy egy ilyen értékes rabszolgát, mint amilyen te vagy, tart a szolgálatában. Fia, Arkhippus, egészen jól betölthetné a te helyedet. Ehhez nem szükséges a te latin tudásod, filozófiai képzettséged ...

Sarapionban föllobbant a reménység. Úgy látszott, mintha Onesimus mégis csak hajlanék szavára. Ezért megtoldotta a mondottakat:

– Ismerlek, ismerem tudásodat, képességeidet. Az ilyen ember Rómában rövid idő alatt minden különösebb töredelem nélkül sok pénzt kereshetne ...

Onesimus egy erélyes rántással kiszakította köntösét Sarapion markából. Siető léptekkel eltávozott.

Sarapion utána nézett. Már nem látta, de még mindig hallotta sarujának egyre halkuló csattanását.

Gúnyos mosolyra torzult az arca.

– Azt hiszem, visszajössz te még! – mormogta.

Rabszolgasors

Mintha valami gyorsröptű madárnak a szárnya vitte volna, úgy repült Efézus városában utcáról-utcára, házról-házra a hír, hogy Cornutus, a bölcsességnek Rómából való felséges tanítómestere, délben, a magnesia-i kapu melletti gymnasiumban, előadást tart.

A gymnasium oszlopcsarnokában már gyülekezett a hallgatóság. Egyik barátja hívására megjelent Filemon is, és az egyik hűs sarokban, ahonnan, többek biztatása szerint, jól lehetett látni és hallani az előadót, mindjárt le is telepedett. Onesimus ellenben, aki vele volt, élt az alkalmal, hogy az előadás megkezdéséig szétnézzen a gymnasium többi oszlopcsarnokában és udvarán. Volt rá ideje. A lassan, méltóságteljesen haladó napnak délig még jókora utat kellett megtennie ...

Az egyik félreeső gyakorlótéren három ifjú a diszkoszvetéssel vesződött. Újra meg újra megpróbálták, noha a nyakas érckorong eddig még mindig kifogott rajtuk.

– Most újra rajtad a sor, Castor! – biztatták maguk közt azt, aki fejfel kimagaslott közülük.

Az kezébe vette az érckorongot, egy esetlen mozdulattal meglendítette és elbocsátotta.

A diszkosz alig emelkedett valamicskét. Durcás csörrenéssel esett le a fővényre.

Onesimus szánakozó mosollyal nézte őket. Értett a diszkoszvetéshez. Gazdája fiától, Arkhippustól elleste a titkát s ha szerét ejthette, lopva gyakorolta is magát ebben a fortélyos mesterségben.

– Heron, neked most már biztosan sikerül! – biztatták maguk közül azt, aki testi erőre – legalább a látszat szerint – a legkülönb volt közöttük.

De bizony annak sem sikerült. Inkább háj volt az, ami izomnak látszott rajta. Az érckorong gúnyos csörrenéssel zuhant a földre.

Onesimus már nem bírta tovább. Előlépett.

– Több erőt kell adnotok a diszkoszoknak! – szólt és már föl is emelte a porondról.

Egy pillanat: egyet perdült saját tengelye körül s már a magasba szökkent a napfényben megcsillanó érckorong. Mint a nyílvevő zúgott a levegőn át.

Az ifjú urak nagy szemet meresztettek rá. Kontárok megcsodálták a mestert.

– Ki vagy te tulajdonképpen? – Heron ezzel a kérdéssel igyekezett enyhíteni a helyzet feszültségét.

Nem volt kitérés. Onesimushoz meg kellett mondania az igazságot:

– Én csak egy rabszolga vagyok ... A kolosséi Filemon rabszolgája

...

Gúnyos kacaj volt rá a felelet. Nagy megkönnyebbülés volt ez az ifjú urak számára.

Castor eszmélt rá elsőnek, hogy mivel tartozik tisztességüknek. Odaugrott Onesimushoz, és durván megmarkolta az átalvetőjét:

– Mit tátod itt a szájadat? Hordd el magadat!

Szeméből szikrázott a fölháborodás, s már-már azon gondolkodott, nem volna-e méltóságán aluli, ha ezt a tolakodó rabszolgát saját úri kezével penderítené el innen.

Szerencsére ebben a pillanatban jelentek meg itt is a gymnasium rabszolgái, akik hírül adták, hogy kezdődik az előadás, tehát siessen mindenki a nagy oszlopcsarnokba.

A büszke úrfiak eltávoztak. Onesimus halántékában vadul zakatolt az indulat. Ökölbe rándult kézzel nézett utánuk.

Elsötétedett előtte a világ, s a sötétségből rávigyorgott Sarapion kárörvendő fintorral:

– Még mindig nem vagy torkig a rabszolgasorssal?

Maga sem tudta, hogyan jutott el a nagy oszlopcsarnokba. Már minden irányból özönlöttek azok, akiknek unalmas lett volna itt megvárni az előadás kezdetét, s így szétszóródtak a gymnasium oszlopcsarnokaiban, folyosóin és gyakorló terein. Jött kidüllesztett mellel, gögös tekintettel, lassú léptekkel Eudoxos, a kereskedő. Minden igyekezetével azon volt: lássa meg mindenki, hogy ő is érdeklődik, ő is hallani akarja a híres Cornutus tanítását. Kallimakhosnak is ez volt a legfőbb gondja. Egy évtizeddel ezelőtt még rabszolga volt, aztán fölszabadulása után nyaktörős üzleti vállalkozásokkal egyik napról a másikra hatalmas vagyont szerzett, s ma is egész sor hajója járja a tengereket. Nagy

számmal jöttek természetesen olyanok is, akik szívük szerint tisztelték és szerették a bölcsességet.

Cornutus nagy kísérettel érkezett. Egyesek már kora reggel megszállták Khairefilosnak, a tanácsbeli úrnak a házát – ennek a vendége volt –, hogy végigkísérhessék Efézus utcáin, s így megérinthesse őket dicsőségének legalább egy sugara. Legtöbbjükkal jóformán szóba sem állhatott. Be kellett érniök Persiusnak, a római poétának, barátjának és útítársának a szellemes sziporkáival.

A nap épp a nyitott oszlopcsarnok fölött állott délelőn, s izzó sugarai-val máris meggyötörte a hallgatóságot. Cornutus azonnal óhaját nyilvánította, hogy történjék gondoskodás valamiféle védelemről. Csak néhány pillanat kellett, rabszolgák jelentek meg a tetőn, és hatalmas vitorlaponyvákat feszítettek ki. Fejbőlintással, halk elismerő szóval köszönték meg a verítékezők a bölcs intézkedést.

Cornutus fölemelkedett. Alacsony termetű ember volt, s így csak a közvetlen körülötte ülők vették észre. Erre mindkét karja föllendítésével köszöntötte hallgatóságát. Ezt már a távolabb állók és ülők is meglátták, és talán egy pillanat sem kellett hozzá, hogy mindenfelé elhallgasson a zszibongás.

Onesimus az egyik gyepágy szélére kuporodott.

– Köszöntelek benneteket, kedves barátaim! – kezdte Cornutus. Ez az első alkalom, hogy ennek a nemes városnak a vendége vagyok és örülök, hogy a bölcsesség tisztelete és szeretete ekkora hallgatóságot gyűjtött össze.

Alig néhány tudott ellenállni a kísértésnek, hogy ezt a bókot megelégedett mosollyal vegye tudomásul.

– Éppen ezért nem azzal kezdem – folytatta Cornutus –, hogy új, kétes értékű bölcsességgel hozakodom elő, hanem arra a bölcsességre akarom ráirányítani figyelmeteket, amelyet azok a tanítómesterek ismertek meg, fejtettek ki és hagytak tanítványaikon keresztül az utókorra, akik itt, ennek a városnak a falai között éltek és működtek. Minde-nekelőtt Herakleitosra gondolok, Efézus nagy fiára, a gondolat emberei közül fejjel kimagaslóra, akit a gyarló utókor csak azért nevezett el „sötét”-nek, mert szédült beletekinteni gondolatainak mélységeibe.

Cornutus olyan útra tért, amelyen elmaradt mögüle hallgatóinak egy tekintélyes része. Simán gördülő mondataiban azt igyekezett bizonyítani, hogy Herakleitos a lényeg tekintetében csodálatos sejtés által vezetett-ve, ugyanazt tanította, mint amit ő, Cornutus, néhány évvel ezelőtt megjelent művében a görög istenekről fejtett ki. Hallgatói ebből kétféle

következtetést vonhattak le. Vagy egyszerűen azt, hogy Herakleitos csakugyan nagy a nagyok között, mert, íme, tanítása századokkal megelőzte korát, de levonhatták azt a következtetést is, hogy, íme, micsoda nagy kiváltság az ilyen ember tanítását hallgatni, mint Cornutus, akinek ilyen századokkal előtte járt útegyengetői vannak, mint a nagy Herakleitos. Cornutus fejtegetéseinek az volt a magva, hogy amikor Herakleitos a világmindenséget átható tűzről szól, akkor ez tulajdonképpen nem egyéb, mint a világlélek, amely mindenütt megjelenti magát világunkban.

– S Athéné, aki a monda szerint Zeus fejéből pattant elő, tehát a mindenek Atyjának értelmét jelenti, nem tekinthető-e vajon a „logos”-nak, a dolgok ésszerű rendjének, amelyre szintén Herakleitos mutatott rá látnoki erővel? – kérdezte Cornutus azzal a hangsúllyal, amely a kérdezettet megfellebbezhetetlen tényként állítja hallgatósága elé.

Éles, gyakorlott szeme észrevette, hogy hallgatói között nemcsak olyanok vannak, akik nem tudják követni okoskodásának útján, hanem olyanok is, akik nem értenek vele egyet. Olyan útra tért át éppen ezért, amely felől azt remélte, hogy azon létrejön közte és hallgatói között a megértés.

Poseidoniosról szólt. Nyilvánvalólag mindenek előtt azért, mert Poseidonios vagy egy évszázaddal ezelőtt járt Efézusban, s az akkori efézusiak ujjongó lelkesedéssel fogadták tanítását, s így példaképpül állíthatók az utódok elé, ha azok megrestülnek, elbátortalanodnak.

S amikor most rátért Poseidonios tanításának ismertetésére, bizony megint kemény próbára tette hallgatóit Cornutus Poseidoniosnak főleg azt a hatalmas jelentőségű tételét igyekezett velük megértetni, hogy ezt a bennünket körülvevő világot a maga káprázatos sokfélesége ellenére is csodálatos egység hatja át. Ezt az az élet teszi nyilvánvalóvá, amely a világban, mindenütt, minden részletében lüktet. Íme, él a mágnes, amely magához vonzza a vasat, majd keresztüláramlik rajta s az imént magához vont vasdarabon keresztül magához vonja a másodikat is, a harmadikat is. Vagy: nincsenek-e a tengerben olyan növények, amelyeknek tapintó érzékük van, s így nyilvánvalóvá teszik, hogy bennük az életnek ugyanaz a folyamata hat, mint az állatokban? Igen, a természet egy fönséges, lépcsőzetesen fölfelé emelkedő épület, amelynek csúcspontján az ember áll, akiben az élet csodája a maga teljességében bontakozik ki. Már a madárnak is van hangja, hallat durva, tagolatlan hangokat a ló, a marha is, az ember azonban gondolkodó lény és az ő

szava, beszéde megszólaltatja a mélységbe hatoló és a magasba szárnyaló gondolatait.

Most olyat fordult Cornutus fejtegetése, hogy menten fölfigyeltek rá hallgatói közül még a restebbek is.

– Ha az egész természetet az élet pántja teljes egységbe foglalja, akkor ezen belül mi emberek ne alkotnánk szoros egységet? – ez volt Cornutus első lépése az új ösvényen, amelyet nyomon követett a második, a meglepő, a vakmerő: – Ember, tekints magad köré: ezek mind a te testvéreid! Testvérek vagyunk, nemcsak mi, görögök és rómaiak, egymás között, hanem, értsük meg: a barbárok is testvéreink. Frígiaiak és kappadaciaiak, egyiptomiak és germanok: testvérjobbot nyújtunk nektek! S szemébe kell néznetek, kedves hallgatóim, annak az igazságnak is, hogy ez az egység áthidal minden különbséget, amely bennünket, embereket mmáskülönben elválaszt egymástól. Mindnyájan egyek vagyunk: férfiak és nők, gazdagok és szegények, szabadok és rabszolgák...

Egy büszke tanácsbeli úr erre már torkát köszörülte. Mint adott jelre, fölhangzott széles körben a hallgatóság tiltakozó morajlása.

Cornutus azonban nem volt az az ember, aki egykönnyen meghátrál. Csak éppen összébb ugrottak bozontos szemöldökei és tekintete harcra készen nézett szembe ellenfeleivel.

– Igen, a rabszolgák testvéreink – ismételte meg. – S Senecával, az én szívem teljességével tisztelt barátommal vallom: „mi mindnyájan együgyyanazon test tagjai vagyunk.” Hozzá csatlakozom, amikor azt mondja, hogy a rabszolgák „rabszolgatársaink, mert mi mindnyájan együgyyanazon sors hatalma alá vetettek vagyunk.” Ezért azt mondom: jól és helyesen cselekszel, ha rabszolgádat, aki méltó reá, szabadon bocsátod...

Hangja mondatról ondatra erőteljesebb lett. Benne volt meggyőződésének ereje, de meg túl is kellett kiáltania az egyre hangosabbá váló morajlást.

– Eljöhet, s el is kell jönnie annak az időnek, amikor már nem lesznek rabszolgák – mondta ki fejtegetésének végső következtetését. Noha ezt a mondatot ünnepélyes hangon szinte belekiáltotta a hallgatóságba, a zajban mégis csak a hozzá legközelebb ülők és állók értették meg. Mégis megszólalt a tiltakozás. Tulajdon házigazdája, Khairefilos, látta sürgősnek, hogy figyelmeztesse:

– Gondolj Aristotelesre. Szerinte a rabszolgákat csak akkor nélkülöz-

hetnénk, ha gépeket szerkeszthetnénk, amelyek helyettük elvégezhetnék a különböző munkákat.

A köztisztelőben álló Khairefilosnak már a hangja is csillapítólag hatott a kedélyekre. A morajlás elhallgatott. Csak itt-ott hallatszott suttogás. Jobb fülű, jobban figyelő emberek megadták a fölvilágosítást szomszédjaiknak, akik nem hallották, nem értették az elhangzottakat.

Cornutus, annak jeléül, hogy szólni akar, fölemelte jobbját.

Csönd támadt, s ebben a pillanatban megmásította szándékát. Nem mondta ki azt a gondolatot, amely szavakba formáltan már az ajkán volt. Szeme ugyanis megakadt Apollonioson, Khadrefilos írónak. Gyors elhatározással odalépett hozzá – az udvarba vezető lépcsőfokok egyikén ült –, kézen fogta és kivezette az udvarnak szabadon maradt közepére.

– Íme, egy rabszolga – szolt. – Azt hiszem, a jó Khairefilos rabszolgáját alighanem sokan ismerik...

Körülnézett. Többen fejbólintással hagyták jóvá föltevését.

– Igen, egy rabszolga – folytatta, jobbját Apollonios vállára téve –, de szellemét tekintve szabad ember. A beszélgetés során, amely bennünket jóformán a hajnal pirkadásáig ébren tartott, megcsodáltam éles elméjét, gazdag tudását.

Cornutus nyilván Apollonios példájával akarta annak igazságát bizonyítani, amit az imént a szabadok és a rabszolgák egyenlőségéről mondott, de most olyasvalami történt, amire nem volt elkészülve.

Apollonios odavetette magát ura lábához:

– Uram, könyörülj rajtam! Bocsáss szabadon! Érd be a váltságdíjjal, amelyet már fölajánlottam neked!

Vergődött mint egy féreg. Átkarolta ura lábát.

Khairefilos összeszorította ajkát. Szeretni szerette a filozófiát, de azért a kereskedőnek még hangos szava volt a szívében. Apollonios volt a jobbkeze.

Végre fölemelkedett ültéből. Most is, mint mindig, bizonyos méltóságteli nehézkességgel tette. Lassan körülhordozta tekintetét.

– Kik vállalják barátaim közül a tanúk tisztét? – kérdezte.

Apollonios szabadon bocsátását azonnal foganatosítani akarta. Talán félt is, hogy elhatározását később esetleg megmásítja, de azt az alkalmat sem akarta elszalasztani, hogy nemes cselekedetét a nagy nyilvánossággal megcsodáltassa.

Barátai közül néhányan előléptek, hogy felszólítását teljesítsék.

Most jobbát rabszolgája vállára tette, majd arcul ütötte, háttal maga felé fordította és eleresztette.

– Szabad vagy! – szölt. – Jelenj meg holnap a praetor előtt, és megkapod szabadon bocsáttatásodról az okmányt.

A szokás, a törvény így írta elő a rabszolga szabadon bocsátását.

Mindenki megkönnyebbülten lélegzett föl. A lelkesedés azokat is magával ragadta, akik az imént még dacosan morogtak. Taps, lelkes kiáltások hangzottak.

Apollonios sugárzó szemmel állt a középén.

Onesimus odalopódzott hozzá. Jól ismerte. Amióta öreg tanítója, Menandros, Efézusban jártakor, meglátogatta Hermodorost, aki szintén a bölcsesség tanítója volt, s aki Apollonios Khairefilos számára nevelte, jó barátok voltak. Apollonios gyakran meglátogatta őt Kolossében a barátságuk egyre jobban elmélyült.

Onesimus éppen üdvözölni akarta barátját, amikor odalépett hozzá Cornutus:

– Apollonios, szabad vagy. Ha kedved van hozzá, szolgálatomba fogadlak, és a legközelebbi hajóval velem jössz Rómába.

Apollonios mélyet lélegzett. Jobbát szívére tette s a boldogságtól reszkető hangon felelt:

– Uram, a bölcsesség tanítója szeretnék lenni. Városról városra vándorolnék és a bölcsesség fáklájával bevilágítanék a sötétségbe...

Cornutus gyönyörűséggel nézte. Már éppen felelni akart neki, amikor felszólították, hogy folytassa előadását. Az első pillanatban hajlandó volt rá, de a következőben ráeszmélt, hogy Apollonios szabadon bocsátása a ma hirdetett igazságnak igazolása és mai előadásának hatásos befejezése. Ezt egy szellemes, a pillanat hatása alatt fényesre csiszolt mondatban közölte is hallgatóságával és elköszönt.

Fölemelt fejjel, mint egy győzelemről győzelemre haladó ügy harcosa, hagyta el a gymnasiumot. Jobbról Khairefilos, balról barátja, Persius, fogták közre.

Apollonios még mindig mozdulatlanul állt a helyén. Szinte attól félt, hogy csak álmot lát, egy-két pillanat, s föl kell ébrednie, és akkor újra a kegyetlen, gyötrelmes valóság veszi körül. Onesimus most már oda-lephetett hozzá és átölelhette.

Onesimus belépett kamrájába. Egy pillanatig tétovázott, de azután mégis megtette azt, amit sohasem tett meg, sem nappal, sem éjszaka: ráfordította az ajtó zárjában a kulcsot. Nem azért, mint Sarapion, aki

azért szereltette rá az ajtóra a zárat, hogy senki emberfia ne zavarja, amikor előszedi drágaságait és titkos följegyzéseit. Ő csak a gondolataival akart zavartalanul egyedül lenni.

Az este még messze volt és mégis megtette azt, amit máskülönben sohasem tett meg fényes nappal: rávetette magát fekvőhelyére. Az a harc, amelyet vagy egy órája vívott, kimerítette a testét is. Szempillái is leereszkedtek. Nem azért, hogy elszenderedjék. Ellenkezőleg, éber lélekkel akart mindennek szemébe nézni.

Mindenekelőtt Apolloniosnak a szavát hallotta újra.

– Nem dicső dolog-e, ha valaki a bölcsesség tanítómestere? – kérdezte tőle Apollonios, s szinte látta lelkesedéstől izzó tekintetét, hallotta csengő hangját. – Ezért nem kell nekem gazdagság, nem kell nekem tekintély. Csak mehessek városról városra és hirdethessem a bölcsesség igéit. A tanító szó csodát mivel. Hiszen a bölcsesség erény, és az erény szabadság. Ezért van a tanító szónak hatalma arra, hogy megoldja a bilincseket. Akit a vágy és az élvezet, a gond és a fájdalom nyűgöz, az rabszolga akkor is, ha bíbor tógában járja végig az életet. Akit a bölcsesség szabaddá tesz, az akkor is szabad, ha a rabszolga darócköntőse van rajta.

Hevesen dobogó szívvel szakította félbe Onesimus:

– Veled megyek, Apollonios. Mit nekem a töredelem és a nyomorúság! Örömet koplalok és fagyoskodom veled. Gyönyörűséges szolgálat a bölcsesség szolgálata...

Kinn a folyosón énekszó hallatszott. Niké hangjának ezüst csengettyűje. Megint Anakreonnak egy dalát énekelte. Az énekszó egyre közelebb és közelebb jött, most az ajtó előtt hangzott, de már távolodott is egyre jobban. Niké nyilván hátrafelé ment, a műhelyekbe.

Onesimus elpirult.

– Micsoda botor ember vagyok! – kapott észbe.

Apollonios eltűnt szeme elől. Niké lépett a helyébe. Most is: ragyogó szemmel, mosollyal a szája körül.

– Velem jössz, Niké! – szólította meg. – Hogy is lehetne másképp! Kéz a kézben megyünk városról városra, országról országra. Úgy leszünk, mint Krates és Hipparkhia, az ő élettársa. Krates gazdagságát a koldus batyujával cserélte el és szertejárt mint annak a szabadságnak a heroldja, amely sohasem hajtotta nyakát a testi gyönyörűség járma alá. Velem jössz-e, Niké? Hogyne jönnél!

Mit felel Niké, nem tudta meghallani. Csak mosolyát, szeme sugárzását látta.

Niké hallgatása szétzavarta szeme előtt egy szempillantásra a képzelet játékát. Fölnyitotta szemét, és körülnézett kamrájában. A félhomályban is látta a mennyezetet, az ajtófélfát és azt a néhány napsugarat, amelyek a folyosón és a rácsos ablakon át nagy üggyel-bajjal utat találtak hozzá.

Föülte és fejét jobbjára hajtotta.

– Miért is kérdezek? – sóhajtott. – Hogy is felelhetnél nekem? Hogy is léphetnéd át ennek a kamrának a küszöbét, ahol a szegény rabszolga, Onesimus, néhány napra szállást kapott?

Az udvaron ugatni kezdett a házőrző eb. Kötelességét tette, mert valaki, úgy látszik, megállt a kapu előtt. Mintha tudta volna, mire kötelezi már a neve is: Cerberos. Vicsorgatta a fogát és vadul rázta láncát.

Onesimus föl pattant. Ökölbe szorult a keze. Szívében újra fölzúdult a dac és a lázadozás. Mintha az udvaron tomboló kutya biztatta volna föl, hogy ő is rázza a láncát ...

Elismételgette magában, amit már ezerszer, tízezerszer elmondott:

– Miért vagyok rabszolga? Hiszen ember vagyok én is. Ereimben ugyanolyan vér lüktet, mint a szabadokéiban ... S aztán: az édesapám szabad ember volt ... A lelketlen uzsorás vitte a rabszolgavásárra ...

S öklét rázta az ellen, aki atyját is, őt is nyomorúságba döntötte.

Tépte, marcangolta szívét a tehetetlen vágy:

– Szabad akarok lenni! Szabad akarok lenni, hogy megragadhassam a kezedet, Niké!

Maga elé meredt. Megint elhatalmasodott rajta tehetetlenségének megalázó érzése. Kimerülten, bágyadtan roskadt vissza a fekvőhely szélére.

Ekkor rávigyorgott a sarok sötétjéből Sarapion. Ugyanazzal az édeskés, tolakodó arckifejezéssel, amellyel az éjszakai találkozón az Artemisionban fogadta.

– Mégis csak fontolóra kellene venned ajánlatomat. Nincs más kiút számodra. Hiába tekintesz jobbra, hiába tekintesz balra. S aztán: embeled meg magadat, ne légy rest és vizsgálj meg tervemet. Jól átgondoltam és simán megvalósítható.

Szóról szóra ezt mondta, amikor ott kitergette előtte tervét.

Onesimus nekifeszítette két öklét a fekvőhely szélének és meredt tekintetét rászegezte a mozaikpadlóra. Megint csak azzal az utálattal küzdött, amelyet benne akkor Sarapion ajánlata keltett. Valahányszor mozdult egyet az elméje, hogy a terv egyes részleteit megvizsgálja, ez az utálat visszarántotta.

Hallotta, egyre hallotta Sarapion szavát, és fülén át szívébe hatolt:

– Hiszen szabaddá akarsz lenni, úgy-e?

Amint kimondta erre a kérdésre az igent, fakó fénysugár vetődött az útra, amelyre Sarapion ujjja mutatott. Hiába, el kellett ismernie: járható út.

Mégsem volt bátorsága hozzá, hogy rálépjen. Irtózat fogta el újra meg újra. Vergődött. Az az érzése volt, mintha valami förtelmes, mesebeli szörny kapna utána karmaival.

Erőt vett magán és fölpattant.

Sarapion eltűnt és helyette gazdája, Filemon lépett elébe. Hajlott háttal, fáradtan. Pislogó szeme tekintetét kereste.

– Onesimus, hű és megbízható ember vagy – szólt, mint annyiszor.

Onesimus állta tekintetét.

– Uram, én hű akarok maradni hozzád – kísérelte meg, hogy feleljen neki. – Hidd el, sajnállak. Tudom, nehéz a sorod. S jó uram voltál mindig. Sohasem voltál kegyetlen. De mégiscsak nehéz a rabszolgasors. Nem bírom tovább. Könyörülj rajtam! Bocsáss szabadon! Hiszen vannak még tanult rabszolgáid. Tryfon egészen jó elvégezhetné az én munkámat. Az én tudományos képzettségemre amúgy sincs szükséged. Hogy jól ismerem Platont, Aristotelest és a többi görög bölcseket, abból a te szövőüzemednek semmi haszna sincsen.

Ha már egyszer rálépett, tovább ment ezen az úton. Kérését egyre részletesebben, érzése szerint egyre ellenállhatatlanabban indokolta. Végre, úgy látta, kimondhatja még egyszer, még határozottabban:

– Uram, szabadon bocsáthatsz ... Megteheted ...

Most már elhessegetett a szeme elől mindent, mindenkit. Teljesen józan volt. Döntött.

Kilépett a folyosóra. Az első lépésnél mintha újra megingott volna, de a következőnél visszakapta egyensúlyát. Elindult a háznak a felé a része felé, ahol tudta, megtalálhatja Filemont.

Alig lépett néhányat, a folyosó fordulójánál meghallotta háta mögött Niké könnyű lépteinek a csattanását. Önkéntelenül megfordult, és szemben állt vele.

Niké megriadt tőle:

– Onesimus! Beteg vagy?

Nem kapott feleletet. De elkapta Onesimus félelmetesen villogó tekintetét, mielőtt az lesiklott a földre. S Onesimus tudta, hogy Niké is olvas a szívében.

Niké szívéből nehéz sóhaj szakadt föl feleletképpen. Meg kellett toldania szóval:

– Hidd el, Onesimus, nekem se könnyű. Herondas, az orvos azt hiszi, hogy Demeternek már csak néhány napja van hátra. S akkor, ugye, Kolosséba, hozzátok kerülök. Abba a házba, ahol az öreg Herakleidos az úr ... Haj, keserű kenyér lesz ...

Még egy sóhaj mondta el azt, amit szó talán nem is tud elmondani. Onesimus föltekintett. Odakapott a szeméhez. Vad fájdalom facsarta össze szívét. Könnycseppet látott meg Niké szeme sarkában.

Megtette Niké, amit eddig sohasem tett meg. Megragadta Onesimus kezét.

– Valahogy ne gondold, Onesimus, hogy kétségbe esem! Bízom... Remélek...

Elhallgatott, majd egy szempillantás múlva folytatta:

– Meg kell mondanom neked, Onesimus: valami arra biztat a szívemben, hogy elhigyjem azt, amit a keresztyének nekünk hirdetnek...

Még mindig fogta Onesimus kezét. S annak föl kellett emelnie tekintetét, és bele kellett néznie Niké szemébe. Abban a napsugár már áttört a könnyek felhőjén.

S ennek a sugárnak, amely most ott ragyogott Niké szemében, más volt a fénye, mint eddig. Bátrabb, erősebb volt...

– Nekem úgy tetszik, mintha igaz volna az, hogy Isten szeret bennünket, és irántunk való szeretetét megjelentette nekünk az ő Fiában.

A szó azt ismételte meg, amit megmondott már a szemében ragyogó sugár.

Onesimus nekibátorodott. Szívének tétova verése biztosabb lett.

– Akkor kérd ezt az Istent, – szólt – hogy álljon mellettem ebben az órában.

Azzal tovább ment, s otthagyta Nikét. Az kezét szívére szorítva nézett utána.

Filemon elcsodálkozott, amikor Onesimus belépett hozzá:

– Nem hívattalak. Mára már nincs parancsom számodra.

Onesimus, amint a tisztesség megkívánta a rabszolgától, lehajtott fejjel állt előtte. Mellében szinte hallhatóan zakatolt a szíve, torkát összeszorította az izgalom. Értelme szinte megbénult. Nem találta a szavakat, amelyekre szüksége lett volna.

– Mit akarsz? – kérdezte végre Filemon.

Eszeveszetten dobogó szíve adott neki erre tanácsot: tégy úgy, mint Apollonios.

Odavetette magát ura lába elé. Most megoldódott a nyelve:

– Uram, szabaddá akarnék lenni!

Filemon nem tudta, mit tegyen, mit mondjon. Keze tétova mozdulattal támaszt keresett. Nem talált kiutat.

– Az zavart meg fiam, ami ma a gymnasiumban történt! – vélte megtalálni a helyzet magyarázatát. A szelíd szóban volt valami gyöngeszemrehányás is.

De Onesimus megtalálta az utat, amelyről most már nem akart letérni. Ott maradt ura lába előtt és megismételte:

– Könyörülj rajtam, Uram, és bocsáss szabadon!

Filemon fölsóhajtott. Valahogyan meg kellett markolnia ezt a kényes ügyet. Megérintette Onesimus vállát:

– Kelj föl!

Onesimus engedelmeskedett. Filemon is fölállt.

– Mit fizethetnél nekem mint váltságpénzt? – kérdezte.

Onesimus csak hallgatott egy ideig.

– Uram, én nem tudok neked megfelelő váltságpénzt följánlani – felelt végre. – Én egyes-egyedül neked szolgáltam mindig. Hogy lehetne nekem megtakarított pénzem?

Filemon ezt egy fejbólintással elismerte. Onesimusnak még hozzá kellett tennie ahhoz, amit mondott:

– S ha volt valami pénzem, azon a legtöbbször könyveket vásároltam.

Filemon az ajtón beáradó világosság felé vezette rabszolgáját. A leáldozó nap sugarai küzdöttek a szoba félhomályával. A világosságtól remélt segítséget. Talán rendbehozhatná Onesimus megzavarodott gondolatait.

– Vedd elő a jobbik eszedet! – szölt, meggyőző hangsúlyt keresve szava számára. – Hiszen ugyanolyan tisztán láthatod a helyzetet, akár csak én. Még abban az esetben is kérdéses volna, hogy szabadon bocsáthatnának-e, ha megfelelő váltságot tudnál fizetni. Tudod, hogy nincs szabad kezem. Édesapámé, Herakleidesé, a döntő szó mindenben.

Onesimus akaratlanul is ura arcába tekintett. Homlokának és beesett arcának ráncai egyre mélyebbre ereszkedtek. Tudta: az öreg Herakleides uralma tulajdon fia számára is gyötrelmes teher.

– S aztán – folytatta Filemon, s hangja melegebb, szinte könyörgő lett – vállalatunk azon a ponton van, hogy vagy tovább fejlesztjük, vagy lemaradunk a versenyben. S ezért, ha valamikor, akkor most végképp nem nélkülözhetlek téged. Ugyan ki pótolhatna?

Onesimus szeme fölcsillant. Eszébe jutott Sarapion ötlete.

– Fiad, Arkhippus, vehetné át a munkakörömet – mondta ki óvatosan.

Filemon fejét rázta. Megtoldotta még egy elutasító kézmozdulattal is.

– Arkhippus? Hiszen tudod, hogy teljesen leköti a gazdaságunk. Meg aztán nem kereskedőnek való ember. Nincsenek hozzávaló képességei, tapasztalatai.

Nagyon jól tudta mindezt Onesimus. Látta helyzetét a maga teljes reménytelenségében.

Szeme tágra meredt. Áttekintette, vizsgálta helyzetét minden részletében. Sánc vette körül, amelyen rést keresett, amelyen kibújhatna. Megfeszítette teste és esze minden erejét.

Szíve mélyéből felküzdötte magát újra meg újra nyakas, hajthatatlan akarata:

– Szabaddá akarok lenni!

Váltig ismételte indoklását is:

– Megvan hozzá a jussom... Szabad embernek született az édesapám...

Belső látása előtt megjelent Niké. Belehasított szívébe a fájdalom:

– Niké, nem tudok lemondani rólad!

Niké szeme sarkában még ott csillogott a könnycsepp, amelyet az imént látott:

– Niké, szegény apátlan-anyátlan árva, mi lesz veled, ha nem ragadhatom meg a kezedet?

Mit tehetett egyebet: térdre roskadt. Összekulcsolt kézzel rimánkodott Filemonhoz:

– Uram, könyörülj rajtam!

Filemonnak magának is keserves volt, hogy keménynek és hajthatatlannak kellett lennie. De kénytelen volt vele. Megpróbálta, hogy igazolja magát:

– Magad is láthattad és hallhattad: amint föl szabadult, Apollonios élt a szabadságával, otthagya urát és Cornutus szolgálatába szegődött el. Most aztán, mit kezdjen Khairefilos nélküle?

Keresett valamit, amivel megbiztathatná Onesimust. De a bizonytalan jövőre való utalásnál nem talált jobbat:

– Idővel, ha édesapám kiadja kezéből a vezetést, könnyebb lehet a helyzet... Közületek, rabszolgák közül, még leginkább Tryfon lehet néhány év múlva alkalmas arra, hogy átvegye munkakörödet... Hiszen

te még fiatal vagy... Egy évtized, mi az számodra? Hány rabszolga boldog, ha öreg napjaira lehet szabaddá...

Onesimus szeme előtt elsötétedett minden. Kábultan támolygott ki.

Kinn a folyosón az est haragos pírja fogadta. Vörösen izzott az ég alja. Megborzongott.

Megfutamodás

Végre eljött a reggel. Megadta azt, amit az éjszaka megtagadott tőlük: adott Demeternek is, Onesimusnak is egy-két órai megcsöndesedést. Mindkettőnek a szívével kellett vesződnie. Demeternek a maga fáradt, beteg szívével, amely már fölmondta gazdájának a szolgálatot, s már csak ímmel-ámmal tette tisztét ... Onesimusnak a maga fiatal, egészséges szívével, amely lázadozva, szilajon követelte a maga jogait ...

Herondas orvosi tudománya, híres-neves orvosságai ma sorra-rendre kudarcot vallottak. Napkeltekor szomorúan hagyta el nagybeteg barátja házát.

Onesimus a reggel világosságában lassan-lassan eszmélt. Egész éjszaka nem jött szemére álom. Az éhség és a szomjúság követelő szavát tegnap óta állhatatosan elbocsátotta a füle mellett. Pedig a harc, amelyet harcolnia kellett, kifárasztotta testét-lelkét. Az volt az érzése, hogy ragadozó madarak keringenek körülötte s egyre szűkebbre vonják körülötte a kört.

A kelő nap első sugara arra a rideg megállapításra kényszerítette, hogy az ellenállás hiábavaló.

Ezt ismételte, bizonyítgatta magában tompán, mogorván, amikor odakintről utat talált hozzá Niké derült hívó szava:

– Onesimus! Onesimus! Hol vagy? Jöjj elő!

Fölriadt. Valami öröm is megpezsdült benne. Kilépett a folyosóra.

Niké éppen galambjai reggeli hódolatát fogadta s néhány marok búzával viszonzta. Néhány lépést tett Onesimus felé.

– Te vagy az egyetlen a háznép közül, akit se tegnap este, sem ma reggel nem láttam még ... Talán bójtölsz? – kérdezte hamiskás mosolylyal. – Már Filemon is kérdezte, hol vagy ...

A galambokkal végzett és tulajdonképpen csak most vette szemügyre Onesimust. Meglátta arcán az éjszakai harc félelmetes nyomait.

– Onesimus, még mindig ...? – kérdezte félbehagyott kérdéssel, és jobbát önkéntelenül szívére tette, hogy csöndesítse.

Onesimus dacos-bátran emelte föl fejét:

Miattam ne aggodalmaskodj, Niké! Megyek a magam egyenes útján ... A magam egyenes útján, mint mindig – tette még hozzá büszkén.

Szemben álltak egymással: Onesimus önérzetes mosollyal, Niké roskadt vállal, mint akire láthatatlan teher súlya nehezedik.

– Amióta egyre közelebb jutok az élő, igaz Istenhez, annál kevésbé van bátorságom ahhoz, hogy így beszéljek – szólt halkán. – S végképp elvesztem bátorságomat, ha a keresztre gondolok ... Ha a keresztre feszített csakugyan az Isten fia, akkor vége a mi dicsekvésünknek ...

Onesimus ajka körül még mindig ott volt a magabízó mosoly. De most összébb rándult szemöldöke s tiltakozó mozdulatra emelkedett keze:

– Vizsgálom az életemet, át- meg átkutatom belső világomat, s ezeket a szavakat – ha őszinte akarok lenni – nem vehetném ajkamra, Niké.

Niké halk sóhajjal felelt. Onesimus nem értette, talán észre sem vette.

Ha szemük sugara nem találkozott volna, s abban nem villant volna föl mégis valami titokzatos egyetértés, szinte könnyebb lett volna számukra most a szétválás.

Niké nehéz szívvel indult dolga után. Onesimus beletörődött, hogy éhező testének meg kell adnia azt, ami megilleti.

S aztán jött a nap a maga sokféle tennivalójával. Filemonnak egész sor megbízása volt aznap Onesimus számára. Keresztül-kasul kellett jérnia Efézus városát.

Onesimus csalódott, amikor azt hitte, hogy a harcot megharcolta. Járt a zsi bongó embertömeggel teli utcákat, ment könnyű léptekkel lefelé a lejtőkről leereszkedő utcákon, verítékezve kapaszkodott fölfelé, amikor lentről kellett ugyanilyen utat megtennie. Itt is, ott is kérdezősködött, megkereste gazdája üzletfeleit, akiknek üzeneteket kellett átadnia, tárgyalt, alkudozott velük. Közben azonban, szabad pillanataiban vagy párhuzamosan azzal, amit egyébként tett, gondolkodása, és akarása, esze és szíve szűnös-szüntelen vívta a maga harcát. Folyton-folyvást újra kezdte, folytatta a beszélgetést, a vitát azokkal, akik – éppen úgy, mint azt megtették az éjszakai egyedüllét óráiban – most a nyüzsgő embertömegben kerültek lépen-nyomon elébe.

Parmenont, a városi tanácsost, nem találta meg hivatali szobájában. A piacon kellett megkeresnie, mert annak mindenféle bonyolult adóügyeket ott a helyszínén kellett megtárgyalnia a piaci árusokkal. S amikor végre ráakadt, nem fért hozzá, mert a türelmetlen felek egész gyűrűje vette körül. Várnia kellett tehát, s letelepedett egy oszlopfőre, amelyet valami ott épülő középület számára aznap készített el a kőfara-

gó. Jó alkalom volt ez arra, hogy folytassa az éjszaka maga elé idézett Filemonnal a megindult és megszakadt beszélgetést.

– Kétségtelen, hogy számodra is jó lesz, ha megkockáztatom ... Légy nyugodt, Tryfon meg fogja állni a helyét ... S ha visszakerülsz, s lefizetem neked a váltságomat, azon a pénzen akár két-három írástudó rabszolgát is vehetsz magadnak ...

Úgy érezte, hogy valamit még nagyon nyomatékosan meg kell mondania Filemonnak:

– Hálás vagyok, és maradok én neked minden jóságodért ... Ha megtelepedhettek Efézusban, vagy Pergamonban, úgy tekinthetsz, mintha még mindig rabszolgád volnék: csak írd, vagy üzenj nekem, és én minden ügyes-bajos dolgot, minden megbízásodat lelkiismeretesen el fogom intézni ...

Parmenonnal hamar végzett. Most Lykost, a hajótulajdonost kellett megkeresnie a Panormusban, a kikötőben. Megtalálni hamar megtalálta, de várnia azért itt is kellett. Mielőtt szóba állhatott volna vele, Lykosnak még sürgős elintéznivalója volt azon a hajóján, amelynek rakományát rabszolgáinak délig ki kellett hordaniok a raktárba. Onesimus tehát letelepedett egy vasmacskára, és Sarapionnal kezdett beszélgetést:

– Vajon csakugyan jól elgondoltad a tervedet? Csakugyan keresztülvihető minden tekintetben? A szabadon bocsátásunkat bizonyító írások, félek, inkább vesztünket okozhatják, ha élesszemű hivatalbéli kezébe kerülnek. Különösen a pecsétek miatt aggódom. Ki tudja azokat úgy utánozni, hogy meg ne lássék hamisítottak?

Most, amikor különösképpen életelevenen sikerült Sarapiont maga elé képzelnie, újra megkörnyékezte a mindennél súlyosabb aggodalom:

– Megbízhatok-e benned? Ha a közös vállalkozás egymáshoz köt majd bennünket, kitartasz-e mellettem hűségesen?

Látta magát a világváros zajgó áradatában, és hatalmába kerítette az elhagyatottság és a tehetetlenség érzése. Nyomorult hajótöröttnek érezte magát máris, akit magukkal ragadnak, ide-oda dobálnak a szeszélyes, kegyetlen hullámok...

Ettől az érzéstől nem tudott szabadulni a Lykossal való hosszas és körülményes tárgyalás során sem. Küzdenie kellett vele még akkor is, amikor már útban volt Thestorhoz, a tímárhoz.

A tímárok utcája kegyetlen meredeken kapaszkodott föl a Pionra. Keserves út volt ez a déli napmelegben. Onesimusról csak úgy szakadt a veríték. Akár akarta, akár nem, éreznie kellett, hogy éjszaka le sem hunyta a szemét és már kora reggeltől fogva talpon volt.

A testi bágyadtság ráeszméltette belső embere bágyadtságára. Úgy látta, csak egy segít: Nikétől kell vizsgáztatást és bátorítást kérnie.

– Niké, fáradt vagyok – kezdte a beszélgetést vele, aki jó néhány ezer lépésnyi távolságban volt tőle. – Belefáradtam ebbe a töredelembe... Pedig fiatal és erős vagyok...

Megállt, kiegyenesedett és mélyet lélegzett. Jól esett. A testi erő meg is pezsdült benne. De csak a testi erő ...

– Torkig vagyok már vele, hogy reggeltől-estig üzleti leveleket kör-möljek, számadásokkal vesződjek, és naphosszat ott kuporogjak a bá-rátságtalan, poros raktárban...

Megfordult. Már elég magasra ért föl a meredek úton: gyönyörű kilátás nyílt meg a szeme előtt. Látta a déli verőfényben ragyogó várost, a hatalmas kikötőt, a megérkező, a part felé igyekvő és a kibontott vitorlákkal büszkén a nyílt tenger felé tartó hajókkal és rajta túl, a látóhatár peremén, látta, sejtette a tengert, a tengert minden ígéretével

...

Fölragyogtak előtte a jövő képei. Látta, mint járja majd Nikével a nagyvilágot és mindenütt, ahol magasra emelheti az igazság fáklyáját, lelkes, ujjongó tanítványok serege veszi körül.

– Niké, micsoda gyönyörű élet lesz ez! – repesett szíve a jövő felé.

A tímárnál sok időt kellett elfecsérelnie kínos alkudozással. Aztán vásárolnia kellett egyet-mást. A nap már leáldozóban volt, amikor fáradtan és éhesen átlépte Demeter házának küszöbét.

Az udvaron Glaukos várta, Lykos rabszolgája. Köszöntötte, de Glaukos menten észrevette, hogy alig áll a lábán:

– Eredj, csillapítsd le korgó gyomrod! Aztán beszélni valóm van veled – szólt a maga nyers modorában.

Onesimusnak csak néhány perc kellett, hogy faljon valamit és szemben álltak egymással Sarapion kamrájában: Glaukos a maga sugárzó, hódító, Onesimus a maga mogorva, zárkózott tekintetével. Onesimus sejtette: Glaukos a múltkor este, hazafelé való útjukban kezdett, és a kapunál megszakadt beszélgetésüket akarja folytatni.

De ami megindult közöttük, nem csendes beszélgetés lett. Párviadal volt az, akárcsak az, amit a gladiátorok vívnak a cirkusz porondján. Glaukos volt a támadó, Onesimus a védekező. Vágás vágást követett. Bátran, szünet nélkül. Szinte csendültek az összecsapó kardok, csattantak a kardcsapásokat felfogó pajzsok. A szeretetnek és a dacnak a párviadala volt.

– El kellett jönnöm hozzád, Onesimus... Már tegnap is, tegnapelőtt

is szándékomban volt... Háborgott a lelkiismeretem, amikor a Panormusból visszatérve, hallottam, hogy jártál a gazdánál, s én elszalasztottam a jó alkalmat...

– Akkor sem értettelek, s alighanem ma sem foglak megérteni...

– Imádsággal török magamnak utat a szívedbe... S nem vagyok egymagam, aki imádkozom érted. Akvila, Apollos, Pasion is imádkoznak érted. Az a bizonyosságunk, hogy nem vagy messze az Isten országától...

– Azt hiszem, Glaukos, süket füleknek beszélsz...

– Hogy nehéz dolog befogadni a szívünkbe az élő Isten üzenetét, ki tagadná? De megáll az Úrnak a szava: „Aki megtalálja az ő életét, elveszti azt; és aki elveszti az ő életét én érettem, megtalálja azt.”

– Ma is éppen ez ellen tiltakozik a szívem... Nem akarom elveszteni az életemet... Azt hiszem, éppen most találtam meg...

– Csak az ideigvalóságunk arra az arasznyi darabjára tekintesz, amely előtted van és nem vetsz számot az örökkévalósággal... Pedig „...elvégezett dolog, hogy az emberek egyszer meghaljanak, azután az ítélet...” Az ítélet, amikor megítéltetünk a mi bűneink miatt...

– A bűneink miatt? S ezt nekem mondd? Ez az, ami engem elválaszt tőletek. Szegény rabszolga vagyok ugyan, de mindig feddhetetlenségre törekedtem... S talán nem hiába...

– Te balga! Sötét vakság tartja fogva a szemedet! Szegény bűnös vagy, aki csak a kegyelemben bizakodhatik...

– Hogy én kegyelemben bizakodjam? Én azt remélem, várom, ami nekem az igazságosság szerint kijár. A mindenható Isten jó és igaz, s az igazságosság és a méltányosság mértéke szerint jutalmaz...

Glaukos nyugodtan végighallgatta. Pedig belopakodott már szívébe az aggodalom, hogy ennek az embernek a magabizását nem tudja megingatni. Bizonytalanná vált tekintete elfordult... Onesimus azonban még magasabbra emelte a fejét.

– Megyek a magam útján, és bizonyos vagyok felőle, hogy egyenes út...

Úgy érezte, tüzetesebben kell körülírnia azt, amit mondott:

– Egyenes út, ha nem is az emberek törvényei szerint... Hiszen már a költő is tud az istenek megíratlan törvényeiről, amelyekről én azt tartom, hogy azokat a mindent hatalmában tartó egy igaz Isten szerzette...

Nekibátorodott, s hagyta, hogy Glaukos szemébe nézzen. S annak az

éles tekintete mélyre hatolt. Legalább is megsejtette a társa szíve mélyén rejtőző bizonytalanságot.

S Onesimus érezte, hogy elárulta magát. Még egyszer megpróbálta, hogy az ellenkező látszatot keltse.

– Megyek a magam útján. Megvan hozzá a jussom s ezért nyugodt a lelkiismeretem...

Glaukos nem értette Onesimust. Csak azt sejtette, hogy valami céllal mindenképp a maga igaz voltát akarja bizonyítani. De azért nem hátrált meg. Odalépett Onesimus elé, megragadta mind a két vállát, és komolyan, szinte ünnepélyesen szólt hozzá:

– Ne a magad útján járj! Isten akar vezetni. Ő, aki szeret, akit az irántad való szeretet arra készítetett, hogy egyszülött Fiát odaadja érted a keresztfára...

– Hogy Isten engem szeret? – kérdezte Onesimus, és szemében fölvilant a dac. – Nemigen tapasztaltam az életemben... Rabszolga vagyok, noha az édesapám szabad emberként jött a világra. Rabszolga vagyok, s tudod jól, hogy az mit jelent...

Glaukos még mindig kemény marokkal fogta a vállát. Úgy látszott, mintha az erőt, amely bizonyágtételében lüktetett, bele akarta volna árasztani Onesimusba.

– Igen, Isten szeret téged! – ismételte meg olyan méltóságteli bizonyossággal, amelyben volt erő, hogy elhallgattassa a kételkedést.

Onesimus megingott. Most is megérintette, mint már annyiszor az életében, az a sajátságos érzés, amely Isten felé repeső vágy is volt, de ugyanakkor az előle való menekülésre készítő szent borzalom is.

– Csak tudnám, csak elhihetném! – tört elő a szívéből elcsukló, szinte zokogáshoz hasonló hangon.

Glaukos megtette bizonyágtételével a következő lépést – Isten szeret téged! Hiszen azért lett emberré. S a Krisztus Isten Fia, aki szeretett téged a keresztfán való haláláig, elédbe jön. Mert föltámadott, él...

Glaukos fölülkerekedett. Onesimus már-már azt látta, hogy meg kell adnia magát.

Erre megtette Glaukos az utolsó lépést.

– Jöjj el ma este az összejöveteleinkre. Onesiforus házában tartjuk. Tudod, hol van?

Onesimus szinte öntudatlanul felelt:

– Az utcában az Odeion mögött, a második vagy a harmadik ház...

Glaukos úgy vélte, hogy még egy kalapácsütést kell tennie.

– Tehát jöjj! „Aki megtalálja az ő életét, elveszti azt; és aki elveszti az ő életét én érettem, megtalálja azt.”

Onesimus hátrafelé lépett. Ez az ige mellbevágta. Megint úrrá lett rajta a dac és a félelem. Szinte indult is már az elsiető Glaukos után, hogy megmondja neki: nem, nem való közjük, nem megy el este Onesiforus házába.

Szívének egyik fele ezt tanácsolta: ne menj el! Tanácsát ezzel a kérdéssel indokolta: mi keresni valód van neked a keresztyének gyülekezetében? Csak nem akarod elveszteni az életedet?

Szívének másik fele hallgatott, de gondja volt reá, hogy belső látása ne tudjon szabadulni Glaukos bizonyosságot sugárzó tekintetéből, és fülébe csengjen szűnös-szüntelen bátor, egyre csak előretörő bizonygatójele.

Elhatározta, hogy elmegy a keresztyének összejövetelére. Dologhoz is látott, hogy idejében végezzen aznapi teendőivel.

Onesiforus háza igénytelen külseje ellenére nagyon alkalmas volt arra, hogy nagy gyülekezetet lásson vendégül. Mintha hatalmas udvarával, amelyet tágas, oszlopokkal szegett folyosó vett körül, egyenest erre a célra épült volna. S ha az udvar nem lett volna elegendő, jó néhány ember számára volt még hely az ide torkolló, szokatlanul széles folyosón is. Alig alkonyodott, egyenként, kisebb-nagyobb csoportokban föltűntek az idevezető utcákon az összejövetelre igyekezők s az udvar, az oszlopok köze, a folyosó hamarosan benépesült. A legtöbben álltak, egyesek alázatosan letelepedtek a folyosóra vezető lépcsőkre. Ülésre, fekvésre való alkalmatosságokról gondoskodott különben Lektora, a serény háziasszony és Onesiforus két fia, Simaias és Zenon. Az égboltozaton a különben is fogyóban levő holdat és a csillagokat sűrű felhők takarták el. Az udvart eleinte három fáklya világította meg, de mivel ezeknek a fénye nem jutott el mindenhova, később még kettőt gyújtottak meg.

A gyülekezés ideje alatt a vezetők egy, a folyosóra nyíló helyiségben az Úr segítségül hívásával készültek a szolgálatra. Most kijöttek az udvarra, és elhelyezkedtek a számukra elkészített ülőhelyeken. Ültében is kimagaslott közülük Apollos, a tisztelettel és szeretettel körülvett vendég. Jobbja felől ült Alexander, mögötte Akvila és még néhányan akik többé-kevésbé vezetőknek számítottak. A kezdő imádságot egy idegen mondta, akit senki sem ismert. Néhányan énekbe kezdtek, de néhány ütem után elhallgattak, mert csak itt-ott voltak olyanok –

zsidók vagy a zsinagógához csatlakozottak –, akik velük énekeltek volna. Most Trofimus lépett elő, a városszerte ismert bíborásus.

– Másodszor olvassuk azt az írást, amelyet a mi kedves Pál testvérünk hozzánk, ehhez a gyülekezethez, és a környékbeli gyülekezetekhez intézett – szólalt meg. – A levelet különben már továbbküldtük. Az a másolata van kezemben, amelyet Eufronios testvérünk készített. Most a levél második fele következik. Kérjük az Urat, hogy az ő igéje, amely az ő szolgájának ajka által szól hozzánk, ne térjen vissza üresen hozzá, hanem vigye végbe közöttünk az ő akaratát.

Onesimus most is gazdája, Filemon mellett kuporgott a földön. Test szerint itt volt, de lélek szerint bizony nem. Még inkább, mint nyughatatlanul ide-oda szökdöső szeme pillantása, röpdöstek szerteséjjel gondolatai mindenfelé, a közelben és a távolban. Hallotta is, meg nem is Trofimus szavait.

Trofimus megkezdte Pál levelének az olvasását:

– „Kérlek azért titeket én, ki fogoly vagyok az Úrban...”

Onesimus belső látása előtt villám gyorsaságával suhantak a képek. Az vetítette elébe, színezte, váltogatta ezeket a képeket, amit Akvilától, Glaukostól, Pasiontól hallott. Ez az a Pál, akinek néhány évvel ezelőtt itt Efézusban, a nagy színházban az összecsdödített néptömeg előtt, karddal a kezében kellett megvívnia életéért a vad állatokkal... Ez a Pál, most fogoly Rómában. Azért az üzenetért szenved, amelyet a mindenható Isten megbízásából hirdet mindenfelé. A fölötte kimondott ítéletet megfellebbezte a császárhoz. Rómában, igaz, szabadon járhat-kelhet, de mindenhova elkíséri őrzője, a római katona, akihez hozzá is van láncolva. Tikhikus, a hajóskapitány, aki ezt a levelet hozta, látta, és beszélt is vele...

Trofimus tovább olvasott:

– „Egy a test és egy a Lélek, miképpen elhivatástoknak egy remény-ségében hivatatok el is; egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség, egy az Isten és mindeneknek Atyja, aki mindeneknek felette van és mindenek által és mindnyájatokban munkálkodik.”

Az „egy” szócska, ez a győzedelmes erővel újra meg újra visszatérő szócska beletalált Onesimus szívének kellős közepébe. Cornutus fejtegetései csendültek meg fülében, és ez a visszaemlékezés arra csábította, hogy elkalandozzék gondolataival ebbe az irányba. De Trofimusnak komoly, bizonyosságtól izzó hangja megint rákényszerítette, hogy legalább egy pillanatra fölfigyeljen:

– „... aki leszállott vala, ugyanaz, aki fel is ment, feljebb minden egeknél, hogy mindeneket betöltsön ...”

Ide-oda röpdős tekintete fölfedezte Glaukost, és feléje forduló gondolatai vele kapcsolták össze azt, amit Trofimus olvasott. Arra a kézmozdulatra kellett gondolnia, amellyel Glaukos bizonyágtévésének bizonyos vissza-visszatérő mondatait szokta kísérni. Fölemelt jobbal mondja újra meg újra: „... az én Uram, aki érettem alászállott mennyei trónjáról, és odaszegeztette magát a keresztfára, de föl is támadott és a mennyekbe ment és az Atya jobbára ült ...”

Újra az vonta magához figyelmét, amit Trofimus olvasott:

– „... hogy többé ne legyünk gyerekek, kiket ide s tova hány a hab és hajt a tanításnak akármí szele, az embereknek álnoksága által a tévelygés ravaszságához való csalárdság által, hanem az igazságot követvén szeretetben, mindenestől fogva nevedjünk Abban, aki a fej, a Krisztusban...”

Onesimus megint a maga útjára tért. Abból, amit a füle hallott, csak egyes szavak találtak utat az értelmébe. Csak éppen sejtette félig-meddig, hogy arról az egységről van szó, amely a Krisztusban mint a fejben mindent egybefoglal ...

Tanítója, Menandros, jelent meg előtte. Úgy, amilyen volt a valóságban: ragyogó szemével – olyan világos kék volt a szeme, mint a derült tavaszi égbolt –, méltóságteli kézmozdulataival ... Mintha hallaná a hangját, amint újra arról szól, hogy ez az egész világ Istennek mindent magában foglaló teste, hogy itt mindenben, állatban és növényben, minden emberben egyugyanazon isteni élet lüktet ... Onesimus szeme megint megnyílt a mindent átfogó látásra ... Látta a világot a maga hatalmas méreteiben, látta benne a szépet, a szabadot, de látta az eltorzultat, a rabiga alatt görnyedezőt is, látta a maga keserves rabszolganyomorúságát és megszólalt szívében a kérdés: vajon csakugyan lehetséges volna, hogy a Krisztusban minden egybefoglaltatnék egy mindent átölelő egységbe? Mindent megragadó és híven megőrző emlékezetében világosan és határozottan szólalt meg az imént hallott ige:

– „... egy a test, egy a Lélek, egy az Úr...”

Ez volna a beteljesülése annak, amit Menandros és a bölcsek legjobbjai hirdettek? Alig vette észre, hogy a szíve és az értelme ujjongó örömmel repesett e felé a lehetőség felé.

A fölolvadó hangja megint erőteljesebben csendült meg. Megszólalt benne az atya óvó, intő szeretete:

– „Senki titeket meg ne csaljon üres beszédekkel; mert ezekért jó az

Isten haragja a hitetlenség fiaira. Annakokáért ne legyetek részesei ezeknek; mert valátok régen sötétség, most pedig világosság az Úrban: mint világosságnak fiai úgy járjatok. (Mert a világosságnak gyümölcse minden jóságban és igazságban és valóságban van.) Meggondolván, mi legyen kedves az Úrnak. És ne legyen közösségtek a sötétségnek gyümölcstelen cselekedeteivel, hanem inkább meg is feddjétek azokat; mert amelyeket azok titokban cselekesznek, éktelen dolog csak mondani is. Mindezek pedig megfeddetvén, a világosság által napvilágra jönek, mert minden, ami napvilágra jő, világosság. Annakokáért mondja: Serkenj föl, aki aluszol és támadj fel a halálból és felragyog tenéked a Krisztus."

Megint az történt, hogy Onesimus megállt gondolataiban, mialatt Trofimus tovább olvasott. Maga sem tudta, hogyan, de amint, nem látó szemmel, nem halló füllel, ott kuporgott gazdája mellett a földön, az olvasottak egyes töredékei egyre visszhangoztak emlékezetében:

– „Senki titeket meg ne csaljon üres beszédekkel ... ne legyetek részesei ezeknek ... ne legyen közösségtek a sötétségnek gyümölcstelen cselekedeteivel ...”

Mintha varázshatalmuk lett volna ezeknek a szavaknak. Egy szempillantás kellett csak, és előtte állott Sarapion. A gyanú és a bizalmatlanság újra föltámadt benne:

– Ember, irtózom tőle, hogy veled szövetezzek ... A te útjaid mindig a sötétség útjai voltak ...

Mintha az udvaron átrohanó szélvihar kioltotta volna a fáklyákat, egyszeriben csak sötétség vette körül. Szívét elfogta a sötétségben eltévedt vándornak szorongó érzése. Újra megfogant benne az elhatározás:

– Nem, sötétség, ne legyen veled semmi közösségem!

Szemébe nézett Sarapionnak, és szavakat keresett, hogy indokolja elhatározását. Közben föleszmélt és meghallotta, amit Trofimus éppen olvasott:

– „Ti szolgák, engedelmesek legyetek a ti test szerint való uraitoknak félelemmel és rettegéssel, szíveteknek egyenességében, mint a Krisztusnak; nem a szemnek szolgálván, mint akik embereknek akarnak tetszeni, hanem mint Krisztus szolgái, cselekedvén az Istennek akarátját lélekből, jó akarattal, mint akik az Úrnak szolgálnak és nem embereknek; tudván, hogy kiki ami jót cselekszik, azt veendi az Úrtól, akár szolga legyen, akár szabados.”

Nem követte lépésről lépésre a szavakat, de elfogadta, hogy a szakasz

értelme kérdéssé formálódik benne: mi az Isten akarata? De nem indult el a felelet megkeresésére. Mintegy a feleletet várva figyelt föl arra, amit Trofimusz most olvasott:

– „Végezetre, atyámfiai, legyetek erősek az Úrban és az ő hatalmas erejében. Öltözzétek föl az Isten minden fegyverét, hogy megállhassatok az ördögnek minden ravaszságával szemben. Mert nem vér és test ellen van nekünk tusakodásunk, hanem a fejedelemségek ellen, a hatalmasságok ellen, az élet sötétségének világbírói ellen, a gonoszság lelkei ellen, melyek a magasságban vannak...”

Ha tehette volna, egyet és mást megkérdezett volna Onesimus. De azért most is, ha némiképp határozatlanul is, látta azt, amit hallott. Sarapion már nem egymagában állt előtte. Az alakját körülvevő homályból félelmetes alakok bukkantak elő. Megint elfogta a szorongó érzés

...

Mint harcra hívó harsonaszó hangzott Trofimusz hangja, amikor az ezután következő sorokhoz érkezett el:

– „Annakokáért vegyétek föl az Istennek minden fegyverét, hogy ellentállhassatok ama gonosz napon és mindeneket elvégezvén megállhassatok. Álljatok hát elő, körül övezvén derekatokat igazlelkűséggel és felöltöztvén az igazságnak mellvasába és felsaruzván lábaitokat a békesség evangéliomának készségével; mindezekhez fölvevén a hitnek paizsát, amellyel ama gonosznak minden tüzes nyilát megolthatjátok; az idvesség sisakját is fölvegyétek és a Léleknek kardját, amely az Isten beszéde...”

Onesimus üres tekintettel meredt maga elé. Mintha a gazdája, Filemon, nem is ült volna mellette, mintha nem is vette volna körül a keresztyének gyülekezete. De látta, azt, amiről Pál szólt: a sisakot, a mellre, a lábra való páncélt, a paizsot, a kardot. Előtte volt, csak éppen ki kellett volna nyújtania utána a kezét. De minek? Ki az ellenfél, akivel meg kell küzdenie?

Megkapta a feleletet. Nem a füle hallotta, a szeme látta. Megint Sarapion állott előtte ... Ez volna a felelet? Ezt a harcot kellene megharcolnia?

Szavak, mondatok szólaltak meg benne, amelyeknek az értelmét újra meg újra kereste, vizsgálta. Világosság, sötétség... A sötétség hatalmasága ... A sötétség cselekedetei ... Különösképpen egy mondatba ütözött bele újra és újra: „...engedelmesek legyetek a ti test szerint való uraitoknak félelemmel és rettegéssel, szíveteknek egyenességében, mint a Krisztusnak ...”

Mintha nemcsak a Krisztus nevét hallotta volna, hanem látta volna már őt magát is. Glaukosnak és másoknak a szavai segítették abban, hogy szeme nyiladozzék erre a látásra. Az lépett szeme elé, aki felől azt hallotta, hogy azért szállott alá onnan fentről erre a földre, mert csak így válthatta ki rabságából az emberi nemzetséget. De azért csak körvonalakat látott, amelyek csak itt-ott voltak határozottabbak. S arra kellett gondolnia, hogy Pál és a többiek szerint ez a Krisztus úr és joga van ahhoz – amint mondják vér árán szerzett joga –, hogy parancsoljon ...

– Mi a te akaratod, Krisztus? – szólalt meg szívében a kérdés.

Csönd támadt körülötte. Trofimusz végzett az olvasással és a gyülekezet méltósággteli csönddel felelt a hallott igére. A szívekben megszólalt a kérdés: Uram, mit mond a te igéd nekem?

Onesimus megborzadt. Egyszeriben úgy tetszett neki, mintha újra hallaná Glaukos szavát: „Aki megtalálja az ő életét, elveszti azt; és aki elveszti az ő életét én érettem, megtalálja azt.”

Tusakodó szíve támaszt keresett. S megint visszatalált Nikéhez. Te-kintetük találkozott. Úgy ragyogott Niké szeme, hogy nem tudta: vajon csakugyan csupán belső szeme látja Nikét vagy valósággal rászégeződik szemének nevető kékje? S Niké szeme szólt is, de nem volt bátorsága hozzá, hogy megfogadja, amit mond. Mert mintha erre biztatta volna: itt a fegyverzet, vedd föl! Rajta, vívd meg a harcot!

Akarata nem tudott dönteni. Ereiben vad iramatban vágatott a vér. Félelem és kételkedés szorongatta szívét.

Megint elsötétedett szeme előtt minden. S a szívszorongató sötétségben láncok csördülését hallotta. Nyomorult rabszolgasorának a bilincsei ezek? Az volt az érzése, hogy kegyetlen pörölycsapások zuhannak le bilincseire és kezén-lábán még szorosabbra kovácsolják azokat... Ki cselekszi ezt? A Krisztus? Van hatalma hozzá? Hiszen meghalt a keresz-ten ...

Csengő hang – akárcsak a paizsra találó kardnak a csendülése – riasztotta föl gondolataiból, Simaias, a házigazda idősebb fia, állott az udvar közepén.

– Testvéreim, megint szereztem az imént egy dallamot Pálnak egy szavához – szólt.

Baljában a kitharát tartotta és belekapott húrjaiba. Száját már megnyitotta az énekszóra, amikor úgy érezte, hogy nem jól mondta, amit mondott.

– Botorul beszélek ... Nem szereztem... Ezt is onnan fölülről kaptam, a Lélek ajándéka ...

Szent ihletés erejével szólaltatta meg a húrokat és néhány komor akkord után előtört hatalmas melléből a riasztó szó:

– Serkenj föl, aki aluszol!

Mint a harsonaszó hangzott, elhatott az ember csontja velejéig.

Simaias újra megérintette a kithara húrjait. Most is megmutatta, mennyire mestere annak, hogy halk, szelíd hangnembe menjen át. S úgy szólalt meg ajkán az ének, mintha nem is az énekelne, aki az imént riasztott:

– ... és támadj fel a halálból!

Izzó szeretetnek a hangja volt. Csak úgy sugárzott belőle a szeretet azok iránt, akiket még fogva tart a bűn kárhozatos álma.

Simaias harmadszor kapott bele a húrokba. Mint a triumfust tartó hadvezér lép bíbor tógájában, úgy jöttek a lassú, erővel és méltósággal teli ütemek. Majd egy pillanatnyi csend következett s akkor hangja teljes erejével énekelte Simaias:

– ... és felragyog tenéked a Krisztus!

A hitnek a bizonyossága zúgott ebben az énekszóban. A hitnek a bizonyossága, amely tudja: az éjszaka elmúlt, a nap elközelgett! A hitnek a bizonyossága, amely vallja: itt a Krisztus, a feltámadott, élő Krisztus, a világ világossága, Urad és szabadítód!

Elhangzott a szíveket fölrazó ének, de Onesimus szívébe nem tudott behatolni. Szívében még egyre hangzott a kérdés: az, aki még szorosabbra kovácsolja nyomorult rabszolgasorsom bilincset? S szíve egyik sötét zugából újra meg újra fölhangzott a gyanú: a Krisztus az!

Valaki hátulról megragadta a vállát. Megfordult: Akvila volt. A ragyogó szemű emberke lehajolt hozzá és fülébe súgta:

– Ébredj! Krisztus előtted áll! Halld meg: neked is Urad!

Erre belevágja karmait a félelem. Igen, a Krisztus azt akarja, hogy élete fogytáig nyomorult rabszolga maradjon, rabszolga maradjon és mondjon le egyszer és mindenkorra Nikéről ... Ijedtében föl pattant volna, ha az óvatosság rá nem parancsol, hogy uralkodnia kell magán.

A szíve már nyíltan adja a tanácsot: fuss, menekülj! Az életedet forog kockán! Csak nem akarod az életedet elveszíteni?

A gyülekezet épp megpróbálta, hogy újra elénekelje, s megtanulja az új éneket, amikor mozgolódás támadt a kapu irányából az ülők és az állók között. Két rabszolga tűnt föl az oszlopok között. Az egyik, aki házbeli volt, megmutatta a másiknak Filemont. Ez Demeter rabszolgái közül való volt, Heron, a fölnyurgult kapus-gyerek. Odafurakodott Filemonhoz és jelentette neki:

– Uram, Demeter meghalt!

Filemon megzavarta a végül mégis váratlanul jött hír. Néhány pillanatra nem tudta, mitévő legyen, de azután elindult a kapu irányába, anélkül, hogy valakitől is elköszönt volna. Niké követte.

Onesimus a helyén maradt, mintha igézet tartotta volna fogva. Ha az ura szólítja, talán meg se hallotta volna. Süketen és vakon meredt maga elé.

Néhányan az állók közül a kijárat felé fordultak, ülők és fekvők fölláltak: a gyülekezet oszladozni kezdett. Onesimusnak föl kellett kelnie, mert útjukban volt a körülötte megmozdultaknak. Ráeszmélt, hogy maga maradt. Filemon és Niké helye üres volt.

A kijárat felé fordult, de már nem látta őket, természetesen. Most már ráeszmélt arra, amit csak a füle hallott. Egyszeriben megvilágosodott előtte minden. Demeter meghalt: Nikének tehát Kolosséba kell jönnie ... Oda, abba a házba, ahol az öreg Herakleides az úr...

Szíve régi sebei fölfakadtak és vérezni kezdtek ... Újra látta a múltat, s látta a jövőt ... S amit látott, az belehasított a szívébe ...

– Nem, Niké, ez nem lehet a te sorsod ...

– Nem! Nem! Nem! – visszhangzott rá szívében a felelet.

Néhány pillanatra tanácstalanul állt a kifelé tódulók között. Hogy kifelé vezet az útja, magától értetődő volt, de belül, a szívében még nem történt meg a döntés. A tétovázás azonban most már csak pillanatokig tartott. Döntött.

Körültekintett. Nem, senki sem tartóztathatja föl. Sem Glaukos, sem Akvila, sem Apollon ...

Kiért az utcára. Gyors léptekkel indult el. Ellenkező irányban... Már nem is gondolt arra, hogy Demeter házában helyt kellene állnia. Léptei egyre határozottabbak lettek. Úgy látszott, bizonyos cél felé siet.

S mégsem tudta tulajdonképpen, hogy hova igyekszik. Csak ment, ment. Fordult erre, fordult arra. Végre, amikor egy mellék- és egy párhuzamos utcán át visszakerült abba az utcába, amelyen egyszer már végigment, föleszmélt.

A nagy piac kapujához ért. Éppen rabszolgák mentek el mellette, akik magasra emelt fáklyákkal megvilágították mögöttük jövő uruk útját. A fáklyák fénye egy szempillantásra rávillant a kapu feliratára. Neki elég volt. Jóformán könyv nélkül tudta a szöveget, amely tudtára adta az alatta átmenőknek, hogy ezt a kaput Mazeus és Mithridates, Agrippa szabadosai építették Augustus császár és felesége Livia, veje Agrippa és leánya Júlia tiszteletére. Megint csak erre kellett gondolnia:

egykor rabszolgák, ma szabad emberek, akiknek volt rá módjuk, hogy a császár és családja tiszteletére egy kaput építtessenek Efézus városában...

Gondolatok, vágyak, tervek rajzoltak előtte ...

Nem ment be a piacra. Most már teljesen józan, lehiggadt volt. Megállt, és nyugodtan mérlegelte, hogy melyik a legrövidebb út az Artemisionba. Fontolóra vette azt is, hogy a legközelebbi őrségváltás idejére kell kiérnie. Akkor valamelyik leváltott őrtől üzenhet Sarapionnak.

Most már ment, ment szívós elhatározással. Olykor úgy tetszett neki, hogy a beborult, csillagtalán égbolt alatt az amúgy is komor éjszaka egyre jobban elsötétednék. Egyre ritkábban találkozott urakkal, akik előtt fáklyavivő rabszolgák mentek. A fehér márványoszlopok, a házak fehérre meszelt falai voltak útmutatói a sötétben. S. amint egyre jobban közeledett az éjfélnél, egyre jobban elnéptelenedtek az utcák. Végigment egy nappal zajos, nagyforgalmú úton, ahol se ember, se állat nem mutatkozott.

Gondolatai előre siettek a jövőbe, majd visszafordultak, és lépésben mentek vele. Jöttek megint a mérlegelés és a megfontolás percei. De nem hátrált meg, csak ment előre. S most elérte az imént hallott ige. Ez is, az is abból, ami ma este, a keresztyének gyülekezetében, átsuhant a lelkén, most visszatért és újra hallotta azt, ami elhangzott és újra látta azt, ami belső látása előtt elvonult...

Megfordult. Hirtelenében úgy rémlett neki, mintha valaki nevéen szólította volna. Ki lehetne az? Itt, Efézusban, alig néhány ember ismeri ...

Az ige munkálkodott szívében. Megint szemben állott a bizonyoságtéttel, hogy a Krisztus, a megfeszített, de föltámadott, Ura és parancsolója.

– Mi közöm hozzád, Krisztus? – felelt kelleetlenül, nyersen.

Ment a maga útján. Dacosan. Hátra nem tekintve.

Hirtelen ijedség vonaglott át rajta. Mintha lépteket hallott volna a háta mögött ... Ki üldözi?

Megállt és figyelt. Csönd volt. Csak egy denevér suhant el a feje fölött.

Megint lépett néhányat. Próbát tett a megállapítással, hogy amit hall, az csak saját sarujának a csattanása. Néhány pillanatra sikerült is, de aztán megint nyakában termett a gyanú.

Ki üldözi? Akár akarta, akár nem, arra kellett gondolnia: Glaukos, Akvila és a többiek azt mondanák: a Krisztus keres és hív téged...

Szinte belekiáltotta dacosan az éjszakába:

– Nem tehetek másképp!

A sötétben fölragyogott előtte Niké derült, édes mosolyt sugárzó arca. S a lépte megint biztos, határozott lett.

Az ijedség azonban utolérte. Újra megülte a vállát, és nekibőszült ostorcsapásokkal hajtotta, űzte előre ...

A siető lépés nem volt elég neki ... Nem tehetett egyebet: futnia kellett ... És futott. Minden ereje megfeszítésével, ziháló melletl ...

Futott, mint aki megfutamodik valaki elől ... Futott, bele a fekete éjszakába...

A hadvezér

Volt oka annak, hogy azon az úton, amely a Collis Viminalis és a Mons Cispius között – ennek a lejtőjén – a praetoriánusok táborát Róma belső részeivel összekötötte, ma ugyancsak mozgalmas volt az élet. Ma kapták meg ugyanis a praetoriánusok a zsoldot. A legtöbbjének bizony nem volt maradása addig, míg a pénz tarsolyában csörgött, így tehát igyekeztek befelé a városba, hogy ott könnyű szerrel megszabaduljanak tőle. Erre volt azonban mód útközben is. A Subura külváros szedett-vedett kalmárnépsége, szatócsok, házalók, kofák, akiknek a praetoriánusok voltak legmódosabb vevőik, ide sereglettek, hogy hitvány portékájukat a pénzes vitézek nyakába varrják. Némelyiknek sikerült is. Látni lehetett megelégedett ábrázatán, amellyel hazavonult. Akadtak természetesen olyanok is, akik eddig még hiába lesték a jószerencsét. Egy öreg anyóka már-már reményevesztett siránkozással kínálgatta azt a néhány kanál lencsét, ami még a fazekában volt. Egy ravasz, pergő nyelvű fickónak még néhány kénrudacskája volt, s nagyképűsködve magyarázgatta az előtte elmenő praetoriánusoknak, hogy micsoda jó szolgáltatást tehetnek ezek nekik, ha tüzet akarnak gerjeszteni. Mindenféle komédiások is próbálkoztak, hogy könnyítsenek embertársaik pénzes tarsolyán. Az egyik már megjárta ugyan a tábort és be is érhetne volna azzal, amit ott bezsebelt, de azért megkísérelte, hogy betanított majma itt is megnevetesse az embereket. Szó, ami szó: mulatságos állat volt ez a páncélos vitéznek öltöztetett, kacskán nyargaló majom. Pajzsával és dárdájával katonai gyakorlatokat mutatott be, s ha végzett tudományával, büszkén fölvetette tollbokrétás, sisakos fejét és várta a köréje gyülekezettek tapsát. Itt-ott koldusok is szerencsét próbáltak. Leginkább vakok voltak, akiket rendszerint kutájuk vezetett. Az egyik kutya két lábon járva gyűjtötte gazdájának az alamizsnát.

Ott, ahol az út hirtelen lefelé ereszkedik, és végig lehet látni rajta egész a törésig, amely közvetlenül a Porta Viminalishoz vezet, két férfi állott. Kutató tekintetük nyilvánvalólag keresett valakit, akinek fölfelé,

a város felé kellett jönnie. Egy ideig hiába vártak. Végre fölillant azonban egyiknek a szeme. Vállon ragadta társát:

– Ott jönnek! Látom fehér szakállát ...

S a másik engedelmesen követte szemével ujjmutatását.

– Jó szemed van, Lukács! – hagyta helyben.

Jól kiléptek. Hamarosan odaértek egy öreg ember elé, aki egy katona kíséretében jött szembe velük. Fogoly volt: bal csuklójánál fogva oda volt láncolva kísérfőjéhez.

A járókelők önkéntelenül utat nyitottak neki. Nem a fegyveres erőnek engedelmessé váltak, amely mellette lépdelt, hanem a belőle sugárzó méltóság parancsát teljesítették, noha fakó volt az átalvetője és rongyos, széttagosított a saruja.

Ezzel a méltósággal hatalom társult, a megbilincseltek hatalma az emberi szívek fölött. Akárhány szembejövőnek tágra nyílt szeme a csodálkozástól, amikor meglátta. Mások riadtan, félve lesütötték előtte a szemüket. A mellette elhaladó néma némelyike nem tudott ellenállni a kísértésnek, hogy néhány lépést téve meg ne forduljon és utána ne nézzen.

Máskülönben is az ellentétek embere volt. A szem öreg, megtört embert látott, aki valami útszéli fáról vágott nyers, görcsös botra támaszkodott. De szeme pillantása, minden arcvonása, a fogás, ahogy botját markolta, mind azt mutatta, hogy ellenállhatatlan, győzelmes erő feszül benne. Alig közepes termetű ember volt, aki azonban szemébe nézett, önkéntelenül úgy érezte, mintha fejjel magasabb volna nálánál. Szeme, első pillantásra, könnyörtelen szigorral mérte végig az embereket. Az öszvérhajcsár, aki valami förtelmes káromkodással toldotta meg az ostorcsapást, elharapta a káromkodás csattanóját, amikor tekintetével találkozott. Aki azonban ugyanennek a szempárnak a tekintetét bebozsátotta szívébe, szívet hódító jóságnak és nyájasságnak az izzó melegét érezte meg benne. A külváros szegény népének piszkos, rongyos csemetéi, akik ismerték, ezért szaladtak elébe olyan nagy örömmel, és nyújtották neki nagy bizalommal kezecskéjüket.

Az elébe jövők egyike – akit társa Lukácsnak nevezett – szinte ölelésre tárt karokkal köszöntötte:

– Már aggódtunk miattad, kedves Pál ... Féltünk, hogy már haza sem bocsátanak ...

A tisztas öreg föltekintett kísérfőjére és megadta a magyarázatot:

– Erre a barátomra kellett várnom ... Ezen a héten ő áll melletttem ...

S ez ott állt előttük vadonatúj páncéljában, büszke sisakkal a fején. Dús, szőke haja, most serkedő bajusza, szakálla, pirosposzsgás arca, kék szemének jámbor mosolya nem igen illett a császár katonájához. Látzott, hogy a görög szóból semmit sem ért.

Az öreg, akit Lukács Pálnak szólított, ennek a társa felé fordult:

– Nekem meg miattad kell aggódnom, Epafroditus – szólt hozzá pajkos mosollyal, ujjával megfenyegetve. – Alighogy talpra álltál betegséged után, már nincs maradásod, lótnod-futnod kell ...

Arcán a mosolyt aggodalom váltotta föl.

– Mint orvos megnyugtathatlak, Pál – szólt közbe Lukács. – Az őszi nap egészségére válik ...

Sort alkottak és indultak a város felé: középpütt Pál a germán vitézzel, Lukács és Epafroditus jobb és bal felől.

Már közeledtek céljuk felé, amikor sebes léptekkel, örömtől sugárzó arccal, jobbjaival már messziről integetve egy fiatal ember sietett eléjük.

– Akvila és Priscilla megérkeztek Rómába – újságolta. – Márk és Aristarkhus már beszéltek is velük...

Az öröm fölgyulladt a szembejövők szemében is. Pált meg is szólaltatta:

– Ez bizony öröm, Timótheus, mindnyájunk számára ... Ennél csak az lesz nagyobb öröm, ha majd szemtől szembe állunk Akvilával és Priscillával ...

Folytatták útjukat. Hamarosan elértek Clodius Balbus gabonaraktárához. A nagy ormótlan épületet így emlegette mindenki, noha már nem volt gabonaraktár. Amióta a dúsgazdag kalmár föl hagyott a gabonakereskedéssel, és rátért a sokkal jövedelmezőbb uzoráskodásra, gabonaraktárait, így ezt is, sorra-rendre átépíttette bérkaszárnnyákká. Ebben, a második emeleten, volt Pál lakása, amelyet a melléje állított katonán kívül megosztott Epafroditusszal és Lukáccsal. Timótheus és, akiket az imént említett, Aristarkhus és Márk a közeli szomszédságban laktak, napközben azonban gyakori vendégei voltak. A környéken különben is sokan laktak olyanok, akik vagy keresztyének voltak vagy közel álltak lelkileg a keresztyénséghez.

Keserves dolog volt a keskeny és sötét folyosón fölbotorkálni a második emeletre. De végre mégis fölértek. S amikor Timótheus kitérte Pál lakásának ajtaját, és sorban beléptek a tágas lakoszobába, valamenynyien megkönnyebbülten lélegzettek föl. Az ablakokon beáramló tiszta levegő és napfény fogadta őket. Üdülés volt ez a lépcsőház sötétje és fülledt, dohos levegője után.

Pál őrzője felé fordult és fölemelte balját. Az elérte, mit akar, és levette bal csuklójáról a bilincset. Lukács az ajtófélfába vert szögre mutatott. Ezt is megértette, levette saját csuklójáról is a bilincset és odaakasztotta a szögre. Lándzsáját odaállította melléje a sarokba.

Timótheus tudta, mi a teendő. Egy durván összeácsolt, de azért kényelmes karosszéket közelebb taszított az asztalhoz. Előszedte az írőkészséget: a tintatartó mellé odakészített néhány megmetszett írónádat. Miután Pál leereszkedett a karosszékbe, leült vele szemben egy ágy szélére. A többiek is elhelyezkedtek. A katona is kapott egy zsámolyt.

– Lássunk neki a munkának! – szolt Pál és tekintetét Timótheusra szegezve, megállapította azt, ami mindkettejük számára magától értetődő volt: – A levél feliratába belefoglalom a te nevedet is. Úgy-e?

Timótheus igent intett és hátravetette fekete bozontjának előre esett fürtjeit. Kék szemében öröm gyulladt föl.

Lukács már az asztalnál ült. Egy darab papirusz volt kiterítve előtte az asztalon. Lassan, elgondolkozva merítette bele az írónádat a tintába.

Pál megkezdte a tollbamondást és Lukács írta:

– Pál és Timótheus, Jézus Krisztus szolgálói, minden szenteknek a Krisztus Jézusban, akik Filippiben vannak, a püspökökkel és diakonosokkal egyetemben: kegyelem néktek és békeség Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól.

Pál lassan, megfontoltan mondta tollba a szavakat. Számára a köszöntés sem volt csak éppen megszokott szólam. Aki hallgatta, észrevehette, hogy minden egyes szónak az értelme a maga teljes súlya szerint érvényesül.

Még nem kezdett bele a levél tollbamondásába. A múlt képei olyan erővel, olyan életelevenen tódultak elébe, hogy rajtuk felejtette a szemét. Láta, miképp mutatta meg Isten igéje a maga hatalmát annak idején Filippiben... Láta, amint neki és társának, Silasnak, az evangélium ügyéért gyalázat és szenvedés jut osztályrészül. Szeme elé tódultak, egyik a másik után, azok, akiket ma is, évek múltával is, emlékező szeme ujjongó örömmel köszöntött: a szívét és házát Isten emberei előtt készséggel megnyitó bíboráros asszony, Lydia; a földrengés perceiben lelke mélyéig megrendült és teljes hittel az Úr Jézus Krisztushoz odaforduló tömlöctartó... Aztán gondolnia kellett mindarra, amit neki a filippi gyülekezetről Epafroditus elmondott... Aztán hálával csordultig megtelt szívvel gondolt arra, hogy a filippibeliek még a messze távolból is, még itt a fogságban is, megörvendeztették szeretetadományaikkal ...

Lukácsra tekintett, de azért a filippi gyülekezetet látta, amikor megkezdte a tollbamondást:

– Hálát adok az én Istenemnek, minden rólatok való emlékezésében, mindenkor minden én könyörgésemben mindenitekért nagy örömmel könyörögven, mivelhogy résztvettetek az evangéliom ügyében az első naptól fogva mind ez ideig; meg lévén győződve arról, hogy aki elkezdette bennetek a jó dolgot, elvégzi a Krisztus Jézusnak napjáig: amint hogy méltó, hogy én ilyen értelemben legyek mindenitek felől, azért, mert én szívemben hordalak titeket, mint akik mind az én fogságomban, mind az evangéliomnak oltalmazásában és megbizonyításában mindnyájan részestársaim vagytok a nékem adott kegyelemben. Mert bizonyosságom az Isten, mely igen vágyakozom mindnyájatok után a Krisztus Jézus szerelmében. És azért imádkozom, hogy a ti szeretetetek még jobban-jobban bővülködjék ismeretben és minden értelmességben; hogy megítélhessétek, hogy mi a rossz és mi a jó; hogy legyetek tiszták és botlás nélkül valók a Krisztusnak napjára; teljeseek lévén az igazságnak gyümölcseivel, melyet Jézus Krisztus teremt az Isten dicsőségére és magasztalására.

Pál megint elhallgatott. Főlemelte tekintetét az Úrhoz, akinek visszajövetelét várta. A többiek is megtették. Valamennyiük szíve megdöbönt, amikor most újra arra kellett gondolniok, hogy a Krisztus eljön és mindeneket megítél. De a következő pillanatban már meg is csöndesedett. Mert újra ráeszméltek arra, hogy Ő lesz a bírójuk, aki most előttük áll és vigasztalást és bizonyosságot ad mindenkinek, aki meghallja, és elfogadja a hozzá személy szerint szóló ígét: megbocsáttattak neked a te bűneid!

A csönd még eltartott néhány pillanatig. Ekkor Epafroditus nekibátorodott, hogy megkérje Pált valamire. A sarokból, ahol falnak támaszkodva állt, halkán, félénken előlépett.

– Ha már levelet írsz nekünk, egy-két szót szólanod kellene arról, hogy miként áll ügyed a császár ítélőszéke előtt – szolt és, mintegy mentve magát megszólalásért, hozzátette: – Hogy ne legyen a gyülekezet teljesen az én tájékoztatásomra utalva...

Pál helyeslőleg bólintott és Lukács felé fordult, ezzel figyelmeztetve, hogy folytatja a tollbamondást:

– Tudtotokra akarom pedig adni, atyámfiain, hogy az én dolgaim inkább előmenetelére lőnek az evangéliomnak; annyira, hogy a Krisztusban híressé lett az én fogságom a testőrség egész házában és minden

mások előtt; és többen az Úrban való atyafiak közül, bízván az én fogságomban, nagyobb bátorsággal merik szólani az ígét.

A mondat befejeztével körültekintett. Epafroditus, úgy látszott, nincsen megelegedve. A többiek viszont helybenhagyólag bólogattak.

Pál arcán árnyék suhant át. Arcvonásain valami fájdalom vonaglott végig.

– Az igazság mindenestre arra kényszerít, hogy azt egy megjegyzéssel egészítsem ki – szólt és már intett is Lukácsnak. – Írjad!

– Némelyek ugyan irigységből és versengésből is, de mások jóakaratóból is hirdetik a Krisztust. Némelyek versengésből prédikálják a Krisztust, nem tiszta lélekkel, azt hívén, hogy fogságom nyomorúságait így megnövelik, de mások szeretetből, tudván, hogy én az evangéliumnak oltalmazására rendeltetem. Mert mit mondjak? csakhogy minden módon, akár színből, akár szívből, a Krisztus prédikáltatik; és én ennek örülök ...

A felhőt, amely az imént árnyékot vetett Pál arcára, elúzte az öröm napsugara.

Mindenki az ajtó felé tekintett. A lépcsőházból léptek hallatszottak. Többen jöttek fölfelé. Annak a lépteit, aki elől jött, élesen meg lehetett különböztetni a többiekétől. Kemény, katonás léptek voltak. Pál már föl is kelt, és az ajtóhoz lépett. Messze kitérte, hogy lássanak a fölfelé jövők.

Hófehér aggastyán jelent meg az ajtónyílásban. Tartásán első pillantásra meglátszott, hogy katona. Pál őrzője megismerte. Fölpattant a zsámolyról és a magasrangú katonának kijáró tisztelgéssel fogadta.

– Üdvözöllek, kedves Hereus! – köszöntötte Pál vendégét.

A többiek lassabban jöttek. Hereus jelentette őket:

– A testvérem Claudia, is jön! Filologus is itt van!

Ezek már meg is jelentek a küszöbön. Pál mindenekelőtt a tisztességes matrónát köszöntötte. Miután Filologust is üdvözölte, önkéntelen kézmozdulattal be akarta tenni az ajtót. De Hereus elkapta előle a kilincset:

– Narcissus atyámfíának a két fia is jön Tullius és Félix.

Már ott is álltak a küszöbön. Két gyönyörű, szép szál ifjú. Úgy hasonlítottak egymáshoz, mintha ikrek lettek volna.

Mindnyájan, az itt levők és a most érkezettek is ismerték egymást. Kölcsönös, szívélyes üdvözlés után meg is indult azonnal a beszélgetés. Timotheus és Lukács ülő alkalmatosságokat kerítettek. Claudíanak el kellett fogadnia Pál karosszékét. Pál beérte egy rozoga székkal. Nereus egy katonás kézmozdulattal elhallgattatta a beszélgetést és megszólalt:

– Olyan újsággal jövök, amely valamennyiötöket megörvendeztet. Örömhír, mégpedig a javából. Igaz, másodkézből kaptam, de teljesen megbízható. Ma megfordult ugyanis nálam a tiszteletreméltó Burrus, a császári testőrség parancsnoka. Egyenest Senecától jött, aki megemlítette neki, hogy a mi kedves Pálunknak tegnap történt kihallgatása határozottan kedvező fordulatot adott ügyének. Burrus szerint úgy látszik, hogy Seneca a császárnak Pál fölmentését javasolja ...

Meglátszott rajta, mennyire örül annak, hogy azon melegében közölheti ezt a hírt azokkal, akik most teljes szívvel vele örvendeznek. Hogy örömeiket fokozza, még hozzáfűzte magyarázatképpen:

– Ez sokat jelent. Senecának még mindig nagy a becsülete a császárnál, hiszen tanítómestere és nevelője volt ...

Az öröm szárnyra segítette mindenki szívében a hálaadást. Epafroditus volt az első, aki kimondta azt, amit álmélgodással állapítottak meg valamennyien:

– Íme, a bizakodásunk nem szégyenült meg ...

Timotheus egy zsoltárversre gondolt és ki is mondta:

– "Az Úr szemei az igazakon vannak ..."

Pál hallgatott. Kérdő tekintettel néztek rá.

– Csak ezt mondhatom: Uram, legyen meg a te akaratod! – adta meg végül hallgatásának magyarázatát. – Csak magasztaltassék a Krisztus, akár életem, akár halálom által. Egyikre is, másokra is kész vagyok. Jó volna az Úrral lenni, de szívesen maradok, ha az Úr ezt kívánja, és végzem közöttetek a rám bízott szolgálatot ...

Körülhordozta tekintetét. A pásztor szeretete sugárzott szeméből.

Újra megindult a beszélgetés. Halkan, lassan csörgedezett, mint a kis patak a csöndes völgy ölén. Valamennyien részt vettek benne. Csak Claudia szólalt meg ritkán. Érteni értett ugyan görögül, de nyelve nehezen fordult a görög szóra.

Lukács félre vonult az egyik ablakmélyedésbe. Egy deszkára kifeszített papirusz-darab volt előtte. Írónád helyett most egy ónrudacsát tartott kezében. Egyre csak Pált nézte, aki vele szemben ült.

A közelében az ágy szélén ülő Félix egy-egy pillantást vetett rá. Majd fölállt, és halkan odalépett hozzá. Ez másoknak a figyelmét is ráirányította Lukácsra.

– Úgy látom, kedves Lukács, hogy megint a művészet nemes mestersege foglalkoztat – szólaltatta meg Nereus a maga, és többek gyanúját.

Lukácsnak, némileg röstellkedve ugyan, de meg kellett mutatnia, min dolgozik. Pál arcképe készült. A jellegzetes körvonalak már készen

voltak, nagyjából a vállig leomló haj és a hatalmas szakáll is. A kép egészében és részleteiben máris élet lüktetett. Ez természetesen már a teljesen kész szemekből áradt az egyes vonalakba. Ezek a szemek bizony valósággal Pál szemei voltak, telve győzelmes bizonyossággal, telve lélekmentő szeretettel...

Az arcképet kézről kézre adták. Azzal a csendes, szótalan álmélkodással szemlélték, amely többet mond minden magasztaló szónál.

– Milyen csodálatos remeke az Istennek az ember keze! – törte meg a csendet a máskülönben bátortalan, zárkózott Filologus.

Sugár gyulladt fel Pál szemében. Baljával megragadta Lukács jobb kezét:

– Kivált az ilyen kéz! Aki akarja, első pillantásra megláthatja, hogy Isten valami egész sajátos céllal teremtette meg, és alakítja kora ifjúságától fogva. Csak hasonlítsd össze, Nereus, a tieddel és az enyémmel!

S már oda is tartotta jobb kezét a Lukácsé mellé. Nereus is megtette. Most egy sort alkottak: Nereusnak folyton csak a kardot markoló durva, csontos keze, Pálnak a sátorponyva szövéstől eltorzult keze, és a kettő között Lukácsnak szinte törékeny, keskeny keze a maga hosszú, a Lélek szolgálatára rendelt ujjaival ...

Claudia odahajolt bátyjához, és egy halk megjegyzést tett. Nereus már tolmácsolta is:

– Testvérem arra gondol, hogy milyen pompás volna, ha Lukács a tizenkét apostol egyike lett volna és hiteles képünk lenne a mi Urunkról és Megváltónkról ...

Pálnak más volt a véleménye. Tagadó fejmozdulata mutatta és átütött a tiltakozás jóságos mosolyán is. Majd megszólalt:

– Ha ismertük volna is Krisztust test szerint, ma már nem ismernők így. Ha megüresítette is magát, öröktől fogva való dicsőségét levetette és olyan állapotban találtatott mint ember; ma, feltámadása és mennybemenetel után, mint Uram és Istenem áll előttem ...

Ünnepélyes csönd támadt. Az ajkak nem szólaltak meg, csak a szívek hagyták helyben azt, amit Pál mondott. A hit szemei látták az ígérete szerint jelen lévő Krisztust.

Pál intett Timótheusnak, és azt tudta, hogy most is, mint már két hete, Ézsaiás próféta könyvét kell elővennie a tekercstartó ládából. Mindenki előbbi helyére ült, a próféta tekercse már Pál kezében volt, már föl is sodorta addig a fejezetig, amelyet olvasni akart, amikor, úgy látszott, ráeszmélt valamire és Claudia felé fordult:

– Mintha elfelejtetted volna, Claudia, hogy Lukács az Urat földön jártában is látta, és mégsem kísérelte meg, hogy megrajzolja arcképét.

Halkan, szinte alig hallhatóan tette hozzá Lukács:

– Nem mertem volna megtenni ...

Pál fölemelte a kezében tartott tekercset és azt a fejezetet olvasta Ézsaiás könyvéből, amikor Recin, Szíriának királya és Pékah, Izráelnek királya fölvonultak Jeruzsálem ellen és a próféta azt a parancsot kapta az Úrtól, hogy bátorítsa Akházt, Izráel királyát. A magyarázat során különösen a prófétának ezzel a szavával foglalkozott tüzetesen: ha nem hisztek, bizony meg nem maradtok. Majd imádkozott és Timótheus egy zsoltárra kezdett rá, amelynek az éneklésével azok is megpróbálkoztak, akik nem jártak a zsinagógába s a zsoltáreneklést csak most tanulták.

A lefelé haladó napnak halványodó fénye arra figyelmeztette Nereust és övéit, hogy indulniuk kell, ha a sötétség beállta előtt akarnak otthon lenni. Szívélyes búcsút vettek Páltól és társaitól és néhány perc múlva már csak egyre távolodó lépteik visszhangja hallatszott a lépcsőházból.

Pál, visszatérve a lépcsőházból, ahol még egyszer elköszönt kedves vendégeitől, néhány pillanatra elgondolkozva megállt az asztal mellett. Majd közelebb taszította karosszékét az asztalhoz, leült és Lukácsra tekintett, aki kezében az írónáddal már várta a tollbamondás folytatását.

– Folytatjuk a munkánkat – szölt. – Előbb azonban olvasd föl az utolsó mondatot, amelyet a vendégek megérkezése előtt írtunk le – tette hozzá némi gondolkodás után.

Lukács megtette. A mondat utolsó szavait különösképpen hangsúlyozottan olvasta: ... és én ennek örülök...

– ... sőt örülni is fogok ... – ismételte meg Pál.

Lukács ránézett, de írónádjá nem mozdult. Úgy látszott azt hiszi, hogy Pál csak a maga számára ismételte meg a mondat végét. Pálnak meg kellett biztatnia:

– Csak írd: ...sőt örülni is fogok ... Tehát nemcsak ma, hanem holnap is, ameddig a kegyelem ideje tart számomra. S ha igaz az, amit Nereus újságolt, akkor valameddig még lesz módom örülni Isten országa előremenetelének.

Lukács leírta és Pál folytatta:

– Mert tudom, hogy ez nékem idvességemre lesz a ti könyörgétek által és a Jézus Krisztus Lelkének segedelme által, amaz én esengő várásom és reménységem szerint, hogy semmiben meg nem szégyenülök, hanem mint mindenkor, úgy most is nagy bátorsággal fog magasz-

taltatni Krisztus az én testemben, akár életem, akár halálom által. Mert nékem az élet Krisztus és a meghalás nyereség. De ha e testben való életem munkámat gyümölcsözteti: hogy melyiket válasszam, meg sem mondhatom. Mert szorongattatom e kettő között, kívánván elköltözni és a Krisztussal lenni; mert ez sokkal inkább jobb: de e testben megmaradnom szükségesebb ti érettetek. És ebben bízva, tudom, hogy megmaradok és együtt maradok mindnyájatokkal a ti hitben való gyarapodástokra és örömtökre; hogy bőven dicsekedhesetek velem Krisztus Jézusban az én ti nálatok való újabb megjelenésem által.

Epafrasztus már nem tudta tovább türtőztetni magát. Fölpattant és mindkét kezével megragadta Pál jobbját.

– Ez az, amire szükségünk van! – hálálkodott könnybe lábadó szemekkel – Igaz, Isten Lelke megmutatta közöttünk hatalmát, de a test még egyre próbálkozik, hogy újra uralomra jusson ... Még messze vagyunk attól, hogy Lélekben egyek legyünk ...

– Bizzál, Epafrasztus! – vigasztalta Pál és jobbját vállára tette, tapintatosan kiszabadítva azt Epafrasztus kezéből. – Isten Lelke vezet most is, amikor ezt a levelet írom nektek. S rövidesen rá is térek arra, amit annyira a szíveden viselsz ...

A lépcsőház felől látogatókat jelző zaj hallatszott. Majd elhallgatott néhány pillanatra. Akik jöttek, nyilvánvaló, megpihentek kissé. Valaki köhécselt. Majd újra hangok hallatszottak. Kettő szót váltottak egymással. Könnyűszerrel meg lehetett állapítani: az egyik férfi, a másik asszony volt ...

Pál rájuk ismert. Gyorsan – gyorsabb mozdulattal, mint szokása volt – az ajtóhoz lépett és kitért.

– Isten hozott benneteket, Akvila és Priscilla! – kiáltotta a lépcső irányába.

Ők voltak. Meggyorsították lépteiket és egy szempillantás sem kellett, s máris a küszöbön álltak.

Pál ölelésre tárt karral fogadta Akvilát. A kis ember ragyogó szemei csak úgy szikráztak az örömtől. Nem tudott ellenállni: szeretett lelki atyjának legalább a szakállát kellett simogatnia. A mögötte álló Priscillának be kellett érnie azzal, hogy Pál átalvetőjét cirógatta.

Lukács és Timótheus is előléptek és köszöntötték a megérkezetteket. Csak Epafrasztus maradt a háttérben. Pál észrevette és helyrehozta mulasztását:

– Itt van valaki, Akvila, akit még nem ismersz. Epafrasztus Filippiből, munkatársam és bajtársam...

A magasra fölnyurgult ifjúnak még a szokottnál is jobban meg kellett hajolnia, hogy Akvilát üdvözölhesse. Sápadt arcán enyhe pirosság futott át.

– Krisztus ügyéért már a halál révén volt – magyarázta Pál –, mert kockára tette életét, eljött, vállalta az utazás minden töredelmét, hogy, ha a filippi gyülekezet a maga egészében nem jöhet el, legalább az ő személye kárpótoljon engem. Bele is betegedett az útba, s betegségében bizony közel volt a halálhoz, de az Isten könyörült rajta, nem csak ő rajta pedig, hanem én rajtam is, hogy szomorúság ne jöjjön szomorúsággomra ...

Akvila csak úgy félig-meddig értette csupán Pál célzásait, de azért kicsordult szívéből a szeretet. Mindkét kezét fölnyújtotta Epafroditus felé, mire az lehajolt és átölelték egymást meleg, testvéri szeretettel.

Végre megoldódott Akvila nyelve:

– Sok üdvöletet hozok neked Pál! Alexandertől, Apollóstól ... Sokaktól, nem is tudom valamennyit elősorolni ...

Homlokához kapott, mintha neveket keresne. Egyszeriben csak fölkapta a fejét és örömtől sugárzó arccal folytatta:

– Filemon is köszönt! Emlékszel rá? Nagy szövőzsem tulajdonosa Kolosséban, elkeseredett ellenfelednek, Demeternek a sógora. Kevéssel elutazásunk előtt ragadta meg élő hittel Urunkat, a Krisztust ...

Öröm áradt el Pál arcán és igent bólintott:

– Igen, emlékszem rá ... Beteg testben beteg lelket vonszolt magával ... Legyen áldott az Úr, hogy kegyelmével lehajolt hozzá!

Amint a hegyi patakot senki föl nem tartóztathatja, ha a magasból lefelé zúdul, úgy Akvilát sem lehetett föltartóztatni, amikor most megereedt ajkán az örvendetes hírek áradata. Nem érte be azzal, hogy csak éppen az efézusi híreket mondja el. Azzal sem törődött, hogy Pál és a többiek, amint az ő és felesége üdvözlésére fölálltak, még mindig állnak. Elméje és szíve csordultig tele volt hírekkel, amelyek mind annak bizonyosságai, hogy az Úr a kegyelem csodáit viszi végbe Miletus és Pergamon, Smirna és Laodicea, Ikonium és Derbe gyülekezeteiben. Ujjongó felkiáltással zárta le tudósítását:

– Egész Ázsia visszhangzik a mi Urunk örömezenetétől!

Pál hálaadásra kitért karral csatlakozott hozzá:

– Áldom az Urat, aki egyengeti az ige útját!

Szemében lobogó lánggal égett az öröm. Az egyik lángnyelv magasabbra lobbant:

– Itt is megáldja az Úr az ige útját, itt Rómában is ...

Egy pillanatra elhallgatott, majd halkan befejezte a megszakított mondatot:

– ... még fogságomban is, bilincseim ellenére!

Noha az utolsó két szó – Pál emeltebb hangon ejtette ki őket –, az igében való bátor bizakodás szava volt, az előző szó, a fogság említése, de meg a Pál háta mögött álló katona, ráeszméltették Akvilát és Priscillát arra, hogy Pál bilincsbe vert fogoly.

Pál azonban kitekintett az ablakon. Messzebb látott, mint amennyire elért szeme látó ereje. Vágya, reménysége sasszárnyakon vitte messze, messze nyugat felé...

– Egyre több jel enged arra következtetni, hogy az Úr megoldja bilincseimet. S akkor tovább megyek utamon, tovább, tovább, Hispániáig ...

Szava a hadvezér méltóságteli szava volt, aki a királyok királyát szolgálja.

Kinn garázda szél kerekedett. Az ablakon át utat talált Pál szobájába, és már-már a földre sodorta a papirusz-lapokat. Jó figyelmeztetés volt ez Pálnak, hogy folytatni kellene a filippi gyülekezetnek szóló levelet. Mire Pál, a szobában kínálózó ülőalkalmatosságokra mutatva, Akvila és Priscilla felé fordult:

– Szánjatok egy kis pihenést fáradt tagjaitoknak! Én meg viszont, szó, ami szó, szeretném, ha néhány mondatot még leíratathatnék Lukácsal ...

Epfroditusra tekintett. Ez megértette, hogy most az kerül sorra a levélben, ami annyira ránehezedik szívére. S Pál megszólalt, lassan, el-elgondolkodva, önkéntelenül figyelve és követve Lukács íronadját:

– Csakhogy a Krisztus evangyéliomához méltóan viseljétek magotokat, hogy akár oda menvén és látván titeket, akár távol lévén, azt halljam dolgaitok felől, hogy megállotok egy lélekben, egy érzéssel viaskodván az evangyéliom hitéért ...

Lukács jelentette, hogy a papirusz végére ért. Már nyúlt egy másik után, de Pál leintette:

– Legyen mégis elég mára. A nap lemenőben: ne rontsd a szemedet.

Lukács nekilátott, hogy a teleírt lapokat összeilleszse. Jó alkalom volt ez Akvilának, hogy elmondja azt, ami mondanivalója még van:

– Filemon következetes a maga keresztyénségében. Demetertől egész garmada arany- és ezüstárut örökölt. Jóformán csupa bálványképek, bálványtemplomokban használt drágaságok voltak. S mit tett Filemon?

Beolvasztott mindent és az arany és ezüst árából bőkezűen megajándékozta az efézusi és környékbeli gyülekezetek szegényeit.

Pál kérdezni kezdett. Egyes személyek felől tudakozódott. Akvila felelt, közben azonban még említésre méltó mozzanatokat keresgélt össze emlékezetében. S nem hiába tette.

– Filemonnak megszökött a legkülönb rabszolgája. Onesimus a neve. Jobbkeze volt. Valahányszor eszembe jut, összefacsarodik a fájdalomtól a szívem. Közel van az Isten országához. Nap mint nap imádkozom érte

...

Hallgatott egy darabig, majd folytatta:

– Azt mondják, itt van, Rómában ... Társa is van, aki vele együtt szökött meg. Ez vezette Demeter üzemét ...

Lukács, aki sokat hallott abból, amit városszerte beszéltek, megszólalt:

– A szökött rabszolgák talpa alatt most éghet a föld itt Rómában. A rájuk vadászó fugitivariusok egyik jó fogást a másik után csinálják. Jaj annak a szökött rabszolgának, akit ura újra megkaparinthat! Egy nagyúr a múlt héten holtra korbácsoltatta visszakerült rabszolgáját...

Egyre kevesebbet szóltak, egyre többet hallgattak. Akvila és Priscilla végre elköszönt. Velük ment Timótheus is. Szomszédok voltak.

Leszállt az est sötétje és meggyújtották a kis olajlámpát. Pál Lukácsal, Epafroditusszal és őrzőjével elfogyasztotta szegényes vacsoráját. Jött az éjszaka, lefekvéshez készülődtek.

A katona az ajtóhoz lépett, ahol a szögön a bilincs lógott. A foglyot éjszakára újra magához kellett láncolnia.

Az orvos és szolgálata

Két vendég tért be a Via Appiaról a kocsmá kertjébe, amelynek ajtaja fölött, cégérként, egy ormótlan víziló otromba képét lóbálta a szél. A kocsmáros a kert háttéréből figyelte őket, és nem tudta eldönteni, hogy a vendégek melyik fajtájából valók. Mert van olyan vendég, aki egy-két falatot lenyel, egy-két korty italt fölhajt, s aztán fut a dolga után. De vannak olyanok is, akik megülnek a kocsmában órák hosszat, torkig eszik-isszák magukat, azzal se törődnek, ha a kocsmárosnak duplán fog a krétája, s végül félig vagy egészen üres tarsollyal dőlöngélnék kifelé. Röstellte a kocsmáros, hogy még mindig nem tudja eldönteni, a két fajta közül melyiknek kijáró mosollyal, hajlongással fogadja őket. Fogas kérdés volt ez most: mert az egyiknek biztató volt a formája, míg a másik alig ígért valamit. Haj, keserves, veszedelmes mesterség volt a gladiátorság, a cirkusz porondján való viaskodás, de ez sem könnyű dolog ám, ez a folytonos tapogatódzás az emberek pénzes tarsolya körül ...

Az egyik, a jó vendégnek ígérkező, körülhordozta tekintetét a kerten. Helyet keresett, ahol letelepedhetnének, ahol senki sem figyelné, zavarná őket. A kocsmáros most már ott forgolódott körülöttük, és egy félreeső lugast ajánlott figyelmükbe. A kettő közül az, akire a kocsmáros egyre nagyobb reménységgel tekintett, alaposan szemügyre vette a lugast, az asztalt, a padokat és végre úgy döntött, hogy ez a hely megfelelő. Átalvetője egy kissé lecsúszott, s amikor újra átvette a vállán, észrevette, hogy nedves. Rútul elkáromkodta magát s aztán kitört belőle a méltatlankodás:

Róma nemes városa egyszer már rendbe hozathatná a Porta Capenat! Valahányszor átmegegyek alatta, úgy dől fölülről, a vízvezetékéből a víz, mintha eső esnék ...

A kocsmáros nem tudta, mitévő legyen: elég volna-e egy a felháborodáshoz csatlakozó mosoly, vagy szóljon egy-két szót ő is? Végre úgy

döntött, hogy elég a mosoly. Káromkodás, szidalom úgysem segít. A Porta Capena boltozatának réseit csak kőműves tüntetheti el.

A vendégek letelepedtek. Nyilatkozniok kellett, mit esznek, mit isznak. A kocsmáros elhadarta, mi kapható. Van sajt, uborka, többféle gyümölcs: így szilva is, szőlő is. A konyhában most sül nagyon ízletes hurka. Egy tömlő falernumi bort most kezdett meg. Van természetesen idei bora is ...

A kocsmáros nem csalódott. Akit jó vendégnek nézett, csakugyan annak mutatkozott. Mindenek előtt a hurkát rendelte meg kettejük számára. Sajtot és gyümölcsöt is óhajtott. Végül egy korsó falernumit rendelt.

Miután a kocsmáros udvarias és megelégedett mosollyal eltávozott, ravasz vigyorgással áthajolt az asztalon társához.

– Mit szólsz, Onesimus, a külsőmhöz? – kérdezte suttogó hangon, mialatt gyönyörűséggel tapogatta simára borotvált állát. – Azzal, hogy levéttetem a szakállamat, sokat nyertem: ember legyen, aki rám ismer, akár Demeter régi üzletfelei közül is ... Hiszen legalább egy évtizeddel fiatalabbnak látszom ...

Feleletet várt, de nem kapott. Onesimus csak a maga számára állapította meg, hogy Sarapiont göndör hajával, folyton ide-oda szökő tekintetével, messze elálló fülével, duzzadt ajkával simára borotváltan éppen úgy, mint torzonborz szakállal könnyen felismeri az, akinek csak egyszerű is dolga volt vele.

– Ellenben te, Onesimus, hogy megnövesztetted szakálladat, legalább tíz évvel idősebbnek látszol – folytatta, hasztalan várva feleletre. Azelőtt simára borotvált képeddel szinte gyermekifjúnak látszottál, míg most egészen férfias a külsőd...

Nehezen indult meg a beszélgetés. Látszott, hogy van egy pont, amely felé szívósan törekszik az egyik, a másik pedig csökönyösen elkerüli.

Éppen ezért mindkettejüknek kapóra jött, hogy megjelent a kocsmáros egy szolgáló kíséretében. Hozta mindazt, ami meg volt rendelve: a hurkát, a sajtot, a gyümölcsöt. Két korsót is állított az asztalra. Az egyikben víz volt, a másikkól a falernumi erős illata áradt.

Sarapion nagy mohón látott neki az evésnek. Onesimust más foglalkoztatta. Ha Sarapion nem figyelmezteti, talán észre sem veszi, hogy jó falatok intenek feléje az asztalról. Végre visszatért azonban a nyers valóságba: belenyúlt a gyümölcsös tálba, de meg is szólalt:

– Szép, szép, hogy ilyen gazdagon megterített asztalnál látsz vendé-

gül, ez azonban nem segít rajtam. A szövetség, amelyet egymással kötöttünk, köteletségévé teszi egyiknek is, másiknak is, hogy kezdettől fogva mindvégig mindenben támogassuk egymást. Te meg most még a magad útján, mitsem törődve velem s nekem egymagamban kell tapogatódnom és bukdácsolnom ...

Sarapion végzett a hurka utolsó falatjával, néhány korty falernumival leöblítette torkát, majd fölényes mosollyal válaszolt:

– Amit mondasz, amögött nagy tévedést látok. Szövetségünket mint férfiak kötöttük. Nem a pedagógus szerepére köteleztük el egymást, aki a kényes úrfit elvezeti az iskolába, és azután a tanítás végeztével újra kézen fogja, és hazaviszi. S különben is: jó kereseted van ...

Onesimus épp egy gyönyörű szilvát vett ki a tából, de nem harapott bele, hanem nyugodtan, megfontoltan felelt:

– Nem holmi tévedésről van itt szó, ezt kölcsönös jóakarattal eloszlathatnók. Ennél sokkalta nagyobb baj az, hogy bizonyos dolgokra nézve merőben ellenkező fogalmaink vannak. Amikor elfogadtam ajánlatodat, arra a föltevésre kényszerítettem rá magamat, hogy becsületes bajtársiasságnak a szövetsége lesz, és egyik segíti a másokat a nagy cél elérésében. Hiszen mindent azért vállaltunk, azért kockáztattunk, hogy kiválthassuk magunkat a rabszolgaságból és mint szabad emberek alakíthassuk sorsunkat ...

Sarapion egy szőlőfürtöt tartott a kezében. Lassan, el-elgondolkodva szedte róla a szemeket. Onesimus megette a szilvát és folytatta:

– Igaz, jó keresetem van, de ez csak azt jelenti, hogy nem kell éhezniem. Én azonban nem azért jöttem Rómába, hogy Calpurnius könyvkiadóvállalatában a több száz könyvíróhoz hasonlóan tengessem a magam nyomorult életét. Miért nem maradtam akkor Kolosséban? S ettől eltekintve: csak ideig-óráig tartó kereset ez. Ha Calpurnius megvalósította azt a tervét, hogy kiadja Platonnak néhány, a könyvpiacról végképp eltűnt dialógusát, akkor egyszeriben vége ennek a kereseti lehetőségnek jó időre ...

Sarapion nagyot, hangosat kacagott, majd észbe kapott, mérsékelte magát és óvatosan, halk hangon szólalt meg:

– Mintha én ezt nem tudnám, mintha nem tudnám ezt régesrég, barátocskám ...

Áthajolt az asztalon, és szinte a fülébe súgta Onesimusnak:

– A te fajtád nem boldogul Rómában. Itt nem jut előbbre az, aki előkelősködik, s akit finnyás orra visszatart attól, hogy be-betérjen a sötét mellékutcákba. A kanyargós utak hamarabb juttatnak el a célhoz,

mint az egyenesek. Ide való utunkban, a tengeren, többször is elmagyaráztam ezt neked. Csak bátorság, barátockám, és hagyd a becsület és a lelkiismeret folytonos emlegetését!

Belenézett Onesimus szemébe, és ennek az acélkék szempárnak a tisztasága és nyugalma megint megzavarta. Boldogul-e valaha is ezzel az emberrel? Legalább is sok időbe és vesződségbe fog kerülni, míg ezt az embert csak valamennyire is kineveli. Tehát remélt még mindenek ellenére, s ezért új módszerrel próbálkozott:

– Amint mondtam: előre láttam, hogy ilyen elvekkal nem tudsz zöld ágra vergődni. Viszont itt van az én példám. Elárulhatom neked: még csak néhány lépés, és a célnál vagyok. Meglátod: nem tart sokáig! Mindenesetre, mindenesetre ...

A csak éppen megkezdett mondatot sokat mondó kézmozdulattal egészítette ki. Olyan kézmozdulat, amely egyenest dicsekedett azzal, amit csak sejtetett. Onesimuson végigfutott a borzongás, amely mindannyiszor elfogta, valahányszor kiteregette ez az ember előtte a maga való, igaz lényét.

Sarapion tetszelgett a tanító szerepében. Óvatos, suttogó hangon folytatta fejtegetéseit. Példákon mutatta be, hogy az ember miképp találhatja meg Rómában a maga szerencséjét. Bizalmaskodva, körül-körültekintve, nem fülel-e valaki a közelben, elmondta, hogyan dolgozik a pénze itt Rómában is. Igaz, uzsorások forgatják, de okos ember ezzel nem törődik. Fizesse meg az uzsorakamatot az, aki olyan bolond vagy haszontalan, hogy uzsorástól kér kölcsönt! Csak elhozhatta volna Efézusból a többi pénzét is! Van Rómában természetesen a pénzszerzésnek más módja is. Csak üstökön kell ragadni az úton-útfélen kínálgató alkalmat. És Sarapion nem fukarkodott a példák fölsorolásával. Ha kellett, megtoldotta az igazságot elől is, hátul is, de néha színtiszta hazugsággal is keverte. Mindent megpróbált, hogy Onesimus elméjének sötétségében legalább valami pislákoló világosságot gyűjtson...

Múlt az idő, közeledett az alkonyat. Ami az asztalon volt, elfogyott: az étel is, az innivaló is. Sarapion intett a kocsmárosnak, és fizetett.

Már álltak, amikor Sarapion nem tudott ellenállni a kísértésnek, hogy megcsillogtassa nagylelkűségét.

– Ne búsulj, Onesimus. Igaz, te sem várhatod, hogy a sült galamb szájadba röpüljön, de nekem is gondom lesz rád! – szólt és nagy jóindulattal megveregette Onesimus vállát.

De ez komoran maga elé nézett és hallgatott. Nem volt könnyű elfojtani azt, ami nagyon kikívánczolt a szívéből. Keserű szemrehá-

nyás, maró gúny akart megszólalni. De hallgatást parancsolt a nyelvének. Beféradt már a haszontalan fecsegésbe.

Egy darabon még együtt mentek, és közömbös dolgokról beszélgettek. Majd elváltak egymástól. Sarapion tovább ment a Circus Maximus mellett. Onesimus befordult a Via triumphalisba.

Hogy közeledik a naplemente, észrevehető volt az utca képén. A járókelők között azok voltak többségben, akik nem a város középpontja, hanem a külső városrészek felé igyekeztek, ahol laktak. Ami gyaloghintót rabszolgák a császári palota irányába vittek, a császári udvartartáshoz tartozók gyaloghintói voltak. Kereskedők, kézművesek hazafelé siettek, örülve, hogy véget ért a napnak töredelme.

Onesimus meglassította lépteit. Ráeszmélt, hogy nincs miért sietnie. Kötelesség nem hívta, szállása nem csalogatta. Most ért el a Via sacra sarkára. Egy pillanatig tétovázott, majd erre az útra tért be. Ha valaki megkérdezte volna, hogy miért? nem tudta volna megmondani. Ment, amerre a lába vitte. A szemét is szabadjára hagyta. Hadd bámulja azt a tarka, zsidó életet, amely ezen az úton hömpölyög, ide-oda hullámozik. Ami szép és drága volt, az itt mind látható és megvásárolható volt. Egymás mellett sorakoztak itt az aranyművesek, az igazgyöngy- és drágakő-árusok boltjai. Az egyikből épp egy lovag lépett ki, és egy barátjának, akibe épp beleütközött, büszkén mutatta azt a gyönyörű, aranyba foglalt smaragdkövekből álló nyakláncot, amelyet az imént vásárolt. Egy másik bolt előtt egy rabszolga állt és pávatollakból összeállított, hatalmas legyezőket árult. Boltok hosszú sora árult szöveteket és különböző ruházati cikkeket. Fölös számmal voltak természetesen olyan boltok is, amelyek azt árulták, amivel az ember megtöltheti a gyomrát, csiklandozhatja az ínyét. Csábítóak voltak már maguk a cégek is. Az egyikben három sonka, a másikon mindenféle erdei vad: őz, szarvas, vaddisznó, fácán csalogatta a vevőt. Még alkalmasabbak voltak erre azok a kosarak, amelyeket a gyümölcskereskedők raktak ki boltjaik elé, és azokban az ég minden tája alól való, ízesebbnél ízesebb gyümölcsök kellették magukat. Látszani látszott itt is, hogy a kereskedők már itt is várják az órát, amikor boltjaikat becsukhatják és hazamehetnek. Onesimus nem törődött ezzel. Venni úgy sem akart semmit, mert az, amit látott a szeme, közömbösen hagyta a szívét. A kérkedő cifraságban, az ínycsiklandozó falatban sohasem lelte örömét.

Arra mindenesetre jó volt a Via sacra hangos és tarka sokadalma, hogy elhessegesse azokat a gondolatokat, amelyek folyton-folyvást ott dörömböltek szíve ajtaján. Mert ezek a gondolatok vissza-visszatértek,

csökönnyösen, állhatatosan. Megkönyékezték akkor is, amikor Sarapion rázúdította szóáradatát és rátámadtak most is, mint a kopók a prédára, amikor itt bolyongott a Via sacra boltjai előtt. De állta támadásukat, és nem hátrált meg. Ezért ment csak tovább, tovább a Forum Romanum irányában, mintha az a balgatag reménység éltetné, hogy ezek a gondolatok végre mégis csak elfáradnak és elmaradnak mellőle.

Elért a Forum Romanumra. A gyönyörű tér, Róma városának közép-pontja, csöndes, majdnem teljesen elnéptelenedett volt. Két tisztviselő most jött ki a Curia Juliából, a városi tanács palotájából, ahol most végeztek hivatalos dolgaikkal. Onesimus a Basilica Aemilia felé fordult, egyik oldalán végigment az oszlopcsarnokon, és újra kilépett a Forumra. Most éppen szemben állott a Dioscurok, Castor és Pollux templomával. Kedvet kapott rá, hogy körülményen korinthusi oszlopai alatt. Megtette. Egy pap épp akkor hagyta el a templomot és megkérdezte, mi járatban van. Zavarba jött, de végül mégis értelmesen megfelelt a kérdésre, hogy idegen és meg akarja nézni a templomot. Majd tovább ment és megkerülve Augustus diadalívét a maga három kapujával, Vesta köralakú temploma elé jutott, amelyben az istenasszony szűz papnői a szent tüzet őrizték. Itt azonnal sarkon fordult, átment Augustus diadalíve alatt, és megint a Forumra ért. Elindult, hogy végigmérje lépteivel a Basilica Julia homlokzatát, középujt azonban megállt, és megcsodálta a hatalmas épületet, nagyságát és fönségét, s külön is szemügyre vette a homlokzat büszkén fölfelé törő hét oszlopát. Erre háttal fordult a Basilica Julia felé és néhány lépéssel elért a tér közepén áló szószékhöz. Itt az a botor gondolata támadt, hogy föllép reá. Jó, hogy nem tette meg, mert a következő pillanatban két alak lépett ki Tiberius íve alól. Tovább bolyongott. Tanácstalanul állt Concordia és Saturnus temploma között. Hogy fáradt, csak most ébredt tudatára. Nem csoda, hiszen kora reggeltől fogva talpon volt. Gyors elhatározással leült Concordia-templom legelső lépcsőfokára ...

Közben leszállt az est. Az ég boltján sorra-rendre kigyúltak a csillagok. A hold méltóságteli nyugalommal indult el útján. Semmi nesz sem zavarta, csönd vette körül Onesimust. A Forumra torkolló utcákon is mindinkább elhallgatott a zaj ...

S most mégis utolérte. Rávetette magát és torkon ragadta. Alattomosan lesett rá, és most előtört szíve mélyéből:

– Nyomorultabb vagy, mint valaha ... Ez a különbség: azelőtt, igaz, rabszolga voltál, de becsületes rabszolga, aki fölemelt fejvel mehetett a maga útján, viszont ma még mindig ugyanaz a nyomorult rabszolga

vagy, aki voltál, csak azzal a különbséggel, hogy most szökött rabszolga vagy, akit, ha ma nem, holnap, elfognak a nyomodat szimatoló fugitivariusok, bilincsre vernek, s visznek vissza szégyenszemre a gazdádhoz, ahol gyalázat, korbács, nyomorúság vár ...

Ezzel a hanggal – akár akarta, akár nem – szóba kellett állnia, mint már annyiszor ezekben a hetekben. Felelnie, védekeznie kellett. Feleletei egyre bátortalanabbak, egyre bizonytalanabbak lettek. Egyre jobban elfogyatkozott a mersze, egyre halkabb lett a mentegetőzése.

Ellenfele támadt a tulajdon szívében, s ez az ellenfele egyre kegyetlenebb lett. Könnyörtelenül rámutatott tettének a következményeire:

– Lásd, most minden veszve van ... Ki tudja, Filemon előbb-utóbb talán mégis szabadon bocsátott volna ... Gyalázatos hűtlenségeddel ezt most eljátszottad egyszersmindenkorra...

Ült, magába roskadtan, fejét tenyerébe hajtva. Az az érzése támadt, hogy egy óriás lép elébe, baljával földhöz vágja, jobbával kioltja a csillagok fényét és a holdvilágot, s aztán tiporja, fojtogatja a vaksötét éjszakában. Nyögött és vergődött, mint egy nyomorult féreg ...

Végre összeszedte valahogyan minden erejét, és fölegyenesedett. Megdörzsölte szemét, és a rémlátás szétfoszlott előtte. Szeme újra látta a fölötté ragyogó csillagokat és a szelíd fényét árasztó holdat. Újra kiszabadult a kétségbeesésnek testét-lelkét sorvasztó öleléséből.

Ezekben a hetekben szokása lett, hogy akkor is, ha nem ült és körmölt Calpurnius műhelyében, éjszaka is, nappal is, odamenekült ottani munkájához. Hiszen Calpurnius kiadóvállalata rendszerint olyan irodalmi műveket sokszorosított, amelyeket, néha a legapróbb részletekig, jól ismert. Könnyűszerrel maga elé tudta idézni annak a műnek a gondolatmenetét, előző nap, vagy azon a napon leírt részletét, amelynek a leírásán vagy száz írnok-társával éppen dolgozott. Most Platonnak Menon című dialógusa volt soron. A nagy görög gondolkodó római tisztviselői megkérték Calpurniust, hogy azt a könyvpiacról teljesen eltűnt dialógust újra adja ki. El is kelt a száz példányra tervezett kiadás minden darabja már elővételben.

Lélekben ott volt Onesimus Calpurnius tágas műhelyében. Szokott helyén ült egy Korinthusból való rabszolga és egy Rhodos szigetéről való szabados között. Látta és hallotta az öreg rhétort, Studiust, amint furcsa orrhangon tollba mondja nekik a szöveget. Lassan diktál, mert Calpurnius nagyra van vele, hogy az általa kiadott kéziratok mindig nyugodt kézvonással írottak. A legutolsó alkalommal csak hogy éppen leírták a Menonnak azt a részét, ahol Sokrates odainti Menon rabszolgá-

ját és rajta, mint példán akarja bemutatni, hogy minden tanulás és tudás teljességgel visszaemlékezés, visszaemlékezés arra, amit a lélek egykor, ezt a létformáját megelőzőleg, az ideák világában látott. Ezzel megint beleütközött Platonnak a lélekvándorlásról szóló tanításába. Igaz volna ez csakugyan? S ha igen, ha végigélte már az életet más-más létformákban, vajon mi lehetett ezekben az előző létformákban? A bölcsesség tanítója vagy költő? Teljes bizonyossággal csak azt vélte megállapíthatónak, hogy semmiképp sem volt rabszolga. Erre végigfutott a dialógus további gondolatmenetén. Megint elgyönyörködött, mint már annyiszor, Sokrates művészetében, amint a párbeszéd során Menon tanulatlan rabszolgájával megtaláltatja a fogas mértani kérdés megoldását, hogy egy adott négyszögből megszerkesszen egy még egyszer akkorát. De a „visszaemlékezés” szava és fogalma újra magához vonzotta gondolatait. Igaz, csak néhány pillanatra tartotta fogva magának Platonnak csodálatos mélységeket és távolságokat nyitó tanítása, hogy az időelőtti létben, az örök valóság világában, már szemlélhettük minden mulandónak és változónak ősképet, az örök és változhatatlan ideát, az ideáknak káprázatos gazdag világát. Most a „visszaemlékezés” közelebbi fogalma, értelme ragadta meg. Szívében megpezdült a hála, hogy a múlt nem vész el számunkra. A visszaemlékezés visszaidézi a tegnapot, a tegnapelőttöt, a néhány hét előtti múltat. S amint ezt elgondolta, már át is adta magát a visszaemlékezés varázshatalmának. Vigye, ragadja magával ...

Niké lépett elébe. Az idő és a tér sorompóit átlépve, szinte testszerű valóságként állott előtte. Az első pillanatban le akarta fogni szemét a kételkedés. De a következő pillanatban eltaszította magától. Most már tudta: Niké szemébe néz. Csak ez a szempár sugárzik úgy, hogy sugarai még a sötét éjszakát is bevilágítják. Csak ez a szempár tud úgy nevetni, hogy kacagása még az éjszaka csöndjében is visszhangzik. S amint beletekintett ennek a szempárnak a csodálatos mélységébe, egyszeriben csak rádöbbsent, hogy ezeknek a nevető szemeknek a mélyén gyász és fájdalom rejtőzik. S amint szembekerült ezzel a gyásszal és fájdalommal, majd megszakadt a szíve. Eltakarta szemét. Hiába volt. Meg kellett tapasztalnia, hogy Niké szemei beszélni is tudnak. Ez a néma beszéd szóval szavával vádat emelt ellene, sőt már az ítéletet is hirdette olyan kemény szóval, hogy csak úgy csengett belé a füle. Befogta a fülét: nem akarta hallani. Hiába volt ez is. Mit tehetett egyebet? Futnia, menekülnie kellett. Sietős léptekkel elindult hazafelé.

A Suburában, Nerusiusnál, a foltozó vargánál volt a szállása. Fölzaklatott lelkiállapotában képtelen volt arra, hogy nyugodt megfontolással

a legrövidebb utat válassza. Végigfutott a Via sacrán, és csak ott eszmélt, ahol a Vicus Cyprius kiágazik belőle. Itt megállt egy pillanatra, s aztán ide fordult be. Most már tudta, mit akar: a különböző keresztutcákon át minél előbb el akar érní a szállására, hogy ott odavethesse magát a fekvőhelyére. Fáradt volt teste-lelke. Végigment a tímárok utcáján, de most jóformán nem is érezte ennek a mesterségnek az orrfacsaró bűzét. Itt egy kis mellékutcát vett észre. Úgy okoskodott, hogy ezen át eljuthatna a vargák utcájába s akkor egy-kettőre otthon volna. Elhagyatott, kövezetlen sikátor volt. A közlekedést rajta azok a kőkockák tették lehetővé, amelyeknek egyikéről a másikra átléphetett a jól kilépő ember. Onesimus most már sietett, s így inkább ugrott, mint lépett egyik kőről a másikra. S ekkor történt meg valahogyan a baj. Talán megbicsaklott a lába, talán elvesztette az egyensúlyt, de egyszerűen csak odazuhant a sikátor porába, szemetjébe ...

Följajdult. Durva, kegyetlen fájdalom hasított bele a jobb könyökébe és a jobb bokájába. Könyökében enyhült néhány perc múlva a fájdalom, majd meg is szűnt, és csupán valami zsibbadtság maradt vissza, bokájában azonban fúrt és izzott a fájdalom továbbra is, mintha izzó vasat forgattak volna benne. Sziszegett és nyögött fájdalmában ...

A pillanatok, a percek mintha órák lettek volna. Végre fölágaskodott benne a dac: összeszedte minden akaraterejét és megpróbálta, hogy fölálljon. Hangos szisszenéssel zuhant vissza a földre. Tehetetlenül, reménytelenül feküdt ott a sikátor porában, szennyében...

Átgondolta helyzetét. A sikátor két oldalán alighanem műhelyek és raktárak vannak, ezeknek a kijárata arra a két utcára nyílik, amelyeket a sikátor köt össze. A munkások, napszámosok rég hazamentek természetesen. Emberi segítségre nem számíthatott...

S ha mégis erre jönne valaki? Alig gondolt erre, máris megijedt. Azzal az emberfajtával, amely az éjszaka sötétjében erre kószált, nem volt kívánatos a találkozás. Akaratlanul is odakapott a melléhez: itt volt a pénzes zacskója. Örült, hogy a többi pénzt az előző napon helyezte el egy pénzváltónál ...

Csönd volt a közelben is, a távolban is. Lépéseket nem hallott, nem közeledett sem jó, sem rossz ember. Csak itt-ott vakkantott egy kutya, nyivákkolt egy macska ...

Tehetlenségében visszatalált ahhoz, akinek a tekintete elől megfutamodott.

– Niké, milyen botorul cselekedtem! – kesergett.

Most állta Niké tekintetét. Állta, noha a gyász és a fájdalom, amely

Niké szemében tükröződött, mint éles tőr szaggatta a szívét. Meghallgatta a vádat, amelyet Niké szemei elébe tártak és meghajolt az ítélet előtt, amelyet kimondtak fölötte.

– Bocsáss meg, Niké, bocsáss meg! Vajon meg tudsz-e bocsátan? – tört elő a szívéből nagy bátortalanul.

Elfogta szívét az indulatos vád, hogy Niké keze érintse meg kegyetlenül fájó bokáját. Emlékek ébredtek benne. Egyszer már megtörtént vele ilyesmi. A kolosséi úrfiak valamelyike egyszer parittyájával meglötte és a bokáját találta el. Niké akkor rendszeresen látogatta és ápolta betegágyán. Ő újította meg folyton a balzsamos borogatást. Csodálatosan gyöngéd keze volt. Szinte szemlátomást gyógyult a csúnya seb bokáján!

– Csak volnál itt, Niké! A te kezed érintésétől menten meggyógyulna a bokám! – sóhajtott.

Képzetele biztatás nélkül, önként lendült kiterjesztett szárnnyal a jövőbe. Láta magát, amint bicegő lábbal megy a maga útján. Keserű gúny torzította el arcvonásait: íme, a szökött rabszolga, akit mindenek tetejébe még bicegő lábbal vezetnek vissza az urához!

– Szabad-e, lehet-e még fölemelnem a szememet hozzád, Niké? – kérdezte csüggedten, szinte reményevesztetten.

A vigasztalan jövőből a múltba menekült. Elvonultatta szeme előtt az utolsó efézusi napokat, az utolsó órákat: Nikével való utolsó találkozásait, a keresztyén gyülekezet Onesiforus házában, bolyongását az éjszakában, szökését... Világosan, határozottan csendült meg emlékezetében Simaias éneke, annak szövege ...

A tímárok utcája felől a csöndes éjszakában katonás léptek hallatszottak. Mint a villám cikázott át rajta a reménység: itt a segítség, a tűzörség most teszi a maga körútját! Elkiáltotta magát teljes erejéből:

– Vigilek, jöjjetek ide! Segítsetek rajtam!

Nem kapott választ. Még messze voltak: nem hallották meg kiáltását. Még egyszer megpróbálta. Megint hiába. A léptek azonban egyre közelebb jöttek. Erre még egy kísérletet tett. S most már jött a felelet:

– Ki kiált? Itt vagyunk!

Már be is fordultak a sikátorba. Az őrséget vezető tiszt előtt valaki lámpást vitt. Noha a hold is világított, a csillagok is ragyogtak, itt nem volt fölösleges.

– Ki vagy? Mi a bajod? – rivallt rá a tiszt, mialatt a lámpást vivő beleviágított az arcába.

– Calpurniusnak, a könyvkiadónak vagyok egyik íróniákja – felelt.

– Elestem és nem tudok lábra állni. Vigyetek el a szállásomra. Nerusiusnál lakom, a foltozó vargánál, nem messze innen...

A tűzország emberei, akiknek kötelességei közé tartozott a közbiztonság fenntartása és baleseteknél az első segélynyújtás, a gyors cselekvés emberei voltak. Az egyik vállánál ragadta meg Onesimust, a másik lábai közé állt és térdénél fogva kapta föl. Jól kiléptek, és egy-kettőre elérték Nerusius boltját. A mester a bolt mögött lakott és Onesimus egy kis kamráját bérelte ki.

Néhány pillanat és magára hagyták kemény fekvőhelyén. A fájdalom bokájában egy ideig még távol tartotta az álmot, amelyet pedig már nagyon kívánt teste is, lelke is. Közben megállapította nagy örömmel, hogy könyökéből már teljesen kiállt a fájás. Ez reménységet keltett benne, hogy talán a lába is ilyen hamar gyógyul meg. Ez a reménység szövetségre lépett a szemét kerülgető álommal és végre elaludt. De álma nem volt nyugodt, pihentető álom. Ami ébren gyötörte, az most is nyugtalanító képeket vetített lelke elé...

A kelő nap első sugarai még nem tudtak befurakodni homályos kis kamrájába, de fölébresztette bokájában a fájdalom és a Nerusius műhelyéből áthallatszó hangos beszéd. Kíváncsi szomszédok faggatták a mestert, hogy mi történt éjszaka a lakójával. Nerusius felelt, amennyire tudott felelni.

– Orvost kell hívnod! – vélte az egyik hang nagyon nyomatékosan. Onesimus ráismert. Patrobas volt, egy varga a szomszédból.

– Mit törődöm veled? Az ő gondja – felelt Nerusius.

– Ha nem teszed meg te, megteszem én! Elhívom Lukácsot, aki meggyógyította a feleséged kezét – szolt Patrobas határozottan.

Meg is tette azonnal. Lukács éppen indulóban volt, hogy meglátogassa betegeit. Neki is alkalmas volt, amire Patrobas kérte, hogy elsőnek tekintse meg Nerusius lakóját. Patrobas nem tudta a nevét.

Onesimus kamrája olyan kicsiny volt, hogy Patrobasnak miután Lukács belépett, a küszöbön kellett megállnia. Ennek az az előnye is volt, hogy a nyitott ajtón végre bejutott a napfény Onesimus kamrájába és bevilágította.

A két szempár egymásra bámult. Mindketten, Lukács is Onesimus is látták már a maguk ábrázatát tükörben, és most mindegyik a másikban álmétközve a maga hasonmására ismert. Különösen Onesimus szemének sötétkékje ragadta meg Lukácsot.

– Mi a neved? – kérdezte.

– Íródiák vagyok Calpurnius könyvkiadóvállalatában – felelt Onesimus.

– Nem a mesterségedet, hanem a nevedet kérdezem – figyelmeztette Lukács mosolyogva.

Onesimus elpirult. Nem szerette, ha a nevét tudakolták. Hiszen nevéből jóformán teljes bizonyossággal lehetett arra következtetni, hogy rabszolga. Meg aztán ritka név is volt.

– Onesimus a nevem – felelt kényszeredetten.

Lukács elgondolkozott néhány pillanatig.

– Onesimus? – kérdezte végre és látszott, hogy kutat az emlékezetében. – Ezt a nevet hallottam valahol a napokban, csak azt nem tudom, hogy hol és mikor.

Onesimus elsápadt. Majd elpirult fülig. Lukács nem vette észre. Figyelme már a beteg láb felé fordult, azt vette szemügyre és kérdezősködött, hogy Onesimus hol, milyen körülmények között esett el.

– Alaposabban kellene megvizsgálnom a lábadat – szólt végre, fölgyenesedve. – Ez természetesen fájdalmat fog neked okozni. Előre figyelmeztetek. Egy barátom gyakran mondogatja: „... akit szeret az Úr, megdorgálja, megostoroz pedig mindent, akit fiává fogad.” Tehát Isten módszerét követem. Fájdalmat okozok neked, hogy meggyógyíthassalak.

Elhallgatott. Majd magyarázatképpen hozzátette:

– Az egy, igaz Istent értem, aki az Ő egyszülött Fiában, Jézusban, Krisztusban, leszállott hozzánk, hogy kiváltson bennünket bűneink rabságából. Hallottál már erről?

Onesimus igent intett. Megszólalt benne a csodálkozó kérdés: tehát csakugyan igazuk van Glaukosnak, Akvilának, Apollosnak és a többieknek, hogy a Jézus Krisztusról szóló üzenet diadalmasan tör előre mindenfelé a földkerekségen?

Lukács gondosan vizsgálta a beteg lábát. A térdkalácstól lefelé tapogatta. Onesimus figyelte, hogy milyen óvatosan, de céltudatosan haladnak az orvos hosszú, finom ujjai a fájó boka felé. Bizalomra gerjedt ez iránt a kéz iránt. Niké kezére emlékeztette.

– Ne félj! – biztatta Lukács. – Most fájni fog...

Nem volt olyan veszedelmes. Onesimus épp meg akarta nyugtatni, amikor fölgyenesedett és közölte a vizsgálat eredményét:

– Nincs semmi baj. Csak ki van ficamodva a bokád. Mindjárt helyre is igazítom. Ne félj, Onesimus, légy bátor! Fájni ugyan fájni fog, de Isten országába is csak harc és szenvedés által mehetünk be...

Ujjaival újra megérintette a fájo bokát. Onesimus megállapította, hogy már ez is milyen jól esik, amint ezek az ujjak gyöngéden, melegen odasimulnak a lábához. Most alulról Lukács balkeze is közeledett bokája felé. Egy pillanat és a két kéz, mint vasbilincs fogta közre bokáját. Fájni fáj, de Onesimus mégis inkább azt csodálta, hogy micsoda erő van ezekben a nőiesen finom ujjakban. Lukács fogása pillanatról pillanatra erősbödött, és egyszerre csak: a boka roppant egyet, s noha még fáj, valami jóleső melegség áramlott át rajta.

Lukács fölegyenesedett. Arcáról az orvos gyönyörúsége sugárzott, aki boldog, ha segíthetett.

– A lábad rendben van, csak kímélned kell még – szolt. – Van egy barátom Calpurnius üzemében, attól majd megüzenem Studiusnak, hogy mi történt veled, s hogy néhány napig még itthon kell maradnod. Úgy látom, vagy olyan ügyes ember, hogy néhány szabad órában pótolhatod a mulasztottat ...

Tanácsokat adott, hogy kell a lábat kezelni. Arra is figyelmeztette Onesimust, hogy, ha fölkel s elindul, használjon botot, mert ezzel kíméli jobb lábát.

Onesimus félénken megkérdezte, hogy mivel tartozik. Lukács barátságosan, de elhárította a kérdést:

– Még nem végeztem be szolgálatomat. S aztán: én nemcsak a testnek akarok szolgálni. Lelked is van, és én annak is nyújthatok valamit.

Patrobas felé fordult:

– Egy barátom Jeruzsálemből roppant értékes adalékokat küldött nekem készülő könyvemhez, amelyet, amint tudjátok, a kegyelmes Teofilus számára írok a mi Urunkról és Megváltónkról. Hívd össze Nerusius házanépét! Fölolvasok nektek valamit ...

Patrobas tovább adta a meghívást Nerusiusnak, aki a műhelyben azzal foglaltatoskodott, hogy egy katonacsizma talpába verte bele a szögeket. Lukács ajánlata nem lepte meg. Tudta, hogy soha nem fordul meg úgy egy házban, hogy ne szóljon a lelkekhez. Félre is tette mindjárt szerszámát és ment, hogy feleségét behívja a konyhából. Átkiáltott a leányának is, aki a szomszédban volt. A műhely elcsöndesedett. Nerusius két fia is, akik együtt dolgoztak atyjukkal, abbahagyták a munkát. Néhány perc alatt együtt voltak valamennyien.

Lukács egy zsámolyra ült Onesimus ágya mellett. Innen szemmeltarthatta a beteget is, és a műhelyben összegyülekezetteket is. Egy kis papirusztekercset vett elő általvetője egyik ráncából és meleg csengő hangján olvasni kezdett:

– „Egy embernek vala két fia; és monda az ifjabbik az ő atyjának: Atyám, add ki a vagyomból rám eső részt! És az megosztá köztük a vagyont. Nem sok nap múlva aztán a kisebbik fiú összeszedvén mindent, messze vidékre költözék; és ott eltékozlá vagyonát, mivelhogy dobzódva élt. Minek utána pedig mindent elköltött, támada nagy éhség azon a vidéken és ő kezdé szükséget látni. Akkor elmenvén, hozzá szegődék annak a vidéknek egyik polgárához; és az elküldé őt az ő mezeire disznókat legeltetni. És kívánja vala megtölteni az ő gyomrát azzal a moslékkal, amit a disznók ettek; és senki sem ád vala néki.”

Onesimus hirtelen a szeméhez kapott. Lukács észrevette, és megszakította az olvasást.

– Fáj a bokád? – kérdezte részvétellel.

Onesimus nemet intett. Lukács szemébe akart nézni, de kikerülte tekintetét.

– „Mikor aztán magába szállt – folytatta – Lukács –, monda: Az én atyámnak mily sok bérese bővölködik kenyérben, én pedig éhen halok meg! Fölkelvén elmegyek az én atyámhoz és ezt mondom néki: Atyám, vétkeztem az ég ellen és te ellened. És nem vagyok immár méltó, hogy a te fiadnak hívattassam; tégy engem olyanná, mint a te béreseid közül egy! És felkelvén, elméne az ő atyjához. Mikor pedig még távol volt, meglátá őt az ő atyja és megesek rajta a szíve és oda futván, a nyakába esék és megcsókolgatá őt. És monda néki a fia: Atyám, vétkeztem az ég ellen és te ellened; és nem vagyok immár méltó, hogy a te fiadnak hívattassam! Az atyja pedig monda az ő szolgáinak: Hozzátok ki a legszebb ruhát és adjátok fel rá; és húzzatok gyűrűt a kezére és sarut a lábaira! És előhozván a hizott tulkot, vágjátok le és együnk és vigadjunk. Mert ez az én fiam meghalt és feltámadott; elveszett és megtaláltott. Kezdének azért vigadni.”

Lukács abbahagyta az olvasást, mert észrevette, hogy Onesimus arcán árnyék suhant át és összeszorított ajkakkal fekszik ágyán.

– Ez a mi Urunknak és Megváltónknak egy példázata – adta az olvasottnak magyarázatát. – Hirdeti nekünk az egy, igaz Istent, aki bennünket eltévelyedett, bálványimádással és annyi más bűnnel ellene vétő gyermekeit mindent megbocsátó szeretettel vár az atyai ház küszöbén ...

Körüljártatta tekintetét. A szemeken keresztül kereste a kapcsolatot hallgatóival. Néhány pillanat múlva kimondta, ami még ajkára kíváncsított:

– Mindnyájatokat vár kiterjesztett karral! Ne várakoztatassatok hiába!

Tekintete visszatért Onesimushoz. Dacos arckifejezése aggasztotta. Gondolkozott, majd gyors elhatározással megszólalt:

– Az elveszett és újra megtalált fiúról szóló példázatnak van folytatása, de ezt most ez alkalommal nem olvasom föl. Helyette fölolvassok azonban egy másik példázatot. Ez is ebben a most hozzám jutott tekercsben van följegyezve. Mindjárt megértitek, miért teszem.

– „Melyik ember az közületek – olvasta a kéziratot kissé visszatekerve –, akinek ha száz juha van és egyet azok közül elveszt, nem hagyja ott a kilencvenkilencet a pusztában, és nem megy az elveszett után, mígnem megtalálja azt? És ha megtalálta, felveti az ő vállára, örülvén. És haza menvén, egybehívja barátait és szomszédait, mondván nékik: Örvendezetek én velem, mert megtaláltam az én juhomat, amely elveszett vala...”

Úgy látszott, hogy tovább akar olvasni, de mégsem tette meg. Ülőbe ejtette a tekercsot, és hagyta, hogy felgöngyölödjék. Majd újra körüljártatta tekintetét. Különösképpen meleg volt a sugárzása. Szaván is észre lehetett venni, amely kíséerte:

– Lássátok, ezért olvastam föl nektek ezt a példázatot: azt hirdeti, hogy Isten nemcsak vár bennünket, hanem élénkbe is jön. Ezért lett emberré. Jézus, az Úr, ő a jó pásztor, aki keresi az ő elveszett juhait. Hogy ezt megtehesse, megfizette helyettünk a váltságot a keresztfán, de föltámadott és él! Boldog, aki hagyja, hogy megtalálja az Úr!

Fölállt és Onesimus felé fordult.

– Igen, a jó pásztor téged is keres! – szólt és búcsúzóul kezét nyújtotta neki.

Onesimus enyhíteni igyekezett dacos arckifejezését, de nem boldogult vele. Arca dacos szívének engedelmes tolmácsa volt.

Lukács eltávozott. Nerusius műhelyében újra megindult a munka.

Mint az elvonulni nem akaró zivatarnak fel-felhangzó dübörgése, visszhangzott Onesimus szívében az ige:

– „Aki megtalálja az ő életét, elveszti azt; és aki elveszti az ő életét én értem, megtalálja azt.”

Viaskodott az igével.

Tudta: nehéz napok, nehéz éjszakák közelednek.

„...a magunk erejében...”

Megállapodásuk szerint ott találkoztak, ahol az Esquilinus lefelé ereszkedik – arrafelé vannak Maecenas kertjei is – s ahol egy jótékony kút hatfejű szörnyetegnek hat torkán keresztül csörgedeztetni üdítő hű vizét a szomjas arramenőknek. Már néhány száz lépést tettek meg együtt, de még egyikük sem szólt egy szót sem. Onesimus a feleletet várta, amellyel Sarapion az előző napon adósa maradt. Sarapion még épp ezt a feleletet faragta, az utolsó simításokat végezte rajta. Nagyon óhajtotta, hogy ez a felelet a lehető legelőnyösebb megvilágításba helyezze személyét Onesimus előtt.

Egy fordulónál végre megállt. Elővette kendőjét, és törülgetni kezdte veritékező homlokát. Közben, egy-egy oldalt vetett pillantással, elgyönyörködött társában, akit szinte szemelláthatólag gyötört a kíváncsiság.

– Förtelmes ez a hőség, és hozzá még ezekben az őszi napokban – indult meg belőle a szó legalább ezzel a közhellyel. – Nos igen – folytatta –, megvan annak a maga oka, hogy elviszlek Musonius Rufushoz, a nemes lovaghoz. Mindenek előtt természetesen azért teszem, mert megtartom ígéretemet és gondom van rád. S aztán meg: ha már megtisztelt engem a nemes lovag azzal a megbízással, hogy alkalmas íródiákat szerezzek neki, akkor azt az embert állítom elébe, akinél különbet nem találhat ...

Még mindig a törülközéssel vesződött: most már a nyakát kerítette sorra. Közben, lopva, figyelte társán szavai hatását. Régóta leste, várta ezt a pillanatot. Valahányszor dolga volt ezzel az emberrel, akár mint küzdött ellene, olyan kicsinynek, alsóbbrendűnek érezte magát. De most bezzeg megmutathatja neki, hogy milyen nagylelkű, milyen előkelő összeköttetései vannak...

Onesimus szemében föllobbant ugyan az öröm, de azért hagyta, hogy csak beszéljen Sarapion tovább.

– Ami engem illet, én lemondok róla, hogy elvállaljam ezt az állást

Musonius Rufus szolgálatában – nagylelkűsködött, elhallgatva, hogy képességei, tudása még csak távolról sem közelítik meg Musonius Rufus mértékét. – Nem nekem való az, falura menni és ott a falusi csöndben kora reggeltől késő estig filozófiával foglalatoskodni ...

A fölényes hangnemből a fontoskodóba csapott át:

– Tudnod kell azonban, hogy Musonius Rufus külön. Gazdag, vagyona évente néhány százezer sestertiust jövedelmez, Sorrentumban nemrégiben gyönyörű birtokot vett kerek egy millióért, és mégis úgy él, mint egy szegény paraszt: szobáinak falait fehérre meszelteti, általve-tője a legolcsóbb posztóból való, ami csak kapható a piacon, és finomabb falat nem kerül az asztalára. Úgy látszik, többé-kevésbé azok felé a bölcsek felé hajlik, akik közül való Diogenes, az a Diogenes, aki palotának beérte egy hordóval...

Onesimusnak már az ajkán volt a kérdés, hogy vajon érdemes-e ilyen úrnál szolgálatba állni, amikor Sarapion megállt egy kert bejáratánál. Egy rabszolga dolgozott a kertet körülvevő sövényen. Sarapion ráparancsolt:

– Menj, jelentsd az uradnak: itt van Sarapion és be akarja mutatni az íródiákat, akit ajánlott.

Babérfák árnyékában vezetett az út a villához. Ezen futott a rabszolga, hogy bejelentsen Sarapiont és Onesimust, akik lassú léptekkel követték. Mire a villa bejáratához értek, a bejelentés már megtörtént és az oszlopokkal körülvett udvarba vezette őket. Néhány pillanat és megjelent a házigazda. Mély meghajlással köszöntötték.

A nemes lovagnak már a külseje is tiszteletre kényszerítette azt, aki elébe került. Feszés tartása az egykori katonára emlékeztetett, sűrű fekete hajjal és szakállal körített arcvonásain pedig sok testi szenvedésnek a nyoma látszott. Méltóságteli külsejével csodálatos összhangban volt az a nyájasság, amely sötét szeméből sugárzott az előtte állók felé.

– Szép, hogy ilyen hamar teljesíted ígéretedet – volt első szava Sarapionhoz. – Örülnék, ha a tétlenség napjai véget érnének és folytathatnám szokott munkámat.

– Mi a neved? – fordult Onesimus felé.

– A nevem Onesimus – felelt és a szíve megtelt ujjongó örömmel: micsoda gyönyörűség lesz ezt az embert szolgálni, akit, íme, mindjárt az első pillanattól fogva tisztelnie és szeretnie kell.

– Szép név – jegyezte meg Musonius Rufus, néhány pillanattal elgondolkozva. – Pompás, hogy már a neved is azt ígéri, hogy embertársaidnak hasznára akarsz lenni.

– S honnan való vagy? – tudakozódott tovább.
– Kolosséban születtem – felelt Onesimus –, édesatyám azonban, aki larissai születésű volt, csak java férfikorában vándorolt ki Ázsiába.
– A kiejtéseden mindjárt észrevettem, hogy jó görög származású vagy – állapította meg Musonius Rufus.

– Hogy nemes nyelvünket hibátlanul beszélem, azt szüleim után jó tanítómnak köszönhetem, aki szintén thesszáliai származású volt.

Onesimus ezeknél a szavaknál magasabbra emelte a fejét és Musonius Rufus szemében is megcsillant valami. Közelebb kerültek egymáshoz.

Menandros volt a tanítód? Hol tanított? Melyik irányhoz tartozott? – törtek elő a kérdések Musonius Rufusból.

– Kolosséban voltam Menandros tanítványa, ahol leányánál töltötte el utolsó éveit. Előbb Efézusban tanított. Mielőtt átjött Ázsiába, két évtizeden át Rómában működött. Tőle tanultam latinul ...

Ezt az utolsó mondatot latinul mondta Onesimus, és mintha a lovag észre sem vette volna. Érdeklődése nem engedte magát egykönnyen más irányba tereltetni. Onesimus észrevette ezt és folytatta:

– Tanítóm mindenképp előbb a rhodosi Khairammon tanítványa volt. Ez viszont az askaloni Antiokhos tanítványa volt, akinek nevét és működését bizonyára ismered ...

– Hogyne ismerném és tisztelném ezt a nevet! – kiáltott fel a lovag lelkesen és még élénkebb lett. – Antiokhos bátor ember volt. Fölállította és bizonyította a tételt, hogy az isteni Platon, Aristoteles, a Stageirából való nagy mester és a stoa bölcsei teljesen egyik minden lényeges igazság meghatározásában ...

– Igen, az én tanítóm is fáradhatatlanul hangsúlyozta – egészítette ki Onesimus a lovag szavait – hogy Aristoteles azért látott olyan mélyen bele ennek a világnak a szerkezetébe, mert mestere, Platon, megnyitotta szemét az örök ideák látására. Azt is hangsúlyozta, hogy a stoa tanításának minden lényeges tétele megtalálható már Platonnál. Csak egy ponton tért el teljes határozottsággal és következetességgel a stoa tanításától: elvetette azt a tételét, hogy a vétek vétek, a vétkek tehát nem különböznek egymástól valamilyen rangsor szerint ...

Onesimus azon az úton volt, hogy belekeveredjék a múlt és a jelen filozófiai irányainak részletkérdéseibe. Szíve csordultig megtelt az örömmel, hogy olyan ember szolgálatába léphet, aki ugyanazokon az utakon keresi az igazságot, mint az ő szeretett tanítómestere. Musonius Rufus szemmel látható jótetszéssel hallgatta fejtegetéseit.

A bejárat felől, az oszlopok között, most megjelent a sövényen

dolgozó rabszolga és jelentette, hogy a nagyméltóságú Lucius Annaeus Seneca óhajtja meglátogatni a ház urát.

A jelentéssel kissé megkésett. Mögötte már kemény, sietős léptek hallatszottak és Musonius Rufus csak néhány lépéssel siethetett előkelő vendége elé. Nemcsak köteles udvariassággal, hanem nyilvánvaló szívbéli örömmel üdvözölte.

– Be kellett térnem hozzád – kezdte Seneca. – Hiszen máskülönben is el akartam búcsúzni tőled, mielőtt elvonulok egy időre nomentumi szőlőmbe, de ma olyasvalami történt velem, hogy rá kellett szánnom a jókora vargabetűt, és be kellett térnem hozzád ...

Az öreg ember, úgy látszik, még nem tanulta meg, hogyan kell testi erejével gazdálkodnia. Az utat a gyaloghintótól a kerten és Musonius Rufus házának több helyiségén át nagyon is gyors léptekkel tette meg, amikor rabszolgák karosszékeket hoztak számára és a házigazda számára, fáradtan roskadt bele az egyikbe. Közben észrevette Sarapiont és Onesimust.

– Talán tanítványaid? – fordult a házigazda felé.

– Nem – felelte az –, hanem az egyik, a fiatalabbik, mint íródiák munkatársam lesz. Különben szerelmese a filozófiának, és úgy látom, hogy egykori tanítómestere jóvoltából tájékozott a bölcsesség alapvető kérdései felől. Távozzanak talán?

Seneca kézmozdulattal is, szóval is tiltakozott:

– Semmiképp! Ismersz engem: még ha rabszolgák volnának, még akkor is azt mondanám: tartsd itt őket, ha a bölcsességről lesz szó!

Onesimus és Sarapion mélyen meghajlottak hálájuk jeléül, de azért tisztelettudóan hátrébb vonultak egy lépéssel.

Musonius Rufus kíváncsian várta vendége megszólalását.

– Különböző állami ügyek ma arra készítettek – kezdte az –, hogy megjelenjek a császár előtt. Miután javaslataimat előterjesztettem, és a császár elbocsátott, szétnéztem azok között, akik arra vártak, hogy a császár elé kerüljenek. A szemem egy öreg zsidón akadt meg. Elfogott a kíváncsiság és tudakozódtam felőle. Megtudtam, hogy a zsidók törvénye körül támadt vitás kérdések miatt került fogságba, s mivel a császárhoz fellebbezett – mint római polgárnak jussa volt ehhez –, most a császár ítélőszéke fog ügyében dönteni. Vádlói Tarsusból való Saulként emlegetik, ő maga viszont Pálnak mondja magát ...

Megállt. A széles vállú, hatalmas termetű ember nehezen lélegzett.

Onesimus megborzongott. Eddig olyan jól érezte magát itt, most egyszeriben csak kínos érzés támadt benne. Pál nevét már hallotta.

– Pálnak a pörös ügyével nem törődöm. Talán megint valami számkra érthetetlen, körmönfont zsidó okoskodásról van szó. Magával ezzel a különös emberrel megismerkedtem azonban. Az emberről beszélgettünk és mindketten elfogadtuk Epikuros tételét: „Megmentésed kezdete bűnöd megismerése”. Elismertem: mindenek előtt tetten kell érned magadat bűneidben, előbb nem állhat be javulás állapotodban. Ezért mondom mindig: az ember megrepedt edény, amely széttörik, ha beleütözik valamibe. Nem kell valami nagy viharnek jönnie, hogy megsemmisítsen; csak bele kell ütköznöd valamibe és véged van...

Megint elfogyott a lélegzete. Ezt a pillanatot használta föl Musonius Rufus, hogy megszólaljon. Alázatosan, szerényen, de megtette:

– Megint azt érintetted, amiben nem tudok teljesen egyetérteni veled, tisztelt barátom. Szomorú élettapasztalataid lehetnek a magyarázata annak, hogy szemed az emberi életben mindenütt sötét árnyékokat lát. Én, a magam részéről, Kleantesnek, a költőnek adok igazat, aki az istenségre tekint s vallja: „Mi az Ő nemzetsége vagyunk”. Ha azonban az Ő nemzetsége vagyunk, akkor ebből azt a következtetést vonom le, hogy gonosznak nem lehet ilyen hatalma az életünk fölött ...

Onesimus fölfigyelt: szakasztott így következtetett tanítómestere, Menandros is.

Seneca jóformán nem is hallotta barátja ellenvetéseit. A gondolatok, amelyek foglalkoztatták, teljesen hatalmukban tartották.

– De Pál nem érte be az ember bűnös voltának ilyen általános megálgapításával – folytatta. – Rámutatott belső emberünk kettéhasadottságára: „nem azt mívelem, amit akarok, hanem amit gyűlölök, azt cselekszem!” Saját szavait idézem, amelyeket azonban ilyen kiélezett voltokban nem tudnék ajkamra venni. Azt mindenesetre el kellett ismernem, hogy nem választ el bennünket egymástól valami nagy távolság. Azt is meg kellett vallanom, hogy nagyon alázatosan, szerényen vélekedem a magam bölcsességéről, ha ugyan bölcs vagyok, ha ugyan valaha is azzá leszek ... Ezért kell mondanom: ne kívánd, hogy a jobbakhoz hasonlít-sak, hanem érd be azzal, hogy jobb vagyok a rosszaknál. Elég nekem, ha egyik napról a másikra legalább valamit levetkőzhetek a hibáimból és tévedéseimből legalább valamit helyreigazíthatok. Még nem vagyok egészséges: ezért folyamodom csúszom ellen inkább a csillapító, mint a gyógyító szerekhez és megelégszem, ha a rohamok ritkábbak és nem olyan fájdalmasak ...

A házigazda tiltakozni akart ez ellen, a szerinte, messzemenő enged-mény ellen. Onesimus is várakozással tekintett rá. Mialatt azonban azt

a tárgyi érvet kereste, amely udvariassági szólamoknál nyomósabb tiltakozás volna, elszalasztotta a jó alkalmat és Seneca folytatta:

– Az ablakmélyedésben, ahová visszavonultunk, valósággal mint két ökölvívó viaskodtunk egymással. Ez a különös ember, akihez hasonlóval még nem találkoztam, mindenképp annak a tételnek az elfogadására akart rábírní, hogy bennünk, azaz a testünkben nem lakozik jó. Nem azt tagadta, mintha a belső ember nem ismerné el a jót jónak, hanem azt állította, hogy tagjainkban egy másik törvény érvényesül, amely ellenkezik az elménk törvényével és rabul ad a bűn törvényének, amely van a mi tagjainkban. Ezt nem fogadhattam el. Ha nem az értelemé a vitathatatlan egyeduralom bennünk, akkor minden törekvésünk a bölcsességre balga és hiábavaló próbálkozás ...

Seneca fölállt. A belső izgatottság készítette rá. Musonius Rufus és Onesimus alig vették észre. Látásuk befelé fordult. Csak Sarapion tekintete ugrott unottan ide-oda. Seneca saját széke mögé állt és hátára támaszkodva folytatta:

– A kérdés függőben maradt, mert Pál más irányba vitte beszélgetésünket. Nekem szegezte a kérdést, hogy hiszek-e Istenben, s mit tartok felőle. Nyíltan és őszintén feleltem: hiszek abban az Istenben, aki nem kőkövákából épített templomokban lakozik, hanem közel van hozzám, velem van, mellettem van, bennem, s minden cselekedetemet, szavamat, gondolatomat, akár jó, akár rossz, látja, figyeli. Ellenfelem erre belekapaszkodott utolsó szavaimba és súlyos kérdés elé állított: nem gondolom-e, hogy Isten végül majd ítéletet tart és bennünket bűneinkkel együtt megítél? Meg kell vallanom: adós maradtam a válasszal erre a kérdésre ...

Elhallgatott néhány pillanatig, és tekintetével a házigazda felé fordult. Az még mindig maga elé meredt szemmel ült a helyén. Néhány lépésnyire így állt a helyén Onesimus is. Pedig úgy látszott, hogy Seneca tőlük várja azt a választ, amellyel ő maga adós maradt ...

– Pál maga adta meg a választ erre a kérdésre – folytatta Seneca, de halkabban, vontatottan. – S valami sajátságos varázsa volt ennek a feleletnek. Olyan varázsa, amely alól mintha csak most szabadulnék. Pál ugyanis azt állítja, hogy Isten máris megítélte mindnyájunk bűnét. Tette ezt olyan módon, hogy egyetlen, egyszülött fiát elküldötte ide, ebbe a világba, s amikor ez magára öltötte testünket, mindenben hozánk hasonlónak lett, mindnyájunk bűnét reá vetette. Ez az emberré lett Isten fia: egy bizonyos Jézus volt, akit ez a Pál sajátságos módon Krisztusnak is nevez. Isten az ítéletet olyan módon hajtotta végre rajta,

hogy a zsidók kezébe adta, akik egy a római helytartó által jóváhagyott ítélet végrehajtásaképpen keresztre feszítették. Pál végre ebbe az emlékezetembe élesen belevésődött mondatba foglalta bele mindezt: „Isten volt az, aki Krisztusban megbékéltette magával a világot, mert azt, aki bűnt nem ismer, bűné tette értünk, hogy mi Isten igazsága legyünk ő benne ...”

Néhány pillanatig hallgatott, majd kérdő kézmozdulattal és szóval fordult a házigazda felé:

– „Micsoda esztelenség, ugye? Igaz, nem az első eset, amikor az ilyesfajta tanítás, mint ez, keletről utat talál ide Rómába. S ha kérdezem, hogyan volt lehetséges, hogy annak a varázsa, amit ettől a Páltól hallottam, a császári palotától idáig, a te házadig, hatalmában tartott, akkor ennek csak egy magyarázata lehetséges, az, hogy meg kellett vallanom: milyen szép lenne, ha igaz volna, hogy bűneink el vannak törölve...”

Musonius Rufus föl pattant. Egy lépést tett Seneca felé és már fölemelt jobbját is tiltakozott:

– De semmiképp sem ilyen áron! Ez ellen föllázad az értelem: Isten ember alakjában, aki életét a gyalázat fáján végzi! Ha az az ember Isten fia lett volna, vajon megkövetelte volna Isten tőle ezt az áldozatot? A múltkor egy áldozati ünnepélyen fülembé súgtad: „Isten kegyelmes és nagy, ne tiszteljétek őt véres áldozatokkal ...”

Onesimus oldalt állt és összeszorított ajakkal vívta a maga harcát. Ha megszólalhatott volna, szó nem tudott volna fölvergődni az ajkára. De meg nem is tudta volna szóba foglalni azt, ami belsejében tombolt. A keresztet látta s akár akarta, akár nem, úgy látta, hogy Niké ott áll a kereszt előtt, és karját hálaadó imádságra emeli ...

– Igazad van! – felelt Seneca barátjának. – S mégis: ha beletekintettél volna annak a Pálnak a szemébe, ha hallottad volna hangját: te sem tudtál volna ellenállni a belőle kiáradó varázsnak. Félelmetes ember! Félelmetes tanítás! Arról is szólt, hogy ez a Jézus, akit mondom Krisztusnak is nevez, föltámadott, és él és mindenütt és mindig jelenlevő! Hirdeti, hogy azért lett a rabszolgája, azért lett a követe, mert megjelent neki és találkozása van vele napról napra, óráról órára ...

Most végképp elvesztette Onesimus maga fölött az uralmat. Két lépés kellett csak, és ott állt Musonius Rufus mellett. Már-már megragadta a kezét, de eszmélt, s csak megszólalt halk, fojtott hangon:

– Valahányszor hallom ezt, elfog a borzongás. Folyton-folyvást üldöz ennek a Krisztusnak egy szava: „Aki megtalálja az ő életét, elveszti azt;

és aki elveszti az ő életét én érettem, megtalálja azt." De én nem akarom elveszteni az életet, amikor olyan szép ... Uram, hozzád menekülök! Óvj meg ettől a Krisztustól!

Musonius Rufus megragadta kezét és gyöngéd, atyai hangon bátorította:

– Nyugodj meg! Ne nyugtalanítson ez a Krisztus! Valahol a sírjában pihen. Nem támadott fel, nem él! Tehát nem is lehet itt jelen. Tekints magad köré! Itt vagy a házam udvarában. Itt van a bölcs Seneca, itt vagyok én, az ott barátod, Sarapion. Jól szemügyre vehetsz mindent: itt csobog a szökőkút, ott libeg a napsugárban a pillangó. Nem, itt nincs Krisztus ...

Seneca is odalépett hozzá. Jobbját vállára tette, de amit mondott, azt inkább saját magának mondta:

– Nincs szükségünk megváltóra. Aki megnyitotta elméjét az igazság előtt, az tudja, mit tehet, mit nem. Nem a saját jótetszése, hanem a dolgok valóságos értéke alakítja ítéletét. Mindig nagy és erős, sem durvaság, sem hízelgés meg nem hajlítja, sem semmiféle sorscsapás meg nem töri: fölötte van mindennek, egészséges és józan, rendíthetetlen és félelem nélkül való. Bizony, ilyenné formál bennünket az igazság. Ezért nincs szükségünk megváltóra. Boldogulunk a magunk erejében.

Úgy érezte meg kell ismételnie, meg kell ismételnie még nyomatékosabban:

– Igen, boldogulunk a magunk erejében!

Külső tartásán is meglátszott, hogy újra az, aki volt. Nyugodt tekintettel nézett a házigazdára, jobbját levette Onesimus válláról, beleakasztotta általvetője egyik redőjébe, és bizakodó és biztató hangon szólt:

– Ki tagadná, hogy az út, amelyre az igazság hív bennünket, meredek és göröngyös. Ezért jó, ha van segítőnk, aki karon fog és támogat, ha elfáradunk és elbágyadunk. Boldog a mi korunk, hogy a magáénak vallhatja azt az embert, aki, mint senki más, megsegíthet bennünket. Tudod, Musonius Rufus, kire gondolok. Demetriusra, aki nagy azok között a legnagyobbak között, akik valaha ezen a földön jártak.

Egy pillanatra elhallgatott. Szemében megcsillantak az érzékenyülés könnyei.

– Néhány nappal ezelőtt meglátogattam. Ott feküdt szalmából vetett fekvőhelyén, hitvány rongyokkal betakarva az, aki gúnyosan visszautasította Caligula császár kétszázézer sestertiusát. Ő, aki fölötte van mindennek, e világ gazdagságának és szegénységének, dicsőségének és gyalázatának, örömeinek és gyászának, szavak nélkül is szólt hozzám.

De megszólalt és csak úgy áradt ajkáról a színtiszta igazság. Boldog óra volt, amelyet nála töltöttem!

Újra Onesimus felé fordult, aki még mindig előtte állt, de szemmel láthatólag lecsillapodott:

– Ha biztos léptekkel akarsz járni az erény útján s még nem kértél tőle tanácsot és útbaigazítást, tedd meg ma, tedd meg ma inkább, mint holnap!

Majd a házigazda felé fordult, mintha búcsúzni akarna:

– Bocsásd meg, hogy elraboltam drága idődet egy jókora darabját. S ráadásul: még szóhoz sem juthattál. Számomra azonban lelki szükség volt, hogy elmondjam neked azt, ami majdnem megingatta belső egyensúlyomat.

Szinte nem is hallotta a házigazda hálálkodó szavát, amellyel megköszönte látogatását. Hirtelenében, egyik pillanatról a másikra, az öreg, megtört ember volt, akin meglátszott, ha nem is mondja:

– Hidd el, barátom: fáradt vagyok, nagyon fáradt ...

Musonius Rufus megértéssel és részvétellel nézett a szemébe. Láta azt az irtózatot, amely ennek az embernek a vállára nehezedik. Tudta, mit jelent, ha valaki Nero tanácsadója.

Seneca megragadta karját, és meredt szemmel tekintett rá:

– Sokszor kérdezem: vajon csakugyan igaz, hogy a császár tanítványom volt?

Úgy látszott, hogy sok minden van a szívében, de hallgatást parancsolt szívének is, nyelvének is. Vigasztalást keresett, s amikor megtalálta, kimondta:

– Demetriusnak abban is igaza van, hogy az emberi élet gond és küzdelem nélkül holt, poshadó tengerhez volna hasonlatos ...

Majd türelmetlen, szinte haragos kézmozdulattal fakadt ki:

– Csak ne volna ez a förtelmes vesződés a gazdasági dolgokkal! Vesződés a rabszolgákkal, alkudozás a kalmárokkal ... A sáfárom beteg, s talán nem is áll többé lábba ...

Senki sem vette észre, hogy egyszeriben csak fölillant Sarapion arca. Gyors elhatározással odalépett a házigazda elé és mélyen meghajolt:

– Engedd meg, uram, hogy nagyméltóságú vendégedhez egy szót szólhassak!

Musonius Rufus megadta az engedélyt egy kézmozdulattal.

– Uram, boldog volnék, ha szolgálhatnék neked – szólta Sarapion, Seneca felé fordulva. – Bőséges tapasztalataim vannak gazdasági téren.

Azon fölül, hogy a bölcs Senecának szolgálhatok, csak egy kenyérle-
pényt kérek naponta bér fejében, amivel elverhetem az éhségemet ...

Seneca nem felelt azonnal. Sarapion leggyöngédebb pontján érintet-
te. Jól esett neki az önzetlenség, amellyel följajnlotta szolgálatait.

– Nem bánom, jelentkezz nálam holnap reggel – döntött végre. –
Beszélhetünk róla. Jöjj korán, előzd meg az ügyes-bajos dolgaikkal
hozzám tóduló embereket.

Ezzel megfordult és elindult kifelé. A házigazda udvarias tisztelet-
nyilvánításokkal kísérte ki.

Onesimus gondolataiba merülten állt a helyén. Hiába intett neki
Sarapion szemmel is, fejbólintással is nem vette észre. Mint akit álmából
riasztanak fel, megrázkódott, amikor Musonius Rufus újra előtte állt és
szólt hozzá:

– Holnap reggel megkezded tehát szolgálatodat nálam. Mivel az
orvos teljes pihenést rendelt a szememnek, mostantól fogva nemcsak
kezem, hanem egyúttal szemem is vagy. A könyvpiac újdonságait és
általában mindazt, amire tanulmányaimhoz szükségem van, te fogod
nekem fölolvasni. Te írod és rendezed előadásaimat. Jövő héten falura
megyünk. Ott a csendben különösképpen jól megy a munka ...

Onesimus mély meghajlással vette tudomásul munkakörének a meg-
határozását.

– Nos igen, a fizetésedről is kellene beszélnünk – folytatta Musonius
Rufus tétovázó hangon. – De jobb szeretném, ha ez a kérdés függőben
maradhatna. Ki akarnám előbb tapasztalni a képességeidet. Eddigi íródi-
ákom, aki csak alkalmilag segített nekem, tíz sestertiust kapott naponta
...

Onesimus nem szólt egy szót sem, csak meghajolt. Most, ebben az
órában, teljesen közömbös volt számára ez a kérdés.

– Nem akarnám különben a munkaerődöt teljesen kihasználni –
egésztette még ki Musonius Rufus a mondottakat. – Ha Rómában
vagyunk, tanítványokat is vállalhatsz. Nincs kifogásom ellene. Falun
fordításokkal foglalatoshatsz. Hiszen, amint az imént észrevettem,
folyékonyan beszélsz latinul ...

Ezzel elbocsátotta őt is, Sarapiont is. Alig voltak kint a kertben,
Sarapion egyre jobban meggyorsította lépteit. Szinte futólépésben értek
el a kert kapujához. Kinn, az utcán, olyan indulatosan ragadta meg
általvetőjét, mintha le akarta volna tépni a válláról.

– Most már majdnem a célnál vagyok. Tudod, mit jelent az, ha valaki
Senecának, a császár tanácsosának a szolgálatában áll? Innen már csak

egy lépés maga a császári udvar. S ha már ott vagyok, egy-kettőre fölvirrad a szerencsém. Elég ott néha egy lépés, egy szó, egy intés, és gazdag ember az, aki ma még alamizsnán tengeti nyomorult életét ...

Nekieresztette képzeletét:

– Látod ott azt a pompás kertet? Idevaló utunkban eljöttünk mellette. Pallasnak, a császár szabadosának a kertje. Ennek is hamar fölvirradt a szerencséje. Vagy: itt van Thalamus, a császár borbélyja. Micsoda garmada kincset gyűjtött ez már össze!

Magán kívül volt örömeiben. Hirtelen más irányba csaptak át gondolatai. Esmélt, hogy mit köszönhet neki Onesimus.

– Te is rajta vagy az egyenes úton, amely elvezet a céloddhoz. Előre megmondom neked: többet fogsz kapni, mint tíz sestertiust naponta. Könnyen kiszámíthatod: hamarosan együtt lesz az a néhány sestertius, amit leszámolhatsz Filemon elé az asztalra és szabadon bocsát.

Onesimus kételkedve csóválta a fejét:

– Mire megyek néhány ezer sestertiusszal? Hallottam, hogy a nemrég meghalt Calvisius Sabinus ugyancsak többre tartotta tudós rabszolgáit, akik közül az egyik Homerost, a másik Hesiodost, a többiek meg lírikusokat tudtak könyv nélkül. Azt erősítette, hogy egyenként száz-ezer sestertiusba került neki a kitaníttatásuk.

Sarapion jó hangosat kacagott:

– Régen volt ez, barátocskám! S akkor is jól megsarcolták Calvisius Sabinust azok, akik rabszolgáit tanították. Most már nagyon leszállt a rabszolgák ára. A minap hallottam, hogy egy teljesen süket rabszolgáért bizony csak húszezer sestertiuszt fizettek. Gondold meg: egy süket rabszolgáért, akinek a jelenlétében akár összeesküvők is tanácskozhatnak. Ne értékeld magadat olyan sokra, barátocskám! Illenék, hogy szerényebb légy! Fele annyit sem érsz, mint egy süket rabszolga!

Onesimusnak nem volt kedve a vitatkozásra. Egy darabig még együtt mentek, azután elváltak egymástól, az egyik jobbra, a másik balra kanyarodott el.

Onesimus fáradt volt. Az a harc, amelyet Musonius Rufus házában Seneca otléte alatt kellett megharcolnia, kimerítette testét-lelkét. Megborzongott, valahányszor arra gondolt, hogy ennek a harcnak még mindig nincsen vége.

Kis térré kiszélesedő útkeresztveződéshez ért, amelyre hatalmas lósfák vetettek árnyékot. Az egyik alatt márványpad kínálkozott. Elfogadta biztatását, leült, majd néhány perc múlva végignyújtózott rajta. Hanyatt fektében azzal mulatta magát, hogy megkereste a sűrű lombo-

zatban azokat a réseket, amelyeken át egy-egy napsugár utat talált a térre is, hozzá is.

Álom volt? Válaszúton állt, és döntenie kellett. Bal felől közeledett valaki. Ki az? Musonius Rufus? Lehetséges. Vagy Seneca? Vagy Demetrius kopott köpönyegében? Nem tudta eldönteni. Jobb felől derűs, világosságból szövődött alak állt előtte. Ki az? Első gondolata az volt, hogy Niké. De kételkedés támadt benne, s maga sem tudta, hogyan, de megszólalt benne a kérdés: vajon nem a Krisztus-e, aki föltámadott, aki tehát él?

Fölugrott, megdörzsölte szemét és megnyugtatta magát, hogy teljesen éber, s nyugodt, józan megfontolás eredménye, ha kimondja:

– Döntöttem. Elszegődtem Musonius Rufushoz...

Úgy érezte, hogy tartozik még egy szóval Nikének:

– Nem tehettem másképp, Niké! Miattad teszem! – szólt csüggedten lehanyatló fejfel.

Tovább ment. Az út megint egy kis térre torkollott. Az őszi égboltozaton felhők gyülekeztek. Hűvös szél jött vele szembe.

Tompán visszhangzott fülében Seneca szava:

– Boldogulunk a magunk erejében!

Múltak a napok, múltak a hetek. Néha sietős léptekkel futottak, néha resten, keservesen vonszolták magukat. Musonius Rufusnak egyik napról a másikra, egyik hétről a másikra kellett halasztania szeretettel és vágyódással melengetett tervének megvalósítását, hogy falura menjen és ott csöndben, zavartalanul dolgozgasson. Folytonos betegeskedése, a véget nem érő orvosi kezelés késztette erre. Így voltak újra meg újra olyan napok, amikor nem akadt Onesimus számára munka. S mivel mellékfoglalkozásra, amint azt maga Musonius Rufus ajánlotta, még mindig nem tett szert, néha órák hosszat ült a reménykedés szövőszéke előtt és szötte a jövő képét. Bátor, értelmetlen játék! Ha nagyon szépre sikerült és szíve ujjongva elgyönyörködött benne, befurakodott elméjébe a nagy józanság, s ilyenkor keserű kacajjal pillanatok alatt szétzilálta azt, amit órákon, napokon át szőtt. Még leginkább a ház asszonya és leányai körül akadt foglalatosága. Fölolvasott nekik, s vállalta és teljesítette különböző megbízásaikat.

Ma is ilyen járatban volt a Mars mezején. Amit be kellett vásárolnia, bevásárolta, amit meg kellett rendelnie ennél vagy annál a mesterembernél, megrendelte és most megtehetette, hogy szétnézzen a nyílegyenes, széles Via latan. Az első hetekben, a kényszerű tétlenség heteiben, volt rá módja, hogy Rómát megtekintse, s itt is, ebben a városrészben amely Marsnak, a háború istenének szentelt mezőn épült, szemügyre vehette azt, ami nevezetesség volt: a Circus Flaminiust, a béke istenasszonyának oltárát, Augustus császár síremlékét és egyebeket. De akadt itt látnivaló ezeken kívül is. Itt a Mars mezejének útjain és utcáiban még káprázatosabb gazdagságban láthatta és csodálhatta meg az ember szeme, mint a Via sacran, mindazt a szépet és drágát, amit a császár birodalmában az ipar alkotott, a kereskedelem messze országokból hozott. De Onesimus szeme különben sem a kitergetett kincsekben, a selyemben, finom gyolcsban, drágakövekben, gyöngyökben, arany és ezüst ékszerekben, drágaságokban lelte gyönyörűségét, őt az emberek érdekelték, a keres-

kedők és a vevők, akik itt találkozóra jöttek össze. Hogy milyen nagy a világ, itt lehetett látni. Észak szőke germánjai és India barna képű fiai, fekete núbiaiak és ázsiai görögök nyüzsögtek itt az ide-oda hullámzó tömegben. Néha távoli népek követségei is megfordultak itt. Ha nem volt elég az, amit magukkal hoztak, itt vásároltak ajándékot a hatalmasok számára, akiknek a kegyeiért versengtek.

Hirtelen egy szempár szegeződött rá. Nem tudott kitérni előle. Lukácsnak, az orvosnak, derült, égszínkék, jóságot sugárzó szeme ellenállhatatlan erővel kapta el tekintetét. S már a jobbját is megragadta Lukács:

– Végre, hogy láthat az ember! Nem furcsa, hogy a Suburából csak éppen az Esquilinusra költöztél, mondjuk: menekültél át, s nehogy elbízod magad, figyelmeztetésképpen itt találkozol velem, a város ellenkező részében, a Mars mezején. Amint láthatod, a menekülés hiábavaló próbálkozás ...

Onesimus zavartan, ügyetlenül mentegetődött. Hogy jóformán egész nap kötve van Musonius Rufus házához ... Hogy nincs a napnak olyan szakasza, amikor teljesen és feltétlenül a maga ura lehet ...

Lukács hitetlenül csóválta a fejét:

– Azt hiszem, túlzol. A beteges Musonius Rufus nem az az ember, aki íródiákjának reggeltől estig dolgot adhatna. Tudom az orvosától, akit jól ismerek.

Onesimus a földre szegezte tekintetét, majd fölemelte ugyan, de hagyta, hogy ide-oda futkosson. Állhatatosan kikerülte a vele szemben álló tekintetét.

Lukács nem hátrált meg. Szívós akaratával végre mégis csak elfogta Onesimus tekintetét, s mélyen a szemébe nézett.

– Nem tetted meg, amit ígértél – szólt. – Pedig a betegágyadon megígérted nekem, hogy eljössz az összejöveteleinkre, és meghallgatod Isten üzenetét. De nem tetted meg, noha Patrobas is, és mások is, többször hívogattak.

Onesimus valósággal vergődött. Rést keresett, amelyen elmenekülhetne. Nem talált. Meg kellett ígérnie Lukácsnak, hogy este részt vesz az összejöveteleken, amelyet Nereus házában tartanak.

– Most megtartod az ígéretedet – állapította meg Lukács és még egyszer beletekintett a szemébe. Onesimus érezte, hogy Lukács szava mint bilincs fogja át akaratát. Igent kellett mondania.

Így történt, hogy az este elérkeztevel fölfelé igyekezett a Mons Caelius lejtőjén. Itt volt Nereus hatalmas kerttel körülvett villája. Idáig is

kertek között jött. Az Esquilinuson is kert kert mellé sorakozott. A vilákból, amelyek rendszerint mélyen benn voltak a kertben, csak itt-ott szűrődött ki valami zaj az utcára. Annál hangosabbak voltak a fülemi-
lék, amint a fák lombja között bánatos éneküket hallatták. A hold, ahova csak elért, mindent betakart ezüst fényével. Olyan este volt, amely arra figyelmeztette az embert, hogy forduljon befelé, tekintsen hátrafelé, tekintsen előre.

Megtette Onesimus is, valami sajátságos, ellenállhatatlan készítésnek engedve. Útban volt a keresztyének összjövetelére: magától adódott, hogy visszaemlékezett azokra az alkalmakra, amikor Efézusban fordult meg a keresztyének között. Az est csöndjében sorra-rendre elébe léptek efézusi keresztyén ismerősei. Némelyek szótlanul elmentek mellette, némelyek egy-két szót szóltak hozzá. Akvila újra emlékeztette arra, hogy imádkozik érte. Glaukos újra sürgette a maga határozott módján, hogy döntsön. Kínos érzés hatalmasodott el rajta mind jobban. Segítséget keresve nézett körül, s amikor meglátta Nikét, kis híja volt, hogy föl nem ujjongott hangosan. De Nikét is ott látta a keresztyének között, úgy látta, ahogy akkor, a legutolsó alkalommal, látta: amint az igére figyel. Várta, hogy feléje forduljon. Megtette. Várta, hogy megszólaljon. Vajon mit mond? Mondta azt, amit már egyszer majdnem így kimondott:

– Onesimus, igaz, amit az ige mond. Abba kell hagynom az ellenállást. A Krisztus az egy igaz Isten fia. Meghalt értem a keresztfán, de föltámadott, és él ...

Megdöbbsent. Meg kellett állnia. Vajon csakugyan Niké hangját hallja? Tágra nyílt szeme át akart ugyan hatolni a holdvilággal küzködő félhomályon, de továbbra is hatalmában tartotta az, amit a belső látás vetített elébe. Ezért meg is merte szólítani Nikét:

– Csakugyan megtetted a nagy utat, Niké? Gondoltam, kezdettől fogva ...

Halkan, bátortalanul megszólalt egy másik kérdés is a szíve mélyén. Alig merte meghallani. Ahhoz meg végképp nem volt bátorsága, hogy megkérdezze: megvárja-e Niké, amíg utoléri? Beérte a kéréssel:

– Ne hagyj el, Niké!

Szorongó szívvel ment tovább. Néhány száz lépés és ott állt Nereus kertje bejáratánál. Ez az, ráismert, ahogy Lukács elmagyarázta a kapu jobbjára és baljára felől kőpadok, remekbe faragott oroszlánfejek ékességük. Öreg, mogorva rabszolga állt a kapuban és megmutatta az utat, be a villa felé.

A fogadó teremben, az atriumban, már gyülekeztek. Onesimus elfogódottan lépte át a küszöböt. Körülnézett. Hiába: senkit sem ismert. Kereste Lukácsot, de nem találta. Eleinte kínos érzés volt, hogy csupa idegen között van. De hamarosan fölillant benne a megnyugtató gondolat: milyen jó, így elrejtőzve lenni. Hiszen veszve volna, ha egyszeriben csak megjelennék valaki a küszöbön, aki Kolosséból vagy Efézusból ismeri!

Jól, természetesen, csak azoknak az arcvonásait vehette szemügyre, akik az atrium közepén, az oda, erre az alkalomra elkészített, ülő alkalmatosságokon helyezkedtek el. Itt a teli hold, amelynek a terem nyitott mennyezetén át szabad bejárása volt, mindent és mindenkit megvilágíthatott és ennek fejében elgyönyörködhetett a compluviumban, a terem közepén az esővizet összegyűjtő medencében tükröződő ábrázatában. Akik később érkeztek és hátrább álltak, vagy még le is ültek a fal mentén húzódó padra, már nehezen voltak felismerhetőek. Az imént meggyújtott lámpák és kandeláberek szerényen pislákoló lángja még csak gyér világosságot terjesztett maga körül.

A zsidók és azok, akik jártak a zsinagógába, tehát ismerték a zsinagógában szokásos módját az éneklésnek, elénekeltek egy zsoltárt. Majd imádkozott valaki. Végre előlépett valaki, és egy könyvtekercset fölnyitva, megszólalt:

– Mivel Pál, Urunknak és Megváltónknak apostola, nem lehet jelen közöttünk, folytatjuk levelének az olvasását, amelyet gyülekezetünk-höz intézet ...

Azzal olvasni kezdett. Lehetséges, hogy színtelen hangja is oka volt, lehetséges, hogy az olvasott szakasz csak azoknak számíthatott a megértésére, akiknél megvoltak bizonyos előfeltételek, ezért az történt, hogy Pál fejtegetései és Onesimus gondolatai rövidesen elszakadtak egymástól. Onesimus újra kezdte azt, amit abbahagyott: sorban vizsgálta a jelenlevőket, nem talál-e köztük ismerőst. A lámpák és kandeláberek most már bátrabban lobogó lángja segítségére volt.

Nem hiába keresett. Az egyik kandeláber mögött megtalálta végre Lukácsot. Ezzel gondolat gondolathoz kapcsolódott és néhány pillanat alatt elérkezett a tékozló fiú példázatához, amelyet Lukács neki beteg-ágyán, Nerusius házában, fölolvastott. S hirtelen, váratlan, maga sem tudta, hogyan: szemben állott a kérdéssel: nem vagy-e te is hasonló ehhez a tékozló fiúhoz? S ugyanilyen hirtelen és váratlan tulajdon szíve emelt vádat ellene: szakasztott ilyen botorságnak, szakasztott ilyen hálátlanságnak a vádját. S mintegy titkos parancsszóra megszólalt emlé-

kezetében az elveszett juhról szóló példázat is, amelyet ugyanakkor hallott. Jött a kérdés ennek a nyomában is: nem vagyok-e én is ilyen elveszett juh, akit keres a pásztor? Világosan, határozottan állott előtte a példázat értelme: Krisztus a pásztor, aki téged keres ... Hiszen megmondta Lukács ... Most is hallotta Lukácsnak bizonyosságtól izzó hangját, amellyel akkor bizonyosságot tett. Majd elhallgatott Lukács hangja, és megszólalt szívében az a kérdés, amelyet idejövet nem mert meghallani. Keményen, parancsolóan szólalt meg most. Már nem is egy kérdés volt, hanem kérdések egész sora. Várod-e, Niké, hogy a pásztor engem is megtaláljon, mint ahogy téged is megtalált: Mindenképpen úgy kell annak lennie, hogy mi ketten kéz a kézben együtt kövessük a Keresztrefeszítettet? Nem volna lehetséges a mi szövetségünk másképpen is? Nem kockáztathatnám meg, hogy a magam harcát továbbra is a magam erejében harcoljam?

Fölvette a harcot ezekkel a kérdésekkel, de nem volt ereje sem ahhoz, hogy igent, sem ahhoz, hogy nemet mondjon. Megkísérlette azt is, hogy kitérjen előlük, és akaratereje teljes megfeszítésével igyekezett figyelni Pál fejtegetéseire, amelyekhez most érkezett el a fölolvás:

– Mert amit cselekeszen, nem ismerem – hallotta –, mert nem azt mívelem, amit akarok, hanem amit gyűlölök, azt cselekszem. Ha pedig azt cselekszem, amit nem akarok, megegyezem a törvénnyel, hogy jó. Most azért már nem én cselekszem azt, hanem a bennem lakozó bűn. Mert tudom, hogy nem lakik én bennem, azaz a testemben jó; mert az akarás megvan bennem, de a jó véghezvitelét nem találom. Mert nem a jót cselekszem, melyet akarok; hanem a gonoszt cselekszem, amelyet nem akarok. Ha pedig én azt cselekszem, amit nem akarok, nem én mívelem már azt, hanem a bennem lakozó bűn. Megtalálom azért magamban, ki a jót akarom cselekedni, ezt a törvényt, hogy a bűn megvan bennem, Mert gyönyörködöm az Isten törvényében a belső ember szerint; de látok egy másik törvényt az én tagjaimban, mely ellenkezik az elmém törvényével és engem rabul át a bűn törvényének, mely van az én tagjaimban. Óh én nyomorult ember! Kicsoda szabadít meg engem e halálnak testéből?

Onesimus egyre növekvő figyelemmel hallgatta Pál megrendítő vallomását. El kellett ismernie: tükör ez, amely megmutatja saját belső emberének titkon való tusakodásait. Föl kellett vetnie a kérdést: nem éppen azt tettem-é, amitől irtóztam? Nem fizettem-e gazdámnak, Filemonnak, jóságáért rút hálátlansággal? Nem szövetkeztem-e végül is azzal, akitől mindig utálattal fordultam el? Szíve titkos rejtekéből me-

gint fölbukkant a gondolat, amely az utóbbi időben újra meg újra foglalkoztatta. Nem volna-e a legokosabb, nem volna-e a kötelesség és a méltányosság parancsa, hogy a legközelebb induló hajóval térjen haza és vesse magát oda Filemon lábaihoz, irgalmasságért és megbocsátásért esedezve? Idővel talán mégis megtörténnék, hogy ura szabadon bocsátaná, és akkor mint szabad ember megkérhetné Niké kezét! Azonban újra meg újra meg kellett tapasztalni, hogy kettéhasadt, saját magával meghasonlott akaratot hordoz keblében. Miért nem teszi meg azt a jót, amit józan értelme tanácsol, ami felé hajlik szívének is az egyik fele? Vajon az ő esetében is a benne lakozó bűn az oka annak, hogy minden küszködésének nem a jó, hanem a gonosz véghezvitele az eredménye, amely azután gyalázatot, nyomorúságot és szívbeli gyötrődést zúdit reá?

Alig vette észre, hogy a fölolvadó elhallgatott. A hallgatóság hátulsó soraiból megszólalt egy mély hang:

– Hej, de igaz, amit az Isten embere mond! Boldog, aki utána mondhatja: „Hálát adok Istennek, a mi Urunk Jézus Krisztus által!”

Onesimus egyre bizonytalanabban érezte magát ebben az idegen környezetben. Hogy a jelenlevők egyike vagy másika kicsoda-micsoda, már csak azért is szerette volna tudni, mert ezzel legalább ideig-óráig elhessegette nyugtalanító gondolatait. Ezért próbálta meg, hogy az előtte állóval, egy korabeli fiatalemberrel, halk, suttogó hangon beszélgetést kezdjen.

A félhomályból egy magas alak lépett elő. Katona volt. A holdvilág és a lámpák lobogó lángja megcsillantotta bőrvértjének ércből való szegélyét.

– Marcellus százados – adta meg a fölvilágosítást az Onesimus előtt álló fiatalember. – Azelőtt Júdeában szolgált ...

– Én is ezt mondom: „Hálát adok Istennek, a mi Urunk Jézus Krisztus által!” – szólalt meg Marcellus. – Legyen áldott, hogy összetörte kemény szívemet! Kemény volt a szívem, testvérek, kemény mint egy kardnak a pengéje... Ha igazságtalanság történt velem, nem tudtam elfelejteni ... Ragaszkodtam a magam akaratához mindenkor és mindenkiel szemben ... S akkor megtörtént, hogy a szolgálat során ott kellett állanom a kereszt alatt, ott a Golgota dombján, Jeruzsálem mellett. Ott, akkor Isten elsegített az igazság megismerésére. Megláttam: igaz, amit tanítványai e felől a Keresztrefeszített felől hirdetnek. Ez az ember valósággal Isten Fia! S megértettem azt is, miért kellett meghalnia. Így történt, hogy új szívem lett, új, csöndes szívem ...

Nehezen, szaggatottan jött elő belőle a szó. Most elhallgatott. Ünnepi csönd lett úrrá a gyülekezeten. Valamit sejtett abból a békességből, amely most Marcellus százados szívét betölti.

Egyes szavak visszhangoztak Onesimus szívében. Arra kellett gondolnia, hogy az ő szíve sem tud felejtetni, hogy az ő szívében is sokszor föllágaskodik a dac ...

Széles vállú, torzonborz, fekete szakállú ember állt föl. Eddig a földön kuporgott. Onesimus előrehajolt, várva, hogy az előtte álló erről is megmondja, kicsoda. De ez csak vállát vont. Úgy látszik, nem ismerte.

– Úgy-e, nem ismertek engem? – ezzel a kérdéssel kezdte maga a fölszólaló is. – Amióta legutolszor jártam Rómában, sok minden megváltozott itt. Rufus vagyok, a cirénei Simon egyik fia. Az én atyámnak jutott osztályrészül a nagy tisztesség, hogy vihette az Úr keresztjét. Akik kényszerítették rá, tudták, mit cselekszenek. Szálka volt a szemükben, hogy farizeus létére mindig ott volt, amikor csak szerét ejthette, az Úr Jézus hallgatói között, és sirva fakadt mindenki szeme láttára, amikor a keresztjét vivő mesterrel találkozott. De ez az óra, amikor az Úr keresztjét vállára kellett vennie, számára, az addig tétovázó számára, a döntés órája lett. S vele együtt mi is döntöttünk, a fiai, én is és a bátyám Aleksander is. Megismertük és elhittük, hogy ő az, akiről a próféta bizonyosságot tesz: „... megsebesítettett bűneinkért, megrontott a mi vétkeinkért ...” Testvérek, én láttam a sebeket, amelyekből a bűneinket eltörlő vér patakzott ...

Szeméhez kapott. Fájdalom hasított bele, noha csak az emlékezés szemével tekintett föl a keresztre.

Újra csönd lett úrrá a gyülekezeten. A Lélek odavezetett mindenkit a golgotai kereszt alá, és a kereszt hallatta a maga szavát, a maga az ízek és a velők megoszlásáig elható szavát. Fölfedte a bűnt, följánlotta a bűnbocsánatot és a békességet is.

Onesimus újra fölvetette a harcot a kérdéssel: mi a bűn? Nem rúgódott ellene, hogy a kérdés behatoljon személyes életébe és ebben az alakban szólaljon meg ajkán: mi az én bűnöm, bűnöm-e az, amit tettem? Megkísérelte, hogy mentegesse, igazolja magát, atyai jussra hivatkozva: édesatyám mint szabad ember jött a világra. Aztán megtette a következő lépést: világeletemben mindig hűségesen szolgáltam uramat, Filemont. Majd fordult egyet és ő támadott: az lett volna méltányos és igazságos, ha Filemon teljesíti kérésemet, és szabadon bocsát. Sőt hozzátette: ha nem tette meg, ő a felelős azért, ami történt. Megjött a bátorsága és

fölemelte fejét: amit tettem, kötelességem volt, Nikének tartoztam vele, miatta tettem!

Zavaros, összhangtalan csengettyűszó riasztotta föl gondolataiból. Valaki megérintette nyilván az egyik kandeláber függő lámpáit, és azok csendültek össze. Lukáccsal történt, amikor fölállt, és előbbre lépett. Megállította a még ide-oda lendülő lámpákat és azután megszólalt:

– Igen, a mi Urunk meghalt a keresztfán, de föltámadt és él! – a szavakat egyre fokozódó nyomatékkkal ejtette ki, emelkedő hangon, ünnepélyesen. – Halld meg ember, aki még bűneid kötelékében vergődöl: feltámadott Urad van! Legyen áldott az Isten, hogy tanúja lehetek az ő feltámadásának! Elmentem, hogy megismerjem a keleti népek orvosainak talán mélyebbre hatoló bölcsességét, így kerültem Jeruzsálembe, láttam az Urat, amikor itt járt a földön, csatlakoztam hozzá, és végre ott álltam én is a kereszt alatt, keservesen siratva, hogy semmivé lett megváltásunk minden reménysége. Sokan tudják közületek, hogy azután mi történt: reményevesztett, megkeseredett szívvel mentem Kleofás testvérrel a föltámadás reggelén Emmaus felé, s akkor az Úr útitársként mellénk szegődött, kimutatta az Írásokból, hogy a messiásnak szenvednie kellett, végül, kérő szavunkra, velünk maradt, asztalhoz ült velünk és mi ráismertünk, amikor megtörte a kenyeret ...

Egy pillanatra elhallgatott, hogy tekintetét nyugodtan körüljártassa, és megtalálhassa a személyes kapcsolatot mindazokkal, akik szavát hallják.

– Igen, az Úr föltámadott – folytatta – és él, jelen van itt és mindennütt! Nem csodálatos ez? De mennyire csodálatos! Mert amily bizonyos, hogy látlak benneteket: téged Andronikus és titeket, a többieket: Junias, Nereus, Asinkritus, Flegon, Ampliatus, Apollos, olyan bizonyos, hogy az Úr jelen van itt közöttünk, és az én nyomorult testi szemem csak azért nem látja, mert nem méltó arra, hogy őt dicsőségében szemlélje. Itt van közöttünk, hogy vállunkról levegye terheinket, megoldja bilincseinket ...

Onesimust újra körmei közé kapta hovatovább elmaradhatatlan kísérfője, a félelem. Tekintete nyughatatlanul járt ide-oda. Hirtelenében figyelmessé lett az egyik lámpa lángjára. Föl-fölgyuladózott, nyilván azért, mert már el volt szenesedve a kanóc jókora darabja. Amint így a lángot figyelte, s önkéntelenül szemügyre vette az általa megvilágított arcokat, egyszeriben csak szinte szíve verését elállító ijedség futott rajta végig.

Csakugyan ő volna? Nem téved a szeme? Igen, ő az, egészen bizo-

nyos! Epenétus, aki drágakövekkel kereskedik és jár városról városra, országról országra. Hogy Róma idecsalogatta, érthető: itt néha olcsón lehet venni, itt néha drágán lehet eladni ...

Mint villámcsapás villant végig az elméjén: ez az ember jól ismer téged! Ha meglát, veszve vagy: elárulhat ... S hogy is ne ismerne rád! Hiszen mostanában mindennapos volt Demeter műhelyében. Tőle vetted a tizenkét smaragdot Lykos, a tanácsúr korszója számára, amelyet a szökésed előtt való napokban rendelt meg Demeter műhelyében ...

Érzékszervei megtagadták a szolgálatot. Beszélhettek, imádkozhattak, énekelhettek tőle: nem látott, nem hallott. Ijedségtől tágra nyílt szeme csak Epenetust látta. A nekiszabadult félelem folyton-folyvást ugyanazt a gondolatot kergette végig elméjén: miképp szabadulhatok innen, hogy ez az ember meg ne lásson?

Sikerült. Ketten tartóztatták ugyan nagy szeretettel, de durván és mogorván elutasította őket. Fejcsóválva beletörődtek, hogy menjen.

Már kinn állt az utcán. Vigasztalan, sötét éjszaka vette körül. Mialatt benn volt a keresztyének összejövetelén, sűrű felhők gyülekeztek az égbolton, és eltakarták a holdat is, a csillagokat is. Hirtelenében nem is tudta, merre kell elindulni, hogy az Esquilinusra jusson, ahol Musonius Rufus lakott. Végre elindult, gondolkodás nélkül, vaktában.

Alig tett néhány száz lépést, beleütközött egy fának a törzsébe.

Eszeveszett düh fogta el. Mint egy rakoncátlan gyerek, belerúgott a fába, s rávágott az öklével is. Észre sem vette, hogy véresre szakította a kezét.

Ki akar az útjába állani?

Talán Epenetus? Mint a vadállat zsákmányára, úgy vetette rá magát gyanúja az ártatlanra. Először azt hitte, hogy egy gúnyos kacaj végezhet vele. Csalódott. A gyanúnak segítségére jött a félelem, és már látta is, amint Epenetus nyomára vezet a szökött rabszolgákat szimatoló poroszlókat. Íme, jönnek, utána lopódnak és rávetik a hálót, hogy megfogják, mint ahogy ártalmatlanná teszik az arénában a vadállatot. Már érezte is kezén és lábán a bilincseket. Magasra lobbant benne a düh. Ereje egy óriás erejévé fokozódott, és szétszakította, és messze elhajította magától bilincseit. Szabadság, el nem bocsátlak! – kiáltotta szíve vad indulattal.

A fékevesztett düh kimerítette. Egy kert bejáratánál márványpad fehérlett feléje. Leroskadt rá.

De a szíve nem hagyta nyugodni. Alig ült néhány pillanatig. Tekintete befúrta magát a sötét faszorba, amelyen tovább kellett volna mennie.

Dacolt a sötétséggel, és látásra kényszerítette szemét. Végre engedelmessé-
kedett akarátának, és bágyadt világosságot vett észre a távolban, amely
egyre közelebb és közelebb jött ...

Amit látott, még jobban föltüzelte gyanúját. Ki közeledik ott? Meg-
kockáztatta a feleletet: talán a Krisztus? Menten kérdések törtek elő a
szíve mélyéből. Mi a Krisztus akarata? Elveszítsem az életemet, hogy
megnyerjem? Menjek vissza, vessem magamat oda Filemon lábához,
kegyelmet esdekelve, és mint nyomorult rabszolga tengessem tovább
az életemet? Mondjak le egyszer és mindenkorra arról, hogy az élet útját
veled járom végig, Niké? Ami elmémet és szívemet betölti, amivel
embereket boldoggá tehetnék, mint hitvány polyvát odaszórjam a szél-
nek? Ez a te akarod, Krisztus? Ezért akarsz urammá lenni, hogy
szegénnyé és nyomorulttá tégy?

– Nem, nem, nem! – kiáltotta bele az éjszakába.

Szívében is sötét éjszaka lett. Körülötte is sötét volt. A felhők csak
néhány pillanatra engedték meg a holdnak, hogy szelíd fényével bevilá-
gítsa az éjszakát.

Kísérlet

Onesimus fáradt és bágyadt volt. Még mindig nem tért vissza szellemi erejének a rugalmassága. Még lassúbb volt testi erejének a megújulása. Még mindig az volt az érzése, hogy kezei és lábai csak ráakasztott terhek, nem tulajdon testének tagjai. Munkára nem is gondolhatott.

Nos, igen, ennek mindenesetre a negyedfélnapig tartott láz is oka lehetett. Az volt a föltevése, hogy Musonius Rufusnak mocsaraktól körülvelt majorján vette bele magát testébe az alattomos láz csírája, amikor gazdája kiküldte oda egy és más elintézése végett. A nyavalya természetesen Róma falain belül is állandóan ott settenkedett az emberek körül. Akármint történt is, karmai közé kaparintotta, betegágyra vetette, és nekibőszülten meggyötörte. Musonius Rufus orvosa gyakran állt fejcsóválva, aggodalmas arccal ágya mellett.

Még kegyetlenebbül sorvasztotta azonban erejét dacos, a maga igazát szűnös-zűntelen vitató akarata. Gondja volt rá, hogy az a dacos „Nem”, amelyet a Mereus házában tartott összejövetel után, hazafelé való útjában, belekiáltott az éjszakába, újra meg újra visszhangozzék szívében s ha visszhangzik, ne lanyhuló, hanem egyre dacosabb indulattal visszhangozzék. Erre szükség volt ugyancsak, mert a Krisztus hívó szava, a hallott ige, keresztyén barátainak bizonyágtétele is visszhangzott folyton szívében, de ezt nem akarta meghallani, el akarta hallgattatni egyszer és mindenkorra, végérvényesen. Kemény küzdelem volt. Jobban kimerítette, mintha meredek lejtőn sziklatömböket kellett volna felgörgetnie.

A legtöbb vesződése mégiscsak a szívével volt. A szíve ugyanis, akár akarta, akár nem, Nikével társalkodott folyton. Niké hajthatatlanul, állhatatosan figyelmeztette mindig arra, hogy csak akkor indulhatnak el együtt az élet útján, ha egy akaratra jutnak, tehát ő, Onesimus sem maradhat meg azon az úton, amelyet most jár. Hiába vitatta ezzel szemben, hogy miatta lépett erre az útra, miatta kell megmaradnia ezen az úton. Kegyetlen fájdalom facsarta össze ilyenkor a szívét, és mindig

megriasztotta az az érzés, hogy ebben a harcban cseppenként elfolyik a szíve vére. Mintha észrevehette volna már azt is, hogy egyre erőteljesebb a szíve verése ...

Ma látogatója volt. Torquatus jött el hozzá, Musonius Rufus atyjafia. Csodálkozott rajta. A fiatalember azelőtt, hallotta, mindennapos vendég volt a házban, de most csak néhanapján mutatkozott. Meg is változott: szófukar ember lett. Azelőtt szíves örömet elbeszélgetett a bölcsesség kérdéseiről, most egyenest került az ilyen beszélgetést.

– A részvét hozott el hozzád – volt a köszöntés után első szava, gyöngéd mozdulattal kényszerítette Onesimust, hogy üljön vissza fekvőhelye szélére. – Hallottam, beteg voltál ...

Onesimus megköszönte érdeklődését, de hozzáfűzte mindjárt, hogy állapota napok óta javul. Napok óta lázmentes. Most már mindennap megkerüli a kertet. A városban természetesen még nem volt.

– Különben is szerettem volna már beszélni veled – folytatta Torquatus. – Első találkozásunk óta sejtettem, hogy szívedet nyugtalanság gyötri. Most, hogy a szemedbe nézek, nemcsak sejttem: tudom ...

Onesimus ránézett. Torquatus szemében félelmetes fény lobogott. Szinte félt tőle. De vonzotta is.

Onesimus tekintete biztatta Torquatust. Fogva tartotta most már saját tekintetével.

– Hadd térek rá arra, amiért jöttem – szólt nekibátorodva, határozottan. – Kérdezlek: ismered-e Isist, a mennynek és az alvilágnak királyaszonyát, a földnek és a tengereknek úrasszonyát. Ő a múlt, a jelen, és a jövő. Ő az istenasszony, akinek miriád neve van, mert ember számba nem veheti, hányféle alakot ölt, mi mindenre van hatalma. Ő az egy, aki minden ...

Különben is gyöngé hangját még jobban lehalkította. Hovatovább már csak suttogott. Ezzel is figyelmeztette Onesimust, hogy szentséges titkok titkairól szól.

– Ismered-e Osirist, Isis szent hitestársát? – tudakolta tovább. Ő a termékenység szerzője, és az alvilág ura. Tekints föl a napkorongra, amely világosságot és életet áraszt: benne őt látod meg. Mialatt megteszi napi útját, megtermékenyíti a földet, éjjel pedig az alvilági ösvényeket járja, királyi hatalommal kormányozva a holtak birodalmát.

Onesimus szelíd tiltakozó mozdulatra emelte jobbját:

– Azt hiszem, elég nekünk tanítómestereink bölcsessége. Sokrates, Platon, Aristoteles megfelelnek minden kérdésünkre. A stoa tanítói

megbízható tanácsukkal eligazítanak bennünket a mindennapi élet kérdéseiben.

Torquatus hitetlenül mosolygott. Szemében magasabbra lobbant a félelmetes láng. Örült, hogy szólhatott:

– Én ugyanezt állítom. Azonban tovább megyek, és keresem ennek a bölcsességnek az eredő forrását. S ha keresem, hol egyebütt találhatom meg, mint a Szent Egyiptomban. Egy példa elég: Khaironon, a szent író, aki császárunknak is tanítója volt, maga is elcsodálkozott, amikor ott-hon a papok tanításában megtalálta a stoa bölcsességét. S ezeknek a példákknak és bizonyítékoknak végtelen a sora ...

Éles szeme észrevette, hogy fölébredt Onesimus érdeklődése. Erre körülményes fejtegetésekbe kezdett, hogy igazolja imént felállított tételét. Onesimus szellemi erejének teljes megfeszítésével követte, idővel azonban mégis meglankadt figyelme. Nyugtalan tekintete elárulta, mire Torquatus más irányba fordult:

– Nem is az a döntő, hogy filozófusaink tanításának a gyökere csak-ugyan a szent Nílus országában található-e meg? Van egy kérdés, amely ennél sokkalta súlyosabb és sürgősebb. S ez az: mi lesz velem a halál után? Van-e annál valami fölségesebb, mint amikor eljuthatok a bizonyosságra: a halál után élet következik, boldog élet Osiris birodalmában! Van-e ilyen bizonyosságod?

Már Torquatus fejtegetéseinek hirtelen más irányba fordulása, de különösképpen ennek a kérdésnek a fölvetése, egyszeriben fölrázta Onesimus érdeklődését. Néhány pillanat elég volt neki, és föl tudta sorolni Platonnak a lélek halhatatlanságát bizonyító érveit. Amint ezt az életet megelőzi az ideák boldog világában való időzés, azonképpen követi is ezt az életet. Azután: az elmúlás lényege szerint alkotó részekre való széthullás, mivel azonban a lélek a maga állaga szerint egységes, tehát nem részekből alkotott, a széthullás, az elmúlás törvénye nem vonatkozik rá. S végül: élet és halál merő ellentétek, s mivel a lélek nem egyéb mint élet, ellentéte a halál nem érintheti.

Torquatus fejét rázta.

– Ez a filozófus okoskodása, nem bizonyosság – szállt szembe Onesimussal. – Bizonyosságot viszont egyes egyedül Osiris adhat neked. Add meg magadat neki, és légy vele egygyé. Amily bizonyos, hogy Osiris él, olyan bizonyos, hogy te is élni fogsz; amint Osiris nem semmisülhetett meg, úgy te sem semmisülhetsz meg!

Onesimus üres tekintettel meredt rá. Torquatus nagy lelkesedésében félreértette. A rámeredő szemekből nem azt olvasta ki, hogy Onesimus

végképp nem tudja követni, hanem azt, hogy többet akar hallani, mélyebbre akar hatolni ebbe a titokzatos tanításba. Torquatus készséggel engedelmeskedett ennek a vélt biztatásnak. Alaposan és részletesen ismertette az Isisről és Osirisről szóló tanítást, amelynek maga is csak mostanában lett híve és terjesztője. Onesimus megadta magát sorsának és hagyta, hogy rázúduljon a szavak áradata. Füle, elméje inkább csak öntudatlanul fogadta be a hallottakat. A hosszú látogatás különben is kifárasztotta. Torquatus könnyűszerrel kapta meg tőle az ígéretet, hogy másnap részt vesz Osiris teteme megtalálásának, s megelevenítésének ünnepén. Azt az aggodalmát megemlítette mindenesetre, hogy nem tudja, megengedi-e erőbeli állapot. Torquatus erre följánlotta, hogy eljön érte gyaloghintójával.

Eljött az alkonyat és nyomon követte lassú, óvatos léptekkel a fekete fátyolába burkolódzó éjszaka. Onesimus ágyán hanyatt fekvé várta. Elméje újult erővel dolgozott. Mert nem jelentkezett érte maga, egy rabszolgalány behozta vacsoráját a kamrájába. Noha az orvos keményen ráparancsolt, hogy bőségesen táplálkozzék, érintetlenül hagyta.

Amit Torquatus elmondott, az most színes életté elevenedett előtte: látta Egyiptom isteneit.

Lakománál ülnek. Jelen van Osiris és megátalkodott ellenfele, tulajdon testvére, Seth. Senki sem sejti, hogy Sethnek mi a szándéka. Egy gyönyörű gazdagon díszített ládát hozott magával. Titok, hogy lopva méretet vett Osiris testéről, s hogy a láda ezek szerint a méretek szerint készült. Kijelenti, mintegy tréfaképpen, hogy a ládát annak adja, aki belefeküdve, azt kitölti. Az istenek erre, egyik a másik után, belefeksznek, de a láda nem illik egyiknek a természetéhez sem. Utolsónak kerül sorra Osiris. Amint belefekszik a ládába, előrontanak Seth cinkostársai, rádobják a ládára a födelét, rászégezik, forró ólmot öntenek rá, és már vizik is a folyó partjára. Ott rábízzák a folyó hullámaira, vigyék ki a tengerbe.

Változik a szín. Isist látja, Osiris feleségét, amint gyászba borultan menekül. Hosszas keresés után megtalálja ura tetemét ott, ahol a tenger a ládát kivetette a partra. Ezt egy gyorsan növő pinia, hogy megoltalmazza, magához ölelte, törzsével körülvette, s ezt a drága tetemet rejtő piniát mint oszlopot annak az országnak a királya beleépítette palotájába. Isis végre megszerzi a koporsót, hazaviszi, és elrejt. Seth azonban egy vadászat alkalmával megtalálja. Szabadjára engedi testvére iránt való gyűlöletét, szétszaggatja és mindenfelé szétszórja tetemét. Isis bűba

merülten elindul, hogy megkeresse egyes darabjait. Ahol egyet megtalál, ott mindjárt el is temeti. Minden vigasztalása Horus, fia, aki közben ifjává serdült. Ő fölveszi a harcot atyja ádáz ellenségével és legyőzi Sethet.

Újra változik a szín: trónján ülve látja Osirist. Amint fia, Horus, az emberek királya, úgy ő most már a halottak birodalmának ura, az örökkévalóság királya. Vele együtt széket ülnek félelmetes bírái, félelmetes külsejük: kígyó-, karvaly-, keselyű-, kosfejűk van, de még félelmetesebb a nevük: tűzszemű, csonttörő, tüzetlehellő, vérfaló, árnyékfaló. Negyvenketten vannak. Ez előtt a törvényszék előtt meg kell jelenie minden halottnak. Szívét mérlegre teszik és megállapítják, nem követte-e el a negyvenkét bűn valamelyikét. Ha büntelennek bizonyul, és elhangzott a fölmentő ítélet, hűbért kap Osiris birodalmában, szánt-hat, vethet, lehet iparos, kereskedő és örülhet az életnek ...

Az alakok és a körülöttük bonyolódó történés elvonulnak belső látása előtt, és eltűnnek. Sötét kamrájába lobogó fény világít be. Csak egy pillanatra. Rabszolgák, magasra emelt fáklyákkal, vendégeket kísérnek a kerten át a kapuhoz. A tetőn macskák kergetőznek, veszekesznek, förtelmes rikácsolással. De nem tart sokáig. Minden elcsöndesedik ...

Tovább kell mennie az ösvényen, amelyre rálépett, amelyen elindult. Torquatus tekintete, szava hatalmában tartotta.

Igaz, a háttérből előlopakodik a kételkedés. Nem szakasztott olyanok-e ezek az egyiptomi istenek, mint az olimpusiak, akiken már a régiek is, Herakleitos, Xenophanes, Pythagoras s főképpen Platon is megbotránkoztak a lelkük legmélyéig? Nem az emberek hasonlatossága szerint formált istenek ezek az egyiptomiak is? Hiszen úgy lakomáznak, szeretnek és gyűlölnek, mint az olimpusiak ...

Úrrá lett rajta az idegenszerű varázsa. A kételkedés szavát eleresztette a füle mellett. Ahelyett, hogy ennek az érveivel vesződjék, megkísérlte, hogy megkeresse azt a rejtett értelmet, amelyet Osirisnek és történetének szemléltetnie kell. Tanítómestere, Menandros, megmutatta ennek a módját, amikor rásegítette arra, hogy az olimpusi istenekről szóló történetekben, amint azokat Homeros és Hesiodos elmondják, megtalálja az igazság magvát. Így jutott el a kérdéshez, hogy Osiris és Isis története vajon csakugyan arra az útra akar rávilágítani, amelyre a halál elérkeztével kell rálépnünk? Most már megismételte, magáévá tette a kérdést, amelyet Torquatus adott az ajkára: vajon van-e bizonyosságom, hogy a halál után az örökkévalóságban boldog élet következik?

A halál. Kimondja a szót, és a szó parancsszavára képek jelennek meg belső látása előtt. Volt már találkozása a halállal jó néhány alkalommal. Láta édesapjának és édesanyjának a halálküzdelmét. Ott volt kedves barátjának, Hermasnak és tanítójának, Menandrosnak a halottas ágya mellett. Halál, kegyetlen legény vagy! Most még ragyog a szem, amelynek a sugarai oly jól esnek a szívünknek, s te meg tudod cselekedni, hogy a fénye egyszeriben csak egyszer s mindenkorra kilobban. Most még áld bennünket a drága kéz, amelyben a szerető szívből kiáradó vér lüktet, de, íme, egyik pillanatról a másikra már merev és hideg. S mi következik a halál után? Nyomorult, árnyékként való tengődés? Igaza van Akhillesnek, amikor azon kesereg a Hadesben, hogy inkább lenne az utolsó szegény ember bérese idefönt, mint az árnyékként tengődő halottak királya lent az alvilágban? Mi ad nekünk támaszt, biztatást ebben a nyomorúságban, ebben a bizonytalanságban? Osiris, Isis tudtok-e rajtunk segíteni?

Föülte. Meghatározhatatlan, szorongató érzés nehezedett a mellére. Föállt, bizonytalanul tapogatózva néhány lépést tett, majd visszatért a fekvőhelyéhez és lefeküdt.

Belső embere tétovázó és határozatlan volt. Kérdések szólaltak benne, amelyekre Torquatus adhatna választ, ha itt volna. Egy ideig tanácsstalanul meredt a sötétségbe, és végül megtette azt, amit ilyenkor, tanácsstalanság idején, mindig meg szokott tenni: Nikét hívta.

S Niké eljött, de szomorú és szóvalan volt. Mosoly nem derítette föl arcát. Megostromolta kérdéseivel. Mindent elmondott neki. Megkísérelte, hogy rést nyisson neki: hátha Niké is beletekinthetne ebbe a különös, titokzatos világba, amelynek a küszöbéhez elvezette Torquatus. De Niké ajkai nem nyíltak meg. S minél inkább megmaradt ebben a szóvalanságában, annál jobban megértette, hogy mit akar ezzel mondani ...

CSöndes, egyre reménytelenebb tusakodás volt. Értelme elbágyadt, akarata elerőtlenedett. Testén is erőt vett a fáradtság. Végre odaléphetett ágyához az álom, és megérintette szempilláját. Elaludt.

Az a néhány napsugár, amely valahogyan behatolt Isis templomába, csak nagyon kevéssé tudta megvilágítani a templom sötét belsejét. Onesimus az egyik oszlop mellett az istenasszony oltárához vezető lépcsők egyikén ült. Ha állt volna és fejfelé magasabb lett volna a körülötte állóknál, a félhomályban akkor sem látott volna sokat. Amit

ilyen módon vesztett, azt ugyancsak pótolta a mellette ülő Torquatus bőbeszédű magyarázataival.

Megszólalt a papnő, aki az istenasszony képviselőjében állt a gyülekezet előtt. Csengő, szinte érces hangon énekelt. Szavát az istenasszony szavának vette a hívők serege:

– Én vagyok Isis, a mennynek és az alvilágnak királyasszonya, a földnek és a tengereknek úrasszonya. Én vagyok a múlt, a jelen, és a jövő...

Nagy erővel zendülő énekszóval felelt rá a papok és a papnők kara:

– Igen, te vagy az úrasszony és a királyasszony! Téged magasztalnak a nemzedékek, amelyek voltak, vannak, és jönnek. Mindenek magasztalnak téged: dicséretedtől visszhangzik az égnek boltja és a holtak birodalma.

A kar elhallgatott és a papnő újra az istenasszonyt szólaltatta meg:

– Én választottam el a földet a mennytől. Én szabtam meg a csillagok útját. Az én rendelésem szerint járja útját a nap és a hold. Én tettem termékenyvé a földet, és én intézem, hogy a magvetést az aratás kövesse.

Felelt rá a kar magasztaló éneke:

– Igen, te vagy a teremtő, és te vagy a törvényhozó! Téged magasztal a nap, a hold és a csillagok fenn az égnek boltján, téged magasztal a hullámozó vetés szántóföldjeinken.

A papnő még egyszer megszólaltatta az istenasszonyt:

– Én adtam az embereknek a törvényeket. Én szereztem a férfi és a nő házassági szövetségét, és adtam a parancsot, hogy a szülők és a gyermekek szeressék egymást. Királyokat rendeltem a népek fölé, hatalmuk alá adtam a népeket, és én tettem törvényvé, hogy az igazságosság erősebb legyen az aragnál és az ezüstnél.

Örvendező, ujjongó hangon zendült meg a kar dicsérete:

– Igen, te vagy a szeretet és az igazságosság! Mindnyájunknak a szívét te kormányozod. Mindnyájunknak a szívét te töltöd meg örömmel. Boldog, aki engedelmeskedik akaratomnak és parancsodnak!

Amikor a dicséret utolsó szava elhangzott, éles hangú csengettyű szólalt meg. Jel volt az elcsöndesedésre. Papok és hívők ebben a méltóságteli csöndben készültek föl a nap legünnepélyesebb mozzanatára. Mindenki elvonultatta maga előtt lélekben a szent történetet: amint Isis megsiratja hitestársa halálát, elindul tetemének megkeresésére, egyes részeit, amelyeket Seth szétszórt, megtalálja, eltemeti és végre megzendíti a hívők seregével együtt a diadalmi éneket annak örömére, hogy

Osiris az örökkévalóságok királya. Az újra megszólaló csengettyű végét szakította az elcsöndesedésnek. Az ünneplő gyülekezet megmozdult.

Kitárultak a templom kapui. Napfény és tiszta levegő áradt be rajtuk. Onesimusnak és Torquatusnak föl kellett állniok, mert mindenki a kapu felé fordult és arra igyekezett. A papok és a papnők sorakoztak, hogy kivonuljanak a templomból és bemutassák ünnepi körmenetben Osiris halálát és győzedelmét. A gyülekezet utat nyitott nekik.

A tolongás elszakította egymástól Onesimust és Torquatust. Torquatust magával sodorta a kifelé tóduló tömeg. Onesimust viszont néhányad magával visszaszorította az üres templomba.

Abból, ami odakinn történt, itt a templomban, amelynek a szintje mélyebb volt, mint az utcáé, csak keveset lehetett hallani és még ennél is kevesebbet lehetett látni. Onesimusnak is be kellett érnie a töredékekkel, amelyek eljutottak hozzá. Alig ért ki a papság, velőkéig ható sikoly hallatszott, amelyet szívszaggató sírás, majd hosszan elnyúló jajkiáltásokkal meg-megszakított sirató ének követett nyomon. Az Isis képét viselő papnő hitestársa, Osiris halálát siratta. Most megindult a papok és a papnők menete, s alig tettek néhány lépést, felhangzott soraikból az örvendezés és az ujjongás, amelyhez csatlakozott a hívők serege. Ez azt jelentette, hogy Isis már megtalálta ura koporsóját. Az ünnepi körmenet azonban, amely nagy körben került meg a templomot, most már egyre jobban eltávolodott. Az újra meg újra felhangzó jaj és sírás, s az ezzel váltakozó hangos öröm és ujjongás azok számára is lehetségessé tette a szent történet egyes mozzanataira való emlékezést, akik nem csatlakoztak a körmenethez, hanem, mint Onesimus, a templomban vagy a templom előtt maradtak. A jaj és a sírás különösen akkor hangzott fel nagy erővel, amikor a körmenet arra emlékezett, hogy Seth megtalálta Osiris tetemét, azt földarabolta és szétszórta. Sírva és jajgatva indult el Isis a tetem egyes darabjainak a fölkeresésére. Bánatát, keserűségét messze hallhatólag visszhangozta a körmenetben vonuló papság és hívő sereg. Onesimus egyre jobban eligazodott, hol, merre jár az emlékezés. A körmenet már különben is visszafelé kanyarodott, s hovatovább érthetőbbek voltak az énekelt szent szövegek. Az ujjongó öröm egyre hangosabb és állandóbb lett. Sorra került minden, amit Isis sírva keresett és ujjongva talált meg: „a tiszteletreméltó fej”, „az áldást osztó kezek”, „a jótevésre siető lábak”. A szárnyaló ének, a hálaadásra emelt kezek, az örömtől sugárzó arcok, az örvendező felkiáltások: mindennek része volt abban, hogy az öröm hullámai mind magasabbra csaptak a lelkekben.

A templom kijárata körül megtorlódott tömeg lassanként széteszlott, mire Onesimus feljebb jutott a kijáráshoz vezető lépcsőn, és végre fölért a templomkapu küszöbére. Még néhány lépés és láthatta mindazt, amit látnia kellett.

A kellő pillanatban jutott el ide. „Osiris él!” – kiáltották karban a papok és a papnők, és a kiáltás győzedelmes erővel szállt szájról-szájra. Mint a villámgyorsan előrerontó vihar, ragadta meg az öröm az ünneplő sereget. „Osiris újra él, kivívta a győzedelmet és király mindörökre!” – hirdette a papság, és amint behatolt szava a szívekbe, újult erővel tört elő ezekből az ujjongó, énekszóval, felkiáltással, integetéssel betelni nem tudó öröm.

Onesimus kiharcolt magának végre annyi helyet, ahol éppen megállhatott, azoknak a kőtömböknek egyikén, amelyek a templom feljáratát kétoldalt beszegették. Itt most már csakugyan mindent jól szemügyre vehetett. A gyászmenet ekkorra diadalmenet lett. Az élén papoknak és papnőknek egy csoportja jött, akik, nyilván, énekkart alkottak. Ezekhez papok és papnők csatlakoztak zenészerszámokkal, akiknek, kétségtelenül, az ének kísérete volt feladatuk. Ezek után jött büszkén, méltósága teljes tudatában, tekintélyes kíséretével a főpap. Arannyal dúsan átszőtt köntöse is mutatta méltóságát. Fehér ruhába öltözött asszonyok jöttek utána virágos kosarakkal, akiknek, úgy látszik, virágot kellett szórniok az útra. Mert most maguk az istenek jöttek: művészkezek faragta szekrényekben hozták képeiket a kopaszra nyírt, bokáig érő fehér köntöst viselő papok. Jobb és bal felől jöttek a papok és a papnők, akik a mindennapi szolgálatot végzik az isteneképek körül. Hozták a mosdótálakat, fésűket és keféket. Jobb és bal felől még egy sora következett a papoknak: ezek voltak a fáklyahordók, akik épp most gyújtották meg fáklyáikat. Méltóságteli léptekkel a papnők egy újabb csoportja jött – tizenketten voltak –: ezüst edényeket hoztak. Onesimus abból, amit Torquatustól hallott, arra következtetett, hogy ezekben van a Nílus szent vize. Egy újabb énekkar zárta le a menetet. Onesimus tudta: a két énekkar egymást váltogatva énekel.

A főpap jelt adott. A zene, amely a gyászmenetben nem szólalt meg, most megzendült teljes erővel. A furulyák és sípok ujjongtak, a dobok és csengettyűk adták hozzá a kíséretet. Amikor a zene már hatalmába kerítette a szíveket, szólalt meg az ének. Az egyik kar énekel:

– Imádunk téged, Osiris, akinek a fején újra ott van a korona, aki megjelentet hatalmadat az emberek szívében! A másik kar felelt rá:

– Imádunk téged itt a földön, amint imádnak téged a mennyben, imádunk téged napkeltekor és naplementekor!

Onesimus csak most, az ének alatt, fordította el tekintetét az ünnepi menetről, és vette szemügyre a gyülekezetet. Csodálkozva állapította meg, hogy nagyon előkelő társaságba került. Amennyire a külsőből megállapíthatta, alig látott itt-ott alsóbbrendű embereket. De jóformán csak egy szempillantásnyi ideje volt az ilyen megfigyelésekre. A menet újra megindult. Újra zúgott az ének és a zene.

Az ünneplő sereg egyre jobban táguló körökben került meg a templomot. A főpap újra meg újra abban a nagy kegyelemben részeltette a hívőket, hogy a papok meghinhtették őket a Nílus szent vizével. Egyre több, innen-onnan idesodródott báméskodó mutatkozott. A csőcselékből némelyek az ünnepi menethez csatlakoztak, némelyek orcátlanul csúfot úztek abból, ami történt. Egyre jobban hatott az érzékeket felkorbácsoló zene. A résztvevők közül egyre többen estek révületbe. Némelyek számára nem volt elég az ének és a zene: örömben hangosan hahotáztak. Onesimus szeme megakadt egy bíborszegélyes tógát viselő öreg: örömeben úgy ugrándozott, hogy akármelyik nálánál hatvan évvel fiatalabb suhanc is megirigyelhette volna. A menet már fölöslóban volt. Papok és hívők, hívők és idegenek egyre jobban összekeveredtek.

Onesimus észrevette: résen kell állnia. Ereiben már bizsergett a zene hatása. Valamennyire hagyta azért, hogy magával sodorja a tömeg. Viszont vont a valami kifelé a tömegből. Csömör is volt, utálat is volt.

Kelletlenül ugyan, de éjszakára el kellett fogadnia Torquatus vendégszeretetét. Vacsorára meghívta asztalához is. Utána még fennmaradtak éjfélig. Torquatus minden igyekezetével azon volt, hogy megnyerje Osiris és Isis tiszteletének. De egyre szótalanabb és zárkózottabb lett.

Végre egyedül volt. Fáradtnak fáradt volt ugyan, de az álom meg sem közelíthette. Meg kellett kísérelnie, hogy igazat lásson egymással kemény harcot vívó gondolatai között. De ez is csak úgy volt lehetséges; látta meg mindjárt a kezdet kezdetén, ha előbb szót ért Nikével.

– Nem gondolod, Niké – kezdte óvatosan –, hogy mégis csak szemébe kellene nézni annak a bölcsességnek, amelyet Osiris és Isis furcsa története rejt magában? Talán csakugyan elsegíthet bennünket a bizonyosságra a felől, ami a halál után következik? Hiszen ez is napkelet felől sugárzó világosság, hasonlóan ahhoz, amely felé te fordultál oda

...

Niké most is hallgatott. Idővel azonban mintha mégis felelt volna. Ha ugyan Niké szava volt. Mert az is lehetséges, hogy saját szíve alakoskodik ...

Akár akarta, akár nem, mégis hallotta azt, ami Niké szavaként hangzott:

– Magad sem hiszed azt, amit mondasz, Onesimus. Vonz az újszerű, a tarka, a kápráztató, a titokzatos. Különben is csak azt ismételteted szajkó módjára, amit Torquatus susog a füledbe ... Neked csak az a fontos, hogy valami módon elmenekülj a Krisztusról szóló bizonyosságtétel elől ...

Mindezt, kivált az utolsó mondat igazságát nem merte tagadni. De azért folytatta a próbálkozást:

– Igazad van, Niké, nem tagadom: az vonz, hogy Osiris csak a holtak birodalmában érvényesíti a maga uraságát, ellenben itt, ebben az életben, meghagyja nekünk a teljes szabadságot. S éppen ez az, amit akarok: a magam erejével formálhassam a magam életét, szabaduljak föl a rabszolgasors és a magam dacos akaratának az igája alól s így a saját életem példája által is megmutassam, bizonyítsam, hogy a filozófia, az igazi bölcsesség fölszabadító hatalom ...

Niké hallgatott. Csak rátekingett. Igen, ez az ő szeme, a derült, felhőtlen égbolthoz hasonlatos szeme. Csak bele kellett tekintenie ebbe a kék mélységbe, s akkor meg tudta tenni Niké felé azt a lépést, amely olyan nehéz volt, amelytől irtózott ...

– Igazad van, Niké! Nyomorult rabszolga vagyok, akinek a kezén lábán rajta van a bilincs, noha a fugitivariusok még nem értek a nyomomba ... Rabszolga vagyok, nemcsak azért, mert Filemon az uram a törvény jogán, akitől hitvány, galád módon megszöktem ... Rabszolga vagyok még inkább azért, mert kegyetlen igájában tart dacos, lázadó akaratom ... Üres a szívem és fáradt vagyok, kibeszélhetetlenül fáradt ...

Testet-lelket emésztő küzdelembe került, míg mindezt elgondolta, kimondta. Aztán hallgatott, talán percekig, talán órákig. Végre mégis megkérdezte:

– Mondd meg, Niké, mit cselekedjem?

Kapott is, meg nem is kapott feleletet. Meg kellett mondania őszintén:

– Tudom, mit mondasz ... Nem vagyok rá képes ...

Lehajtotta fejét és tulajdon szívével társalkodott. Az álom meg sem kísérelte, hogy megközelítse. Alig pirkadt a hajnal, már jelentkezett Torquatus. Újra magával vonzolta Isis templomába.

– Tegnap nem lehattél szemtől szembe az istenasszonnyal – szólt. – Ma részed lehet ebben a nagy kegyelemben. Szó ki nem mondhatja, milyen gyönyörűség ez. Előíze annak, amikor a soha el nem múló öröm tölti be szívünket, és Osiris birodalmában elgyönyörködhetünk abban a szépségben, amelyet emberi szó le nem írhat.

Onesimus és Torquatus azok között az elsők között voltak, akik a küszöb előtt állva várták a templom megnyitását. A hívők a reggeli köszöntéssel üdvözölték egymást:

– Adjon neked Osiris hús vizet!

A templomajtó föltárult és beléptek. A szolgálattevő pap mély meghajlásokkal közeledett az oltárhoz. Kinyitotta az éjnek idején zárt szekrényt, amelyen az istenasszony képe állt. Meggyújtotta a szent tüzet, és a Nílusból való szent vizet permetezett maga köré. A papnők és a reggeli istentiszteletre megjelent hívő asszonyok himnuszokat kezdtek énekelni. Furulya és valami sajátságos koppantó hangszer kísérte éneküket. Végre felköltötte a pap az istenasszonyt, egyiptomi nyelven minden hatalmát magában foglaló titokzatos nevéen szólítva.

Torquatus odavezette Onesimust az istenasszony képe elé. A pap megengedte, hiszen Torquatus az istenasszony legbőkezűbb tisztelői közé tartozott.

– Tekints csak a szemébe! – biztatta Onesimust. – Csodáld meg bájos és merengő, kedves és anyai vonásait!

Onesimus nézte az istenképet, de semmit sem látott abból, amiért Torquatus lelkesedett. Mereven és minden élet nélkül ült az istenasszony trónján. Fehér gyolcsból való ruha és díszes, aranyrojtos, mellén művészkéz remekelte csattal összefogott palást volt rajta. Ruha és palást csak úgy szikrázott a drágakövektől, az aranytól, ezüsttől.

Torquatus újra kezdte volna az istenasszony magasztalását, ha a pap nem figyelmezteti, hogy távozni kell. A szolgálattevők az istenasszony reggeli szolgálatához készültek: hogy megmosdassák, megfésüljék. Torquatus meredt szemmel, mély áhítatba merülten figyelte az előkészületeket. Észre sem vette, hogy társa már nem áll mellette.

Onesimus már nem bírta tovább. A játék, amit látott, részint nevetésre ingerelte, részint undorral töltötte el. Nagyon megkívánta a friss levegőt és a napfényt.

Amikor kiért a templom elé, egy pillanatig tanácstalanul állott. A napfénytől káprázott a szeme. Önkéntelenül is elébe tartotta kezét.

Valaki most hirtelen odalépett elébe, megfogta átalvetőjét és lassan, minden szónak megadva a kellő nyomatékot, ezt mondta:

– „A pogányok bálványai ezüst és arany, emberi kezek alkotásai. Szájok van, de nem beszélnek, szemeik vannak, de nem látnak; füleik vannak, de nem hallanak és lehellet nincsen szájokban! Hasonlók lesznek hozzájuk alkotóik is és mindazok, akik bíznak bennök.”

Onesimus rámeredt. Kicsiny ember volt erősen őszülő szakállal. Első pillantásra nem is tudta eldönteni: zsidó-e vagy egy paraszt Latiumból. Az arcvonásai olyan ismerősök voltak. Valahol már találkozott ezzel az emberrel, de hol? Hirtelen átvillant az agyán: a keresztyének gyülekezetében, Nereus házában, mintha mellette állt volna ...

Nem kérdezhetette meg. Sietős léptekkel eltávolodott.

Utána nézett és elgondolkozott azon, amit mondott.

Elismerte: igaza van. És hálás volt érte.

Még egyszer a választúton

Fönn az égbolton nevetett a tavaszi nap. A Mons Palatinuson, a Vicus Apollinis útján sétált Onesimus és szíve versenyt nevetett a nappal. Mert a szerencse rámosolygott és ráadásul: most egy héten át teljesen szabad! Ha úgy, mint ma, már a kora reggeli órákban, elvégezte dolgát két tanítványával, egész nap azt teheti, ami jól esik. Új gazdája, Agerinus, asszonya, az anyacsászárné, Agrippina, megbízásából a tegnapi hajóval Baiaebe utazott, s őt, új íródiákját, itt hagyta minden tennivaló nélkül.

Engedelmeskednie kellett örömmel csordultig telt szíve parancsának, és sétára kellett hívnia Nikét ezen a napsugaras délelőttön, hogy elmondhassa neki, milyen nem is remélt szerencse érte ezekben a napokban.

– Még ma is úgy tetszik nekem, mintha csak álom volna az, ami történt – kezdte a beszélgetést azzal, aki a messze távol Kolosséban volt. – Két nappal azután történt, hogy Musonius Rufus, állandó betegeskedésére hivatkozva, elbocsátott szolgálatából. Eljött hozzám Sarapion és nagy örömmel újságolta, hogy Seneca átengedte Anicetusnak, Octavia császárné kamarásának. Ennek ugyanis már hosszabb ideje betegeskedik a sáfára és sürgősen szüksége volt valakire, akire rábízhatja minden gazdasági ügyét-baját. Sarapion, kezét meglegedetten dörzsölve, rava-szul mosolyogva, jegyezte meg, hogy a körülmények ilyen alakulása természetesen az ő mesterkedése. Seneca többször küldte Anicetushoz egy és más megbízással, s ő az ilyen alkalmakat fölhasználta, hogy a nagyúrnak szolgálatokat tegyen. Ez egyre gyakrabban történt, Anicetus számára egyre nélkülözhetlenebb lett már akkor, amikor még Seneca szolgálatában állott. Végül is Anicetusnak olyan nyomatékosan kellett őt elkérnie Senecától, hogy az semmiképp sem tagadhatta meg ennek a kérésnek a teljesítését ...

Onesimus megállt. Ott állt a Vicus Apollinis végén, a hatalmas kapuív előtt, amely a császári paloták bejárata volt. Ez a hármastagozódású,

görög márványból épült kapuív most is csodálatra kényszerítette, noha nem először állott előtte. Azonban mégsem maga a kapuív volt az, ami újra meg újra megállásra készítette, lelkét mélységes gyönyörűséggel Lysias remekműve töltötte el, amelyet Augustus a középső ív fölött helyeztetett el. Szemét baljával beárnyékolva, most is ezt a szoborcsoportozatot szemlélte, amely a nap sugárözönében szinte meglevenedett.

– Nem csodálatos, Niké, – kérdezte lelkesen – ez az Apollo harci szekérébe fogott pompás négy paripa? Hogy törnek előre ezek a gyönyörű állatok, mintha szárnyuk volna, mintha hallanánk is a félelmetes zúgást, amellyel a napisten szekerét a fellegeken át a nap felé ragadják! Vedd külön is szemügyre mgának Apollónak és testvérének az alakját! Micsoda fönséges két alak ez ott a kétkerekű harci szekérben: Apollo, amint isteni erőtől duzzadó kezével megzabolazza a tüzes paripákat, és sugárzó szépségében föltekint a nap felé, míg Diána szűzi bájában és isteni méltósága tudatában odasimul hozzá! Ki ne ismerne rá isteni mivoltukra még akkor is, ha nem volna ott Apollo homlokán az arany napkorong és Diána homlokán az ezüst holdkaréj?

El kellett fordítania tekintetét, mert szeme megfájdult a napba nézés-től. Elindult a kapu felé. A kapualj félhomályában megállt, és amikor az egyik sarokban meglátott egy márványpadot, leült.

– Sarapion nekem is hozott nevezetes hírt – folytatta Nikének szánt tájékoztatóját. – Alkalom kínálkozott neki arra, hogy nekem is szerezzen megfelelő állást. Beajánlott Agerinusnak, az anyacsászárné, Agrippina, kamarásának, aki éppen ügyes, tanult írónakot keresett. Mit szólsz hozzá, Niké? Ki mert volna még csak álmodni is erről? A te Onesimusod mindennapos a császári udvarban. S Agerinus jól fizet, jobban, mint Musonius Rufus és más alkalmak is kínálkoznak a pénzszerezésre, úgyhogy nemsokára odaléphetek Filemon elé, és olyan váltásdíjat ajánlhatok fel neki, amellyel még az édesatyja is meg lesz elégedve ... Akkor, Niké, eljössz velem, és tulajdon szemeddel csodálsz meg mindezt a gyönyörűséget ...

Szíve olyat dobbant az örömtől, hogy balját önkéntelenül is odaszorította a szíve tájékára. A szíve alig tudott betelni a jövendő képével, de végül mégis fölállt, és kilépett a belső udvarra. Az udvart szegő oszlopsor pompája, a könyvtár palotája két tekintélyes szárnyával, Apollo temploma nemcsak a szemet gyönyörködtető, hanem a szívet is elálmétkodtató látvány volt. Onesimus a gyönyörködésben is a rendnek embe-

re volt. Hagyta, hogy az udvar először a maga egészében, a maga megbonthatatlan fönségében hasson reá.

– Csak nyisd tágra a szemedet, Niké – szólt, és keze már emelkedett is szinte arra a széles mozdulatra, amellyel az ember nagyot és hatalmasat mutat valakinek. – Sehol a földkerekségen nem láthatsz ilyen tökéletes szépet. Ami a görög, a római ember házában a peristylum, az oszlopsortól körülzárt udvar, az a császár, a világ ura számára ez a tér. Jártasd körül a szemedet és ötvenkét remekbe faragott és méltóságteli erővel magasba törő oszlopot számlálhatsz. A legjobb, ha ott kezded, ahol Danaost, Argolis királyát látod – könnyű ráismerni: hosszú szakállával, lehajtott fejjel ott áll, az egyetlen férfi az oszlopok között – és akkor számlálj lassan, nyugodtan: minden két oszlop között Danaos egy-egy leánya, összesen ötven, atyjukkal együtt ötvenegy márványalak, tehát ötvenkét oszlop. Én bizony nem faragtam volna ilyen szépre ezeket a gonosz asszonyokat, akik, egy kivételével, a lakodalmi éjszákán megölték hites urukat. Mindenesetre belevéstem volna arcukba a romlást sejtető mély barázdát. Megérdemlik ugyancsak, hogy az örökkévalóságok örökkévalóságán át vizet merjenek a lyukas hordóba ... Azt az egyet ellenben, amelyik nem cselekedte meg azt a gonoszságot, mint a többiek, olyan szépre formáltam volna, amennyire csak ember kezével szépre formálhat egy darab márványt, és ráadásul még koszorút is fontam volna a homloka köré ... És most jártasd még egyszer körbe a tekintetedet: a Danaidák előtt ott áll Aigyptos és ötven, Danaos leányaitól orozva megölt fia. Milyen bátran néznek szembe sorsukkal! Csodáld meg lovaikat! Nem akármilyen művész kezében volt az a véső, amely ezeket kifaragta ...

Onesimus serdülő fiú korában hallott először a Danaidák gonoszságáról. Már akkor ökölbe szorult a keze, s a fiú fölháborodása lángra lobbant a férfi szívében, amint itt állt ezek előtt a műremek előtt. Különbben is a múltban időzés volt legfőbb gyönyörűsége. Együtt küzdött, szenvedett és ujjongott a régi világ hőseivel. Most is csak kemény parancssal tudta magát visszatéríteni a jelenbe. Nem is sikerült egészen. Olyan formán alkudott meg saját magával, hogy legalább a múltnak azt a darabját idézte meg Niké szeme elé, amely közvetlenül megelőzte a jelent. Hiszen ez itt, Rómában, lett számára lenyűgöző élménnyé ...

– Csak csodáld meg mindezt, ami itt látható – szólt és hangja újra a tanító hangja volt, aki Nikét Kolossében kis leány korában tanította – és gondolj arra, hogy az, akinek Róma minden szépségét és hatalmát köszönheti, nem messze innen, egy egyszerű hajlékban, egy kis mellék-

utcában – „ad Capita bubula” a neve, a völgyből a Mons Palatinus egyik lejtőjére kapaszkodik föl – látta meg a napvilágot. S élte fogytáig egyszerű, igénytelen ember maradt. Már a reszpublika teljhatalmú ura volt, amikor megvette Hortensius egyszerű, szegény házát. Körülötte Clodius, Scaurus, Crassus, Caecina, Sisenna, Flacus, Catilina palotái kevélykedtek, ő maga pedig ebben a szinte szegényes házban lakott. Egészen közönséges, nyers kőköckából épült, falai csak épp fehérre voltak meszelve, és padlója kavicsokkal volt kirakva. Később is, amikor az actiumi győzelem után már a világ ura volt és – akár akarta, akár nem – palotát kellett építenie, ezt az állam tulajdonának tekintette, a maga személyére nézve pedig haláláig beérte egy kis hálókamrával ...

Onesimus szeme előtt majdnem emberfölötti nagyságában jelent meg Augustus alakja. Ha történeti előadást akart volna tartani, tudta, hogy mindjárt az első pillanatban káprázatos gazdagságban rajzanának föl előtte a gondolatok és az adatok. Akár alkonyatig elhallgathatná Niké ... Mivel azonban léptei – önkéntelenül – az Apollo tiszteletére épült császári könyvtár felé fordultak, arra gondolt, hogy az Imperator nagyságát nem értethetné-e meg a legszemléletesebben Nikével Augustusnak az a hatalmas méretű álló szobra, amely a könyvtár olvasótermének legfőbb ékessége. Hiszen a művészet szava nagyon sokszor szemléletesebb és meggyőzőbb, mint a történeti tények néha nagyon is józan és sokszor bizony száraz beszéde ...

Belépett a könyvtár előcsarnokába, és halk, óvatos léptekkel végigmelve rajta, bement az olvasóterembe. Jobbról és balról nyílt a két könyvtárhelyiség: az egyik a görög, a másik a latin irodalomé. Amint a nyitott ajtókon át meglátta a könyvtekerccsekkel megrakott polcokat, gondolatai más irányba fordultak. Igaz, amikor most újra megszólaltatta szívét nagy boldogsága, a történelemtől búcsút véve egy sóhajjal kezdte.

– Milyen kár, hogy ez a máskülönben olyan gazdag könyvtár a történelemtudományt jóformán száműzte polcairól. Milyen pompás volna, ha én itt Rómában most elmélyedhetnék a tiszteletre méltó Livius történeti könyveibe! Tagadhatatlan viszont, hogy a könyvtár bőségesen kárpótol bennünket a fogyatkozásáért. Gondold meg, Niké, hogy mindaz, amit görög és római filozófusok a bölcsességről írtak, itt megtalálható gondos és megbízható kiadásokban. Mindjárt az első napon, végignézve a polcokat, ujjongó örömmel fedeztem föl, hogy megvan Aristoteles műveinek az a mintaszerű kiadása, amelyet a rhodosi Andronikosnak köszönhetünk ...

A tudományos munka lehetőségei, amelyek itt, ebben a könyvtárban, kínálkoztak számára, mindjárt átíveltek a jövődbe. Némileg tétovázva ugyan, de megkísérelte, hogy a jövődre vonatkozó tervezéseinek olyan formát adjon, amely Niké tetszését is megnyerhetné:

– Mit gondolsz, ha kiváltottam magamat, és megkötöttük házassági szövetségünket, nem lehetne itt, Rómában megtelepednünk? Görög nyelvtudásom, tudományos fölkészültségem itt állandó munkalehetőségeket, jó keresetet biztosítának számomra és emellett akár minden nap is eljárhatnék ide, kihasználva ennek a könyvtárnak a gazdag lehetőségeit. A szívem ujjong örömeiben, ha arra gondolok, hogy itt szívem vágya szerint elmélyedhetnék a különböző filozófusok tanulmányozásába. Így azután egyre bőkezűbben osztogathatnám másoknak is a bölcsészet üdítő italát. Lakni természetesen nem Rómában lagnánk. Azt remélem, hogy rövidesen szert tehetnénk valami kis falusi birtokra Róma környékén. Itt kedved szerint foglalatoskodhatnál: illatoznának körülötted kedvenc liliomaid és turbékolnának fehér galambjaid. Engem erős, gyors lábú öszvérem behozna naponként Rómába ...

Odafordult Augustus szobra felé, amelyre az imént gondolt. Néhány lépésnyi távolságban állt meg előtte, mert csak így érvényesült a mű a maga teljes fönségében, hiszen mérete az átlagos emberi méret hétszerese volt. Uralkodott is az óriás szobor az egész hatalmas olvasótermen: senki, aki átlépte a terem küszöbét, nem vonhatta ki magát sem a művészi alkotás, sem a benne megszólaló gondolat ereje alól. El kellett ismernie: ez annak a képemása, aki sohasem ingadozott, aki mindig győzött, s aki fölemelt jobbjaival a jövőbe mutat, mert akarata nemcsak saját korát igazta le, hanem ma is alakítja a jövőt. A műalkotásban megszólaló gondolat érvényesülését a beáramló napfény is elősegítette. A szobor anyaga, a bronz szinte megelevenedett a napsugarak fényében és melegében, s már a szemet is meggyőzte arról, hogy a nagy császár holtában is ura az általa megteremtett világbirodalomnak. Noha nem volt könnyű, Onesimus végre mégis kiragadta magát a szobor varázshatmából, és lassú léptekkel elindult, hogy újra megtekintse a szellem nagyjainak, a híres írónak és szónokoknak aranyba, ezüstbe és bronzba öntött képmásait, amelyek a falakat ékesítették. Végül el is búcsúzott a tudomány hajlékától. Ma nem kért ki könyvtekercset. Pedig a hely, ahol olvasni szokott, üresen maradt. Megmaradt amellet a szándéka mellett, hogy ma csak tágra nyílt, álmélkodó szemmel jár-kel ebben a csodálatos világban, és gyakorolja magát abban, hogy mindezt a nagyot

és szépet megmutassa Nikének, ha majd valósággal itt áll az oldala mellett.

De amikor kilépett a könyvtár épületéből éa Apollon temploma felé fordult, bizonytalanná vált a lépte. Mert akarva-akaratlan föl kellett vetnie a kérdést: vajon hajlandó volna-e Niké arra, hogy meglátogassa vele Apollon templomát? A kérdésre nem mert igennel felelni. Viszont nem tudott ráparancsolni lépteire, hogy másfelé forduljanak. A templom szépsége ellenállhatatlan erővel vonzotta magához. Kezdte azon, hogy mindenek előtt elgyönyörködött a templom külsejében. A hófehér parosi márványból épült templom úgy ragyogott a napsütésben, mintha nem is e világból való volna, hanem magát a templom ideáját látná az ember ott az ideák örök világában. A templom homlokzatát Bupalos és a Khiosból való Anthermos remekművei ékesítették, akiket Augustus különös előszeretettel foglalkoztatott. Gyönyörű volt a kapu fölött a napisten fogata aranyozott bronzból. Mintha a napsugarak ezen istenük iránt való tiszteletből, különösképpen meg akarták volna mutatni varázshatalmukat. Úgy izzott, ragyogott minden, a kocsi is, a lovak is, mintha nem hideg ércből, hanem lobogó lángnyelvekből volna megalakotva. A most teljesen kitért templomajtók elefántcsontból faragott domborművei óva intették a küszöböt átlépő hívőket, hogy valahogy föl ne ingereljék Apollo féltékenységét: a gyermekeivel dicsekvő Niobének látnia kell, amint Apollon és Artemis nyilaitól eltalált gyermekei a földre roskadnak és a gallusok, akik szentségtelen indulattal megostromolták Apollon szentélyét, Delfit, íme, csúfosan megfutamodnak.

Az ajtónálló már ismerte Onesimust – az előző napon járt itt új ura, Agerinus kíséretében – s így hagyta, hogy belépjen és kedvére szemügyre vegyen mindent. Ma is, mint tegnap, mindenek előtt a templom legfőbb ékessége, a gyönyörű szoborcsoportozat ragadta meg: Apollon, kezében a líra – az ember szinte hallotta a főséges dallamot, amelyet megszólaltatnak ujjai a húrokon –, jobbra felől anyja, Latona, balja felől testvére, Diana, és körülöttük a kilenc múzsa. Viszont a templom felbecsülhetetlen értékű kincseire, a szikrázó drágakövekkel kirakott, arany és ezüst áldozati ajándékokra ügyet sem vetett. Csak a híres, újszerű kandeláberek kötötték le egy pillanatra figyelmét: gyümölcsfák hasonlatosságára voltak kialakítva, a rajtuk csüngő gyümölcsökbe voltak rejtve a lámpák.

Megpróbálta, hátha magához tudja vonni Nikét a megértés útjára.

– Lehetséges, Niké, hogy mindaz, amit költőink az istenekről írtak, Pindarossal szólva, „ragyogó hazugságok” sorozata. De ezek az alakok,

amelyeket az istenektől különösképpen megáldott kezek faragtak ki márványból, mégis csak csodálatos alkotások, és az ember szeme méltán elgyönyörködhetik bennük. Csak nézd meg jól ezt az Apollónt, a nagy Skopas remekművét! Mennyi erő és szépség van ebben az alakban! Arcvonásain láthatod, hogy még neki is milyen gyönyörűség a szférák harmóniájának hallása, amelyet csodatevő ujjai a líra húrjaiból varázsolnak elő. De méltasd egy pillantásra anyját, Latont is. Ezt Kefisodotos alkotta meg, Praxiteles fia, aki miatt az apának nem kellett szégyenkeznie. Timotheos is megmutatta, hogy művész a javából! Olyan Dianát alkotott, akinek alakjában tökéletesen egyesül a méltóság és a szépség. Igen, én azt hiszem, ezek a művek a mi rendeltetésünkről szólnak, hogy hozzájuk hasonlóan mi is ilyen szépek, erősek és szabadok legyünk ...

Egy pap az arany és ezüst kincsek között tett-vett; amint lefelé jött a lépcsőkön, amelyek a templom magasabban fekvő középső részéből az alsóbb részbe vezettek, megcsúszott a tükörsima márványon, s egy szemmpillantásnyira megingott, és elvesztette egyensúlyát. Onesimus már szinte készült, hogy fölfogja estében, amikor visszanyerte azt.

A jelentéktelen kis mozzanat más irányba terelte Onesimus gondolatait. Egy ideig maga elé meredt, majd a Nikével való beszélgetést is ebbe a másik irányba kényszerítette:

– Sejttem a te gondolataidat, Niké. Ez az ellenvetésed: mit segít rajtam a szépség, ha nincs mögötte valóság? S nem is tagadhatom: én plántáltam szívedbe a kételkedést, hogy vajon valóságok-e ezek a mi hasonlatosságunkra formált istenalakok. Aztán gondolom, hogy megismételnéd azt, amit Efészusból való szökésem napján örömtől sugárzó szemmel mondtál ki: az a hatalmas és csodálatos abban az üzenetben, amelyet a keresztyének hirdetnek nekünk, hogy a mindenható Isten, mennynek és földnek teremtője, alászállott hozzánk: nem azért, hogy eljátszadozzék velünk, hanem azért, hogy megoldja bilincseinket, amelyek szolgátságban tartanak bennünket, amelyek újra meg újra a szégyen pírját hajtják arcunkba, s amelyektől nem tudunk megszabadulni a magunk ereje által. Nem kell, Niké, megmondanod nekem: leolvasom az ajkadról akkor is, ha konokan zárva tartod ... Tudom, nem csupán sejttem: te már megragadtad a Krisztus kezét ...

Alig vette észre, hogy folyvást a maguk útjaira térő lábai kivitték a templomból. Jobbra, Vesta istenasszony szentélye felé egy pillantást se vetett. Gondolataiba elmerülten úgy ment: mint akinek bekötötték a szemét.

– Ó, bárcsak én is megragadhatnám a Krisztus kezét! – tört elő szíve

mélyéből a sóhaj. – De vajon csakugyan nyújtja felém? Vagy ott porlad ez a kéz a sírjában, valahol Jeruzsálemben vagy Jeruzsálem környékén? S aztán vajon azért nyújtja-e felém a kezét, hogy elsegítsen a céломhoz, vagy azért, hogy rám kényszerítse az ő kegyetlen törvényét: „Aki megtalálja az ő életét, elveszti azt; és aki elveszti az ő életét és érettem, megtalálja azt.”

Róma fölött még nevetett a derült tavaszi égbolt, de az ő útjára egy komor felhő sötét árnyakat vetett. Céltalanul bolyongott ide-oda, és maga sem tudta, hogyan, egyszeriben csak annak a palotának az udvarán állott, amelyet Augustus épített. Szeme előtt folyton-folyvást ott volt a pap Apollo templomában, aki megcsúszott, s aki – kicsiben múlt – összezúzta volna magát a márvány lépcsőkön. Gondolatai szűnös-szűntelen akörül az intelem körül keringtek, amely ez által a magában véve olyan jelentéktelen mozzanaton keresztül szólt hozzá.

– Gondolhatod, Niké – folytatta a beszélgetést a messze Kolosséban levővel –, hogy veszedelmes szerencse ez az én szerencsém. A császári palotáknak a márvány kockáin nagyon könnyen megcsúszhatnak az ember. Nyilvánvaló: Sarapion egyes-egyedül ezért szerezte nekem ezt az állást Agerinus szolgálatában, hogy legalább egy megbízható embere legyen a közelben. Szépnek szép ez a világ itten, de félelmetes is. A minap jártam azokban a sötét, földalatti folyosókban, ahol két évtizeddel ezelőtt meggyilkolták a fiatal Caligula császárt. Szinte hallottam szavainak a visszhangját, amelyekkel a nyomorult életéért esdekelt. Ahova csak tekint az ember itt, a néma kövek mindenfelé gyilkosságról és erőszakról beszélnek. Mindjárt az Agerinusnál való szolgálatom első napjaiban történt, hogy beszélnem kellett Locustával, a császár hírhedt méregkeverőnőjével. Rettenetes boszorkány a maga riadt tekintetével és förtelmesen festett képével! Az a méreg, amit ő kever, gyorsabban és biztosabban hat, mint akárkié. Britannicus, akit a császár azzal a gyanúval üldözött, hogy megkívánta trónját, szörnyet halt ott azon a helyen, ahol felhajtotta a serleget, amelybe Locusta kevert mérget ...

Csak homályosan derengett benne a szándék, hogy még fölmegy hivatalbeli szobájába, ahol Agerinus mellett való szolgálatát teljesíti, és elhozza onnan írókészségét. Ezzel társult az a másik szándéka, hogy talán mégis visszamegy a könyvtárba, és folytatja tegnap megszakított munkáját: Platon leveleinek a kivonatolását. Már útban volt, hogy szándéka szerint cselekedjék, amikor az egyik oszlopos folyosón szembe jött vele a méltóságteljes Olympias asszony.

Szemük találkozott, amikor még nem is köszöntötte a főrangú asz-

szonynak kijáró mély meghajlással. Ismerték egymást. Olympias még a Nereus házában tartott összejövetelen lett figyelmessé reá, ő azonban csak azóta ismeri, hogy a császári palota egyik folyosóján megszólította. Új szolgálatának első napjaiban történt. Elcsodálkozott rajta, hogy egy főrangú asszony így leereszkedik egy egyszerű íródiákhoz ...

– Tegnap elmulasztottad, hogy meghallgasd Isten üzenetét – szól nyájasan, noha szemrehányás is volt a szavában. – Pedig figyelmeztettek az alkalomra.

Onesimus hivatkozhatott volna arra, hogy ura hirtelen elutazása akadályozta meg a megjelenésben. Zavarában azonban nem találta meg a szavakat a mentegetőzésre.

– De én imádkozom érted, hogy eljuthass az Úr megismerésére – tette hozzá Olympias némileg emelt hangon.

A szó szíven találta Onesimumot. A sötét felhő, amely rávetette árnyékát Apollo templomának pompájára, a napsütötte udvarra, a büszke császári palota minden ékességére, mintha oszladozott volna: tehát nincsen egyedül ebben a félelmetes világban. Megszólalt benne természetesen a kérdés: mi készíti az előkelő matrónát, a császár tanácsosának özvegyét arra, hogy érette, az ismeretlen íródiákért imádkozzék?

Olympias szeme megcsillant.

– Agerinus elutazott: tehát szabad vagy – állapította meg és annak a hangján, aki megszokta, hogy parancsoljon, már rendelkezett is: — s így elkisérsz engem Pálhoz, az Úr apostolához.

Onesimusnak engedelmeskednie kellett. Követte Olympias abba az udvarba, ahol a gyaloghintó és a gyaloghintót vivő rabszolgák vártak rá. Az út, amelyre elindultak, ki a praetoriánusok táborába, elég hosszú volt. Sokkal hosszabb, mint az út a Suburába, ahol Pál azelőtt lakott. Hogy közben a praetoriánusok táborának lakója lett, egyrészt Burrusnak, a praetoriánusok parancsnokának a rendelkezésére történt, másrészt bizonyos előnyöket jelentett Pál számára is. Semmiképpen sem volt fogsága szigorításának tekinthető.

Az út változatos volt. A szem megcsodálhatta a Via sacra és a Subura tarka utcai életét. Közben természetesen csendesebb utcákon és városrészeken is mentek át, sőt helyenként a mirtusok és platánok fiatal lombja már némi kis árnyékot is adott. Ilyenkor befelé fordulhatott az ilyen ember, mint Onesimus, aki szívét mozgó súlyos kérdésekre keresett feleletet. Ebben különban Olympias is segítségére volt. Noha a gyaloghintó könnyű volt és négy rabszolgája közül mindig csak kettő vitte, fölváltva, elég gyakran megállította, s ezeket az alkalmakat

fölhasználta arra, hogy Onesimussal is, rabszolgáival is, egy-egy barátságos szót váltson. Nagyon értette a módját annak, hogy egy-egy igénytelen szóval arra figyelmeztesse embertársait, ami szívének legfőbb gondja volt: az egy szükséges dologra, a lélek üdvösségére.

A táborba érve, a kapunál szolgálatot tevő praetoriánusok egyike mindjárt elvezette őket Pálhoz. Olympias, aki itt az első alkalommal látogatta meg Pált, kellemesen lepte meg, hogy a helyiség, amelybe Burrus Pált elhelyezte, egyáltalában nem volt börtönhöz hasonló. A tágas ablakokon át beáradt a napfény és a levegő, s különösen örvendetes volt, hogy inkább lehetett kisebb teremnek, mint szobának mondani. Hiszen Pálnak ilyen tágas helyiségre volt szüksége. Állandóan bejártak hozzá a munkatársai, valamint azok, akik a saját lelki ügyeikben kértek tőle tanácsot, szinte egymásnak adták a kilincset. Megértő intézkedése volt Burrusnak, hogy Pál látogatóinak teljes szabad bejárása volt a táborba.

Ma különösképpen mozgalmas napja volt Pálnak. Dolgozni akart – Lukács ott ült az asztalnál, előtte írószerszám és papirusz –, de egyre-másra jöttek olyanok, akiknek munkájukról kellett beszámolniuk, olyanok, akik biztatást, vigasztalást vártak. A látogatók sora csak nem szakadt meg. Pál valamennyit egyugyanazon szívéllyel fogadta, mindenkit úgy, mintha a vele való foglalkozás volna egyetlen tennivalója.

– Mielőtt unokáimhoz falura mennék, eljöttem, hogy elbúcsúzzam tőled, atyám! – szolt, a kölcsönös köszöntés után Olympias.

Szívreható alázatosság volt, hogy az ezüsthajú matróna Pált atyjának szólította. Bárki láthatta, mindjárt az első pillantásra, hogy Pál fiatalabb nála néhány évvel.

Pál épp meg akart szólalni, amikor Olympias, kezénél fogva, odavonta elébe Onesimust:

– Magammal hoztam Onesimust is, Agerinus íródiákját. Már több alkalommal hallotta Isten üzenetét. Efézusban is, nemrégiben itt, Rómában is. Biztasd meg, atyám, hogy nyissa meg szívét az ige előtt ...

Szemben álltak egymással: Pál és Onesimus. Pál meleg tekintettel nézte az előtte álló fiatalembert. Ezt viszont most még bizalmatlanság és félelem töltötte el. Érezte, hogy ez a reá szegeződő szempár mélyebbre hatol, mint más ember szeme. A következő pillanatban azonban már jóleső melegség áradt szét szívében: Pál tekintetének meleg sugara akkorra elhatott szívébe. Szinte megszólalt már az ő ajkán is: atyám!

Pálnak magának mindenekelőtt azzal a kísértéssel kellett megküzdene-

nie, hogy a vele szemben álló fiatalember vonzó külseje hasson rá különösképpen: szép szál termete, Lukácshoz annyira hasonló jellegzetesen görög feje, beszédes, acélkék szeme. Azzal fordította el figyelmét a külső embertől, hogy a belső emberhez kereste az utat:

– Isten megbékéltette magával a világot a Krisztusban és ez a Krisztus, a megfeszített és föltámadott Úr, közel van hozzád, és ezt üzeni neked az én gyarló szavam által: higgy benne, a Krisztusban, mert ő a te igazságod, aki által megállhatsz az ítélet napján!

Hangjában minden szónál több volt a meleg, több volt a hódító erő. Azonban egyszerre csak árnyék suhant át arcvonásain. Észrevette Onesimus szemében a tanácsstalanságot és határozatlanságot.

– Azt viszont, hogy közel vagy-e az Úrhoz, én nem tudom eldönteni ... Nem vagyok a szívek vizsgálója ... – egészítette ki szavait lassan, elgondolkodva.

Egy pillanatra elhallgatott, majd ugyanígy folytatta:

– Egy zsolttára gondolkodom. Neked szól. Arra figyelmeztet, hogy hiábavaló próbálkozás az Úr elől való menekülés.

Lassan, ünnepélyesen idézte a zsolttárt:

– „Hová menjek a te lelked elől és a te orcád elől hová fussak? Ha a mennybe hágnak fel, ott vagy; ha a seolba vetek ágyat, ott is jelen vagy. Ha a hajnal szárnyira kelnék és a tenger túlsó szélére szállanék: ott is a te kezéd vezérelne engem és a te jobbkezéd fogja engem. Ha azt mondom: A sötétség bizonyosan elborít engem és a világosság körülöttem éjszaka lesz. A sötétség sem borít el előled és fénylik az éjszaka, mint a nappal; a sötétség olyan, mint a világosság.”

Onesimus tágra nyílt szemmel bámult rá. Megragadta a csodálatos ige. Pál azonban már elfordult tőle. Esmélt, hogy Olympias a vendége.

De elkésett már. Olympiast már körülvették a jelenlévő asszonyok. Mosolyogva állapíthatta meg:

– Látom, Olympias, nem szorulsz rám. Az én kedves munkatársaim: Trifena, Trifosa és Persis sok minden újat mondhatnak el neked arról, hogy az evangélium milyen diadalmasan halad előre a maga útján ...

Szeme megkereste Lukácsot. Az egyik sarokban találta meg, Onesimussal beszélgetve. Fölemelt hanggal, hívó kézmozdulattal fordult feléjük:

– Szétválasztlak benneteket. Kénytelen vagyok vele. Onesimust Apollos vagy Urbanus szeretetébe ajánlom. Te pedig, Lukács, jöjj, és vedd kezébe az írónád ...

Lukács engedelmeskedett. Mialatt Pál leereszkedett székébe, írónád-

ját már bele is mártotta a tintába, amikor Olympias, a nőktől elfordulva, egyet lépett Pál felé.

– Úgy látom, egy levél készül – szólt. – Melyik gyülekezetnek szól? Nem olvashatnál föl belőle valamit nekünk? Talán az utolsó szakaszt, hogy megérthessük azt, ami most következik ...

Pál hajlandónak mutatkozott a kérés teljesítésére.

– A filippi gyülekezetnek szóló levél – felelt mindenek előtt a kérdésre. – Már jó ideje megkezdett, majd abbahagyott levél, amelyet most folytatni és befejezni szeretnék. Munkatársam, Epafroditus, aki készül vissza Filippibe, viszi magával ...

Tekintete Epafroditus felé fordult. Néhány pillanatig elnézte, amint ott ült a fal melletti padon. Látszott, hogy rajta keresztül a filippi gyülekezetet látja maga előtt.

– A levélben elég sok személyes természetű vonás van – folytatta. – Sok minden, ami közben idejét múlta, sok minden, ami azóta újra fontossá lett, sok minden, amit csak az ért meg, aki ismeri a filippi gyülekezet körülményeit ... Tekintete visszatért Lukácshoz és fölemelt jobbjaival mintegy mutatva ezt a részt, utasította:

– Utóvégre fölolvashatod a legutóbb megírt részt. Ha vesszük, van mondanivalója mindenki számára ...

S Lukács, a tekercset kissé visszacsavarva olvasta:

– Ha annak okáért helye van Krisztusban az intésnek, ha helye van a szeretet vigasztalásának, ha helye van a Lélekben való közösségnek, ha helye van a szívnek és a könnyөрületességnek, teljesítsétek be az én örömet, hogy egyenlő indulattal legyetek, ugyanazon szeretettel viseltetvén, egy érzésben, egyugyanazon indulattal lévén; semmit nem cselekedvén versengésből, sem hiábavaló dicsőségből, hanem alázatosan egymást különbeknek tartván ti magatoknál. Ne nézze kiki a maga hasznát, hanem mindenki a másokét is.

Epafroditus helyeslő bólogatással kísérte a mondatokat. Némely fordulatnál szomorúság is mutatkozott arcvonásaiban. Észrevette ezt Pál is, és ez visszatükröződött Pál vonásaiban is. Ők ketten tudták, hogy a megírottak kinek mit mondanak Filippiben.

– Annakokáért az az indulat legyen bennetek – olvasta Lukács – mely volt a Krisztus Jézusban is, aki, mikor Istennek formájában vala, nem tekintette zsákmánynak azt, hogy ő az Istennel egyenlő, hanem önmagát megüresíté, szolgai formát vévén föl, emberekhez hasonlóvá lévén; és mikor olyan állapotban találtatott mint ember, megalázta magát, engedelmes lévén halálig, még pedig a keresztfának haláláig.

Annakokáért az Isten is felmagasztalá őt és ajándékozza neki oly nevet, amely minden név fölött való; hogy a Jézus nevére minden térd meghajoljon, mennyeieké, földieké és föld alatt valóké. És minden nyelv vallja, hogy Jézus Krisztus Úr az Atya Isten dicsőségére.

Onesimus figyelme eddig lépést tartott azzal, amit Lukács olvasott. De most elszakadt tőle és visszakanyarodott ehhez a mondathoz: „... megalázta magát, engedelmes lévén halálig, még pedig a keresztfának haláláig.” Megjelent előtte a keresztre feszített Krisztus alakja, és borzalom és irtózat fogta el a lelkét. Majd változott a kép, amelyet a belső látás vetített elébe: a ragyogó fehér márványból faragott szoborcsoportozatot látta Apollo templomában: a szép és erős napistent, amint ujjáival a líra húrjain játszik, Latonát a maga büszke anyaságában, Dianát a maga megigéző bájában. Szeme elgyönyörködött bennük, de értelmének józan, rideg szava arra figyelmeztette, hogy nem egyebek ezek, mint márványba faragott emberi gondolatok. Föl is támadt benne a valóság után való szomjúság. Amikor a megfeszített Krisztus újra megjelent látása előtt, szinte jól esett neki a halál borzalma. A valóság közeledett feléje a maga hatalmával. Riadt szemmel meredt rá. A kereszt még áthatolhatatlan titok volt számára.

Nyílt az ajtó és belépett valaki. Nem vette észre. Gondolataiba elmerülten ült a pad végén, mélyen a sarokban. Mindenki megmozdult a szobában. Afelé tódultak, aki belépett. Pál abbahagyta a tollbamondást és Onesimus ráismert a hangjára, amint a többiek fölé kerekedve, köszöntötte a jövevényt:

– Üdvözöllek, Epafras! Egy ember, aki bizonyára sok üdvözlést és örömdetes híreket hoz nekünk ...

Mintha villám csapott volna Onesimusba. Epafras? A Kolosséból való balsamkereskedő? Lehetetlen ... Emlékezete mentőkötelet dobott feléje: talán nem a kolosséi balsamkereskedő, hanem a hasonnevű tanácsúr Pergamonból? De alig ragadta meg a mentőkötelet, menten el kellett eresztenie. Mert a hang kétségtelenül a Kolosséból való Epafras hangja volt. Gyermekkorától fogva ismeri Epafrast. S Epafras is ismeri őt. Sokszor megfordult a házában. Amikor még nem adta magát a balsamkereskedésre.

Mialatt Epafras és a jelenlevők egymást üdvözölték, egymásnak örvendeztek, a riadt gondolatok eszeveszett iramatban vágattak keresztül az agyán. Veszve vagy! Epafras bizonyára tudja, hogy megszöktél uradtól! A legközelebbi hajó viszi is már a hírt Filemonnak: megvan már a megszökött rabszolgád! Epafras nyomodra vezeti a szökött rab-

szolgákat hajszoló poroszlókat, és holnap már a börtönben vagy, bilincs a kezeden, lábadon ...

Epafras körül lazult a kör. Onesimus föl pattant. Érezte: Epafras meglátta. Nincs menekvés: el kell indulnia feléje.

– Hiszen ez Onesimus, az én fiatal barátom Kolosséból! – kiáltott Epafras, mindkét kezét feléje nyújtva.

Onesimus még egyet lépett. Támolyogva, mintha megbénultak volna a lábai. Szeme előtt elsötétedett a világ. Az ijedség úgy összeszorította a torkát, hogy egy szót se tudott volna szólani.

– Micsoda öröm, hogy itt találkozom veled! – örvendezett Epafras, jobbával átölelve.

Onesimus érezte: valami csodálatos melegség árad ebből az emberből feléje. Föllélegzett: lehetetlen, hogy ez árulójává legyen! Agya lázas sietséggel dolgozott: mit fog Epafras neki mondani? Mit fog tőle kérdezni? Mit feleljen neki? Egyelőre azonban nem volt mód rá, hogy beszélhessenek egymással. Epafrasnak, a sokat látott, sokat tudó jövevénynek, egész sor kérdésre kellett feleletet adnia. Főleg Pál érdeklődött, hogy Efézus és Kolossé, Laodicea és Hierapolis gyülekezeteiben miképp jelenti meg magát a Lélek.

Idővel mégis föloszlott a Pált és Epafrast körülvevő csoport. Újabb csoportok is alakultak, amelyek megbeszélték a hallottakat. Pál és Lukács folytatták munkájukat, a filippi gyülekezetnek készülő levelet. Végre elérkezett a pillanat, amikor Epafras magára maradt. Erre várt Onesimus. Odalopózkodott hozzá és a fülébe súgta:

– Bizalmas szavam volna veled ...

Már vonta is karjánál fogva ki a tornácra.

– Könyörülj rajtam! Ne árulj el! – esdekelt.

Epafras vonásaira árnyékot vetett a csalódás. Onesimus Pálnál: ebből arra következtetett, hogy a megszökött rabszolga Isten karjaiba futott. Most az ellenkezőjét látja: meghasonlott az emberekkel, meghasonlott az Istennel, fut az emberek elől, fut az Isten elől.

– Botor ember, aki azt hiszed, hogy elmenekülhetsz az Isten elől! – mondta ki következtetését minden szépítetés nélkül.

Onesimus megdöbbenve nézett rá. Amit Epafras mondott, újra, teljes erővel megszólaltatta benne a zsoldárt, amelyet Pál az imént idézett. Esze elismerte: micsoda balgatag próbálkozás az Isten elől való megfutamodás! De dacos akarata sejtette a következtetést: a rabszolgaság elől való megfutamodásod megfutamodás az Isten elől.

Epafras feltartóztathatatlanul ment tovább a maga útján:

– A Krisztus keres és hív téged. Gondold meg: az keres, és hív téged az ő igéje által, akinek adatott minden hatalom mennyen és földön.

Epafras ezzel a szavával is egy ugyancsak az imént hallott igének a visszhangját szólaltatta meg benne: a keresztfá haláláig engedelmes Krisztust Isten felmagasztalá, „és ajándékoza neki oly nevet, amely minden név fölött való, hogy a Jézus nevére minden térd meghajoljon, mennyieiké, földieké és föld alatt valóké ...” Elbocsátotta füle mellett a bizonyágtételt, hogy a Krisztus szereti és szeretete készíti arra, hogy keresse, és hívja. Csak azt az igét hallotta, amely annak a dicsőségéről szólt, akinek adatott hatalom mennyen és földön. Reszketve, félve kérdezte a szíve: mi a Krisztus akarata?

Ajka megnyílt és félig tudva, félig tudattalanul kérdezte Epafrastól:

– Mi a Krisztus akarata?

És Epafras felelt. Tárnyilagosan, józanul, kíméletlenül, csak az igazságnak engedelmeskedve. Nincs más út: vissza Filemonhoz, odavetve magadat a lábai elé kegyelemre, ítéletre, törtéjék, aminek történnie kell ... Ezt kívánja a törvény, de Isten parancsolata is ... Ez az út, amelyre rálépett, amelyen jár még most is, az ideigvaló és örökkévaló romlás útja ...

– Tehát válaszüton állasz – foglalta össze Epafras azt, amit mondania kellett. – Most a sátán tart hatalmában, és megmaradhat utóvégre ezen az úton. Elhíheted neki az orcátlan hazugságot, hogy szabadság és boldogság felé vezet, és vonzolhatod az igáját akár az örökkévalóságban is ... De a Krisztus is egész közel van hozzád és győzelmet, szabadságot és életet kínál neked ... S amit ő mond, az igaz ...

Onesimus a szeméhez kapott. Ettől a világos beszédűtől káprázott a szeme. Nem volt bátorsága hozzá, hogy elfogadja a látást, amelyet az ige kínál neki. A sátán hazug mesterkedése volna minden: a filozófusok minden bölcsessége és a tudósok minden tudománya, a szóban megszólaló és a márványba faragott szépség, hő vágya, hogy levethesse a rabszolgaság igáját, és a bölcsesség tanítója lehessen? Megborzongatta az irtózat. Látomás vetődött elébe: mögötte roppan, roskad a palló, már a szakadékon innen van, már nincsen út visszafelé ...

– Nincsen erőm ahhoz, amit ti hitnek neveztek! – jajdult föl vergődésében. – Nem tudom megragadni a Krisztus kezét ...

Epafras megnyugtatta. Ez az egyenes út a Krisztushoz. A magunk erejével kudarcot kell vallanunk. Nem segít más csak a könyörgés, a kiáltás a fölülről való erőért. Mert Isten az, aki munkálja bennünk mind az akarást, mind a munkálást jó kedvéből – így olvasta ezt, egy pillan-

tást vetve belé, Pál, a Krisztus apostola, egy most készülõ levelében, amely ott van, benn a szobában, az asztalon. Ebben, az Istennek ezért az ajándékaért való könyörgésben, õ is mellette fog állani imádságával. Teszi ezt különösen Filemon is, efelõl bizonyos lehet. Niké hasonlóképpen, egykori tanítványa, az egyetlen, aki Filemon házanépébõl, Filemonon kívül, megnyitotta szívét Isten elõtt ...

Niké? A drága név fölriasztotta Onesimust kábultságából és elbágyadtságából. Kérdések egész sora zúdult volna az ajkára, de Epafras megragadta a kilencset, s már benn is volt a szobában. Mit tehetett egyebet? Követte.

Benn már megindult a búcsúzkodás. Olympias kezdte. Indulóban voltak a többi nõk is. Néhány férfi is. Olympias egész csapat kísérté gyaloghintójához. Kapóra jött ez Onesimusnak. Ilyen módon észrevétlenül lopódzhatott el, és hátulról csatlakozhatott Olympias gyaloghintójához. Tudta: szeme, arckifejezése elárulta, hogy szívében áll a harc. Egyedül akarta ezt a harcot megharcolni.

Nem ment egészen óhaja szerint. Olympias éles, szerető szívetõl irányított szeme megkereste, és kivonta elzárkózottságából. Mindjárt az elsõ alkalommal, amikor megálltak – amennyire a rabszolgák jelenlétében lehetséges volt – föl kellett tárnia szívét, meg kellett vallania, hogy áll benne a harc, a tusakodás a hitért.

– KérjeteK és adatik nektek – tanácsolta Olympias, Epafrashoz hasonlóan. – Téged is biztathat a mi kedves Pálunk szava: „Aki az õ tulajdon Fiának nem kedvezett, hanem õt mindnyájunkért odaadta, mimódon ne ajándékozna vele együtt mindent minékünk?” Mindent: tehát a hitet is, amely õt megragadja ...

Onesimus megdöbbenve nézett rá: Ezt a mondást ismeri. S hogyis ne ismerné, hogyis ne tudná? Niké ajkáról hallotta ... Színesen, elevenen jelent meg elõtte a kép: Niké Demeter házában, a kertben, a rokka elõtt ülve, körülveszik a virágzó gránátalmafa ágai, és sugárzó szemmel mondja neki ezt az ígét, amelyet Priscillától tanult ... Akkor csak mondta, ma vallja is ... S amint erre gondolt, föllobbant szívében a vágy: bárcsak vallhatná õ is Pál bizakodását, vallhatná ugyanazzal a hittel, ugyanazzal a bizonyossággal, mint Niké!

A mondásból azonban kivált, és szívére zuhant ez a rész: „Aki az õ tulajdon Fiának nem kedvezett, hanem õt mindnyájunkért odaadta ...” Újra a kereszt elõtt állott. És szíve mélyébõl újra elõtört a konok kérdés: miért kellett ennek megtörténnie? Elynomta a másik, bátortalan, alig

hallható kérdést: vajon Isten a Keresztrefeszítettel együtt csakugyan megadja ajándékképpen a hitet, amely a Krisztust megragadja?

Olympias a Via sacran vásárolni készült. Ide érve, elbocsátotta, s elindulhatott hazafelé.

A nap már alkonyat felé hajlott, de azért, búcsúzásképpen, még egyszer néhány maroknyit arany sugaraiból odaszórt Róma tereire és utcáira.

Hazafelé való útjában megint átment Onesimus Augustus kapuíve alatt. De most nem állt meg, és nem csodálta meg a napistennek ég felé törő paripáit. Nem gondolt arra, hogy betérjen a könyvtárba, és kikérje Platon leveleit. Nem törődött azzal sem, hogy Apollo templomának ajtaja zárva volt.

Fölötte tiszta volt a tavasi égbolt, egyetlen felhőfoslány sem mutatkozott rajta. Útjára mégis árnyék vetődött. Nem a bizonytalanság és félelem felhője, mint előbb. Annak az árnyékát látta, aki mögötte ment, kereste, és hívta, s akinek adatott minden hatalom mennyen és földön. Figyelte az árnyékot: kereszt formája volt.

A kereszt titka nehezedett rá a szívére ...

A rettenetes éjszaka

A szélnek jó kedve volt. Megduzzasztotta a vitorlákat s a hajó – Aeneas nevét viselte – a szelíd hullámverésben méltóságteli nyugalommal haladt célja felé. Tiszta, felhőtelen égbolt borult a tyrrheni tenger fölé. Amikor valaki megkérdezte a kormányost, nem támadhat-e vihar, feleletképpen jó hangosat kacagott. Minden jel arra mutatott, hogy a hajó másnap, napkelte táján, Baiaeben horgonyt vethet. Agerinus meg volt elégedve ezzel. Biztos tehát, hogy személyesen ellenőrizheti az ünnepség utolsó előkészületeit, és fogadhatja Agrippinát, az anyacsászárnét.

A hajó hátsó fődélzetén garmadával hevert a hajókötel. Onesimus elrendezte magának a kötelek egy részét úgy, hogy végignyújtózhatott rajtuk. Megérdemelte a pihenést. A tegnapi napon és a mára virradó éjszakán volt része bőven a lőtás-futásban. Agerinus szolgálata nem volt könnyű szolgálat. Jó volt most pihenni, figyelve a hajó körül kerengő sirályokat. Közben jöttek-mentek a gondolatai. De a fáradt test többet követelt. Megadta magát. Elaludt.

Álmodott. Agerinus és kísérete a szárazföldi úton igyekeznek Baiaeba. Lóháton vannak. Alatta vad, megzabolázhatatlan mén tombol. Az esztelen állat semmiképp sem akar engedelmeskedni neki. Megpróbálta már szelídséggel: meg-megsimogatta a sörényét, csöndesítő szokat sugdosott a fülébe, de hiába volt. Megpróbálta szigorúsággal: lába úgy fogta, szoritotta az állat oldalát, mint egy rákovácsolt vaspánt, olyanokat húzott rá a lovaglókorbáccsal, hogy fekete csikok maradtak utána a szőrén. Ezzel se ment semmire. A csökönyös állat újra meg újra fölágaskodott, kirúgott, nyerített, prüszkölt. Amikor egy keresztútnál nyúl futott át előtte az úton, végképp megbokrosodott. Két lábra állt, eszeveszetten körben forgott, majd egyszerre csak nekieredt vissza – Róma felé. Mint az idegről elpattant nyíl, vad iramatban tör a cél felé. Ez már a Forum Appii, ez a Tres Tabernae ... Néhány korty hús ital jól esnék, de nincs ember, aki megállíthatná ezt a nekibőszült állatot.

Végre megbotlik, s olyat rúg hátrafelé, hogy széles ívben röpül ki a nyeregből ...

Fölbredt, megdörzsölte a szemét, és körültekintett: nem, nem a Via Appia árkában, hanem az „Aeneas” hátsó födélzetén fekszik. Az álom szétfoslott, az álombeli megbokrosodott állat azonban mégis elérte célját. Nagy erővel, magasra csapó lánggal lobbant föl szívében a vágy: vissza Rómába!

Fölült, állát tenyerébe támasztotta, és maga elé meredt. A szégyen pírja lobogott arcán. Útban volt Baiae felé, ez tagadhatatlan. A ló megfordult, a hajó azonban könnyörtelenül halad célja felé. Hogy a tengerbe ugorjon, s úgy igyekezzék úszva Baiae helyett – Rómába? Akkor próbálná meg, ha eszét vesztené. Ki tudja, elérné-e a szárazföldet, amely mint vékony, határozatlan vonal int felé a távolból ... Föllált és elhessegette kezével szeme elől az esztelen gondolatokat.

Tétovázása, gyávasága az oka annak, hogy útban van Baiae felé. Ezt el kell ismernie minden köntörfalazás nélkül. Ha bátran őszinte szóval odalépett volna Agerinus elé, elbocsátotta volna szolgálatából. Az vette el megint az eszét, akit Epafras sátánnak nevez. Elhitette vele, hogy a jó fizetés, amit Agerinusnál kap, közelebb viszi céljához. Sőt megcsilantotta, Sarapion ravasz célzásaiban, még azt a reménységet is előtte, hogy Agerinus szolgálata tulajdonképpen ugródeszka magának a császárnak a szolgálata felé. S a császár szolgálata nemcsak szabadságot, hanem dicsőséget és gazdagságot is jelentene ... Az igaz, hogy a dicsőség és gazdagság kívánása nem tudta hatalmába keríteni szívét, hogy a jövődő csakugyan olyan rózsás-e, efelől is kételyei támadtak hovatöbb egyre inkább, de azt mégis csak elérte a sátán mesterkedése, hogy megmaradt Agerinus szolgálatában és most útban van Baiae felé ... Miért? Miért lett úrrá rajta a hitető beszéd, a balgatag reménység? Miért nem tette meg azt, amit helyesnek és jónak tartott?

Keserves volt a viaskodás ezzel a kérdéssel. S amint így gondolat gondolat mellé sorakozott elméjében, egyszeriben csak elébe toppant emlékezete egyik zugából Pál megállapítása: „Mert amit cselekeszem, nem ismerem: mert nem azt mívelem, amit akarok, hanem amit gyűlölök, azt cselekeszem”. A szavakkal együtt megjelent szeme előtt a keresztyének gyülekezete azon az estén Nereus házában. Ott hallotta, amikor Pálnak azt a levelét olvasták, amelyet a római gyülekezethez intézett. S most megszólaltak még emlékezetében az akkor hallottak egyes töredékei: „... az akarás megvan bennem, de a jó véghezvitelét nem találom.” Hallotta az apostol fölajdulásának éles, metsző szavát:

„Óh én nyomorult ember! Kicsoda szabadít meg engem e halálnak testéből?” S tompán, a szíve legmélyéből felelt rá a visszhang: Óh én nyomorult ember! Ki szabadít meg engem?

Hanyatt feküdt a garmada kötélén, széttárt karokkal. Mintha birkózott volna valakivel, aki nálánál hatalmasabb, s leteperete. Megint lobo-gó lángra gyulladt benne a vágy: vissza Rómába!

Ökölbe szorult a keze, haragjában fölforrt a vér ereiben, amikor arra gondolt, hogy a hajó mégiscsak Baiae felé tart. Ott, az élvhajhászó Róma hírhedt fürdőhelyén, fogják megülni Minerva istenasszony ötnapos ünnepét, amelyre a császár meghívta anyját, Agrippinát, egész udvarával. Őt bizony semmi sem vonzotta a szerelem „boldog” istenasszonyának partjához, a nereidák és a források nimfáinak lakóhelyéhez. Már most fölzúdult benne az utálat, ha arra gondolt, hogy a következő napokban miként tobzódik majd minden fürtelemben a szabadjára eresztett érzékiség ... De gondolt önkéntelenül arra is, ami a következő órában, talán már a következő negyedórában vár reá. Agerinus lakomája rövidesen véget ér, és akkor hivatja. Föl kell olvasnia neki: talán Ovidiusnak a szerelem művészetéről szóló könyvéből, vagy abból az elbeszélésből, amely Ninósnak Semiramis iránt való szerelméről szól, s amelyben most Agerinusnak különös gyönyörűsége telik. Vagy levelet kell írnia, amelyeket Agerinus kerevetjén pihenve mond neki tollba. Micsoda levelek ezek! Telve förtelmes cselszövésekkel, telve borzalmas célzásokkal ... Miért kell mindezt végeznie, noha irtózik tőle teste-lelke, noha tiltakozik ellene folyton-folyvást hangos szóval a lelkiismerete? Miért vonszolja mégis ezt a szégyenletes igát?

A kérdés újra föllobogtatta benne a vágyat: vissza Rómába! S tiszta látása most már világos feleletet adott a kérdésre, hogy miért kellene visszatérnie Rómába. Azért, hogy egyenest a Mons Caelsiusra menjen Olympiashoz, vagy ki a praetoriánusok táborába. Epafrashoz vagy Pálhoz! Valamelyikükhöz vagy valamennyiükhöz sorban, egyikhez a másik után, szinte imádságra kitárt karral, talán még térden állva is kérve, könyörögve: könyörüljetek rajtam, segítsetek rajtam, vezessetek a Krisztushoz!

Újra megpróbálta, hogy a saját erejében harcolja meg ezt a harcot. Ökölbe szorult keze kinyílt, és segélyt kérve emelkedett a magasba. De senki sem ragadta meg. Le is eresztette, mert meg kellett vallania: kézmozdulatnál nem volt egyéb. Közben megint a régi játékot űzte: mint az éjjeli pillangó a világosság körül, kerengett a „bűn” szava és fogalma körül. Alig hallhatóan, határozatlanul és mégis érthetően de-

rengett benne Pálnak egy másik megállapítása a római keresztyénekhez írott leveléből, amelyet a Nereus házában tartott összejövetelen hallott: „Ha pedig én azt cselekszem, amit nem akarok, nem én mívelem már azt, hanem a bennem lakozó bűn.” Valósággal megborzongott, amikor végiggondolta, mit mond Pál. Ez a megállapítás bevilágított belső meg hasonlottságának végső gyökeréig. De csak egy szempillantásra. Akkor megint visszahúzódott, és újra kezdte a csökönyös próbálkozást, hogy igazolja magát, hogy tisztára mossa magát. Így nem is jutott el a bűn igazi értelméhez. Ehhez nem volt elég a saját ereje ...

Kegyetlen erővel tűzött le rá a nap. Föl kellett állnia. Olyan fáradt volt, mintha a csontjaiban velő helyett ólom volna. A nap heve művelte volna ezt? Odalépett a födélzet széléhez és egy ideig elnézte a tenger zöld tükrét. A borzalmas mélységre gondolt, amely alatta torkát tátja, halállal és romlással fenyegetve. S megszólalt benne a kérdés: nem sodródik-e életének hajója egyáltalán a romlás torka felé? Amint ott állt napkelet felé fordulva, s a messzeségbe nézett, arra kellett gondolnia, hogy milyen messze van tőle Niké ... Most messzebb, mint valaha ... Most, amikor már a Krisztust követi ... Szinte nincs is már bátorsága hozzá, hogy szokása szerint beszélgetni kezdjen vele ...

Mindez újra lángra szítja szíve vágyát. Csak volna bátorsága hozzá, megragadná a kormányt és fordítaná rajta egyet: vissza, Róma felé! Epafras vagy Lukács, de különösképpen Pál tudnának rajta segíteni, hogy megértse, mi a bűn, miért áll útjába a kereszt, valahányszor meg akarja tenni a döntő lépést Krisztus felé ... Milyen jó lenne beletekinteni a szemükbe, amelyből feléje sugárzik a bizonyosság: a Krisztus az én Uram! Micsoda nyomorúság kétfelé szakadt akarattal menni a maga útján, tehetetlenül, meg-megbotolva, telve félelemmel, bizonytalansággal ...

Elgondolta ezt, elmondta ezt, megismételte ezt újra meg újra ... De ez nem segített rajta ... Egyre jobban eltávolodtak Rómától, a hajó feltartóztathatatlanul halad Baiae felé. Agerinus bevégezte dús lakomáját, és az édes pihenést utána hasznos tevékenységgel akarta összekapcsolni. Odaszólt az egyik rabszolgának, hogy kerítse elő Onesimust.

Elmúlt az éjszaka a maga kurtára szabott nyugalmával, a rákövetkező nap a maga esztelen hajszájával. Delelő felé közeledett a nap, amikor a tengert figyelő őrség jelentette, hogy a látóhatár szélén föltűnt az anyacsászárné hajója. Erre megmozdult az udvar, hogy kivonuljon a kikötőbe. Onesimus Agerinus kíséretében volt.

Nero császár meg akarta mutatni a világnak, hogy csakugyan kibékült az édesanyjával. Ezért a fogadást a lehető legünnepélyesebbé tette. A kikötőt tékozló pompával díszítették föl. A virágkoszorúk számba vehetetlen tömegéből áradó illet megfeküdte az ember mellét. A kikötőt széles körben kincset érő szőnyegek borították. A császár még az utolsó pillanatokban is rendelkezett, parancsokat osztogatott.

Onesimus jól szemügyre vehette egész közléről. Ez volna tehát a világ ura? – szólalt meg benne a kérdés. Ehhez az apró emberhez a maga rövidlátó, s így folyton pislogó szemével, szeplős arcával, vastag nyakával, tekintélyes pocakjával nemigen illett a császári méltóság.

Az anyacsászárné hajója kikötött. Agrippina rálépett a kikötőhídra, és könnyű léptekkel közeledett a szárazföld felé, a méltóságot ígező bájjal egyesítve. Nero ölelésre tárt karokkal ment elébe.

– Üdvözöllek, drága anyám! Csordulásig telve van a szívem örömmel, hogy itt láthatlak! – köszöntötte.

Onesimusnak akarva-akaratlan arra kellett gondolnia, hogy egy színészt lát, aki bemutatja jól betanult szerepét. A császár szemében megcsillanó könnyek egyáltalában nem cáfolták meg ezt a gyanút. Nero hangja, minden szava, mozdulata undortkeltően mesterkél volt.

S aztán az történt, amit nem lehetett megmagyarázni, ami csak gyanút kelthetett. A kikötőhídtól távolodó, az evezősöktől nagy erővel előre lendített hajó ráfutott azoknak a cölöpöknek egyikére, amelyekhez a horgonytvető hajókat kötözték. Fűlsiketítő recsegés-ropogás, átkok és jajkiáltások töltötték meg a levegőt. Kínos zavarral az arcán nézett egymásra az udvari népség. Nero azonban nem zökkent ki szerepéből.

– Kedves anyám, ne okozzon ez gondot neked – szólott, mézes-mázos udvariassággal bókolva-hajlongva. – Ehelyett rendelkezésedre áll egy rangodhoz méltó hajó, hogy hazatérhess.

Aki akarta, láthatta, hogy Agrippinát kellemetlenül érintette, ami történt. De azért egy fejbólintással elfogadta az ajánlatot.

Az udvar letelepedett az ünnepi lakomához. Amíg a lakoma állt, Onesimus szabad volt. Természetesen azon az áron, hogy lemondott azokról a gyönyörűségekről, amelyek az előcsarnokban terített asztaloknál az alsóbbrendűeket, így Agerinus íródiákját is, várták.

Valaki hátulról megfogta a karját. Sarapion volt. Vigyorgó arccal nézett rá. Akkor nem értette ezt a félelmetes vigyorgást, később visszaemlékezett rá.

– Te is itt vagy? – kérdezte zavartan Sarapiont.

– Hiszen a gazdám úgy mellesleg parancsnoka az itt, Misenumban, állomásozó hajóhadnak is – felelt az.

Aztán közelebb hajolt hozzá és fülébe súgta:

– Vigyázat! Én a te helyedben, legalább erre a mai éjszakára, közelébe se mennék a tengernek ...

Onesimus kérdő tekintettel meredt rá.

– Vigyázat! – ismételte meg Sarapion intelmét. – Saját magadért, de miattam is ... Még szükségem van rád ...

A tömeg, amely a csarnok felé tódult, ahol az ünnepi lakomára volt terítve, elsodorta őket egymástól.

Onesimust valami mégis vissza, a tengerpart felé vonzotta. Ott most, az udvar elvonulása után, csönd volt és csak itt-ott tünedezett föl egy-egy emberi alak. Elérkezett az alkonyat, nyomon követte az éjszaka.

A part mentén sétált, de az a sajátságos fáradtság, amelynek ólomsúlya az előző napon is úgy megnehezítette tagjait, most újra jelentkezett. Lefeküdt a gyepre és kinyújtózott.

Jöttek a gondolatok, ezek a hivatlanul is megjelenő vendégek. Megint komor, nyugtalanító legényekből toborzott sereg volt. Nem akart szóba állni velük. Megkísérelte, hogy kitérjen előlük ...

A csillagok jöttek segítségére. Egyik a másik után gyulladt ki. Az esthajnali csillag volt az első és utána sorban a többiek. Hamarosan teljes pompájában ragyogott fölötte a csillagos égbolt. S most megtalálta az ösvényt, amelyen elmenekülhet saját gondolatai elől. Visszaemlékezett arra, amire tanítómestere, Menandros, Eudoxos, Apollonios és Hipperkhos írásaiból megtanította. Jó időöltésnek, a kellemetlenkedő gondolatokat elűző játéknak kínálkozott, hogy megkeresi az egyes csillagképeket, és gondolatban megrajzolja körülöttük azokat az alakokat, amelyekről nevüket kapták. Eleinte jól ment a játék. De aztán egyre nehezebben. A Skorpió már csak nagy ügyel-bajjal sikerült. A Nyilással már végképp nem boldogult. Teste, lelke fáradt, bágyadt volt. Talán el is szenderedett.

Hangos kiáltások, evezőcsapások, fáklyafény riasztották föl. Agrippina hazatérni készült a lucrinusi tó partján épült villájába. Nero elkísérte a hajóig, s az egész vendégseregnek vele kellett tartania. Azoknak is, akik szívesebben heverték volna a még mindig dúsan megrakott, ingyenc falatokat kínáló asztalok mellett, és üritgették volna a tüzes borokkal telt serlegeket.

A búcsú, noha csak egy éjszakára szólt, még érzelmesebb volt, mint

a fogadás. A császár vigasztalhatatlannak látszott. Akik a jelenet tanúi voltak, alighanem egyértelműleg állapították meg, hogy a császár sokat ivott a nehéz borokból.

Ráborult édesanyja keblére és – némelyek még zokogást is hallottak – pityergős hangon kesergett:

– Nem tudok megvigasztalódní, anyám, hogy már távozol közülünk. Ezen az éjszakán még a legédesebb bor is olyan lesz számomra, mintha epével volna keverve.

Végre mégis csak elváltak egymástól. Agrippina hajóra szállt, s anya és fia még egyszer búcsút intettek egymásnak. A hajó föl vonta horgonyát és elindult. Agerinus gazdagon föl ékesített csónakon kísérte úrnőjét. Onesimus vele volt.

A hajóról és a csónakról még látszottak a parton egyre jobban szétszóródó fákyák – némelyek szállásukra, némelyek még vissza a lakomára igyekeztek –, amikor a hajón valami, talán egy hatalmas kötömb vagy ehhez hasonló súlyú valami, iszonyatos erővel lezuhant. Az ember csontja velejéig hatoló kiáltás követte nyomon. Aki hallotta, tudta: olyan embernek kiáltása, akinek a lelke most szakad ki a testéből. Onesimus ráismert a hangra: Crepereius Gallus, az anyacsászárné kamarásának hangja volt. Föltekintett: a fedélzeten emelkedő alkotmány dőlt rá.

A pillanat szörnyű feszültsége a férfiak káromkodásában és a nők éles sikolyában oldódott föl. De érezte valahogy mindenki: a legborzalmasabb csak most következik. És csakugyan: szinte még ugyanannak a pillanatnak a tartama alatt nagy recsegéssel és ropogással levált a hajónak elülső része. A tehetetlen düh átkai és a szíveket marcangoló halálfélelem segélykiáltásai szörnyű hangzavarrá keveredtek és egyesültek a fölriasztott víznek csobbanásával, amelyben hajóalkatrészek és emberek viaskodtak egymással.

Mint a villám cikázott át Onesimus agyán: Nero tehát csakugyan édesanyjának az életére tör ... Most értette meg azokat a kétértelmű szavakat, célzásokat, amelyek az udvari élet forgatagában itt is, ott is megütötték a fülét. Újra látta Sarapiont, amint eltorzítja arcát az a félelmetes vigyorgás. Semmi kétség: Sarapion tudott arról, ami bekövetkezett.

A mélység föltátotta torkát, és megkezdődött a rettenetes küzdelem a beléje sodródott emberi életekért. A rabszolgákkal – jobbára ezek közül kerültek ki az evezősök – senki sem törődött. Sőt: egyet, aki eltört karjával nem tudott úszni, és rimázkodott, hogy vegyék föl a csónakba, Agerinus sajátkezűleg taszította vissza a vízbe. Neki minden gondja,

igyekezete az volt, hogy megmentse urnőjét, az anyacsászárnét. Szűnös-szűntelen nevét kiáltozta és kutatta, figyelte a gyér holdvilágban a víz tükrét. Hiába. Helyette egyik udvarhölgye, Acerronia jelentkezett. Holttestét a víz később kivetette a partra.

Onesimus jóformán az egész idő alatt rémülettől dermedten ült Agerinus csónakjában. Az a fáradtság, amely már második napja újra meg újra erőt vett rajta, most megint hatalmába kerítette, és szinte őt magát is vont le a mélybe. Nem is emlékezett később az események valamennyi mozzanatára. Hogy hogyan történt, hogy partot értek, miért maradt a csónakban, míg Agerinus eltávozott, nem tudta. Arra ismét emlékezett, hogy Agerinus visszaérkezett, és minden erejük megfeszítésével visszaeveztek Baiaebe. Ott Agerinus egy ugrással a parton termett, és futólépésben indult a villa felé, ahol állt a császár lakomája. Onesimus csak akarateréje végső megfeszítésével tudott vele lépést tartani.

A császár és barátai vigan voltak. Úgy mutatták, mintha semmit sem tudnának a szerencsétlenségről. Frígiai rabszolgányok csörgős dob kíséretével éppen valami szemérmetlen táncot lejtettek. A teremben összekeveredett a bor szaga és az asztalokra, heverőkre és a padlóra szórt rózsák illata. Itt-ott tócsákban állt a kilöttyintett bor. Kicsibe múlt, hogy Agerinus el nem csúszott az egyikben.

– Császár, anyád éll! – kiáltotta, megfeledkezve a hódoló köszöntésről, és egy durva ökölcsapással félrelódítva a táncoló lányokat.

Nero jobbára támaszkodva fölemelkedett fekvőhelyéről és meglepetten nézett rá. Tekintetében benne volt: nem hiszi a hírt.

Agerinus csökönyösen még mindig abban a hiszemben volt, hogy a fiúnak örömhírt hozott anyja felől, s így megmagyarázta:

– A csodálatos asszony egymaga, a maga erejében, kiúszott a partra

...

A császár föl pattant és Agerinus felé indult. Ez félreértette, és elhárító kézmozdulattal fogadta:

– Arra kér, ne látogasd meg ... Pihennie kell ...

Ekkor már előtte állt Nero. S most hangos csendüléssel valami egyszerre csak a márvány padlóra esett. Mindenki odanézett: egy tőr volt. Vajon ki ejtette le?

Nero tágra meredt szeméből szikrázott a düh.

– Összeesküvés! Gyilkosság! – robbant elő belőle. – Agrippina él, de lássátok: fia életére tör.

Tombolt mint egy őrült, és Agerinusra mutatott:

– Fogjátok meg az orgyilkost!

A praetoriánusok már megjelentek, de Agerinus, ártatlansága tudatában, fölemelte mindkét karját:

– Császár, én fegyvertelenül léptem át küszöbödét!

Nero, ügyet sem vetve szavára, megismételte parancsát:

– Bilincset rá!

Onesimus oldalt állt, Agerinus közelében, s az volt az érzése, hogy lába alatt megrendül a föld, és összeomlik körülötte a világ. Az orcátlan gonoszság látása, vagy nyomorúságos testi állapota volt az oka annak, hogy érzékei megtagadták az engedelmisséget? Összeszedte minden akaraterejét, hogy engedelmisségre kényszerítse őket ...

Egy pillanatra sikerült is. Látása kitisztult s egyszeriben csak meglátta Sarapiont – eddig alighanem Anicetus szolganépsége között ácsorgott az előcsarnokban –, amint macska módjára nesztelenül odalopódzott, és fölkapta a még mindig a márványpadlón heverő tört.

Hirtelen átvillant Onesimus agyán: Sarapion, ez a mindenre kész ember, megcselekszi, amit gondolni is iszonyatos ... De tisztán, elutasíthatatlanul állt előtte a kötelessége is: elébe kell vágnia, az elfogott Agerinus helyett hírt kell adnia Agrippinának a császár szándékáról, meg kell oltalmaznia, meg kell mentenie ...

Egyszeriben elmúlt fáradsága és bágyadtsága. Hiszen emberéletről volt szó! Egy pillanat és lent volt a parton ... A két evező mintha szárnya lett volna, amelynek gyors csapásaival átröpül a víz fölött ... Majd újra elhagyta az ereje. A platánok sűrű lombja alatt, amelyek körülvették az anyacsászárnő villáját, már csak bizonytalanul támo-lyogva tapogatódzott tovább ...

Egyszerre csak lépteket hallott maga mögött ... Valaki utolérte, a szíve tájékán mellbe vágta és tovább futott. A lomb egy hasadékán keresztül fakó fénysáv vetődött a tovasiető alakra. Minden ellentmondást elhallgattató bizonyossággal ismert rá: Sarapion volt ... Most még parancsszóval szedte össze minden erejét, hogy utolérje, megelőzze ... Erre kegyetlen, éles fájdalom furakodott a szíve felé. Önkéntelenül ruhája alá nyúlt, kivonta a kezét, s a félhomályban is látta: véres. Megdőbbsent. Elbátortalanodott, végképp elerőtlenedett és leroskadt a földre ...

Nem tudta, mióta fekszik a platánok alatt. Órák hosszat is tarthatott az ájulása. A hajnal hűs szellője térítette eszméletre. Fölállt, és tovább vonszolta magát. Hamarosan egy széles tisztásra ért, ahol a villa állt. Előtte most raktak egy máglyát. Mellette egy bíbor takaróval leterített ravatal állott. Néhányan körülállták, mások ide-oda jártak-keltek.

Kis idő múlva a praetoriánusok kemény, ütemes lépéseit hallotta. Az ellenkező irányból léptek ki a platánok alól. Utánuk jött a császár. Bizonytalan léptekkel, folyton-folyvást meg-megingó egyensúlyáért küzdve. Odalépett a ravatalhoz, majd körülnézett. Nyilván keresett valakit. Az jelentkezett is. Egy ifjú, vállára omló szőke fürtökkel. Jobbjában egy korsó, baljában egy serleg. A császár megcirógatta állát, és félig édeskés, félig panaszos hangon szólt hozzá:

– Én isteni pohárnokom, szívem drága gyermeke, Pythagoras, miattad ugyan elepedhetnék a szomjúságtól.

Az ifjú töltött nekik és a császár egy hajtasra kiitta a serleget.

Most a ravatal felé fordult, és egy durva markolással lerántotta róla a bíbor leplet.

A ravatalon ott feküdt édesanyja hófehér ruhában.

Egy pillanatig elnézte, majd megszólította. Mormogott, részeg emberek szokása szerint inkább saját magához intézve a szót:

– Csakugyan halott vagy? Szemed nem lesi már, merre indulok, hova megyek? Kezed nem kovácsol már ravasz terveket ellenem?

Fölemelte a halott jobbját, azután kis vártatva leejtette. Körüljártatta tekintetét és megállapította:

– Barátaim, csakugyan halott ...

S olyan hangot adott, amely inkább kuncogás volt, mint sírás.

Még az udvari emberek edzett szemében is utálat és irtózat tükröződött.

Oldalról, a platánok alól, heves szóváltás hallatszott. Majd ökölcsapások következtek: emberek dulakodtak egymással. Végre utat tört magának valaki, kifelé, a ravatal felé.

Mnester volt, Agrippina szabadosa.

– Úrnőm, meghalok veled! – zokogta.

S a kelő nap első sugaraiban megcsillanó acélt már bele is döfte a szívébe. Aztán odaroskadt a tetemre. A szívéből kibuggyanó vér mint piros csík futott végig a halott fehér ruháján...

A nap egyre magasabbra emelkedett, de Onesimus szeme előtt vörös és fekete foltok járták táncukat. Még néhány lépést tett hátrafelé, és az egyik platánhoz támaszkodott. Körülfogta az ájulat sötét éjszakája ...

Fölnyitotta a szemét. Csodálkozva állapította meg, hogy egy hajó fedélzetén fekszik, kinn a nyílt tengeren. Szempilláit az enyhe tengeri szél simogatta. Fölülről az égbolt tiszta, mély kékje borult föléje. Hátról a napfényben föl és le szálló sirályok csapatja követte a hajót. Itt-ott

nekibátorodott egy, és átsiklott a másik oldalra. Előtte, fölötte csattogtak, meg-megduzzadtak a vitorlák ...

Úgy feküdt ott, mintha bilincsbe verték volna. Nem tudta megmozdítani egyetlen egy tagját sem, de nem is kívánta. Jó volt így feküdni mozdulatlanul, így, hogy senki és semmi nem zavarta. Halántékában szüntelen zakatolt a láz.

Egy hajósinas ment arra. Ettől tudta meg, hogy a hajó útban van Róma felé. Kérdésére, hogyan került a hajóra, ez azt felelte, hogy egy úr, Nereus a neve, hozatta a hajóra. Ez az úr különben maga is itt van a hajón ...

A hajósinas ment a dolgára, ő meg bágyadt agyával lassan-lassan tudomásul vette a tényeket ... A hajó tehát Róma felé tart ... Amint ezt elgondolta, szívében egyszerre csak föllobbant az öröm: tehát mégis visszakérül Rómába! Láztól hajszott, fáradt szívének természetesen bágyadt volt az öröme is ...

Bizonytalanul tapogatózó öntudata most már szilárd talajt kapott a lába alá. Tehát útban van Róma felé ... Viszont volt Baiae-ban is ... Erre elindult, hogy végigmenjen lépésről-lépésre a közelmúlt napok eseményein ...

Látja, amint az események egymásba kapcsolódnak. Megérkezik az anyacsászárné. Hajója léket kap, és el kell fogadnia a hajót, amelyet a császár ajánl föl neki, hogy azon térjen haza. A hajótörésnek be kellett következnie. Így akarta a császár. Hogy anyja megmenekedett a hullámsírból, ez egyáltalán nem volt kívánatos hír Nero számára. Hiába nem akarta ezt szegény Agerinus elhinni ... Most látja Sarapiont, amint fölkapja a tört. Utána siet, elébe akar kerülni, majdnem sikerül is, de akkor kapja a szúrást oldalába ...

Elfogta a félelem. Tétovázott. Visszariadt a következő lépéstől, amelyet, az eseményeket nyomon követve, most meg kellett volna tennie. S mégis megtette. Meg kellett állapítania: ha akkor, erőt véve félelmén és kimerültségén, még néhány lépést tesz, megmenthette volna Agrippinát. S lelkiismerete kemény, könyörtelen szóval vádat emelt ellene: te is vétkes vagy az anyacsászárné meggyilkolásában, segítőtársa lettél a fiúnak, aki fölemelte gonosz kezét tulajdon édesanyja ellen ... Sebére akart hivatkozni, de nem volt bátorsága hozzá. Alig érezte már a seb helyét. Az volt az érzése: jelentéktelen valami ...

A visszatekintés, a saját szívében megszólaló vádlóval való tusakodás kifárasztotta. Hagyta, hogy a vitorlák és a sirályok megfogják tekintét, és gondolatait más irányba vigyék. Kis idő múlva el is szenderedett.

Álmodott. Ingoványban gázol. Ki akarna lábolni belőle minden ereje megfeszítésével. Hiábavaló próbálkozás. Minden újabb kísérletnek csak az az eredménye, hogy még mélyebbre tapossa magát a feneketlen ingoványba. Lába egyre jobban belebonyolódik a könyörtelen szövevénybe. Az imént még csak bokáig volt benne az ingoványban, majd hamarosan elérte a térdét, most meg már a mellét öleli körül. A halál hideg keze már a torkához közeledett. Kínos keservesen vergődött föl a szívéből a kérő szó: segítsé! Mentsetek meg!

Ez a szorongó érzés fölkeltette. Föllélegzett: csak álom volt. De tehetetlenségének tudata most éberén is hatalmában tartotta. Ugyanaz a tehetetlenség volt, mint amely ott, Agrippina kertjének platánjai alatt, megbilincselte. Halkan megszólalt szívében Pál megállapításának a visszhangja is: „... nem azt mívelem, amit akarok, hanem amit gyűlölök, azt cselekeszem.” Majd még egyszer visszatért az álomhoz. Elgondolkodott nyilvánvaló értelmén: ebből a tehetetlenségből nem tud kivergődni a maga erejében ...

Nereus hamarosan meglátogatta. Az öreg katona meleg szíve nem tudott betelni az örömmel a fölött, hogy meglátta, amint ott feküdt eszméletlenül az anyacsászárné kertjének platánjai alatt s hogy elhozta magával, ide a hajóra. Amint először ráesett a tekintete, olyan ismerősek voltak az arcvonásai. Jóformán néhány perc alatt eljutott a teljes bizonyosságra, hogy ott volt a keresztyén gyülekezetnek házában tartott összejövetelén, onnan ismeri ...

Néhány vigasztaló, biztató szót szolt hozzá, majd elköszönt tőle a bizonyoságtétellel:

– A Krisztus, Urunk és Megváltónk, ő a mi orvosunk a testnek és a léleknek minden nyomorúságában!

Újra magára maradt. Nereus szava visszhangzott szívében: Krisztus az orvos a testnek és a léleknek minden nyomorúságában ... Egyenként vette a szavakat. A testnek orvosa ... Nos igen, vágyódik ez után is, hogy meggyógyuljon. Mit akar ez a láz, amely olyan alattomosan támadta meg? Szeme előtt elsuhant a halál árnyéka, és újra szemébe nézett a kérdésnek, amelyet Torquatus vetett a lelkébe: van-e bizonyosságom a halál után való élet felől? S nem téveszthette meg saját magát, őszintén kellett felelnie, hogy ködöt, csak sűrű, áthatolhatatlan ködöt lát maga előtt ... S ezzel elérkezett Nereus bizonyoságtételének második részéhez: Krisztus az orvosunk a léleknek minden nyomorúságában ... Újra elfogta a vágyódás a gyógyulás után ... Legyen vége ennek a lelkét

majd erre, majd arra tépő kettéhasadottságnak ... Legyen vége ennek a tehetetlenségnek, amely orcapirító rabságában tartja ...

Látása és hallása egyre inkább befelé fordult. Egyszeriben csak megdöbbenés, irtózat vonaglott át rajta. Újra fölhangzott tulajdon szívének szörnyű vádja: részese vagy annak a gáztettnek, ami ott, a lucrinusi tó partján történt! S a halláshoz csatlakozott a látás: látta magát ott a platánok alatt, amint gyáván megadja magát az akarat és a test tehetetlenségének ...

Ennek a megismerésnek nőttön-nőtt az ereje. Lehunyta szemét és látta azt, amit megismert. Látta a kezét vérrel szennyezetten. Látta a kiontott vért. A keskeny csík egyszeriben patakká duzzadt, majd folyóvá, hatalmas áradattá szélesedett, amely vitte, ragadta magával ... Fölríadt benne a kérdés: el kell vesznem a vérnek ebben a szörnyű áradatában?

S most – maga sem tudta, hogyan – mélyen, mélyen a szívében, a szíve legmélyén egy ige csendült meg. Azt sem tudta, hogy ez az ige hogyan talált utat a szívébe, hogyan vert ott gyökeret. Csak arra eszmélt, hogy megszólalt, és egyre világosabban, egyre határozottabban hirdette:

– „... a mi váltságunk az Ő vére által van, bűneink bocsánata ...”

S amit hallott, azt megint látta. Először mintha csak az előző képet látta volna. De hamar észrevette, hogy nem ugyanaz. Az áradat most is meleg, piros vérnek az áradata volt ugyan, de nem haragosan tovatörtető hullámok ragadták magukkal: az áradat szelíden sikló fodrai vitték, s amint magukkal vonták, elhagyta szívét a félelem. S amint kezére nézett, ámulva látta: keze, az imént még vérrel szennyezett keze, tiszta, makula nélkül való! Szíve megkönnyebbedett, megtelt örömmel ... Eleinte még csak tétovázva, majd egyre bátrabban szólalt meg benne: meggyógyultam, egészséges, tiszta vagyok!

Fölnyitotta szemét. Csak álom, csak látomás volna mindez? – kérdezte. Nem tudta eldönteni. Hogy csak káprázat volna, ettől megriadt teste-lelke, de megragadni sem merte higgadt gondolattal és akarattal azt, amit látott: a megváltatást a szolgaság nyomorúságától ...

Maga sem tudta, hogyan tehette meg, de egyszerre csak megszólalt:

– Ha csakugyan föltámadtál, akit a Krisztusnak neveznek, ha élsz, ha keresel engem, nyújtsd ki felém a kezedet ...

Megakadt. A mondat közepén ébredt tudatára, hogy a Krisztushoz szólt. Megkörnyékezte a kételkedés. Hallja a Krisztus? Felel rá?

De azért hagyta, hogy tétovázó szíve még egyet sóhajtszon:

– Krisztus,, ments meg!

Most megjött a bátorsága, hogy újra szóljon Nikéhez. Kelet felé fordult, ahol, Efézusban vagy Kolossében: Niké imádságra emeli fekézet és kérte:

– Niké, imádkozzál érettem! Ne hagyj abba! Talán nem hiábavaló ... A bizodalom közeledett felé, és szíve lassan-lassan megcsöndesedett. Lába újra emelkedett. Egyre bágyadtabb lett gondolatainak a szárny-csapása. Az álom karjára vette.

A hajó duzzadó vitorlákkal haladt célja felé.

A küszöbön

Megkönnyebbedett, semmi kétség. Föl tudja emelni a kezét. Meg tudja mozdítani a lábát. S ez így van, amióta napkeltekor fölébredt. Csakugyan alább hagyott volna a láz? A kérdést nem tudta eldönteni és így megint csak azzal töltötte az idejét, hogy körüljártatta tekintetét. Olyan jól, otthonosan érezte magát itt ebben a kis kamrában, amely valamikor Nereus idősebb fiáé volt, aki néhány évvel ezelőtt, ifjúkora virágjában halt meg ...

Ma különben nem volt egyedül. Egy öreg rabszolga javítgatta a kamra mozaik-padlóját kora reggeltől fogva. Egy sas volt kirakva a padlóban, kiterjesztett szárnyal, s a bal szárnya táján egy jókora darabon leereszkedett a talaj. Ezt kellett fölbontani, és újra rakni.

Az öregnek életeleme volt a fecsegés. Onesimus az alatt a két hét alatt, mialatt betegen feküdt, édes-keveset hallott a világról. Nereus és házanépe és az orvos is, Lukács, nem kevésbé, ebben a tekintetben nagyon szófukar emberek voltak. Az öreg ellenben mindenről tudott, ami Rómában történt, és akkor volt boldog, ha tovább adhatta a városszerte fölszedett híreket. Ha eltart a dolga még egy-két óra hosszát, akkor mindenről tudok, ami Rómában ezekben a hetekben történt – gondolta magában Onesimus.

A kalapácsolás elhallgatott, és az öreg a torkát köszörülte. Ez volt mindig a jele, hogy eszébe jutott valami.

– Hallottad, hogyan járt Datus, a színész? – kezdte, szokása szerint kérdéssel vezetve be a sorra kerülő újdonságot. – Számúzta a császár. Miért? Nos, egy komédiában éneket énekelt, s ennek ezt a sorát „Búcsúzom tőled apám, búcsúzom tőled anyám” nagyon is közérthető kézmozdulatokkal kísérte. Az egyik az volt, amikor az ember fölhajtja a serleget, a másik pedig az úszás tempója volt. Mindenki megértette: az egyik Claudius császárra emlékeztetett, akinek a méregpoharat kellett kiürítenie, a másik meg az anyacsászárnéra, akinek a lucrinusi tóba kellett volna odavesznie ...

A nyitott ablakon át betekintett a kert mosolygó tavaszi pompája, de Onesimus szeme elé leereszkedett a baiaei éjszaka minden borzalmával. A kertből a tavasz boldogságának örülő, ujjongó madárének hallatszott, ő azonban újra lelkiismerete szavát hallotta, amely az anyagyilkosságban való bűnrészességgel vádolta ...

Az öreg rabszolga összekereste a kövecskéket, amelyek a mozaik sorra kerülő részéhez tartoztak, és ezeket apró, óvatos kalapácsütésekkel helyükre illesztette. Ezalatt békén hagyta Onesimumst. Néhány perc múlva azonban megint előkotort valamit gazdag készletéből.

– Anicetus is elszámította magát – morogta. – A császár óhaja szerint eltette láb alól az anyacsászárnét, és az adósságai, beszélük, még mindig fojtogatják. A császár, úgy látszik, ez alkalommal szűk marokkal mérte a jutalmat ...

Onesimus fölkapta a fejét. Tágra meredt szemmel bámult a vén fecsegőre.

– Mit beszélsz? – mordult rá.

Majd letompította hangját s így folytatta:

– Azt mondd: Anicetus ölte meg az anyacsászárnét?

Az öreg eltátotta száját. Elővillant egyetlen első foga, amint ámulása vigyorgássá torzult. Percek kellettek, míg végre gúnyosan meg tudott szólalni:

– Hiszen ezt csiripelik a verebek Róma minden fáján ... S így is történt, tudom. Van egy szabados barátom, aki saját fülével hallotta Herculeiustól és aztán Oloaritustól is. Anicetusnak ez a két embere ugyanis jelen volt, amikor gazdájuk sajátkezűleg végzett Agrippinával ...

Az öreg még egész sor apró részletet tudott. Onesimus mohó figyelemmel hallgatta, és éles szeme könyörtelen szigorúsággal dolgozott. Mindent gondosan mérlegre tett, minden oldalról megvizsgálta az egyes részleteket, és így jutott el a végső megállapításra: ez nem pletyka, az öreg tényleg szemtanúk szavát hallotta ...

Egy pillanatra megingott lába alatt a talaj. Hiszen ez valami tökéletesen más, mint ahogy ő értette, és kapcsolta egymáshoz az eseményeket. De azért elég gyorsan visszakapta egyensúlyát. Tehát nem Sarapion a gyilkos ... A gyilkosságot – nyilván a császár közvetlen parancsára – katonai erő hajtotta végre ... Ez azt jelenti: kimondhatja maga fölött a fölmentő ítéletet ... Semmit sem tehetett volna a szerencsétlen asszony megmentésére ... A villát, amint most hallja, katonaság zárta körül ...

Egyszeriben csak előtte állott másik énje. Ez a világban ügyesen

forgolódó, a bölcsesség szövevényes útjait jól ismerő Onesimus volt. Fölényesen, az értelem ízlése szerint szólalt meg:

– Láthatod: nincs semmi baj, rendjén van a dolgod... Amit a magad bűnös voltáról képzelél, az annak a vádnak a vékony fonalán függött, amit magad emeltél saját magad ellen. S ha nem vagy bűnrészes Agrippina halálában, akkor egyébként is igaz emberként állhatsz saját lelkiismereted, az emberek és végül Isten ítélőszéke elé is ... Térj vissza a bölcsességhez! A bölcsesség erő! Vállald bátran, hogy a magad erejével formáld a magad belső emberét, és harcold ki magadnak a szabadságot és a győzelmet! Gondolj tanítómesteredre, Menandrosra, aki kézen fogott és bevezetett a filozófia fönséges világába! Gondolj Nusonius Rufusra, Senecára ...

Az áramlat, amelybe belesodródott – érezte, látta –, visszafelé ragadta, el a céltől, amely felé tartott. Niké imádságra emelt keze, a kereszt és üzenete, a sugárzó, egyre jobban felé közeledő világosság, amely mögött mind jobban erősödő bizakodással a Krisztust sejtette, eltűnedezőben volt a szeme előtt.

Meg-megpróbálta, hogy szembeforduljon az árral. Újra föllobbant szívében a vágy, hogy közelebb jusson Nikéhez. Mint a vízben fuldokló a mentőkötélbe, kapaszkodott bele a kérdésbe:

– Mi hajtott téged, Niké, a kereszthez? Ha te, a tiszta, a jó, megláttad életedben a bűnt, akkor te segíthetnél nekem, hogy én is meglássam a magam életében a bűnt ...

Hiába vitatkozott, érvelt a másik énje, hiába használta föl mindazt a tudást és ügyességet, amire a bölcsesség iskolájában szert tett, nem hitte el neki, nem tudta neki elhinni, hogy feddhetetlen, hogy nagy, nyugodt bizakodással fölemelheti a fejét ...

Közben múltak az órák. Az öreg rabszolga tovább fecsegett, de Onesimus már nem hallotta. Azt sem vette észre, amikor elkészült a munkájával, és eltávozott.

Aztán – hosszabb vagy rövidebb idővel azután, nem tudta – az történt, hogy a folyosóról lépteket és beszélgetést hallott. A nevét is emlegették. Vajon Lukács jön? – kérdezte magában. Tegnapról megint elmaradt a látogatása. Ma már türelmetlenül várta.

A függönyt, amely az ajtónyílást eltakarta, félrevonták. Ketten léptek be. Az egyik egy fekete fürtös, kékszemű ifjú, a másik egy széles vállú férfi, akinek tüzes fekete szeme éles ellentéte volt a másik szelíd-kék szemének. Megmondták nevüket: az egyik Timotheus, a másik Márkus. Üdvözetet hoztak Páltól. Pál hallotta, hogy Onesimus beteg, és tüzetes

tájékoztatót szeretne kapni állapotáról. Különben állandóan imádkozik érte, teste és lelke gyógyulásáért...

Onesimusnak jóleső melegséggel telt meg a szíve. Láta az öreg embert csodálatosan mély szemével, amelybe olyan jó beletekinteni, beleveszni ... Messze van a praetoriánusok tábora, igaz, de valahogy úgy érezte, hogy szemének meleg, hódító sugara elér ide hozzá, és a szívében meg is köszönte neki, szóval szóval, érte tusakodó imádságát...

Megindult a beszélgetés. Timotheus és Márkus kezdettől fogva azon voltak, hogy a lelkiek felé irányítsák. Onesimus kész is volt erre. Sőt közel volt már ahhoz, hogy rést nyisson a szívében, amikor közeledő, jól ismert lépteket hallott a folyosón. Fölragyogott a szeme: Lukács volt. Már be is lépett, és köszöntötte a beteget és vendégeit.

Onesimusnak mindenekelőtt felelnie kellett az orvos rideg, tárgyilagos kérdéseire. Lukács nem volt meglepődve a kapott válaszokkal. Mondani nem mondta, de látszott rajta. Odalépett a márvány mosdótálcához, amely az ágy közelében a falba volt illesztve, és beletartotta ujját a vízvezetéknek rajta keresztülfutó vizébe. Az áramlás erejét vizsgálta. Majd elővette kis vízóráját, beállította a vízbe, s mialatt a pillanatok múlását figyelte rajta, számlálta a beteg érverését. Homlokán közben szemelláthatólag elmélyültek a redők.

– Az Úr jóságos kezében vagyunk, egészségesen és betegen egyaránt – szólt végre. – Légy csendben és várj! Csak ez segít, kedves Onesimusom ...

Azzal leült az ágy szélére és észrevétlenül, önkéntelenül irányította a jelenlévők között szövődő beszélgetést. Néhány fordulat után meg is szakította. Átalvetője egyik ráncából egy tekercset vett elő, és szemmel is, majd szóval is megkérdezte a körülötte levőket:

– Fölolvassam az Úrnak azt a példázatát, amelynek hiteles szövegét a minap szereztem meg? Van mondanivalója mindnyájunk számára, szegények és gazdagok, betegek és egészségesek számára ...

Egyetértőleg bólintottak valamennyien, mire olvasni kezdett:

– „Vala pedig egy gazdag ember és öltözik vala bíborba és patyolatba, mindennap dúsan vigadozván: és vala egy Lázár nevű koldus, ki az ő kapuja elé volt vetve, fekélyekkel tele. És kíván vala megelégedni a morzsalékokkal, melyek hullanak vala a gazdagnak asztaláról; de az ebek is eljövén, nyalják vala az ő sebeit. Lőn pedig, hogy meghala a koldus és vitették az angyaloktól az Ábrahám kebelébe; meghala pedig a gazdag is és eltemették. És a pokolban felemelé az ő szeit, kínokban lévén, és látá Ábrahámot távol és Lázárt annak kebelében. És

ő kiáltván, monda: Atyám Ábrahám! könyörülj rajtam és bocsásd el Lázárt, hogy mártsa az ő ujjának hegyét vízbe és hűsítse meg az én nyelvemet, mert gyötrettetem e lángban. Monda pedig Ábrahám: Fiam, emlékezzél meg róla, hogy te javaidat elvetted a te életedben, hasonlóképpen Lázár is az ő bajait: most pedig ez vigasztaltatik, te pedig gyötretetel. És mindenekfelett, miköztünk és ti köztetek nagy közbevetés van, úgy, hogy akik akarnának ismét ti hozzátok általmenni, nem mehetnek, sem azok onnét hozzánk át nem jöhetnek. Monda pedig amaz: Kérlek azért téged Atyám, hogy bocsásd el őt az én atyámnak házához; mert van őt testvérem; hogy bizonyoságot tegyen nékik, hogy ők is ide e gyötrelemnek helyére ne jussanak. Monda néki Ábrahám: Van Mózesök és prófétáik; hallgassák azokat. Amaz pedig monda: Nem úgy, atyám Ábrahám; hanem ha a halottak közül megy valaki hozzájok, megtérnek! Ő pedig monda nékik: Ha Mózesre és a prófétákra nem hallgatnak, az sem győzi meg őket, ha valaki a halottak közül feltámad.”

Néhány pillanatnyi csönd következett. Lukács gondosan összesodorta a tekercset. Végül Timótheus szólalt meg:

– Nem foglalhatnád össze tömören, néhány szóban, kedves Lukácsunk, a példázat értelmét? Így az egyes vonásokat is jobban értenénk.

Lukács kész volt a felelettel:

– Világos, a példázat döntésre kényszerít, amelynek itt és most kell megtörténnie. Odaát már késő ...

Lukács szava gondolkozásra kényszerítette valamennyiüket. Megint Timotheus törte meg a csöndet. Bátortalanul, szinte bocsánatot kérő mosollyal szólalt meg:

– Amit mondtál, kedves Lukács, annak talán azzal adhatnánk éleesebb megfogalmazást: az ige kényszerít a döntésre, amely fölajánlja nekünk a Jézus, a Krisztus által végbevitt váltságot.

– Igazad van! – járult hozzá megállapításához Lukács, és élénk kézmozdulattal még nyomatékosabbá tette szavát. – Ha meg nem szólalsz, én is ezzel egészítettem volna ki, amit az imént mondtam. Talán észrevettétek: a példázat utolsó mondatait az egyes szavaknak különös nyomatékot adó hangsúlyal olvastam ...

Sötét éjszakát bevilágító villámhoz hasonlóan gyújtott új világosságot Onesimus szeme előtt mindez. Igen, az ige! Az ige, amelyet már annyiszor hallott. Először ott, Efézusban, Apaturiosnak, a gabonakereskedőnek a raktárában ... Azután Glaukos bizonyágtételében azon az estén, hazafelé mentükben, amelynek a visszhangjával még oly sokáig kellett viaskodnia ... Aztán a mondás, amelyet Niké Priscillától tanult és

mondta neki ott, Demeter kertjében, a virágzó gránátalmafa alatt ... Aztán a keresztyének összejövele Onesiforus házában és fiának, Simaiasnak, szívbemarkoló éneke ... Aztán az ige, amit itt Rómában hallott, első alkalommal ott a Nerusius műhelye mellett való kamrában fekve, a tékozló fiúról és az elveszett juhról szóló példázatok ... Aztán az összejövétel itt, Nereus házában, az ige, amely olyan megdöbbenően világított rá tehetetlenségére ... Aztán találkozása Pállal, az Isten elől való menekülés hiábavalóságáról szóló ige és Epafras erőteljes bizonyágtétele ... És végül az ige, amelyet most hallott, amely a döntést sürgeti, itt és most, mert odaát már késő ... Világos és félreérthetetlen az ige mindig. Csak ő rugódozik ellene, és úgy tesz, mintha nem értené azt, amit az ige mond ...

Az ige világossága kápráztatta. Szinte fájt tőle a szeme. Önkéntelenül fölemelte fáradt, a láztól elerőtlenedett jobbát, és eltakarta vele a szemét. Vendégei, akik közben folytatták beszélgetésüket, kérdő tekintettel fordultak felé. Lehunyt szempilláján át is megérezte, és megértette kérdésüket.

– Olyan nehéz, hittel megragadni az igét! – sóhajtott.

Márkus odalépett ágyához, jobbát gyöngéden levette szeméről, s így kényszerítette, hogy fölnyissa szemét, és szembe nézzen vele. Tekintetét tekintetével fogva szólt hozzá:

– Egy apa egyszer elhozta az Úrhoz gonosz lélektől gyötört fiát. „.... Ha valamit tehetsz, légy segítségül nekünk, könyörülvén rajtunk!” – kérte az Urat. Mire az ezt válaszolta neki: „Ha hiheted azt, minden lehetséges a hívőnek.” Az apa erre – utána jártam a dolognak, így történt – ezt felelte: „Hiszek Uram! Légy segítségül az én hitetlenségemnek.” Íme, az Úr meggyógyította ennek az embernek a fiát, noha második szavával visszavette azt, amit kimondott az elsővel. Tehát ilyen Urunk van, aki még a hitetlen kérő szavát is meghallgatja.

Onesimus biztatására sóhajjal felelt, amelyhez még lemondóan hozzátette:

– Ez az apa mégis kimondta: „Hiszek Uram!” Erre én nem vagyok képes. Én csak ezt kiálthatom: „Légy segítségül az én hitetlenségemnek!” Sok minden...

– Jól van: Csak az fontos, hogy vedd komolyan! – vágott a szavába Lukács fölcsillanó szemmel. – „KérjeteK és adatik nékteK!” – mondja neked is az Úr.

Timotheus és Márkus is erősítették, hogy ez a jó elindulás a hitnek az útján, noha a látszat azt mutatja, mintha hitetlenség volna.

Lukács még néhány orvosi tanácsot adott és elkészönt. A másik kettő csatlakozott hozzá. Utolsó szavuk az ígéret volt, hogy imádkoznak Onesimusért. Hálás tekintettel köszönte nekik.

Hirtelen, váratlanul nagyon súlyosra fordult Onesimus állapota. Néhéz napok, nehéz éjszakák következtek. Keserves volt a küzdelem éberben is, de borzalmas volt az éjszaka, amikor ráereszkedett ólomsúlyával testére-lelkére a lázas álmom, és riasztó képeket vetített a lelke elé. Gyötrelmes volt nappal a folytonos aggódó találgatás, följebb megy-e a láz, mint az előző napon ... Félelemmel és rettegéssel ment az éjszaka élébe ...

Ma éjszaka megint, hosszú idő múltával, a fugitivariussal, a szökött rabszolgákat kutató poroszlóval álmodott. Nem is egy volt, egész sereg lesett rá. Mégis megpróbálta, hogy megmeneküljön előlük. Kezdődött a hajsza. Már kiértek a városból. Benn vannak az erdőben. Ő elől, mögötte az üldözők falkája. Átalvetője beleakad a tüskés bozótba, lába megbotlik a fák kiálló gyökerében. Most véget ér az erdő, és kinn vannak a hegyekben. Mint a zerge szökik egyik sziklacsúcsról a másikra, ugorja át a borzalmas szakadékokat ... S mégis: minden hiábavaló volt. A sötét, dohos börtön fenekére került. Diadalmasan villogtak körülötte az üldözők szemei. Megkorbácsolták, hogy cafatokban lógott csontjairól a hús, és patakzott sebeiből a vér. Kiáltani, jajgatni akart, de szó nem tudott fölvergődni a torkán.

A gyötrelmem végül fölébresztette. Szakadt róla a veríték. Koromsötét éjszaka vette körül. Tehát csak álmom volt. Ez megnyugtatta, és újra lehunyta a szemét ...

Elaludt, és megint egy régi álma tért vissza s meggyötörte most is. Azelőtt éberben is játszott a gondolattal, hogy mi lesz, ha meghal, leér az alvilágba, s mint amolyan szegény rabszolgának nem lesz meg a garasa, amit Kharonnak, az alvilág csónakosának kell fizetnie, hogy átvigye az Akheron folyó túlsó partjára. Az álomban aztán ez mindig valósággá lett. Most is. Az Akheron innenső partján állt, és nem volt meg a garasa. És Kharon most is, mint mindig könyörtelen volt. Odavetette magát a lába elé, és irgalomért esedezett. Hiába! Süket fülnek, kő-szívnek könyörgött ...

Aztán fölriadt ebből az álomból is. Nos jó, ez is álmom volt ... De az árnyéka azért megmaradt a szeme előtt, és ez az árnyék újra meg újra az alvilág komor képévé sűrűsödött. Kinn fölébredt a kert, és az ablakon át egyre azon mesterkedett, hogy maga felé fordítsa a szemét, a madarak

ujjongó éneke egyre próbálkozott, hogy belopja az ő szívébe is az örömet, de gondolatai csökönyösen visszakanyarodtak mindig az alvilágba, az Akheron partjára.

Végül elébe lépett az – a nap akkor már delelőn állt –, aki felől eddig, ennek a betegségnek a heteiben is, azt hitte, hogy még messze van, nem indult el feléje. Ez a halál volt. Komoran, méltóságteleválóságában állt előtte. A borzalom végigkúszott minden porcikáján. Már-már elállt lélegzete, szíve verése ...

Nyugodtan bontakozott ki egyik gondolata a másik után. Mindent mérlegelt. Nap-nap mellett keresztüláramlik testén a láz sorvasztó forró-sága. Fölemelte, és megnézte a kezét: sárga, mint a viasz, csont és bőr. Maga elé idézte Lukácsnak napról-napra egyre jobban elkomorodó arcát, hallotta és magyarázgatta magának egyre ritkuló szavait. Minden arra mutatott, hogy a könyörtelen jövevény már csakugyan a küszöbön áll...

Akár akarta, akár nem szemébe kellett néznie. S megtette. Elgondolta, mi lesz, ha még egyet lép, idelép az ágyához, és kinyújtja feléje a kezét. Akkor utolsót dobban a szíve. Akkor elhal utolsó gondolata. S örökre le kell hunynia szemét. Aztán itt marad Rómában, itt marad a sírjában ... Vajon hol lesz az? A távoli országból idevetődött íródiáknak hol ássák meg a sírját? Ilyetén mód nem térne vissza Ázsiába ... Nem látná meg többé Efézus kikötőjét ... Amit annyiszor elgondolt nagy gyönyörűséggel, nem tenné meg örömtől repeső szívvel az utat Efészusból Kolosséba ... És Niké? Mi lenne Nikével?

Vad fájdalom ragadta meg a szívét, és kegyetlenül összefacsarta. Látni akarta Nikét. És látta. De alig ismert rá. Ez nem a bájos Niké volt, szemet és szívet megejtő szépségében, akinek vidulás volt beletekinteni kacagó szemébe. Amikor meglátta ezt a Nikét, az eddiginél még kegyetlenebb fájdalom markolt bele a szívébe. Hervadt lilium volt ez a Niké. Sápadt, sötétkék karikákkal a szeme körül. Ágyban feküdt, és fénytelen szemmel tekintett rá. Niké, beteg vagy? – kérdezte. Erre igent intett neki. Niké, meg fogsz halni? – faggatta tovább félve, reszketve. Erre nem kapott feleletet. S végül hagyta, hogy felküzdje magát szívéből az ajkára a kérdés: Niké, mi lesz a lakodalmunkkal? Már tudta, hogy erre nem kap választ. Hiszen felelt Niké arcán a szomorúság és a lemondás szívszakasztó árnyéka. Niké már nem remél ... S nem remél ő sem ...

Iszonyatos volt ez a találkozás Nikével. A fájdalom most már tépte, és marcangolta a szívét. Pedig a mindennél nehezebb még csak most következett. Az örökkévalóság lépett elébe. A mindent megítélő és

elítélő egyetlen valóság. Mindaz, ami után vágyott, amiért küzdött, micsoda hitvány hiábavalóság az örökkévalóság mérlegén! Mi lesz a halál után? Olyan magától értetődő, kételkedéssel meg nem közelíthető volt számára, hogy Niké kezét megragadja a Krisztus, és átvezeti a maga fényes, boldog országába ... Milyen más ez az ország – hiszen sokat hallott róla –, mint a költők és filozófusok elképzelt másvilága ... De mi lesz vele, a nyomorult Onesimusszal?

– Uram, légy segítségül az én hitetlenségemnek! – tört elő újra meg újra a szívéből.

Dél táján lehetett, amikor eljött Lukács, aki most mindennap meglátogatta. Gondosan megvizsgálta. Ezt is, azt is kérdezte. Újabb másféle utasításokat adott, mint az előző napon. Látszott, hogy mindent meg akar próbálni, amit csak megpróbálhat. Végül megfogta Onesimus jobbát és így szólt:

– Csak az igazságot mondhatom: állapotodat reménytelennek látom. Vess számot azzal, hogy Isten színe elé kell lépned... Az Úr Jézus neked is megszerezte bűneid bocsánatát, a feltámadást és az életet ...

Egy pillanatra elhallgatott, majd inkább saját magát, mint Onesimust kérdezte:

– Tehetek-e jobbat, mint azt, hogy Isten igéjét szólaltatom meg előtted?

Már elő is vett egy tekercset és olvasta:

– „Vala pedig egy felirat is fölébe írva görög, római és zsidó betűkkel: Ez a zsidóknak ama királya. A felfüggesztett gonosztevők közül pedig az egyik szidalmazá őt, mondván: Ha te vagy a Krisztus, szabadítsd meg magadat, minket is! Felelvén pedig a másik, megdorgálá őt, mondván: Az Istent sem féled-é te? hiszen te ugyanazon ítélet alatt vagy! És mi ugyan méltán; mert a mi cselekedetünknek méltó büntetését vesszük: ez pedig semmi méltatlan dolgot nem cselekedett. És monda Jézusnak: Uram, emlékezzél meg én rólam, mikor eljössz a te országodban! És monda néki Jézus: Bizony mondom néked: Ma velem leszel a paradicsomban.”

A tekercset letette az asztalra, újra megfogta Onesimus jobbát és különösképpen meleg hangon így szólt:

– Csak ezt tanácsolhatom neked: kövesd a bűnbánó gonosztevő példáját. Isten ítélete méltán sújt le ránk, de van Urunk és Megváltónk, akit segítségül hívhatunk, és aki föl is fogja ügyünket, mert hozzánk is így szól: „Bizony mondom néked: Ma velem leszel a paradicsomban.”

Még egyszer megtapogatta Onesimus homlokát, és elköszönt tőle, mentetve magát:

– Még sok a dolgom. Van betegem a Tiberis túlsó partján is. Máskülönben szíves örömet itt maradnék nálad...

Még megpróbálta, hogy Onesimus szemébe nézzen. De az álhatatosan kikerülte tekintetét. Fölsóhajtott, és önkéntelenül kimondta, ami a sóhajt kikényszerítette szívéből:

– Most is csak az vagy, aki voltál, mióta ismerlek: furcsa, zárkózott lélek ...

Az ajtónál még megállt, és intő mozdulatra emelte jobbját:

– Gondolj a gazdag ember és a szegény Lázár példázatára. A váltságot hirdető ige döntésre kényszerít téged is, döntésre kényszerít itt és most

...

Ment, és Onesimus, mint már annyiszor, elvonultatta maga előtt a döntésre készítő igét. Hiszen ismerni ismerte az igét. Tudta, mit cselekedett Isten az ember üdvösségére. Attól fogva, amit elvégezett még e világ fundamentomainak a felvettete előtt, addig a kereszting, amely ott állt azon a dombon Jeruzsálem kapui előtt. Hallotta, világosan és érthetően hallotta, hogy mindez mit jelent az ő számára is. S mégis, a hön óhajtott békesség, bizonyosság még mindig messze elkerülte a szívét ... Ami bűnbánat megszólalt a szívében, egyre csak ezt ismételte: milyen másképp alakult volna minden, ha az igét mindjárt akkor, mindjárt az első alkalommal, engedelmesen elfogadta volna! Képek sora jelent meg szeme előtt. Látta a napot, amikor Filemon mégis csak szabadon bocsátotta volna ... Látta az írószobát és Filemon műhelyét, ahol mint Filemon szabadosa forgolódott volna ... Látta lakodalma napját ... Nyomorúság és szégyen nem érte volna itt a messze idegenben ... S a tövis akkor fúródott a legmélyebbre szívében, amikor Nikére gondolt. Vajon te is a halál révén állsz, Niké? – kérdezte újra meg újra. Úgy érezte, hogy talán még a meghalás is könnyebb volna, ha Niké kezét foghatná, ha Niké szemébe nézhetne ...

Alkonyat tájban még egy látogatója érkezett. Epafras. Lukács küldte, hogy hírt kapjon állapotáról. Ő maga csak akkor jöhet, ha feltétlenül szükséges, és akkor is csak késő éjszaka.

Onesimusnak nem volt semmi különösebb üzenni valója. Csak éppen: úgy érzi, hogy láza egyre jobban emelkedik, minden megmozdulás, még a beszéd is, de még a gondolkodás is kimondhatatlanul nehezebbre esik...

Epafras azonban nem érte be a pusztá üzenethordással.

– Szeretnék segítségedre lenni annak a harcnak a megharcolásában,

amely az életre visz... Legyen egyszer már vége csökönyös hallgatásodnak: mi nyomja a szívedet?

Hangjából csak úgy áradt a szeretet melege.

Onesimus nem tudott ellenállni. Egy ideig még hallgatott, de azután halkán megszólalt:

– Meg akarnám ismerni a bűnömet, amelyért meghalt Krisztus a keresztfán...

Segített neki Epafras. Gyöngéd szeretettel vezette, mint ahogy az ember egy kis gyermeket vagy egy lábadozó beteget vezet. A szeretet elképzeltette vele, miért nehéz a rabszolgasors, de azért rámutatott, hogy életünket Isten keze alakítja. Jaj nekünk, ha föllázadunk ez ellen az atyai kéz ellen, és mindenképp a magunk akaratát akarjuk megvalósítani! Magunkra vessünk, ha gyalázat és nyomorúság szakad ránk! Mi a bűn? Nem is olyan nehéz a felelet: ha a magunk útjait járjuk. A magunk útjaihoz való ragaszkodás juttat el bennünket oda, hogy ellene szegülünk Isten jó és üdvös akaratának. Mi a bűn? Végső gyökerében: ha visszautasítjuk Isten szeretetét, amely Jézusban, a Krisztusban, lép eléink... Ha Isten hívó szavát eleresztjük a fülünk mellett, csökönyösen, a hitetlenség szívós kitartásával...

Epafras is eltávozott. De annak, amit mondott, erős visszhangja volt. Az elkövetkező éjszakában, azokban a rövid időközökben, amikor félig-meddig öntudatánál volt, újra meg újra megharcolta a harcot, és eljutott a kételkedést és hitetlenséget elhallgattató sóhajhoz:

– Uram, légy segítségül az én hitetlenségemnek! Uram, könyörülj rajtam!

Észre sem vette, hogy nagy bátran megszólítja magát a Krisztust.

– Óvj meg attól – szakadt fel szíve legmélyéről a sóhaj –, hogy visszataszítsam mentő kezedet!

Ez a fordulat is hirtelen jött. Fölébredt és örült a reggel jöttét jelző napsugaraknak. Megkísérelte, föl tudja-e emelni a kezét? Tudta. Neki-bátorodott: föl tudja-e emelni a halántékáig? Sikerült ez is. Megtapogatta egyik kezét a másikkal: nem tüzelt benne a láz. Inkább attól ijedt meg, hogy hideg. Jelentkezett az éhség és a szomjúság is. Ágya mellett egy zsámolyon ott állt a tej, az egyetlen táplálék, amelyet Lukács megengedett. Ki tudta nyújtani utána a kezét, kissé föl is tudta emelni a fejét, és egy jókorát húzott belőle. Az öreg rabszolgaasszony, aki a kamráját takarította, és egyébként is gondját viselte, bejött, és volt kedve hozzá, hogy egyet és mást kérdezzen tőle ...

Az első, aki ma átlépte küszöbét, Akvila volt. Amint az apró ember meglátta, tágra meresztette a szemét. Meg is mondta mindjárt, min csodálkozik:

– Legyen áldott az Úr! Végre valahára, hogy a szemedbe nézhetek. Eddig, minden alkalommal, hogy itt jártam, úgy feküdtél mint egy halott...

Apró szeméből szikrázott az öröm. Úgy érezte, ami történt, annak meg kell állapítania Isten igéjével való összhangját:

– Megint csak arra kell gondolnom, amit a mi kedves Pálunk a római gyülekezethez intézett levelében ír és amit az én jó feleségem, mint kedvenc mondását, mindig emleget is.

És már mondta is az ígét sugárzó szemmel:

– „Aki az ő tulajdon Fiának nem kedvezett, hanem őt mindnyájunkért odaadta, mi módon ne ajándékozna vele együtt mindent minékünk?”

Onesimus szemében is fölgyulladt a fény. Hallotta az ígét, de nem Akvila hangját hallotta, aki mondta. Nikét látta a rokka előtt, Demeter kertjében a virágzó gránátalmafa alatt, és az ő ajkáról hallotta Pál mondását. Egy pillanatra odalépett mellé Olympias is, és hallotta komoly és mégis meleg hangját. Ő is megismételte a mondást.

Akvila szótlánul figyelte. Hagyta, hogy az ige csak végezze munkáját.

Onesimus szíve kitágult. Mint tüdeje a virágillattal teli tavaszi levegőt, úgy szívta magába Isten szeretetét. Tehát csakugyan meghallgatta Isten kiáltó szavát? Az életnek és nem a halálnak megy elébe? Isten szeretete csakugyan olyan nagy és gazdag, hogy Fiával együtt feleletet ad a szív bátortalan kiáltására? De alig szólaltak meg benne ezek a kérdések, egyszeriben csak sötét árnyék vetődött napsugárral teli világába. Hogy van Niké? Hiszen beteg, elesetten látta. S máris fölágaskodott szívében a dac. Mit neki az élet, ha nem láthatja viszont Nikét egészségesen és boldogan, ha hazatérve csak a sírjára borulhat rá?

Akvila közben újra megszólalt. Pál mondásának csodálatos mélységéből merítve, ujjongó örömmel tett bizonyosságot Isten szeretetéről. S lassan-lassan meg is csöndesedett Onesimus szíve. Újra eljutott oda, hogy halkan fölsóhajtott:

– Uram, légy segítségül az én hitetlenségemnek!

Akvilát elfogta a nyugtalanság. Nem volt maradása. Úgy látta, hogy hírt kell adnia Lukácsnak az örvendetes fordulatról. Tudta, hogy Lukács most megtalálható a Mons Caeliuson, Asynkritus házában.

Alig telt bele egy órába, és Lukács megjelent. Örült ő is, de hangsú-

lyozta, hogy azért elővigyázatosságra van szükség. Bár a beteg megvizsgálása szemmel láthatólag fokozta örömét, megmaradt emellett az intelem mellett. De azért hálaadásra is buzdította Onesimust:

– Isten cselekedett. Válaszképpen sok imádságra. Gondold meg, mit jelent, hogy Isten ilyen csodálatosan meghosszabbította számodra a kegyelem idejét ...

Onesimus megköszönte intő szavát, de valami ellenállhatatlanul arra készítette, hogy nyissa meg szívét Lukács előtt:

– Szeretném, ha a belső emberem is meggyógyulhatna. Segíts, hogy megismerjem az Urat, a feltámadottat ...

Lukács arcán fölragyogott az öröm és a megilletődöttség. Noha hitt annak, ami Onesimus szeméből felé sugárzott, mégis, ebben a tekintetben is, elővigyázatosságra intett:

– Az Urat mint a feltámadott, élő Urat, csak akkor ismerheted meg, ha a Megfeszített elvezethetett bűnöd igaz megismerésére. „... Megsebesített bűneinket, megrontatott a mi vétkeinkért ...” – ezt a szavát a prófétának én is vallom.

Mint mindig, most is volt nála egy írástekercs. Mialatt fölnyitotta, már mondta is, mi van benne:

– Íme, egy tudósítás feltámadott Urunknak a tanítványok körében való megjelenéséről. Hallgasd meg:

S lassú, ünnepélyes hangon olvasta:

– „És mikor ezeket beszélék, megállta maga Jézus ő közöttök és monda nékik: Békesség néktek! Megrémülvén pedig és félvén, azt hívék, hogy valami lelket látnak. És monda nékik: Miért háborodtatok meg és miért támadnak szívetekben okoskodások? Lássátok meg az én kezeimet és lábaimat, hogy én magam vagyok: tapogassatok meg engem és lássátok; mert a léleknek nincs húsa és csontja; amint látjátok, hogy nékem van! És ezeket mondván, megmutatá nékik kezeit és lábait.”

Hagyta, hogy térdén felgöngyölődjék a tekercs, s ahhoz, amit olvasott, még hozzáfűzte:

– Ez az ige kettőt ad: egyrészt megbízható tudósítást arról, hogy az Úr valósággal föltámadott a halálából – hiszen testi valóságában állott a tanítványok előtt –, másrészt világos utalást arra, hogy az Úr mint föltámadott is magán viselte a kereszthalál nyomait. Ezért mutatta meg nekik a kezét és lábát. Semmi kétségem nincs a felől, hogy átszegezett keze és lába volt ...

Elhallgatott, majd némi gondolkodás után folytatta:

– Van különben, hallottam, egy tudósítás arról is, hogy az Úr akkor,

amikor húsvétkor megjelent a tanítványok körében, így szólt a hitetlenséggel küzködő Tamáshoz: „Hozd ide a te ujjadat és nézd meg az én kezeimet; és hozd ide a te kezedet és bocsássad az én oldalamba ...” Ennek a tudósításnak a megbízható szövegére még nem tudtam szert tenni, ezért csak melleleg említem meg ...

Tekintete találkozott Onesimus tekintetével. Megértette. Látta, hogy Onesimus még vívja a harcot szívével és elméjével. Hogy segítségére legyen, még egyszer összefoglalta bizonyágtételét:

– Az Úr valósággal föltámadott, valósággal él! Jöjj a Megfeszítetthez, és akkor meglátod majd a Föltámadottat is az ő dicsőségében!

Meghajtotta térdét és hálát adott annak, aki minden orvosok fölött való orvos ... Megkönnyebbült örvendező szívvel indult a többi betegéhez. A kézszorítás, amellyel Onesimus elbúcsúzott tőle, sokat mondott neki. Bizonyosságot adott neki a felől, hogy Onesimus szíve teljességével vágyódik a hit után.

Alig maradt magára, Onesimust megint a tehetetlenség gyötörte. De nem a test tehetetlensége. Fölkelni úgysem akart. Jó volt feküdni és pihenni. Belső emberének a tehetetlensége ellen lázadozott. Mert ezt hatalmába kerítette a vágy, hogy – megfogadva Lukács tanácsát – fölkerekedjék, odavesse magát a Krisztus lába elé és kérje könyörgő szóval: Uram irgalmazz nekem, gyógyíts meg! S hiába: nem tudta megcselekedni. Béna volt elméje is, akarata is. Csak ehhez az alázatos kiáltáshoz volt valahogyan ereje:

– Uram, nem tudok hozzád menni! Könyörülj rajtam és te jöjj hozzám!

A rákövetkező napon végképp nem várt látogató lépte át a küszöbét. Estefelé, amikor már mindenre ráborította félhomályát az alkonyat, Sarapion lopódzott be hozzá. Honnan tudta meg ez az ember, hogy itt van Nereus házában? Vak volt a kapus, hogy ilyen, mindjárt az első pillantásra gyanús embert bebocsátott? Legalább egy hetes szakálla amúgy is durva arcvonásait még jobban eltorzította. Mindenképpen züllött ember képét mutatta...

– Az istenek, ha ugyan egyáltalán vannak, nem méltattak kegyükre – kezdte. – Hej, csak megelőzhettem volna Anicetust! De elszalasztottam a pompás alkalmat ... S ráadásul még a gazdám kegyét is elvesztettem ... Sebaj! Jól belekapaszkodom a szerencse kerekébe: majd fölfelé fordul velem egy-kettőre! Csak szükségem volna valakire, akiben teljesen megbízhatom. Te kellesz nekem! Jöjj velem! Nem fogod megbánni!

Onesimus nemet intett. Határozott, világos volt a szava:

– Elválnak útjaink. Én a Krisztust, a megfeszítettet követem ...

Sarapion nagy szemeket meresztett rá. Gúnyos vigyorgásra torzult az arca.

– A Názáretit? Akkor nem használhatlak. Még csak ez kellett neked – vetette oda.

Jó hangosat kacagott, sarkon fordult és ment.

Onesimus ágya szélén ült. A kertből behallatszott hozzá, amint Sarapion mentében még egyszer egy jókorát, gúnyosat kacagott.

S akkor úgy látta, hogy nem tehet egyebet: térdre kell roskadnia és hálát kell adnia:

– Uram, hálát adok neked, hogy meg akarsz menteni!

A holdvilágos csöndes éjszaka mint a békeesség szótanulmány ígérete vette körül ...

Békesség!

Komor, borús reggel volt. Egész éjszaka esett. Az égboltot még mindig felhők borították.

Egymás mellett mentek. Lukács Onesimus balja felől ment s olykor-olykor – önkéntelenül, mint szülő járnai tanuló gyermekét – támogatta. Onesimus egyszerre csak megállt és erőltetett mosollyal fordult Lukács felé:

– Mondom, ma jóval erősebb vagyok, mint tegnap ...

Látta a kételkedést társa szemében, s hogy szembeszálljon vele, minden akarateréjét megfeszítve, kiegyenesedett:

– Látod, így is tudok menni ...

De csak egy pillanatra sikerült neki. Aztán újra meggörnyedt a háta és válla előre roskadt. Olyan volt, mint aki erejét meghaladó terhet visz. Az ő terhét azonban nem látta a szem.

Lukács részvétellel tekintett rá. Folytatták útjukat.

Sarokhoz értek. Az utcában, amelybe bekanyarodtak, egy kert bejárata mellett mentek el, ahol egy márványpad kínálkozott pihenőre. Lukács megragadta Onesimus karját, és szelíden kényszerítette, hogy üljön le. Maga állva maradt előtte. Újra megkísérelte, hogy vigasztalja:

– Krisztus nem azért jött, hogy az igazakat hívja megtérésre, hanem a bűnösöket. Éppen azért vár téged kitárt karral, mert a bűnnek terhe nehezedik rád ...

Onesimus számára ez nem volt vigasztalás:

– Tudom én ezt, de ez mit sem változtat azon, hogy az Úr hívó szavát elutasítottam és tudatosan, és szándékosan a magam útját jártam...

Fejét tenyerébe hajtotta és újra előtört szívéből a keserű bűnbánat szava:

– Atyám vétkeztem az ég ellen és te ellened!

Csönd-támadt. Lukács csak állt előtte, és szeméből sugárzott felé a meleg szeretet. Látta a könnyecseppet, amely Onesimus szeméből ujjai-

nak a résén át odahullott az út homokjára. A többiek követték lassan, nehézkesen ...

Onesimus hirtelen fölegyenesedett és fölállt. Letörölte könnyeit és kilépett.

– Gyerünk – szolt. – Te mondod, hogy Pál vár reánk.

Lukács újra mellé állt, de egyben megérintette vállát:

– Nem Pál, Jézus, az Úr, vár reád. Le akarja venni válladról a bűnnek terhét ...

Már léptek egyet, de Onesimus újra megállt. Nyílt tekintettel fordult Lukács felé:

– Hiszen éppen ez a baj, hogy ezt tudom. És mégis megvárakoztattam a Krisztust ...

Tekintete elkomorodott, lesiklott a földre és töprengve, inkább magával társalkodva, folytatta:

– A Krisztusnak fájdalmat szereztem. Ellenállással homlokába nyomtam a töviseket, kezébe, lábába belevertem a szögeket ...

Kérdő tekintettel fordult megint Lukács felé:

– Nem játszottam el ahhoz való jussomat, hogy elébe lépjek?

Egyik szó a másikat követte. Csak lassan jutottak tovább. Noha Onesimus váltig erősítgette, hogy már eléggé megerősödött, mégis jól esett neki, ha itt-ott, ahol éppen alkalom kínálkozott rá, kissé megpihentek. Amikor kiértek a széles útra, amely a Mons Cispius lejtőjén a Porta Viminalison át a praetoriánusok táborába vezetett, az utcai élet tarka és hangos sokadalmában mind inkább elhallgattak és mindegyikük befelé fordult: Lukács imádságban tusakodott társáért, Onesimus tovább vívta a maga harcát.

Végre elértek a tábor bejáratához. Az őrség minden további nélkül bebocsátotta Lukácsot. A szolgálatot teljesítő tisztet nemrég kezelte. Vele együtt bebocsátották Onesimust is.

Pál még mindig abban a tágas szobában fogadta őket, ahol az első alkalommal találkozott vele Onesimus. Egyedül volt a hozzá láncolt praetoriánussal. Hatalmas termetű vörös szőke germán volt ez is.

– Ritka dolog, hogy így egyedül találjunk, kedves Pál! – csodálkozott Lukács, miután nagy szívélyességgel köszöntötték egymást.

– Tévedsz, nem vagyok egyedül – igazította helyre az apostol. Az Úr jelen van, az imént szolt hozzám, és én is szólhattam hozzá ...

Lukács igent intett fejével és szeme megnyílt a láthatatlan Úr látására. A katona, aki értett valamit görögül, kék szemének kérdő tekintetével fordult a hozzá láncolt különös ember felé. Onesimus bátorlalanul

nyiladozó szemmel fordult afelé, akinek jelenlétéről az apostol igénytelen szava bizonytságot tett.

Nyílt az ajtó. Egy praetoriánus lépett be. Beteg századosa küldte a kéréssel, hogy Lukács látogassa meg. Lukács egy pillanatig tétovázott, majd követte.

Az ajtó bezárult mögöttük. Csönd lett az őrszobában. Pál és Onesimus szótlánul álltak egymással szemben. Pál az Úr útmutatását várta. Onesimus az első szóért tusakodott. A katona lándzsájára támaszkodott és figyelte kettejüket.

Odakinn a nap mégis csak áttört az égboltot takaró felhőkön és a nyitott ablakokon át néhány kéve napsugarat vetett az őrszoba komor falai közé.

Onesimus térdre roskadt Pál előtt és megragadta jobbját. Előhírnökökként könnyek törtek elő szeméből és, még mindig akadozva, felküzdötték magukat ajkára az első szavak:

– Tudom, atyám, hiszem is, hogy egyesegyedül Jézus, az Úr, menthet meg engem ... Csak nem merem megtenni azt a lépést oda, hozzá ...

Zokogás akasztotta meg. Megint harcolnia kellett, hogy folytathassa.

– Nyomorult szökött rabszolga vagyok – tört végre elő belőle. – Uram bizalmáért rút hűtlenséggel, jóságáért hálátlansággal fizettem...

Mint fekete, förtelmes áradat zúdult felé, ami mögötte volt. Az undor szólaltatta meg benne a kérdést: idehozza mindezt ennek a szent embernek a szeme elé?

Az kívánczolt az ajkára, amit leginkább restellt és bánt:

– A Krisztus hívott engem, és én eleresztettem szavát a fülem mellett. A magam választotta útra tértem. S újra meg újra ellene szegültem hívó szavának ...

Pál kiszabadította jobbját Onesimus kezéből, aki azt még mindig könnyeivel öntözte, és megragadta az előtte térdeplőt mindkét kezéve. Onesimus nem tehetett egyebet: engedelmeskednie kellett ennek a kéznek, amely arra kényszerítette, hogy álljon föl. Pál azonban rajta hagyta kezét mindkét vállán és mintegy ezzel egyengette szívébe az utat szava számára.

– Isten azt, aki bűnt nem ismert, bűnné tette értünk – szólt ünnepélyes hangon, amelybe belecsendült a szeretet is. – A Krisztus minden bűnödöt, ellenszegülésed bűnét is, magára vette és a keresztfán minden bűnödért engesztelést szerzett vére hullatásával. Emeld föl tekintetedet hozzá és meglátod: minden elvégeztetett ...

Onesimus fölemelte tekintetét és Pál szemébe nézett. Győzedelmes bizonyosság sugárzott abból felé. Nem tudott ellenállni neki.

S szeme most elszakadt Pál szemétől. Most még látta a tiszteletreméltó főt, de már eltűnt előle. Már a lándzsájára támaszkodó praetoriánust, már az őrszoba fehér falát sem látta. De látta Jézust, az Urat. Őt, aki meghalt a kereszten. Homlokán látta a töviskorona nyomait, áldásra emelt kezén látta a szegek helyét. S mégis tudta: ez a Jelenvaló, ez a Föltámadott. Ez az, aki érette a halálba ment, de most mint az Élő jön elébe. Most már meg merte szólítani:

– Uram, én Uram, könyörülj rajtam!

Nem tudta: visszhang a messze távolból, vagy Pál szava? De füle hallotta:

– Uram, könyörülj rajta!

Egyre tisztább lett a látása. Most már tudta: az Úr szeme reá szegeződik, tekintete behatol a szemébe, és fogva tartja. Most már látta: megnyílik az Úr ajka és látásához most már a hallás is társult. Hallotta:

– Megbocsáttattak néked a te bűneid! Békesség neked!

Annak szava volt, akinek adatott minden hatalom mennyen és földön. S ezért végbe is vitte azt, amit kimondott. Onesimus föllélegzett: legördült válláról a teher, amely eddig ránehezedett rettenetes súlyával. Szíve bátran és ujjongó örömmel visszhangozta, magára vonatkoztatva, az Úr szavát: igen, megbocsáttattak bűneim, békességem van!

Visszatapogatódzott Pálhoz. Tekintetük találkozott. Az ő örömtől ragyogó tekintetén fölgyulladt a Pálé. S amikor ő szólalt meg elsőnek, Pál megismételte azt, amit mondott:

– Legyen áldott az Úr az ő kegyelméért!

Meghajtották térdeiket.

Pál hálát adott. Hálát adott azért, hogy Isten hatalmas igéje újra megmutatta erejét egy emberi szíven. Hálát adott azért, hogy a kegyelem eltörli a bűnt, a szökött rabszolga hűtlenségét is. Előretekintett a jövőbe, és hálát adott azért, hogy az Úr bizonyára ad munkát Onesimusnak az ő szőlejében.

Bátortalanul szólalt meg Onesimus. A tehetetlenség érzése majdnem újra hatalmába kerítette. De elfogadta a Lélek segítségét és újra fölemelte tekintetét az Úrhoz. S hálát adott mindenek előtt ezért, hogy ezt megteheti. Ezzel megoldódott a nyelve. Most már hálát adott azért, hogy ezt tudja: az Úr tulajdona, aki drága áron, az érte kiontott vér árán kiváltotta a bűn, a halál és a sátán rabságából. Amikor kimondta az áment, szíve újra megtelt csordultig békességgel. Kívánva kívánta,

hogy bárcsak hangosan ujjongó éneket mondhatna a megtapasztalt kegyelem magasztalására ... De úgy érezte, nem találná meg hozzá a szavakat ...

Pál újra fölemelte. Fölemeltek, hogy szívére ölelhesse. Átölelte úgy, ahogy apa a gyermekét öleli át. S Pál szívedobogásából boldogan értette meg Onesimus, hogy árvasága véget ért: apja helyett apja van.

Letelepedtek a padra, amely a fal mentén vette körül az őrszobát. Nyugodt kézzel látott neki Pál, hogy szétbogozza ennek az életnek az összekuszálódott szövedékét, amely fölött most kelt föl a kegyelem napja. Nem volt könnyű dolog. Sok emberi szívbe és életbe tekintett már bele, de Pál most mégis elcsodálkozott, hogy Onesimus, aki csak az imént indult el az új élet útján, milyen világosan látja az utat, amelyre az Úrnak ujjá mutat.

Közben visszaérkezett Lukács. Alig jelent meg az ajtónyílásban, Onesimus föl pattant, és elébe lépett. Nem kellett egy szót sem szólnia. A szemében lobogó fényesség mindent megmondott. Lukács hálaadó mozdulatra emelte kezét:

– Legyen áldott a jó pásztor, aki megkereste az elveszett juhot és megtalálta!

S azzal ő is szívére ölelte Onesimust.

Pál mindjárt mint orvosnak a véleményét tudakolta tőle, hogy Onesimus mikor indulhatna haza, Kolosséba. Lukács óvatosan nyilatkozott: erre most még nem adhat feleletet. Lehet, hogy a betegség nem hagy maga után semmi nyomot. Ebben az esetben néhány hét múlva útra kelhet Onesimus. De lehetséges az is, hogy egyszer-kétszer még visszatér a láz, és akkor még hónapok is telhetnek bele, míg nyugodt lelkiismerettel útnak bocsáthatja.

Onesimus a padló kőkockáira szegezte tekintetét. Látszott, hogy újra harcot vív magában. Kisvártatva Pál felé fordult:

– Nem az volna-e mindenekelőtt az engedelmesség parancsa, hogy egyszerűen itt jelentkezzem a hatóságnál?

Pál nemet intett. Még mielőtt megszólalt volna, ebből is, tekintetéből is érthető volt, hogy ezt nem helyesli.

A folyosóról hangok hallatszottak. Pál szeme az ajtó felé fordult. S a következő pillanatban ki is nyílt.

– Aristarkhus, köszöntelek! – üdvözölte azt, aki elsőnek lépett be.

Szemlátomást korán megöregedett ember volt, mély barázdákkal az arcában, görnyedt testtartással. Ősz haja és szakálla élesen elütött fekete szemétől, amelyben fiatalos tűz lobogott.

Mögötte Epafra lépett be. Rögtön meglátta Onesimust, és üdvözölte.

– Milyen szép volt, Aristarkhus, amikor szinte megosztottad velem a fogságomat – szolt Pál, az előtte állónak jobbját mindkét kezével megragadva és el nem bocsátva. – Két napja, hogy nem láttalak ...

Aristarkhus nem felelt. A zavarban levő ember mosolya tűnt fel arcán.

– Testi erőtlenség is volt az oka – mentegette magát végre. – Az alattomos láz is elkapott megint...

Melegebb, derültebb lett a mosolya, amikor hozzátette:

– Vagyok, és maradok is a te önkéntes fogolytársad, kedves Pál!

Egyik szóból adódott a másik. Az a két nap, amit Aristarkhus betegágyán töltött, drága tapasztalatok napja volt számára. Arról számolhatt be, hogy ezekben a napokban is, amikor betegen, lázasan, tehetetlenül feküdt az ágyában, szolgálhatott az Úrnak. Kereső, küzködő lelkek keresték föl, és boldog álmélkodással szemlélhette, amint eljutottak a békességre.

Pál sugárzott az örömtől és egyre csak ezt ismételte:

– Aristarkhus, te megint bőségesen megvigasztaltál engem! Örüljetek az Úrban! Ismét mondom, örüljetek!

Újra nyílt az ajtó: megjelent Timotheus és Epafroditus. Alig, hogy üdvözölték őket a jelenlévők, megjelent Márkus is. A meginduló beszélgetés majd az egyiket, majd a másikat fogta közre. Azután jó ideig Onesimus volt a központ. Örömtől sugárzó szeme, az imént megtalált békességről való bizonyágtevése sorra-rendre megnyerte számára a szíveket. Lassan-lassan azonban Epafroditus került a beszélgetés középpontjába, aki, a városban járva, találkozott földieivel, és sok mindenféle hallott a filippi gyülekezetről, ami újra lánggra lobbantotta szívében az emésztő hazavágyódást. Mindenki megpróbálkozott, hogy vigasztalja, Onesimus pedig egyszeriben csak azon vette magát észre, hogy kikerült a beszélgető csoport legszélére.

Egy-két lépésnyire tőle, az ablak előtt, amely az udvarra, a prastoriánusok gyakorlóterére nézett, egy durván ácsolt asztal állott. Egy papirusztekercs egy darabja volt rajta kifeszítve. Odalépett, az asztalon heverő kövekkel még egy darabot kifeszített a papirusztekercs föltekeredett és megírt részéből, s halkán, inkább csak a maga számára hallhatóan, olvasni kezdte:

– „Ha bárki más mer testben bizakodni, én sokkal inkább. Körülméltettem nyolcadnapon, Izrael nemzetiségéből, Benjámin törzséből való vagyok, zsidókból való zsidó, törvény tekintetében farizeus, buzgóság

tekintetében az egyházat üldöző, a törvénybeli igazság tekintetében feddhetetlen voltam. De amelyek nékem egykor nyereségek valának, azokat a Krisztusért kárnak ítéltém. Sőt annakfelette most is kárnak ítélek mindent az én Uram, Jézus Krisztus ismeretének gazdagsága miatt: akiért mindent kárba veszni hagytam és szemétnek ítélek, hogy a Krisztust megnyerjem. És találtassam Ő benne, mint akinek nincsen saját igazságom a törvényből, hanem van igazságom a Krisztusban való hit által, Istentől való igazságom a hit alapján: hogy megismerjem Őt és az Ő feltámadásának erejét és az Ő szenvedéseiben való részesülésemet, hasonlónak lévén az Ő halálához, ha valami módon eljuthatnék a halottak feltámadására ...”

Valaki hátulról megérintette a vállát. Megfordult. Epafras volt.

– Pálnak egy már többször megszakított levele, amely a filippi gyülekezetnek szól – adta meg Epafras a fölvilágosítást az írás felől, és mindjárt nekiszegte Onesimus szívének a kérdést:

– Vajon mit mond az apostol vallástétele neked?

Onesimus szeme még egyszer végigfutott a sorokon és tekintetét rajta tartva a legutolsó sorokon, adta meg a választ:

– Én is meg akarnám tapasztalni a Krisztus feltámadásának erejét...

– Meg is tapasztalod – biztatta Epafras, jobbát újra vállára téve. – Ennek azonban az a föltétele, hogy előbb hasonlónak kell lenned az ő halálához is...

Szavára egyelőre csak Onesimus nyílt, határozott tekintete volt a válasz. De nyomon követte a megfontolt, a hitvallás komolyságával kimondott szó:

– A Krisztus az én igazságom... Világosan látom: a Krisztus halála az én halálom is, hogy azután élete az én életem is lehessen. ..

Onesimus szívéből egy sóhaj küzdött föl magát. Epafras megértette és felelt is rá:

– Harc nélkül ez természetesen nem történhetik meg. A halál mindig keserves valami...

Onesimus szeme újra végigsietett az apostol sorain és megállt ennél a mondatnál: „... Kárnak ítélek mindent az én Uram, Jézus Krisztus ismeretének gazdagsága miatt: akiért mindent kárba veszni hagytam és szemétnek ítélek ...”

Epafras elfordult. Timotheus vonta félre. Onesimus újra leült a fal melletti padra és fejét tenyerébe hajtotta.

Az kétségtelen: a halál keserves valami ... Ebben Epafrasnak igaza

van, ezt el kell ismernie. De mindent kárnak ítélni: ez is keserves valami ...

A villám gyorsaságával suhant el előtte mindaz a szép, amit szeme valaha látott. Még hagyján Artemis efézusi temploma: szinte ügyet sem vetett rá. Apollon gyönyörű itteni, római, templomának láttára azonban följjongott a szeme is, a szíve is. Nem tudott ellenállni, amikor az elefántcsontfaragványokkal ékes kapu föltárult előtte, egy hirtelen tovasiető szempillantásra átlépte a küszöböt. Újra látta Apollont, a szép istent, a lyra húrjain játszva, és látta anyját Latonat és testvérét, Dianat. Össze kellett szednie minden akaraterejét, hogy elűzze a szemet és szívet megejtő képet.

A látás mellé menten odaszegődött a hallás. Hallotta azt, amit hallani mindig gyönyörűség volt a fülének. Megszólalt Platon és csodálatos művészettel fölépített mondatai újra magukkal akarták ragadni az ideák örök, változhatatlan világába. Majd változott a hang és Aristoteles tárgyilagos, ridegen-józan fejtegetéseit hallotta, amint fölfedi előtte a dolgok belső lényegét. Megszólalt Musonius Rufus is, Seneca is ... Megint össze kellett szednie minden akaraterejét, hogy elhallgattassa veszedelmesen jó emlékezőtehetségét.

– Uram, ne hagyj el! – fohászzkodott föl szíve csöndességében.

A sóhaj nem volt hiábavaló. Látta és hallotta az Urat. Őt, aki vérevel fizette le érte a váltságpénzt. Látta és hallotta őt, aki most így szólt hozzá: békesség neked!

Epafras újra felé fordult. Érezte lehunyt szempilláin keresztül, és ráeszmélt, hogy utolsó szavára még adós a felelettel. S felelt neki:

– Kárnak ítélek mindent az én Uram, Jézus Krisztus ismeretének gazdagsága miatt!

Epafras szemében fölgyulladt az öröm.

– Legyen áldott érte az Úr! – szólt.

Onesimus tekintete és szava annak bizonyossága volt, amit Lukács az imént súgott fülébe.

Csönd lett a szobában. Lukács az asztalnál ült, és íráshoz készülődött. Pál folytatni akarta a filippi gyülekezetnek szóló levelet. Már kezdte is a tollbamondást:

– Nem mondom, hogy már elértem, vagy, hogy már tökéletes volnék; hanem igyekezem, hogy el is érjem, amiért meg is ragadott engem a Krisztus Jézus. Atyámfiai, én enmagamról nem gondolom, hogy már elértem volna: de egyet cselekszem, azokat, amelyek hátam megett vannak, elfelejtván, azoknak pedig, amelyek előttem vannak, nékik

dölvén, célegyenest igyekszem az Istennek a Krisztus Jézusban onnét felülről való elhívása jutalmára ...

Onesimus szeme előtt étellel teli képpé formálódott, amit Pál most leíratott. Láta a versenypályát és az ifjakat, amint szívós akarattal, végsőkéig megfeszített izmokkal, verítékezzve törnek a cél felé. S elfogadta azt, amit ez a kép neki mondott. A szíve is, az akarata is helybenhagyta: ez én vagyok! Igyekszem a cél felé, amelyre Isten elhívott. Jaj nekem, ha elfáradok, ha ellankadok! Célegyenest előre! Tétovázás, megállás nélkül mindig csak előre!

Nem is hallotta már a következő mondatokat, amelyeket Pál Lukácsnak tollba mondott. Hallása is, látása is befelé fordult.

Mint hirtelen kigyulladt és magasra emelt fáklya, világította meg Pál szava előtte az utat. Nem is tudta hogyan, de mintegy parancsszóra, kérdeznie kellett saját magától: szabad nekem itt tétlenül állnom? Emberi szemekbe nézett, a szemeken keresztül emberi szívekbe látott és megértette: ezek Isten üzenetére várnak ...

Pál elhallgatott egy pillanatra. Gyors elhatározással elébe lépett:

– Atyám, bocsáss el! Várnak reám ...

Igazat mondott. Láta a betegágyán vergődő öreg Cajust, Nereus egyik rabszolgáját, riadt, ide-oda szökő, békességért esengő tekintetével. Láta a tisztos Corneliat, Nereus feleségét, arcán a szenvedés szántotta barázdákkal, ajkán a kétségbeesés szünni nem akaró sóhajaival. Tudta: ezek reá, az ő bizonyágtételére várnak ...

Pál már emelte is a jobbját, hgy búcsúzóul megáldja Onesimust, amikor Lukács, föltekintve a papiruszról, szintén Onesimus felé fordult:

– Légy türelemmel! Haza akarnálak kísérni. Gyöngé vagy még ahhoz, hogy egyedül menj ...

– Még csak néhány mondatot írunk le, s akkor mára elég lesz – tette hozzá Pál.

De ennek a néhány mondatnak a leírása sem volt lehetséges. Csak éppen belekezdhetett a következő mondatba, s már nyílt az ajtó. Méltóságteljes, hosszú szakállas férfiak léptek be, akiken mindjárt első pillantásra meglátszott, hogy Izrael népéből valók. Néhány könyvtekercset hoztak magukkal. Mindjárt a kölcsönös üdvözlések után kitudódott, hogy a törvénnyel kapcsolatos kérdések eldöntése végett jöttek Pálhoz.

Lukács és Onesimus elköszönt. Pál megáldotta Onesimust, de ez indult, meg nem is. Látszott, hogy valamit még akar.

– Van még valami a szíveden, kedves fiam? – tudakolta Pál.

Onesimus szeme, akár akarta, akár nem, folyton a könyvtekercsek felé fordult, amelyeket az imént érkezettek hoztak magukkal.

– Egy kérésem volna – szólalt meg bátortalanul.

Pálnak sugárzó jóssággal teli tekintete szó nélkül is biztatta.

– Szeretném megismerni Izráel prófétáit, és arra kérélek, kölcsönözd nekem valamelyik próféta tekercsét ...

Látszott Pálon, hogy ez mennyire szíve szerint való kérés.

– Örülök a kérésednek. A prófétákat, mindenekelőtt Ézsaiás prófétát, meg kell ismerned ...

S már intett is Timotheusnak:

– Add ide Ézsaiás próféta tekercsét ...

Egy kerek tartóban, amely a sarokban, a padon állt, több tekercs volt. Timotheus a kívántat biztos fogással emelte ki, és átnyújtotta Pálnak.

– Adja az Úr áldását igéje olvasására! Nyisd föl szemedet, és csodáld meg, milyen fönséges az ígélet, és milyen fölötte csodálatos a beteljesülés – szólott az apostol ünnepélyesen, a hatalmas tekercszet átadva Onesimusnak.

Lukács és Onesimus elindult.

Közben kiderült. A nap győzött s még a legkisebb felhőfoszlánynak sem kegyelmezett, azt is elűzte az égnek boltjáról. Jó kedvében teli marokkal szórta a napsugarat Rómára.

Eleinte, még a praetoriánus táboron belül, lépést tartottak egymással. Csakhamar észrevette azonban Lukács, hogy társa mindinkább meggyorsítja lépteit. Első pillantásra hinni sem akarta. Már-már arra gondolt, hogy talán inkább ő lassította lépteit. De végül mégiscsak meg kellett állapítania, hogy Onesimus bizony jókorákat lép.

Figyelte, lopva, egy-egy oldalvást vetett pillantással. Vajon ugyanaz az Onesimus ez az oldalán, aki errefelé való útjában olyan fáradtan vonszolta magát, súlyos, láthatatlan teher alatt görnyedve? Újra megkönyvékezte a kérdés: hihet-e a szemének?

– Kímélni kellene magadat – figyelmeztette végre.

Onesimus, szemlátomást elmélyedve gondolataiba, mintha nem is hallotta volna.

– Legalább én vigyem a könyvtekercset. Nehéz az neked – próbálkozott Lukács, hogy valamiképp segítségére legyen társának.

Csak azt kapta feleletképpen, hogy Onesimus még a másik kezével is magához szorította Ézsaiás tekercsét.

Hirtelen megállt, és örömtől ragyogó arccal fordult Lukács felé:

– Olyan boldognak, könnyűnek érzem magamat ... Szinte elhinném, hogy szárnyam van, s fölrepülhetek, föl a magasba, a nap felé ...

Lukács együtt örült vele, de mint orvosnak mégis óvatosságra kellett intenie. Onesimuson nem fogott a szó. Akár lefelé mentek azon az úton, amely a Mons Cispius lejtőjén ereszkedik alá, akár fölfelé mentek, ahol az Esquilinusra kapaszkodik föl az út, Onesimus kemény, olykor szinte sietős léptekkel ment az oldalán.

Lukács csodálkozva állapította meg: Pálnak ebben is igaza van. „... Ha valaki Krisztusban van, új teremtés az: a régiek elmúltak, íme újjá lett minden.” Onesimus ugyancsak beszédes bizonyossága annak, hogy a kegyelem a külső embert is megújítja, és megerősíti.

A keresztútnál, ahol elágazott az út, amely a Mons Caeliusra vezetett föl, Lukács megállt. Néhány pillanatig gondolkozott, majd jobbát nyújtotta Onesimusnak:

– Talán mégis hagylak, hogy menj haza egyedül. Különben is: már csak egy darabka utad van hátra. Nekem viszont egy betegem van itt a közelben, akit meg akarnék tekinteni ...

Egy-két szót szoltak még, s aztán elváltak egymástól.

Onesimus ment hazafelé. A kertek jobbról és balról félig-meddig még díszes tavaszi köntösükben pompáztak. Az utat két oldalról szegő gesztenyefák már bőkezűen szórták lábai elé hervadt virágaikat.

Közeledett a déli óra fülledt melegével, s aki csak tehetett, házának hűvös falai közé menekült. Emberfia nem mutatkozott a kertekben, az úton. Onesimust elfogta az egyedüllét szorongató érzése. De védekezett ellene:

– Uram, hálát adok neked, hogy velem vagy!

Látta az Urat. Homloka körül, a töviskorona helyén, a mennyei dicsőség sugárkoronája ragyogott, de szeméből az a szeretet sugárzott felé, amely minden bűnét fölvitte a keresztfára. Szívébe meleg bizakodás áradt. Merte kérni az Urat:

– Add, hogy szólhassak Nikével!

És Niké jött. Teljes bizonyossága volt felőle: jött, mert az Úr hozta elébe. És látta is: az Úr jobbjánál fogva vezeti elébe.

Szívében olyan ujjongás támadt, hogy majd megszakadt belé. Az öröm mint hála szólalt meg az ajkán:

– Uram, hálát adok neked!

S Niké felé nyújtotta mindkét kezét.

Niké mosolygott. Mosolya derültebb volt, mint a napfény, amely a tisztást, ahol most állott, elárasztotta.

– Végre egyik vagyunk, Niké! Egyek vagyunk az Úrban! – zúgott a szívében.

Látta az Úr kezét, az egykor átszegezett kezét, amint az ő jobbját és Niké jobbját egybefogja.

Mint a diadalmenetét tartó hadvezér előtt járó harsonászó, szólt szívében a megint igaznak bizonyult ige:

– „Aki az ő tulajdon Fiának nem kedvezett, hanem őt mindnyájunkért odaadta, mi módon ne ajándékozna vele együtt mindent minékünk?”

Jobban szemügyre vette Nikét. Olyan sápadt volt, szeme alatt sötét árnyék borongott. Szívén keresztülvonaglott az aggodalom, amely már annyiszor meggyötörte:

– Niké, aggódom érted ... Beteg vagy?

De Niké mosolygott. Semmi kétség: úgy mosolygott, mint mindig. És mosolyának napfénye elűzte aggodása ködfátyolát.

Szívéből vihar erejével tört elő:

– Niké, békességem van! A Krisztus, az én Uram, a te Urad, mindent elvégezett, mindent eltörölt!

Hallotta a mennyből az angyalok karát, amint áment énekel ujjongó bizonyágtételére.

– Niké, amerre nézek, amerre látok: minden csupa napfény! – ujjongott.

Mentek kéz a kézben. A tavaszi nap előzönlötte őket fénye derült, meleg aranyával ... Az enyhe tavaszi szellő fehér gesztenyevirágot szórt a lábuk elé ...

Bizonyságtevés

Mogorván készült a nap nyugovóra. Haragos, rőt fényt vetett a kertre. A liliomok kelyhéből nehéz illat áradt, és utat talált Onesimus szobájába. Egy fülemile, magasan fön az egyik platán koronájában már várta a sötétség beálltát, hogy rázendíthessen énekére. Aki jól figyelt, hallhatta, hogy már próbálgatja is halkan.

Onesimus szobájában ült. Fáradtan, kimerülten a napi töredelem után. Amióta újra munkaképes volt, Nereus szolgálatában állt, és itt volt dolga bőven. Jóformán minden áldott nap ki kellett lovagolnia Nereus Róma kapui előtt levő gazdaságába. Az öreg, félig vak sáfár már csak ímmel-ámmal tette dolgát. Nereusnak kopóra jött, hogy van valakije, akiben megbízhat, s aki rajta is tartja minden a szemét.

Most, amikor a testi fáradtság is elhatalmasodott rajta, különösképpen érezte azt a nyomást, amely néhány nap óta ránehezedett kedélyére. Okát nem tudta, miért, de Nikét mostanában hiába hívta, hiába várta. Belső látása, amely máskülönben első szóra engedelmeskedett szíve óhajának, most rest, vagy vak volt és nem tudta, nem akarta elébe idézni Niké bájos alakját. Pedig a szíve éppen most csordultig tele van. Annyi mindent kellene elmondania Nikének. Annyi minden történt vele ezekben a napokban.

Odakinn még küszködött egymással a nap kilobbanó fénye és az alkony homálya, de idebenn a szobában már sötét volt. S a sötét háttérből most egy derűs, biztató gondolat lépett Onesimus elé, mire mindjárt meg is szólalt:

– Niké, levelet írok neked! Elmondom benne mindazt a csodálatosat, ami velem ezekben a napokban történt ...

Komor hangulata egyszeriben ujjongó örömbé csapott át:

– Micsoda dicső dolog, ha valaki az Úr Jézus követe lehet! Micsoda dicső dolog, ha bizonyságot tehetünk róla, aki nekünk békességet ad!

Halkan megszólalt ugyan benne a kérdés, hogy hogyan juttatja el a

levelet Efézusba vagy Kolosséba, Niké kezébe, de nem akarta meghallani.

Sőt: nekilátott, hogy a gondolatot megvalósítsa. Elővette lámpácskáját, az előző estéről maradt olajhoz még öntött, s már lobogott is bátortalan lángocskája. Már előtte volt az írószerszám és egy darab papirusz is.

Az első kérdés, amellyel, kezében az írónáddal, szembe kellett néznie, a fölirat megfogalmazása volt. Első gondolata az volt, hogy beéri ezzel az egészen egyszerű fölirattal: Onesimus köszönti Nikét. De azután mégis így fogalmazta meg: Onesimus Nikéjének sok örömet kíván. A szíve ugyanis megkívánta, hogy már a föliratban is legyen valami melegség.

Igen, a szíve ... Ezért hiába mártotta bele az írónádat a tintába, mégsem írta le a föliratot. A föliratnak ez a szava, „öröm” megszólaltatta ugyanis a szívét, s előbb meg kellett hallgatnia, amit a szíve erre nézve mondani akar.

Igen, ezt akarja: Niké örüljön, Niké ajkán szólaljon meg egyik magasztaló és hálaadó ének a másik után! Hiszen akkor, amikor a távollévővel szokott módján társalogva beszámolt új életének első óráiról, első napjairól, első hetéről, és szólhatott a mély békességről és ujjongó örömről, amely szívébe áradt, már bizonyos volt felőle, hogy Niké szemének ragyogó sugarai, országokat és tengereket átrepülve, Niké örömének üzenetét hozzák neki. Most hadd hallja, és lássa Niké, hogy ebben az új életében álmai és tervei milyen fönséges valósággá lettek: hiszen annak a követe, akinek adatott minden hatalom mennyen és földön, s aki azt a hatalmas üzenetet bízta reá, amely átvisz a halálból az életre ...

Végre mégis erőt vett magán, elhallgattatta szívét, és leírta a föliratot úgy, ahogy elhatározta.

Közben észrevette, hogy lámpájának a lángja egyre kisebb lesz. A kanóc el van szenesedve, már tegnap is látta. Van valahol új kanóca, de hova tette? Vagy vegye elő a lámpáját amely két lánggal ég? Annak a világánál talán szebben formálódna ki tolla alatt a betűk ... Végül mégis úgy döntött, hogy egyelőre sötétben marad. Hiszen előbb amúgy is el kell tervelnie, hogy mit mondjon el a levélben. Ehhez nem kell világosság. S különben is, hamarosan fölkel a hold, és bevilágítja szelíd fényével a szobáját ...

Egyszeriben csak megszólalt benne az, amit az imént már elgondolt: „... annak a hatalmas üzenetnek a hirdetője vagyok, amely átvezet a

halálból az életre.” Most már tudta, mivel kezdi a levelet. Elsőnek az öreg Cajus halálát mondja el Nikének. Hiszen valóságos csoda volt, amint az Úr ott a szegény rabszolga halálos ágyán nyilvánvalóvá tette a kegyelem hatalmát ...

S kialakult gondolataiban mondatról mondatra az öreg Cajus története, amint azt majd beilleszti levelébe:

– Ha itt Rómában találkoztál volna, Niké, az öreg Cajusszal, nem hittél volna a szemednek. Talán azt gondoltad volna, holtra rémülve, hogy kikelt sírjából az öreg Sarapammon, a kolosséi szatócs. Emlékszel még rá? Ha bebotlottunk hozzá, mindig megajándékozott bennünket édes fügével és más egyéb nyalánksággal. Ilyen volt az öreg Cajus, szakasztott ilyen: ugyanaz a görbe testtartás, amely mögött szinte púpot sejtene az ember, ugyanazok a rogyadozó térdek és főleg ugyanaz a maradatlan, ide-oda futkosó tekintet. De Sarapammon távolról sem volt olyan részvétet keltő, mint az öreg Cajus. Mert az ott ült a maga kicsiny, piszkos, nyomorult boltjában, s meg is élt belőle valahogyan, de ez egész életén át vonszolta a keserves rabszolgasorsot. Itt, Nereus házában, már jó sora volt, de azért ki lehetett olvasni a szeméből: nem meri elhinni, hogy rabszolgának ilyen jó sora is lehet...

Megállt gondolatai szövögetésében, mert visszaemlékezett, milyen nehezen tudott beférkőzni a zárkózott öreg bizalmába.

– Első próbálkozásaim, hogy közelebb jussak hozzá, visszapattantak megkeményedett szívéről. Csak akkor figyelt föl, amikor megvallottam neki, hogy én is rabszolga vagyok. Tágra meresztett szemmel bámult rám, és látszott rajta, hogy nem hiszi. Végre mégis csak elhittem vele, s akkor megoldódott a nyelve. Szakadatlan nyomorúság volt az élete a bölcsőtől kezdve. Még gyerek volt jóformán, amikor a larinumi ezüstbányába került. A nehéz munka néhány év alatt nyomorékká tette. Egyre kevesebbet fizettek érte a rabszolgavásáron. Egyik gazdája összeházásította egy asszonyal, aki csak kettőhöz értett: a jajgatáshoz meg a káromkodáshoz. Gyermekait, akik tőle születtek, valamennyit sorban eltemette egy fia kivételével, aki felnőtt, emberré lett, de apját galád módon megtagadta. Úgy látszik, tehetséges fiú volt, aki, amint kézről kézre ment, egyre előbbre jutott, és végül is kiváltotta magát a rabszolgasorból. Az öreg szívébe mélyen belefűrődött a tövis, hogy a fia gazdag ember, aki kiválthatná őt öreg napjaira, de kedvesebb neki a pénze, mint a tulajdon apja. S amikor mindezt elmondta nekem félelmetes, ide-oda szökdöső tekintetével, tehetetlen dühében ökolbe szorult a

keze, és azt kérdezte: vajon miért labda az ember az istenek kezében? De azonnal hozzátette gúnyosan: ha ugyan vannak istenek. Mert az urak egy-egy elejtett szavából úgy értette, hogy az istenekről való beszéd csak amolyan üres fecsegés, semmi egyéb.

Onesimus az ablakon át kilátott a mennyboltra, ahol a hold küzdött uralmáért. Vajon kié lesz a győzelem? – kérdezte önkéntelenül. A látóhatár aljáról ugyanis sűrű, komor felhőtömegek törekedtek fölfelé, amelyek, úgy látszik, irigyelték a földtől a nyájas holdvilágot. A hold és a felhők egymással való viaskodása az öreg Cajus szívéért való küzdelemre emlékeztette Onesimust.

– Nos igen, az öreg Cajus nyelve megoldódott – folytatta a Nikének szánt levél tervezgetését –, bizonyágtételemet azonban csökönyösen eleresztette a füle mellett. Szavamat újra meg újra megszakította istenek és emberek ellen lázadó zúgolódása. Hiába tettem bizonyóságot az egy, igaz Istenről, aki a mi menyeyi Atyánk; süket füleknek beszéltem. Arra nem is mertem gondolni, hogy az előcsarnokból menten az Isten szeretétének szentélyébe vezessem. Ekkor hirtelenében Pálnak egy olyan szava jutott eszembe, amelyet a korinthusiakhoz írt harmadik levelében olvastam. Rám utattam a mi Urunkra, a Jézus Krisztusra, aki, amint ott Pál egy helyütt írja, szegénnyé lett érettünk, hogy mi az ő szegénysége által meggazdagodjunk. Ugyanazok a tágra nyílt szemek meredtek rám, mint az első napon, amikor megvallottam neki, hogy én is rabszolga vagyok. Most már megértettem az öreget. A keresztről való beszéd volt az, amire szegény szíve várt. Annak a levélnek egyik szakaszára gondoltam, amelyet Pál most ír a filippi gyülekezetnek, s ennek a szavaival tettem bizonyóságot arról, hogy Isten egyszülött Fia „önmagát megüresítő, szolgai formát vévén föl, emberekhez hasonlónak lévén és amikor olyan állapotban találtatott mint ember, megalázta magát, engedelmes lévén halálig, még pedig a keresztfának haláláig.” A kereszttel elé vezettem, és a próféta szavát idéztem: „... betegséginket ő viselte és fájdalminkat hordozá ... ő megsebesítettett bűneinkért, megrontatott a mi vétkeinkért ...”

Megszakította az öreg rabszolga történetét, mert maga is föltekintett a keresztfára. Szívében magasra lobbant a hála. Maga is szíves örömet hálaadó énekkel magasztalta volna a Keresztrefeszítettet, de elhallgatatta szívét és beérte azzal, hogy megmutassa a keresztről való beszéd csodálatos hatalmát:

– Igen, a keresztről való beszéd csodát művelt. Az első pillanatban megborzadt az öreg ember. Láttam a tekintetén, amely már nem szökött

ide-oda, hanem mozdulatlanul rám szegeződött. A borzadást azonban hirtelen a fájdalom váltotta föl. Könnyek szöktek az öreg szemekbe, kibuggyantak és elindultak a ráncos arc barázdáiban. Már-már vigasztaló szavak szólaltak meg az ajkamon, amikor észrevettem: Cajus már megkapta a vigasztalást. Könnyein áttört az öröm sugara. Igen, megtörtént a csoda: megragadta a kegyelem üzenetét. Megható volt, amint dadogó szóval bizonyosságot tett róla. Megcselekedte vele az Úr, amit a próféta által mondott: „Eltöröltem álnokságaidat, mint felleget és mint felhőt bűneidet ...” Aztán ágynak vetette a betegség, amely elhozta számára néhány nap alatt az utolsó órát. Mohón szürcsölte az ige élő vizét és én kész örömmel merítettem neki. Óráról órára erősödött bizonyossága. Rövidesen tudta, természetesen, hogy a kegyelem ideje letelt számára, de tudta azt is, hogy Ura meggyőzte a halált. Kitárt karral, ragyogó szemmel egyre csak ezt ismételte: „Uram köszönöm neked, hogy mindent elvégezte!”

Utolsó szava ez volt: „Uram, itt vagyok!” és boldogan vetette magát az örök irgalom karjaiba.

A hold a föld felé fordította kerek, jóságosan mosolygó képét, és elárasztotta a föld színét világa ezüstjével. Hálával vette Onesimus, hogy ezt megcselekedte az ő szobájával is. Mert íme, körüljártathatta tekintetét és mindent jól szemügyre vehetett. Így történt, hogy szeme megakadt a polcon, ahol a tartóban a könyvtekercsek állottak. A szíve megtelt örömmel, amint ültő helyéből sorra vette valamennyit. Az ott a három levél, amelyet Pál a korinthusi gyülekezetnek írt. Kiváltképpen a harmadikat szereti. Ha másképp nem lehetséges, megtoldja nappalait az éjszaka néhány órájával, hogy leírhassa. Hiszen a tekercsek Lukács tulajdonai ... Az a tekercs Pálnak ide, a római gyülekezethez írt levele. Az igazságnak ez a hatalmas kincsestára már az övé. Éppen tegnap készült el a leírásával. E mellett a levél mellett áll Ézsaiás próféta terjedelmes tekercse. Két hete, hogy kölcsön kérte Páltól, és még mindig nem tud betelni ennek a könyvnek káprázatos gazdagságával. Csak az kár, hogy az, aki ezt a tekercset írta, ugyancsak fukarkodott a papiruszszal, s ezért apró betűkkel írt, és a sorok között is alig hagyott valami közt ... Haj, olvasni, olvasni! Ha mindazt elolvashatná, ha mindazt leírhatná magának, amit Pál írt! Így azt a levelet, amelyet a galáciai gyülekezeteknek írt, s amelyről azt hallotta, hogy különösképpen erőteljes, vagy azt a levelet, amelynek a fölolvását még Efézusban hallotta. Efézusra gondolva, megcsendült fülében Simaias énekének a vissz-

hangja: „Serkenj föl, aki aluszol és támadj fel a halálból és felragyog tenéked a Krisztus!”

Az efézusi emlék visszatérítette gondolatait a levélhez, amelyet Nikének készül írni. Az öreg rabszolga után ki következzék? Végigtekintett a közelmúlt eseményein, gyors elhatározással döntött és folytatta a levél tervezését:

– Hadd mondok el neked, Niké, azt is, hogy az ige ereje milyen csodálatos módon gyógyította meg Cornelia szívét, szívének tátongó sebéből. Cornelia az én jótevőmnek és mostani uramnak, Nereusnak tiszteletreméltó felesége. Egy évtizeddel ezelőtt még két pompás fiúnak és egy virágzó hajadonná serdült leánynak volt boldog és büszke anyja. A ház rabszolgái még ma is csillogó szemmel beszélnek ezeknek a gyermekeknek a kedvességéről. Az ifjak szépek és erősek voltak, méltók a szobrász vésőjére, hogy kifaragja márványból hasonmásukat. Értelmüknek merész röpte gyönyörűség volt a tudós emberek számára, és a szívükből áradó nyájasság balzsam volt az alsóbb rendűek számára, akikkel dolguk akadt. A leány volt a boldog háznak legfényesebb napsugara. Szemének egy pillantása, ajkának egy szava édes öröm volt minden szív számára. S aztán rászakadt a házra a rettenetes próba. Először az ifjabbik fiú esett ágyra. Valami alattomos betegség kapta karmai közé, és szívta ki vad mohósággal életerejét. Ekkor meghallotta az apja, hogy egy Alexandriából való híres zsidó orvos éppen Rómában tartózkodik. Elhívta, és a tudós ember tehetetlenül állott az ifjú betegség mellett. Tehetetlenül, mondtam? Botor beszéd, mert a zsidó orvos megmutatta a halál révéhez jutott ifjúnak az élet útját. Keresztyén volt, és az ő ajka ejtette ki először Nereus házában a mi Urunk és Megváltónk áldott nevét. Nem történt hiába. Hamarosan elkövetkezett az ifjú utolsó órája, de abban nem a halál, hanem az élet diadalmaskodott. És ott, a testvérbátyja halálos ágya mellett, fölgyulladt a leány szívében is a hit. Jókor. Mert két hét múlva neki is le kellett feküdnie arra az ágyra, amely számára is a halálos ágy lett. Ajkán hálaadó, magasztaló énekkel ment a halál elébe. Amikor elkövetkeztek utolsó napjai, már elvesztette hangját, szeme azonban akkor is világosan és határozottan tett bizonyosságot az Úrban való örömről ... Niké, kérj erőt annak az elolvasásához, amit még le kell írnom! A másik fiú csak egy rövid hónapnyi kegyelmi időt kapott. De ő is fölkészülten, a Krisztusban val élő bizakodással ment a halál elébe. S ott, harmadik gyermekének a halálos ágyánál az apa is megragadta Megváltónk mentő kezét ...

Onesimus eltakarta szemét. Mintha menekülni akart volna a képek

elől, amelyeknek a puszta látása is belehasított az ember szívébe. De folytatnia kellett:

– Az anya tehetetlen zsákmánya lett fájdalomnak. A rabszolgák, még most is borzadozva mondták el nekem: heteken, hónapokon át mint egy tébolyult járt szétzilált hajjal a házban és a kertben, s az éjszaka csöndjét is fölverte hangos siránkozása. Majd, mint a szörnyű nyavalya, a rák, befelé fordult fájdalom. Csöndes lett, szótalán, elrejtőzött az emberek elől, és immár csak befelé néző tekintetével meredt rá szíve gyógyulni nem akaró sebére. Így láttam meg első ízben azon a napon, amikor megkezdtem szolgálatomat, és a házban uramat kerestem. Tanúja voltam akkor, amint uram hite teljes bizonyosságával hiába igyekezett vigasztalni élete társát. Szívem mélyéből fakadó részvét támadt bennem abban az órában a szegény asszony iránt. Megszólalt bennem a kérdés: lehetséges-e, hogy egy lélek ilyen nyomorult rabja legyen dacos és vigasztalhatatlan fájdalomnak, amikor a hozzá egész közel állóknak, élőknak és holtaknak, a bizonyágtétele olyan világosan mutatja neki az élet útját? Szívem belekapaszkodott Isten irgalmasságába és ott, azonmód, ajkamra adta a szótalán imádságot: Uram, könyörülj rajta, hiszen te őt is szeretted a keresztfá haláláig!

Onesimusnak meg kellett szakítania a Cornelia történetét, mert nem tudta volna mindazt szavakba, mondatokba foglalni, amit a visszaemlékezés elébe idézett. Megint benne volt annak a harcnak a kellős közepében, amit ezért a lélekért vívnia kellett. Mi érlelte meg a döntést? – vetődött fel benne a kérdés. S ekkor arra kellett gondolnia, hogy órákon, néha éjszakákon át tusakodott az Úr színe előtt s kapta az Úrtól azokat az ígéket, azokat a szavakat, amelyekkel azután egy-egy lépésnyire közelebb jutott ehhez a fájdalomában medermedt lélekhöz.

– Igen, milyen drága kiváltság, Niké, hogy imádkozhatunk – folytatva, megszólaltatva a Corneliáért vívott harcban szerzett tapasztalatot. – Csak látszat az, mintha én imádkoznám: a valóság az, hogy Isten Szent Lelke mondja meg nekem, miért, hogyan kell imádkoznom. Már azt az indítást is, hogy mindenekelőtt imádkoznom kell Corneliáért, a Lélektől kaptam. A Lélek adta meg nekem a sejtését mindannak, ami a szegény asszony szívét tépte és marcangolta, és a Lélek vezetett, hogy Pál leveleiben és Ézsaiás próféta könyvében megtaláljam a balsamot szívének sebére. Ilyen, lépésről lépésre a Lélek által vezetett imádságban kaptam meg a vezetést, hogy a kellő pillanatban lépjek elébe és tegyek előtte bizonyágot...

Megállt, elgondolkodott. Nem volt könnyű a Corneliával való beszélgetésekből azt kiemelni, ami Niké számára a leglényegesebb.

– Így történt, hogy egy napon a kertben találtam. Körülötte minden örült a kacagó napfénynek: a fölötté kerengő madár, a kelyhét boldogan kitaró virág, a porban mászó féreg, de ő, fájdalomába elmerülten, eltakarta szemét. Lábaihoz vettem magamat. „Úrnőm, engedd meg, hogy egy szót szóljak hozzád!” – dadogtam, szívemben folyton-folyvást a Lélek segítségét kérve. De ő nem felelt, én azonban hallgatását biztatásnak tekintettem. „Nem vágyódik-e szíved azután, hogy viszontláthassad gyermekeidet?” – kérdeztem nekibátorodva. Erre némán rám tekintett beesett, fénytelen szemével. „Ha vágyódik a szíved ez után, miért nem fogadod el a Krisztusról szóló bizonyágtételt?” – folytattam. „Gyermekeid megelőztek, amikor ráléptek az élet útjára, te pedig dacosan, hitetlenül megmaradsz a halál útján. Ilyen módon hogyan is láthatnád viszont őket, akiket Urukát, a Megfeszítettet, de Föltámadottat immár színről-színre látják?” Egyre tágabbra nyíló szemének tekintetéből megértettem, hogy kész meghallgatni bizonyágtételemet. Egyik szót a másik után kértem és kaptam a Lélektől. Főleg azon igyekeztem, hogy elfordítsam tekintetét magamról, nyomorultról, és bizonyágot tettem az Úr jelenlétééről. Amit én mondok, az Úr szavaként hallja. A próféta szaván keresztül az Úr mondja: „... nem az én gondolataim a ti gondolatok és nem a ti utaitok az én utaim ... mert amint magasabbak az egek a földnél, akképpen magasabbak az én utaim utaitoknál és gondolataim gondolataitoknál!” – „Egy rövid szempillantásig elhagytalak és nagy irgalmassággal egybegyűjtlek; búsulásom felbuzdultában elrejtém orcámat egy pillantásig előled és örök irgalmassággal könyörülök rajtad ...”. Az Úr megsegített és szólhattam neki a boldogságról, amikor az Úr majd gyermekei elébe vezet, és valamennyiükön betelik a próféta látása: Örök öröm fejükön, vigasságot és örömet találnak és eltűnik szívükből fájdalom és sóhaj. Közben meg tudtam ragadni tekintetét, és szeme mélyében fölfedeztem a reménységnek és örömeinek bátorosan derengő sugarát. Erre még jobban nekibátorodtam. Eszembe jutott Pál a korintusiakhoz írt harmadik levelének egy részlete, és az apostol szavával kértem: Krisztusért járván követségben, mintha Isten kérne én általam: Krisztusért kérek, békülj meg az Istennel! Rámutattam a keresztre: „... Isten volt az, aki Krisztusban megbékéltette magával a világot ... mert azt, aki bűnt nem ismert, bűnné tette értünk, hogy mi Isten igazsága legyünk ő benne.”

Egy darabig felhőfoszlányok vonultak el a hold előtt. Végre elfogytak,

elmaradtak. Újra a holdé volt a teljes uralom a mennyboltozaton. Onesimus szeme önkéntelenül elgyönyörködött a holdvilágos éjszaka szépségében, amint egy darabja az ablak keretében elébe tárult. Elméje közben tovább dolgozott és egyes, kevésbé fontos, részleteket mellőzve, összefoglalta Cornelia történetének végső kifejlését:

– Niké, én megértem a csodát: Krisztus hozzánk lép, és letörli könynyeinket. Cornelia esetében, igaz, nem egy pillanat műve volt ez a csoda. Kezdődött azzal, hogy bágyadt szemében fölcsillant egy szikra és arcán a keserűség szántotta barázdák mintha engedtek volna merevségükből ... Majd, először talán csak a szívében, végre halkán, szinte alig hallhatóan megszólalt az ajkán a sóhaj: Uram, el nem bocsátlak, míg meg nem vigasztalsz engem! Órák, napok teltek el, és nem jutott tovább. Mindent le kellett raknia az Úr lábaihoz: fájdalmát és lázadozását, kétségbeesést és reménytelenségét. S végül megtörtént a csoda: belső szeme engedett a Lélek érintésének, és meglátta az élet Urát. Most megkapta, amit kért: a vigasztalást, mert megpihent az Úr szeretetében. Ajkán kicsordult a hála. Újra meg újra hálát adott, hogy az Úr érte átszegzett kezével megragadta, és bizonyos úton vezeti a felé a nap felé, amikor a mennyei seregek soraiban gyermekeivel együtt énekelheti a kegyelmet magasztaló éneket...

Kinn, a babérfán, ablaka előtt, egy fülemile a teremtés Urát dicsőítő énekbe kezdett. Onesimus gondolataiba elmerülve hallgatta. Amit a szeme látott, a füle hallott: a csöndes holdvilágban pihenő kert és a kis énekes szelíden szálló, emelkedő éneke jól esett testének-lelkének, és már-már megkörnyékezte az álom. De hirtelenében új gondolat kapta meg, és lerázta magáról a zsidbadtságot.

– Látom már, hogy a levelem hosszú lesz, Niké, de azért Sigurd történetét mégis el kell mondanom neked. Kérdezed természetesen, hogy ki ez, ezzel a fülünknek furcsán hangzó névvel? Nos, elédbe vezetem, de kérlek: ne ijedj meg! Egy óriás, és szinte megrendül a föld lépte alatt, harcias külseje is megdobogtatja az ember szívét: sisakja és mellvértje, pajzsa és lándzsája, de ha sűrű, vörösesszőke bozontja alól rád tekintő kék szemébe nézel, csodálkozva veszed észre, hogy egy gyermek mosolyog rád, hamisság nélkül, csupa bizalommal. Hazája fönny van, a magas északon, ahol hosszú a tél, rövid a nyár, ahol a hatalmas erdők fölött üvöltve nyargal a szélvihar, és az ember keserves töredelemmel műveli meg a maga földjét ... Akkor barátkoztunk össze, amikor Sigurd három hétig, szinte egyfolytában, volt a mi kedves Pálunk őre, aki a császár foglya, és éjjel-nappal mellette van a császár

egy katonája. Jól megértettük egymást, mert Sigurd hőiesen töri a görög nyelvet – csapatja hosszabb ideig állomásozott Thesszalonikában – és éles esze jól meg is érti a görög beszédet...

Az ablaknyílásban megjelent Argosnak, Nereus kedvenc kuttyájának a feje. Most tette körútját a kertben, és úgy látszik, szokása szerint köszönteni akarta Onesimust. De ez, gondolataiba mélyedve, nem vette észre. Erre vinnyogni, morogni kezdett, majd türelmetlenül kapargálta körmös mancsaival az ablakdeszkát. Végre elérte, amit akart: Onesimus figyelmessé lett rá. Fölállt, odament hozzá, megsimogatta négy lábú barátját, és néhány kedveskedő szót szólott hozzá.

– Igen, Niké, Sigurd tiszta, kék szeme megtévesztett – folytatta a levél tervezgetését, visszatelepedve székébe. – Sigurd egy napon azzal a kéréssel lepett meg, hogy másnap, amikor szabad lesz, adjak neki alkalmat a négyszemközt való beszélgetésre, lehetőleg itt, a szobámban, Nereus házában. El is jött – borús délután volt, vihar közeledett – és akkor láttam, hogy derűs, nyugodt tekintete nem mond igazat: szívében bőszi vihar tombol. Sötét, hézagos, szaggatott mondatokban tört elő a mondanivalója. Sokat nem értettem, végképp nem tudtam megjegyezni magamnak isteneinek a nevét. Mialatt odakinn dörgött az ég, a mennybolton átcikázó villám félelmetesen megvilágította szobámat, a kemény harcos megragadta karomat, és iszonyodva súgta fülembe: a viharnek és a háborúnak istene nyolclábú lován most vágtat át a levegőégen, annak a zúgását halljuk! Csak nagy küszködés árán tudta elmondani, mi tölti el a szívét rettegéssel. Vajon mikor jön el a nap, amikor fönn az égen elsötétedik a napkorong, a csillagok lehullanak az égről, tűz nyalja végig az égboltozatot, a föld elmerül a tengerbe, és azután újra előjő a tengerből? És azután: ha az istenek a gonosz hatalmakkal való harcban elvesznek, és a mindenható, fönséges Isten eljön onnan fölülről ítéletet tartani: vajon ez csakugyan az a Krisztus lesz, akit Pál hirdet? Még nem mondta ki, de sejteni lehetett: valami gonosz tett nehezedik rá a lelkiismeretére. Esküszóval bizonygatta mindjárt, hogy a szerelem istenasszonya kényszerítette rá. Megrendülten, meredt szemmel sóhajtott: nem akar a halál partjára kerülni, ahol az esküszegőkre és gyilkosokra szörnyű gyötrelem vár...

Újra felhő takarta el a holdat, mire a szoba elsötétedett. Az egyik saroknak a sötétjéből azonban egy szempár villogott Onesimus felé. Elmosolyodott: a ház fekete macskája volt. Szokása szerint eljött, hogy a kutya után ő is megkapja a maga jussát. Odahívta magához: dorombolva közeledett, félkörbe görbítette hátát és boldogan simult keze alá.

– Az első percekben teljesen tanácstalanul ültem vele szemben. Mit tehettem egyebet: a Lélek vezetését kértem. Megkaptam. Mindenekelőtt kemény szóra nyílt meg az ajkam: amit ti a ti isteneitekről beszéltek hazugság és áztatás, a sötétség hatalma űzi veletek gonosz s léha játékát, és ti balgatagok mentek utána, mert a ti szívetek is eped az élő Isten után. Azután bizonyoságot tettem az egy igaz Istenről, aki az ő egyszülött Fiában emberré lett, és hívtam, biztattam, hogy jöjjön a bűn terhe alatt vergődő szívével ehhez a Megváltóhoz, aki bűnbocsánatot és békességet kínál neki. Nem mert hinni a szavamnak: elém tartotta mind a két kezét és megvallotta, hogy tulajdon testvérének a vére tapad hozzájuk, mert az volt a vetélytársa. Erre az Úrnak azzal a szavával feleltem neki, amelyet Ézsaiás próféta által mondott: „... ha bűneitek skarlátpirosak, hófehérek lesznek és ha vérszínűek, mint a karmazsin, olyanok lesznek, mint a gyapjú.” Mire előkerült szívének legmélyebb titka: szerelméről most sem tud lemondani. Kínos keservesen küszködve az idegen nyelvvel, beszélt nekem annak a leánynak a szépségéről és kedvességéről, akié most is a szíve változatlanul. Amit mondott, az rád emlékeztetett, Niké. Hiszen a te szemed kékje is olyan meleget sugárzó, mint az égnek a kékje, ha áthevíti a delelőn álló nap fénye. Eleinte tétovázva, de közben nekibátorodva mégis arra biztattam, hogy mindent, így a szerelmét is, tegye le annak a kezébe, akinek irgalmassága és jósága minden emberi értelmet felülhalad. Úgy láttam, ezzel segítségére lehetek vívódásában: föltártam előtte szívemet, és megmutattam neki, hogy én is ezt cselekszem irántad való szerelmemmel. Idéztem és megmagyaráztam neki Pálnak azt a szavát, amely – a te ajkadról hallottam először – az én reménységemnek horgonya: „Aki az ő tulajdon Fiának nem kedvezett, hanem őt mindnyájunkért odaadta, mi módon ne ajándékozna vele együtt mindent minékünk?” Nem felelt rá egy szót sem, egy darabig még ült a helyén gondolataival tusakodva, s aztán egyszerre csak fölállt s elment, köszönésképpen néhány érthetetlen szót mormolva. Nem tehettem egyebet, az ígéret szavára kellett gondolnom: „... amint leszáll az eső és a hó az égből és oda vissza nem tér, hanem megöntözi a földet és termővé, gyümölcsözővé teszi azt és magot ad a magvetőnek és kenyeret az éhezőnek, így van az Úr beszéde, nem tér hozzá vissza üresen, hanem megcselekszi, amit akar ...

Valahol, a távolabbi szomszédságban, egy kakas kukorékolt. Onesimus meglepetten figyelt föl: már közelednék a hajnal? Nem érezte a fáradságot, amely már-már levette a lábáról. Újra hatalmába kerítette mindaz, amit mostanában átélt.

– Sigurdnak nehéz harcot kellett megharcolnia. Elég nehéz volt szemmel tartani a következő napokban, mert átmenetileg, valami okból, egy más katona őrködött az apostol mellett. Ha utána mentem, valósággal menekült előlem. S ha sikerült elkapnom valahogyan, nem volt benne köszönet. Nem a régi Sigurd állt előttem, hanem valaki más: sötét tekintete elkerült, félelmetes indulat vonaglott arcvonásaiban. S aztán hirtelen, egyik napról a másikra, elhagyta ez a konok elzárkózottság. Most meg ő járt utánam: jött kora reggel és késő este és hozta a kérdések egész sorát. Közben egyszer még visszaesett előbbi zárkózottságába. De ez már utolsó próbálkozása volt a sötétség hatalmának. Elérkezett a nap, amikor hajnalok hajnalán törtetett be hozzám – hallottam később, hogy a kapus nem is akarta bebocsátani ilyen hajnali órán – és álmomból vert föl. Örömtől ragyogó arccal állt az ágyam mellett, és felelt a bizonyoságtételekre: „Skarlátpiros bűnömet fehérre mosta az Úr! Bűnöm megbocsátatott, és békességem van az Isten Fia vérében! S vele megad nekem Isten mindent, mindent!” Nem volt maradása: indulni akart Pálhoz azonmód. Útközben egy boldog gyermek bőbeszédűségével beszélt nekem reménységeiről és terveiről: hogy nemsokára megkapja a katonai szolgálatból való elbocsátást, visszatérhet hazájába, feleségül veszi szíve szerelmét, és azután elindul, hogy népét a Megfeszítetthez hívja ... Pálhoz érve nem volt szükség sok szóra. Sigurd tekintete eleget mondott annak a Pálnak, aki mélyen bele tudott tekinteni az emberi szívbe. De meg Pál különben is imádságaiban hordozta Sigurdot, és tusakodott érette éjjel-nappal a kegyelem trónja előtt. Minden szembe könny szökött – Pálnak megint sok vendége volt –, amikor a Krisztus apostola és a császár katonája egymás nyakába borultak mint testvérek. Sigurd szíve most már azért is tele van csordultig örömmel, mert egy álló hétig ő teljesít szolgálatot az Isten embere mellett, és így szíve vágya szerint társaloghat vele. Most aztán egymáshoz vannak láncolva: nem csupán azzal a vasból kovácsolt láncsal, hanem az annál sokkal erősebb láncsal, a Krisztus szeretetével...

A kertet megborzongatta a közeledő reggel hűvös szellője. Útba ejtette Onesimus szobáját is. De Onesimuson nem attól futott végig a borzongás. Arra a harcra gondolt, amelyet a lelkekért kell vívnia és ráeszmélt egy mulasztására: még nem szólt az ellenfélről, akivel viaskodnia kell.

– Emlékszel, Niké, az Efézusban, Onesifórus házában tartott összejövetele? Hogyne emlékeznél, hiszen ott voltál. Akkor Trofimusz, a bíboráros, fölolvasta Pálnak egy levelét, amelyben arról szól, hogy

„nem vér és test ellen van nekünk tusakodásunk, hanem a fejedelemségek ellen, a hatalmasságok ellen, ez élet sötétségének világbírói ellen, a gonoszság lelkei ellen, melyek a magasságban vannak.” Akkoriban nem értettem ezt, azóta megtapasztaltam azonban, hogy csakugyan egy gonosz ellenséggel állunk szemben. Hogy elzárta előlem újra meg újra az utat Uramhoz és Megváltómhoz! Hogy tart minden egyes lelket a végsőig karmai között! Pedig legyőzött ellenfél. Krisztus letiporta! Örvendj velem, Niké! Kiszabadultam karmai közül! Cajus, Cornelia is. S két nappal ezelőtt a nyomorult Apulejust, a gladiatort is kiragadhattam a torkából...

A látóhatár peremén fakó fénykévék lobbantak föl. Onesimus nem vette észre: még el akarta tervelni Apulejus történetét.

– Tanácstalanul álltam összetaposott szalmából vetett fekhelye előtt, az amfiteátrum földalatti folyosójában. Ide vonszolták ki halálos sebei-vel az arénából, ahol a császár aznap egy csatát játszatott el. Mellette egy serpenyőben füstölő égett, nyilván az orvos rendeletére, hogy elkábítsa. A füstölő illatával összekeveredett a megalvadt vér nehéz szaga. Egy füstölő fáklya gyér világosságot terjesztett maga körül. A nyomorult eszméletlen volt, és félrebeszél. Egyszerre csak számolni kezdett az ujjain. Majd gúnyosan föl kacagott: „Nem, tízezer sestertiuson alul nem vállalom viadalt! Ha ez sok neked, szoba sem állok veled!” Nyilvánvaló: lázalmában a gladiátorjátékok rendezőjével alkudozott. Szerencsétlen! Megtudtam, hogy bizony csak az olcsó gladiatorok, a gregariusok közül való volt és boldog lehetett, ha nem néhány ezer, hanem néhány száz sestertiusért szegődötték el egy-egy viadalra. De azért csak tovább építette lázalmában légvárait és dicsekedett bajtársai előtt: „Hallottátok: Nero Spiculus pajtásnak palotát és Latiumban csinos földbirtokot ajándékozott. Barátaim: rövidezen sor kerül rám is, és a császár kegye véget vet nyomorúságomnak.” Nem tagadom, megszólalt bennem a kérdés: van-e értelme annak, hogy itt állok ennek a nyomorultnak a halálos ágyánál, akit a pénz és a dicsőség után való mohó vágyánál fogva még mindig ide-oda rángat a sötétség hatalma... Hiszen az édesanyja, amikor eljött Pálhoz és térden állva, kezét tördelve kérte, hogy küldjön el valakit fiához, aki utolsó, nehéz órájában mellette állna, azt erősítette, hogy fia esengve várja azoknak a vigasztalását, akik ismerik Jézust, az Urat... Nekem azonban már-már nem volt bátorságom, hogy harcot kezdjek a sötétség fejedelmével ezért a lélekért...

Haragosan indult el a nap útján. Még forrt benne a harag ellenlábasa, az éjszaka ellen. De haragjának vörös visszfénye, amint eláradt a kerten,

behatolt Onesimus szobájába is, már annak bizonyága volt, hogy megint csak ő diadalmaskodott.

– Én tanácstalanul, elbátortalanodva álltam ott, de Krisztus, az Úr, vállalta a harcot és győzött. Elhallgatott Apulejus ajkán a botor fecsegés. Lassan fölemelkedett szempillája. Kérdő tekintettel nézett rám. Áadtam neki Pál üdvözetét, aki üzenté, hogy tekintsen föl a Megfeszítetre és Föltámadottra. Felelni nem felelt mindjárt. De aztán halkán, szinte alig hallhatóan megszólalt: „Szeretnék üdvözülni!” Szívem megtelt örömmel és hálával. Tudtam: az Úr végzi a maga munkáját. De résen állt az ellenfél, a sötétség fejedelme is. Apulejus szemepillája újra leereszkedett, keze ökölbe szorult, majd fölemelte jobbját és akadozva ugyan, de harsány hangon kiáltotta: „Ide a páncélot, a sisakomat, a pajzsomat, a kardomat! Már szól a harsona. Hívnak!” De az Úr nem hátrált meg: újra elcsendesedett. Nemsokára újra fölnyitotta a szemét. Fiára gondolt. Sextus a neve, lehet vagy tizenegy éves. Arra kért: vegyem föl a gondját, és segítsen el a Krisztus megismerésére. Megígértem neki, de figyelmeztettem, hogy most a saját lelke üdvösségére gondoljon. Ekkor már teljes bizonyosságom volt afelől, hogy az Úr átsegíti az életre. Talán csak pillanatok múltak el, és megpróbálta, hogy fölemelje mindkét karját. Hörögve jött ajkára a szó: „Könyörgök hozzád, Uram, én nyomorult gonosztevő! Irgalmazz nékem!” Lukács, úgy látszik, nem hiába járt nála és alighanem ő biztatta a gonosztevő példájával, aki előtt az Úr a kereszten nyitotta meg a paradicsom kapuját. Most újra megpróbálta, hogy fölemelje karjait. S mintha valaki meg is ragadta volna őket. Szeme újra kinyílt, fényes sugár villant föl benne, és megszólalt: „Uram, köszönöm neked!” Azzal kilehelte lelkét. Az Úr győzött, az ellenséget itt is megfutamította! Apulejus békésen mosolygó arccal feküdt halálos ágyán ...

Gondolatainak háttéréből előkerült a félig meztelen, félig rongyokba burkolt, kora reggeltől késő estig az utcán csatangoló kis Sextus. Megint fölbukkant szívében az aggodalom, hogy fogja teljesíteni a haldokló apának tett ígéretét? Tegnap kudarccal végződött a próbálkozása, hogy megbarátkozzék a gyerekkel. Valósággal hajtóvadászatot indított utána: tulajdon pajtásai vetették magukat utána mint a kopók. S amikor megfogták, és elébe vonszolták, úgy tett, mint az eszeveszett, két pajtását véresre harapta, és végül mégis elfutott. De elzavarta maga mellől a körülötte ólálkodó hitetlenkedést. Nem, Krisztus diadalt vesz ezen a kemény szíven is! Nem fog megrestülni az érte való imádságban,

s addig jár utána meg nem fáradó szeretettel, míg szívére nem ölelheti az elvadult gyerkőcöt ...

A nap legyűrte közben haragját és derűs, meleg sugaraival új életre keltette a világot. Onesimus szeme is mohón szívta magába a napfényt. Fölkelt, és az ablakhoz lépett. Szeme elgyönyörködött a reggeli napfénytől éledő kertben, belső látása viszont megint a felé fordult, ami az éjszaka óráiban átvonult lelkén. Kinn a madárkák hangos, boldog népe ujjongott, benn az ő szívében meg szólt a szóval magasztaló ének annak a Megváltónak a dicséretére, aki meggyőzte az ellenséget, a sötétség hatalmát.

Tagjai elszibbadtak: önkéntelenül nyújtózott egyet. Egyszeriben csak úrrá lett rajta a fáradtság. Gyors elhatározással kurta pihenőt szánt magának. Már végig is feküdt ágyán, és lehunyta szemét. Tudta, hogy a rabszolga, aki ma kijön vele Nereus majorjába, idejében jelentkezni fog.

Teste aludt, de szíve ébren maradt, és álmodt látott. Láta Nikét Demeter kertjében. A pánt, amely átfogta arany haját, sugárkoronaként izzott fején a napfényben. Szemének ragyogó égszínkéke kedvenc liliomai fölé hajolt, amelyek nehéz, édes illatukkal köszöntötték. Feje fölött fehér galambjainak szárnycsapása suhogott, amelyek sorban, egyik a másik után, leereszkedtek elébe, és hódoló turbékolással tipegtek körül. Most a kapu felől a koppantó ütése hallatszott, és kiszáratva egy rabszolgagyerek levéltekercset adott át neki. Niké megkapta a neki írt hosszú levelet. Leült a kert egyik kőpadjára, és fölnyitotta a tekercset. Olvasni kezdett, és csakhamar sugárzó öröm gyulladt föl arcán. Végre hálaadó imádságra emelte kezét. Onesimus tudta, miért ad hálát. Azért, hogy ő immár a Krisztusé, és a levél tanúsága szerint, a Krisztus szolgálja. De most összekuszálódott az álom szövedéke. Azt látta, ami után úgy eped a szíve. Országokat és tengereket átrepülve egyszerre csak ott termett Niké mellett, egyesültek az imádságban és hálaadásuk együtt emelkedett a kegyelem trónja elé.

Nyílt az ajtó. A küszöbön a rabszolga állt, akivel indulnia kell, és jelentette, hogy az öszvérek megnyergelten a kapu előtt várnak.

Boldogan indult el a napi munkájára.

A levelet nem írta meg.

A levél

Onesimus nagyon türelmetlenül várta vissza Pált. Nem is volt benn maradása: kiált az ajtóba. Egy katona éppen arra ment. Jól ismerte: az előző héten ő váltotta le Sigurdot.

– Mit gondolsz, meddig tart még ma a kihallgatás? – kérdezte tőle. Ez csak a vállát vonogatta:

– Most mindig sokáig tart. Jó lesz, ha délre hazakerül Pál.

Onesimus visszatért Pál szobájába. Hogy türelmetlenségét jobban türtőztesse, folytatta nagyon szíve szerint való munkáját: leírta magának Pálnak a filippi gyülekezethez írt levelét. Az a másolat volt előtte, amelyet Lukács készített magának. A levélnek Epafroditusra bízott eredetije közben talán már el is érkezett Filippibe ...

Megfontolt vonásokkal írta le a most következő mondatot: „Mert a mi országunk mennyekben van, honnét a megtartó Úr Jézus Krisztust is várjuk; ki elváltoztatja a mi nyomorúságos testünket, hogy hasonló legyen az ő dicsőséges testéhez, amaz Ő hatalmas munkája szerint, amely által maga alá is vethet mindeneket.”

Az írónadat fogó jobbjá megállt. Szeme föltekintett a papiruszról. De már nem vesződött, mint az imént, annak a néhány szónak a kibetűzésével, ami átütött a meszelésen, s még abból az időből való lehetett, amikor ez a helyiség még a kapuőrség szobája volt. A vele szemben levő ablakon át elnézhette volna az udvaron gyakorlatozó katonaságot, de most ez sem érdekelte. Szeme befelé fordult, és azt látta, amiről az apostol ezekben az éppen leírt sorokban szól. Látta az Urat az ő dicsőségében, amint angyali seregektől körülvéve jön vissza az ég felhőiben. Hallotta az arkangyal szavát és Isten harsonáinak a harsogását. Látta, hogy föltámadnak azok, akik a Krisztusban való hitben haltak meg és azokkal a hívőkkel együtt, akik még élve érték meg ezt a nagy napot, elragadtatnak a felhőkön az Úr elébe a levegőbe ...

A dicsőséges látomás kápráztatta szemét. Szeme újra leereszkedett

Pálnak az imént leírt mondatához: „Mert a mi országunk mennyekben van ...”

Elmélkedett az ige fölött. Már most, már itt polgára vagy a mennyek országának! – hirdette neki Isten üzenetét. De nem volt bátorsága hozzá, hogy megragadja örömmel és bizonyossággal. Még hallotta láncainak a csörgését, s ezért úgy látta, hogy az igére ezt kell felelnie: hogyan lehetnék a menny polgára, én, aki még tudatosan és állhatatosan vonzoló magamon bűnöm bilincseit ...

Egyszerre csak fölkapta a fejét. Az udvar felől Pál érces hangját hallotta. Egy pillanat és az apostol a küszöbön állott. Bár Onesimus örömtől felvillanó tekintettel köszöntötte, éles szeme mégis meglátta, hogy valami ránehezedik a szívére.

– Fiam, valami nyomja a szívedet – állapította meg mindjárt, Onesimust jobbával átkarolva és biztatva: – Mi az? Ne rejtegeds ...

Leültek a padra és Onesimus lesütött szemmel vallott:

– Tegnap este beszélgetésem volt egy kikötői munkással, aki már többször megfordult az összejöveteleinken. Az ige megragadta, és engedelmeskedni akar Isten hívó szavának a Krisztus Jézusban. Kiderült azonban, hogy szökött rabszolga. Nem tehettem egyebet, meg kellett mondanom neki: mindenek előtt vissza kell térnie jog szerint való urához ...

Torkán akadt a szó. Fojtogatta, amit még monдания kellett. Csak kínos harc árán tudott mégis megszólalni az ajkán:

– A szó, amit kimondtam, ítélet volt saját magam fölött. Nem halaszthatom tovább: nekem is vissza kell térnem Kolosséba, jog szerint való uramhoz ...

Pál feléje fordult. Megérezte, ő is megtette, és tekintetük találkozott. Pál helyeslőleg bólintott:

– El kellett jutnod ide. A Lélek vezet lépésről lépésre, hogy eljuss Isten jó, kedves és tökéletes akarátának a megismerésére ...

Onesimusnak még volt mondanivalója. Meg kellett vallania, hogy még mindig nem látja tisztán, mi a legközelebbi lépés, amit meg kell tennie. Megint foglalkoztatta a kérdés: mint szökött rabszolgának nem kellene-e egyszerűen a hatóságnál jelentkeznie? Vagy térjen vissza Kolosséba önként és vesse oda magát Filemon lábaihoz, akármi lesz is annak a következménye?

Pál hosszabb mérlegelés után a mellett az utóbbi megoldás mellett döntött. Csak az volt kérdéses számára, van-e Onesimusnak elég pénze útiköltségére? Ha nem volna, akkor – tette hozzá mindjárt tanácsképpen –

szerződjek el íródiáknak valamelyik hajótulajdonoshoz. Biztosan akad olyan, aki az írónáddal való munka fejében örömet elviszi Efézusba ...

Pál még be sem fejezte ezt a mondatot és Onesimus már olyan kézmozdulatot tett, amelyből érthető volt, hogy ilyen gondjai nincsenek. Aztán hozzá is tette, hogy van jókora összeg megtakarított pénze. Majd említette azt is, hogy Tikhikushoz csatlakoznék mint útitárs. A hajó, amelyen mennének, a jövő héten indul Puteoliból ...

Pál fölállt. Szeme pillantása és a lépés, amelyet az asztal felé tett, azt mutatta, hogy valami elhatározás fogamzott meg benne. Jobbja a falmélyedés felé mutatott, ahol az írószerszám állott.

– Vedd csak elő az írószerszámot! – szolt Onesimushoz. – Egy ív papirusnak is kell ott lennie. Timotheus éppen azért ment a városba, hogy papirust vásároljon ...

Leereszkedett szokott székébe, amely az asztal mellett állott, és folytatta félig-meddig saját magával társalogva:

– Fölhasználnám ezt a csöndet, hogy levelet írjak Filemonnak. Talán megkönnyíthetem nektek a nehéz próbát, amely előtt álltok, neked is, Onesimus, meg az én kedves Filemonomnak ...

Töprengő tekintete szó nélkül is elárulta volna, hogy mi foglalkoztatja:

– Keresem az utat Filemon szívéhez ...

Észre sem vette volna, hogy Lukács előtte áll, ha az meg nem szólítja:

– Timótheust keresem ugyan, de azért nem tehetem, hogy ne köszöntselek, kedves Pál. Különbén is szándékom, hogy visszafelé való utamban betérek hozzád ...

Pál nem eresztette el jobbját, így kényszerítette, hogy maradjon:

– Épp a kellő pillanatban jöttél. Mint orvos, mit szólsz hozzá: a mi kedves Onesimusunk el akar hagyni bennünket a közeli napokban, és vissza akar térni hazájába.

Lukács kérdő tekintettel fordult Onesimus felé:

– Nem megmondtam neked a napokban: messze vagy még attól, hogy tengeri útra indulhass ...

Mind a két kezével megfogta Onesimus jobbját, ujja hegyével végigment a karcsú kéz kidülledt erein, majd az ajtó felé vonta Onesimust, hogy megvilágítsa a napfény, belenézett a szemébe, végül pedig megálapította, komolyan, szinte komoran:

– Ma sem mondhatok egyebet ...

Onesimus a teljes bizonyosság hangsúlyával felelt:

– Ezt az orvos mondja, ellenben az, aki velem együtt az Urat követi,

s aki tudja, hogy az engedelmesség mindenek fölött való, így szól: menj, indulj akkor is, ha kockára teszed veled az egészségedet!

Lukács ránézett, és nem szólt egy szót sem. Hallgatása igent jelentett.

Azzal ment is, amerre a kötelesség szólította.

Pál gondolataiba elmélyedve ült székében. Onesimus az írókészséggel foglalatoskodott. Vizsgálta a tintát: elég folyékony-e? Vizsgálta az írónádat: nem kellene-e megmetszeni?

Szinte nesztelenül lépett be Timótheus és Epafras. Mély tiszteletadásal köszöntötték az apostolt. Timótheus a megkönnyebbülés halk sóhajával tette le a papirusz-köteget, amelyet a városból hozott. Majd megtörülte verítékező homlokát. Epafras leült a padra, Pállal átellenben.

Pál örült, hogy megjöttek. Szükségét érezte, hogy megbeszélje velük azt, ami foglalkoztatta.

Először Timótheus felé fordult, és elmondta neki röviden, miről van szó. Timótheus folyvást helyeslőleg bólogatott. Egyre több melegség sugárzott kék szeméből, végre odalépett Pál elé, és jobbját is biztatva emelte.

– Igen, atyám, ez az Úr tanácsa: nem lesz hiábavaló a szavad!

Majd Onesimus felé fordult, vállon ragadta, és őt is megbiztatta:

– Csak lépj rá bátran az engedelmesség útjára! „Hagyjad az Úrra a te utadat és bízál benne, majd ő teljesíti.” Ez az a zsoltárvers, amelyet Lois nagyanyám, mint kedvenc mondását, különösképpen a szívembe vésett.

Pál láthatóan örömmel állapította meg:

– Tehát ezt a levelet is, Timótheus fiam, mint a mi közös üzenetünket bocsáthatom útjára ...

Timótheus boldogan egyezett bele.

Pál intett Onesimusnak, mire az belemártotta az írónádat a tintába, és írta, amit az apostol mondott:

– Pál, Krisztus Jézusnak foglya és Timótheus, az atyafi, Filemonnak, a mi szeretett munkatársunknak és Appiának, a szeretettnek, és Arkhipusnak, a mi bajtársunknak és a te házadnál való gyülekezetnek ...

Pál most Epafras felé fordult, és tekintetét egy darabig rajta tartotta. Majd újra Onesimus felé fordult, és jobbját fölemelve folytatta:

– Írd le a köszöntést is: Kegyelem néktek és békesség Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól.

Most visszatért tekintete Epafrashoz:

– Mielőtt kimondtam a köszöntést, gondoltam arra, hogy Kolossé

felől, noha nem jártam ott, jól tájékozott vagyok mindannak alapján, amit főképpen a te réveden tudok. Valahányszor Kolossé felé fordulok imádságomban, megtelik a szívem csordultig örömmel és hálaadással. Micsoda szívbéli gyönyörűség hallani, hogy Filemon az Úr Jézusban való hitét és a szentek iránt való szeretetét nyilvánvaló jócselekedetek egész sorával bizonyítja be! Eladósodott szegényeket kiszabadít hitelezőiknek a karmai közül. Árváknak apjuk helyett apjuk. Öregeket, akik már nem tudják megkeresni kenyerüket, házába fogad. S mindezt teszi, noha édesapjával, a fukar Herakleidesszel nap-nap mellett keservesen harcot kell vívnia, hogy szerető szíve indítása szerint rendelkezessék azzal, ami különben is az övé. Legyen áldott az Úr, hogy most már Appia, a felesége is, megnyitotta szívét az ige előtt. Láthatod: ha nem is vagy Kolosséban, az ige végzi a maga munkáját, és megkeresi, és fölkészíti a maga eszközeit. Remélem, hogy Arkhippus is, ha legyőzi bátortalanságát, az Úrnak jó vitézévé válik ...

Pál végigsimította homlokát. Most eszmélt, hogy Kolosséba elkanyarodó gondolatai ugyancsak eltérítették az alig megkezdett levéltől. Már intett is Onesimusnak, hogy folytatja. Komolyan, ünnepélyesen, mint az imádság szava, szólalt meg ajkán a folytatás:

– Hálát adok az én Istenemnek mindenkor, emlegetvén téged az én imádságaimban, mert hallom a te szeretetedet és ama te hitedet, mely van benned az Úr Jézushoz és minden szentek irányában, hogy a te hitedben való közösség hathatós legyen, a Krisztus ügyében, minden bennetek levő jónak megismerése által. Mert sok örömünk és vigasztalásunk van a te szeretetedben, hogy a szenteknek szíveik megvidámodtak te általad, atyámfia ...

Az udvar felől többek hangos beszéde hallatszott. Pál, aki a mondat végén amúgy is leeresztette hangját, elhallgatott és fölfigyelt. Néhány redő összébb rándult a homlokán.

– Félek – fordult aggodalmával Timótheus felé –, hogy még ezzel a rövid levélkével sem készülök el, ha megindul, mint egy galambdúcban, a jövés-menés. Ugyan kérd meg, Timótheus, a testvéreket, hogy hagyjanak bennünket még egy kissé magunkra ...

Timótheus fölkelt, és Pál még hozzátette megnyugtatólag:

– Ma a nyájas Publius százados a parancsnok. Az nem bánja, ha a testvérek egy ideig még az udvaron maradnak ...

Timótheus ment, és Onesimus Pálra tekintett, a következő mondatot várva. De az határozatlan, elgondolkodó tekintettel nézett maga elé.

– Most, most kell megtalálnom a helyénvaló szót: kérem is a Lélek

segítségét – magyarázta tétovázását, de néhány pillanat múlva már folytatta gyors elhatározással: – Írjad tehát ...

És Onesimus már rótta is Pál szavait a papiruszra:

– Annakokáért jóllehet nagy bátorságom van a Krisztusban, megparancsolni néked azt, ami illendő, a szeretetért inkább kérlek, ilyen lévén, mint Pál, a megvénhedett, most pedig foglya is a Jézus Krisztusnak; kérlek téged az én fiamért, akit fogságomban szültem, Onesimúsert, aki egykor tenéked haszontalan volt, most pedig mind néked, mind nekem nagyon hasznos, kit visszaküldöttem; te pedig őt, azaz az én szívemet, fogadd magadhoz.

Most már nem bírta tovább Onesimus. A könnyek, amelyek már az utolsó sorok leírásakor is elhomályosították a szemét, most megfékezhetetlen erővel törtek elő. Szívét elborította a szégyen és a bűnbánat. Letette az írónádat és köntösével eltakarta fejét.

Pál megértő szeretettel nézte, majd fölállt és odalépett hozzá. Meleg, atyai szeretet izzott a hangjában is:

– Szedd össze magadat, fiam, Onesimus!

Onesimus szólni akart, de képtelen volt rá. Végre azonban mégis kimondta minden ereje megfeszítésével:

– Atyám, nem vagyok méltó, hogy fiadnak neveztessem ...

Pál hallgatott. Tekintete az ablaknyíláson át a messzeségbe révedt. Megértette a tékozló fiú példázatára való utalást. Lukács gyakran fölolvasta szűkebb és tágabb körben.

– Nem vagyok méltó, hogy fiadnak neveztessem! – szólt, először csak éppen megismételve Onesimus szavát. – Ez az a szó – folytatta azután –, amellyel a mi menyeyi Atyánk elé lépünk, valamennyien, kivétel nélkül, én, aki háborgattam az Isten anyaszentegyházát és te, a szökött rabszolga ... Csak a kegyelemben bizakodhatunk ...

– Igen, atyám, csak a kegyelemben ... adta meg szavának a visszhangját Onesimus.

Pál gyöngéd mozdulattal karolta át:

– Csöndesedj meg az Úrban. Vonulj vissza, oda a sarokba. Jobb lesz, ha Epafras írja tovább a levelet.

Onesimus engedelmeskedett, és Epafras ült a helyébe. Pál is visszaült a székébe, és most lassan ejtette a szavakat, sorakoztatta a mondatokat, mert tudta, hogy Epafras keze távolról sem olyan fürge, mint Onesimúse:

– Őt én magamnál akartam tartani, hogy te helyetted szolgáljon nekem az evangéliomért szenvedett fogságomban; de a te megkérdező-

sed nélkül semmit sem akartam cselekedni, hogy jótéteményed ne kényszerítésből, hanem szabad akaratból való legyen. Mert talán azért vált meg tőled ideig-óráig, hogy őt mint örökkévalót kapd vissza; nem úgy immár mint szolgát, hanem szolgánál nagyobbat, mint szeretett atyafit, kiváltképpen nékem, mennyivel inkább pedig néked, mind testben, mind az Úrban. Azért, ha engem részestársadnak tartasz, úgy fogadd őt magadhoz, mint engemet. Ha pedig valamit vétett ellened avagy adós, ezt nekem róvd fel.

Pál fölállt újra és az asztalhoz lépve, beletekintett Epafras vállán át az imént leírt sorokba.

– Kár, Epafras, hogy a tanító, aki megtanított téged az írás nemes mesterségére, nem volt szigorúbb – jegyezte meg. – Nem olyan könnyű kibetűzni, hogy mit is jelentenek a te vonásaid. Hallom, hogy Filemonnak különben is gyöngye a szeme: annak bizony nem lesz gyönyörűség a te írásod elolvasása ...

Elhallgatott, de egy pillanat elég volt, hogy határozzon:

– De meg amúgy is: add ide az íronádat. Hiszen ez a levél tulajdonképpen adóslevél, s így rendénvaló, hogy sajátkezűleg írjam ...

Már le is ült a székre, amelyet Epafras átengedett neki.

Azzal nekilátott az írásnak. Ahogyan az íronádat megfogta, ahogyan belemártotta a tintatartóba, azon látszott, hogy az írás mesterségét nem gyakorolta különösképpen. Halkan, szinte alig hallhatóan mondta a szavakat, amelyeket leírt:

– Én Pál írtam az én kezemmel, én megfizetem ...

Szemmel látható gyönyörűséggel nézte a nagy, ormótlan betűket.

– Remélem, Filemon ismeri a kezemírását – vélte, ezt inkább a maga, mint a mellette álló Epafras számára állapítva meg. – Ez tehát annak rendje és módja szerint való adóslevél.

Önkéntelenül Onesimus felé fordult, aki reá szegzett tekintettel ült a helyén. Szeméből meleg hála sugárzott feléje.

Ez a hála még jobban fölbátorította. Szólt és írta:

– ... hogy azt ne mondjam néked, hogy te magaddal is adós vagy ezen felül nékem.

Elolvasta a mondatot, letette az íronádat, nyújtóztatta kezét is, ujjait is, majd újra vette az íronádat, halkan mondta, s már írta is a következő mondatot:

– Bizonyára, atyámfia, jótéteményt várnék tőled az Úrban: vidámitsd meg az én szívemet az Úrban!

Szakállát simogatva, megelégedett mosollyal olvasta el, amit leírt.

Meg sem látta volna a küszöbön álló Lukácsot, ha az meg nem szólal:

– Olyan csönd van itt. Úgy véltük, kedves atyánk, hogy készen vagy a munkáddal, és bejöhetünk.

Belépett és mögötte befelé igyekeztek Márkus, Timótheus, Aristarkhus és utolsónak, kissé félénken, az, akit Pál mégis elsőnek üdvözölt.

– Isten hozott, Démás, hogy az ember végre egyszer téged is lát!

Démás a zavarban levő ember mosolyával állt Pál előtt.

– Nagyon leköt sokféle dolgom – kísérelte meg a mentegetőzést.

Pál keményen megmarkolta a vállát:

– Tudom, tudom, Démás. De meg van írva: nem lehet két úrnak szolgálni ...

Timótheus odalépett Pálhoz, és fülébe súgta, hogy a nemes Nereus a táborban van, és hamarosan betér hozzá.

– Örülök – vette tudomásul Pál, de egyben Onesimus felé fordult:

– Szeretném, ha ezt a levelet mégis a te kezéd fejezné be. Hiszen már majdnem a végén vagyunk ...

Mialatt a vendégek, hogy a levél befejezését ne zavarják, az egyik sarokba vonultak, Onesimus újra kezébe vette az íronádat, és írta, amit az apostol mondott:

– Bízván a te engedelmességedben, így írtam néked, tudván, hogy annál, amit mondok, többet is fogsz cselekedni. Egyúttal pedig készíts nekem szállást; mert reményelem, hogy a ti imádságaitokért néktek ajándékozatom.

Epafras füle, aki a legközelebb állt az asztalhoz, önkéntelenül elkapta az utolsó szavakat. Mint a sas a zsákmányra, úgy csapott le az apostol bizakodására:

– Atyám, bizonyos vagy felőle, hogy az Úr ezt megadja neked?

Pál igent intett fejével és a rendíthetetlen bizonyosság hangján felelt:

– Imádkozom érte Jézus nevében.

Epafrasnak még lett volna kérdeznivalója, de Pál elébe vágott az ajánlattal:

– Alighanem az a szíved óhaja, hogy ennek a Filemonhoz írt levélnek a végére idekerüljön a te üdvözleted is ...

Már intett is Onesimusnak, hogy írja:

– Köszönt téged Epafras, az én fogolytársam a Krisztus Jézusban.

Körültekintett, és megkérdezte:

– Ki csatlakozik Epafras üdvözlétéhez?

Valamennyien jelentkeztek.

– Timótheust megemlítettem már a levél címzésében – állapította meg Pál, és újra Onesimus felé fordult: – Írjad tehát:

– Továbbá Márk, Aristarkhus, Démás és Lukács, az én munkatársaim.

Mosolyogva kérdezte Aristarkhust:

– Remélem, nem búsulsz amiatt, hogy csak Epafrast említem mint önkéntes fogolytársamat?

Epafras lehajtott fejjel válaszolt:

– Köszönöm, kedves atyám, hogy mint munkatársadat említesz.

Pál fölállt:

– Készen vagyunk. Csak az áldás van még hátra, fiam – figyelmeztette Onesimust.

S mindkét kezét áldásra emelve mondta, és Onesimus fűrge keze már írta is.

– A mi Urunk Jézus Krisztusnak kegyelme legyen a ti lelketekkel!

– Ámen! – mondta végezetre.

– Ámen! – csatlakoztak hozzá a körülötte állók.

A jelenlevők szétoszlottak. Pál Aristarkhusszal az egyik sarokba vette be magát. Onesimus egyszeriben csak maga ült az asztalnál.

A Filemonnak írt levelet félretette és a filippi gyülekezetnek írt levél – Lukács példánya – után nyúlt. Bal felől ott volt a saját maga számára készülő másolat. Megmaradt az elhatározása mellett: ma el akar készülni vele.

Belemártotta az írónádat a tintába, és olvasta, és írta, ami most következett:

– Örüljete az Úrban mindenkor; ismét mondom, örüljete! A ti szelídlelkűségetek ismert legyen minden ember előtt. Az Úr közel!

Az utolsó szónál, maga sem tudta, miért, letette az írónádat, és szeme újra végigment ezeken az imént leírt szavakon.

Megragadta Pálnak ez a szava: „örüljete!” Belső látása megnyílt: látta Urát és Megváltóját. Hallotta, amint szól hozzá: „Békesség neked!” Hallotta, amint a hite visszhangozta. Hiszen látta: annak az ajka mondja, aki érette a halálba ment. Dicsőségének a sugárzásán át is látta a töviskorona és a szegek helyét. Könnyű volt megfogadnia Pál szavát: „örüljete!” Az Istennel való békesség megzendítette szívében az örömet ...

Szeme tovább ment a Pál következő mondatához: A ti szelídlelkűségetek ismert legyen minden ember előtt.

Herakleides állt előtte, Filemon fukar, keményszívű apja. Tudta:

rövidesen meg kell állnia előtte. Filemon házában még mindig ő parancsol. Az ő kemény szívéről visszapattannak Pál jóságos szavai. Már hallotta is, amint fogatlan szájából sivít felé a mocskos szidalom. Már látta, amint rázza csontos öklét. Testén megsajdultak a rég elfelejtett nyomok, amikor Herakleides öklével verte, lábával rugdalta ... De az ige mégis előtte volt kitörölhetetlenül, félremagyarázhatatlanul. A ti szelídlelkűségetek ismert legyen minden ember előtt.

Szeme most azt a szót ragadta meg, amely erre az intésre következett. Mint villám a sötét égboltozaton, lobbant föl előtte: az Úr közel! Hitének látása újra kitisztult: látta az Urat. Melegen és boldogan szólalt meg szívében a hála:

– Uram, köszönöm, hogy közel vagy hozzám!

Hálát adott a bizonyosságért, hogy nem egymagában kell Herakleides elé lépnie.

Nereus kemény lépte és érces hangja riasztotta föl. Az öreg katona a maga élénk módján üdvözölte sorban a jelenlévőket. Kivált Pálnak úgy örült, mintha ki tudja, milyen régen nem látta volna. Majd átsiklott tekintete az asztal mellett álló Onesimusra. Pál észrevette, és úgy vélte, tájékoztatnia kell gazdáját:

– Haza készülődik, vissza Kolosséba ...

Nereus elkomolyodott. Mindent tudott. Helyeslőleg bólintott:

– Igen, ennek be kellett következnie. Lukács lelkiismerete felel érte, hogy nem történt meg hamarabb ...

Lukács szája már nyílt, de keze mozdulata is mutatta, hogy mint orvos még mindig tiltakozik betegének az útnak indulása ellen. De nem szólalhatott meg. Nereus egy pillanatnyi megszakítás után, Onesimus felé fordulva, folytatta:

– Tulajdonképpen kár. Éppen most jövök Fabius barátomtól. Sáfárt keres a gazdasága számára, amely, tudjátok, az én birtokom szomszédságában van. Említette, hogy rád is gondolt. Azt hiszem, kész volna téged – ha tudná, hogy rabszolva vagy – akár ki is váltani. Úgy látom, nagy a bizalma személyed iránt. Itt volna időd tudós munkára is. Róma közel van. Lóháton akármikor bejöhethnél, és szolgálhatnál a mi kedves Pálunk körül is, ameddig itt van közöttünk ...

Mindjárt első szavánál észrevette Onesimus, hogy Nereusnak láthatatlan társa van. A kísértő. Fülébe súgta: ez valami a te számodra való volna! Minden álmod megvalósulna ... Tikhikus, aki éppen készülődik, hogy visszatérjen Kolosséba, Fabius megbízásából lebonyolíthatná ki-

váltásodat... Ő vagy valaki más, aki Rómába jön, elhozhatná Nikét ...
Kikerülnéd a harcot, a keserves megaláztatást ...

Nereus elhallgatott. Majd mint magának is kedve ellen valót, visszavonta, amit mondott:

– Hagyjuk! Csak lépj rá az útra, amelyet az Úr mutat ...

Onesimus föllélegzett. Nem volt hiábavaló szívének halk kiáltása: Újra látta az Urat, és látta jobbját, amint Kolossé felé mutat. A kísértő megszégyenülten elkotródott ...

A mozgalmas nap alkonyatra hajlott. Amit Nereus rábízott, elintézte. Az útiterv minden részletét megbeszélték Tikhikusszal. Most pihenőképpen céltalanul bolyongott Nereus gyönyörű kertjében, amely már virágai teljes pompájával kellette magát.

A leáldozó nap sugarai még egyszer körüludvarolták a liliomokat. Onesimus szeme megakadt az egyiken, amely büszkén a többi fölé emelkedett. S amint nézte, kelyhének fehérje egyszerűen csak fehér gyolccsá lett szemében, amely Niké karcsú termetére simult, s kelyhének sárga bibéje addig nőtt-növekedett, míg ragyogó arany hajkorona lett, amely Niké fejét köríti. Már látta szemének nevető kékjét is. Már hallotta ajka meleg köntösét is.

– Köszöntelek, Niké – viszonzta. – Szinte hallom a szívem boldog dobogását, amikor arra gondolok, hogy nemsokára csakugyan találkozzunk ... Micsoda gyönyörűség lesz, ha hallom a lépteidet, amint közelednek felém ... Micsoda gyönyörűség lesz, ha egymás szemébe nézhetünk ... Micsoda gyönyörűség lesz, ha a jobbodat vállamra teszed, és a fülem hallja, amint köszöntesz...

Balját odaszorította szíve tájkára: a szíve eszeveszetten vert örömben. S ekkor egyszerre csak sűrű fátyol ereszkedett a ragyogó kép elé, amelyet szíve vágya elébe vetített. A fátyol egyre sötétebb és sötétebb lett, míg végre a fekete háttérből nekitámadt a borzalmas, sokfejú szörnyeteg, a kegyetlen kérdés, amellyel már annyit vesződött: mi lesz, hogyan lesz? Hogyan fog dönteni Filemon? Hogyan fog dönteni az apja, Herakleides? Nem az lesz-e mindennek a vége, hogy a szökött rabszolgára rászakad a szégyen és a gyalázat, és soha többé nem emelheti föl szemét a szabad Nikére?

Vonagló szíve azonban föleszmélt, és ahhoz menekült, aki fölül tudta: közel van.

– Uram, könyörülj rajtam! Állj mellettem, hogy rá hagyatkozzam a

te kezedre mindenben! Uram, segíts! Hiszen a te ajándékod szívem bizonyossága, hogy mindent a te szereteted intéz ...

Bátortalanul jött ajkára a következő kérdés, de azért mégis kimondta:

– A tied vagyok, Uram, Niké is a tied: tedd kezét a kezembe! Add meg nekünk a kegyelmet, hogy kéz a kézben mehessünk utunkon, és eggyé forrott szívvel szolgálhassunk neked, magasztalhassunk téged ...

A szíve megcsöndesedett, és megszilárdult. Újra tiszta és biztos látással látta Urát, és tudta, mit kell neki mondania:

– Uram, engedelmeskedem neked ... Te látod a szívemet: minden dobbanásával vágyódik Kolosséba, de én azért megyek, mert ez a te parancsod ... Te látod a szívemet: fél és retteg még mindig, de azért újra meg újra nekibátorodik, mert a te kezed vezet engem ...

Előtte ment az Úr, ő meg követte.

A viharban

Amióta elhagyták a tyrrheni tengert, ez a mai reggel volt az első, amikor derült, felhőtelen égbolt nézett le rájuk. Félénken kérdezték a szívek: vajon biztató ígélet-e ez a felhőtelen égbolt, amely csöndet ígér erre a mai napra, csöndes napokat, éjszakákat az út hátralevő részére.

A nap sugarai arany áradatát rábocsátotta a tenger tükrére. Mint a macska a simogató kéz alatt, boldogan nyújtózott alatta a tenger. Mély kékje a napsugarak aranyával zöld zománccá ötvöződött. A gyenge szellő itt-ott megborította a színét.

Onesimus a hajó hátsó fedélzetén telepedett le, és elnézte, amint a hajó népe egyhangú munkáját végzi. Az evezőmester egyenletes parancsszóval, amelyet a furulya rikoltása kísért, adta meg az ütemet az evezősöknek, akik egyemberként merítették evezőjüket a tenger vizébe. A kormányos mozdulatlanul ült a helyén, és kemény marokkal fogta a kormányt, hogy a hajó célegyenest haladjon a maga útján. Egy hajósgyerek fürgén és gyorsan kúszott ide-oda az árbocokon, a vitorlákat igazgatva. Az ilyen csöndes időben még a gyöngé szellőt is be kell fogni a vitorlába.

Onesimus tekintete folyton-folyvást visszatért útitársához, Tikhikus-hoz. A fedélzet elülső részén ült, de jól láthatta, amint újra meg újra megpróbálta, hogy beszélgetést kezdjen a közelében ülő hajótulajdonossal. De nem sikerült. Az számításaiba volt elmélyedve, s a körülötte heverő tekerccsek majd egyikében, majd másikában keresett adatokat. Azt beszéltek, hogy busás nyereséggel tér vissza erről az útvjáról Efézusba.

Onesimus szeme változatosságot keresett, s ezért fordult most a messzeség felé. Tudta: a hajó most kelet felé halad. De holnap vagy holnapután északkeleti irányba tér, hogy aztán néhány nap múlva, Krétától északkeletre, áthaladva a tengerszorosok egyikén, megmaradjon ebben az irányban és az Égei tenger szigeteit maga mögött hagyva, egyenest Efézus felé igyekezzék. Megkísérelte, hogy már most meghatá-

rozsa merre lehet Efézus, és tőle délkeletre, Kolossé. S amint úgy vélte, hogy eltalálta valamennyire, már csak néhány szárnycsapása kellett a léleknek, és ott volt azoknak az eseményeknek a kellős közepében, amelyek felé a hajó vitte.

A tengeri utazás jóleső nyugalma arra biztatta, hogy azt idézze szeme elébe, ami szívének vágya és reménysége volt.

Mint ezekben a napokban már annyiszor, megint Filemon, gazdája, előtt áll. Éppen Pálnak hozzá intézett levelét olvassa, ő meg izgatottan zakatoló szívvel figyeli arcvonásait. Most mosolyog: mire magyarázhatná ezt másra, mint arra, hogy az apostol szívélyes, bizalmas hangja megtalálta az utat szívéhez. Most komoly, határozott lesz minden arcvonása: úgy látszik döntött és eltökélte magában erős akarattal, hogy teljesíti az apostol szíve óhaját. Amikor végigolvasta a levelet, félreteszi a tekercset, és ránéz pislogó, rövidlátó szemével.

Ez a döntő pillanat, amelyet képzelete már annyiszor, annyi változatban, rajzolt meg, színezett ki.

Filemon ajka megmozdul, és a maga megfontolt módján szólal meg:
– Teljesítem, Onesimus, az apostol, a mi kedves Pálunk, óhaját, és szabadon bocsátlak!

Elgyönyörködik ebben a képben, és nem tud betelni a látásával. Hallja a szót, és nem tud betelni a hallásával. Észre sem veszi, hogy nyugat felől könnyű felhők vonulnak föl az égboltozatra. Talán csak a tengerjáró hajós szeme látja meg a halovány árnyékot, amelyet a tenger ragyogó színére vetnek.

Ki tudja, talán ezeknek a felhőknek a mesterkedése volt, hogy árnyék vetődött azokra a képekre is, amelyekben belső látása gyönyörködött. Megint arra kellett gondolnia, hogy nehézségek torlódhatnak az útjába.

Látja Filemont, amint elkomorodik. Tenyerébe hajtja fejét, és hallgat. Szinte gondolni sem mer arra, hogy mi lehet a kimenetele annak a harcnak, amelyet most magában vív.

Aggodalma azonban végül mégis képpé és hanggá lesz. Filemon fölemeli fejét, s miután egy sóhajjal útját egyengette a szónak, megszólal:

– Csak megmagyarázhatnám Pálnak, hogy milyen szíves örömet teljesítem kívánságát!

Onesimus most hagyja, hogy Filemon hozza elő mindazt, amivel mentheti, igazolhatja magát, miért nem teljesítheti most az apostol kívánságát. Hagyja, hogy megint megbiztassa a jövődövel: várja meg a sorát, majd eljön az ideje, hogy fölszabadíthatja ...

Ez lesz a jó alkalom, gondolja, amikor megemlítheti, hogy nem üres kézzel jött vissza, van rá módja, hogy váltságpénzt ajánljon föl. Ami erre következik, a felől bizonyos: Filemon arca földerül. Megkönnyeb-
bülten hallja, amint megszólal:

– Erről beszélhetünk ...

Erre megnevezi urának az összeget, amelyet mint váltságpénzt azon-
nal lefizethetne. Örömmel látja, hogy urának az arcán kellemes meglepe-
tés tükröződik.

Öröme csak egy-két pillanatig tartott, mert bizonytalanság lett úrrá
rajta. Valahonnan, a szíve valamelyik zugából, előlopakodott az aggoda-
lom, hogy a váltságul följánlott összeggel nem lesz megelégedve File-
mon, kivált az apja, a pénzre éhes öreg Herakleides, fogja kevesellni.
Erre újra áttekintette az egyes tételeket, amelyekből megtakarított
pénze összetevődik. Mindennek azzal vetette meg az alapját, amit
Calpurniusnál keresett. Ehhez járult, amit Musonius Rufus fizetett neki.
Ami a szegény Agerinustól járt volna neki, az természetesen odaveszett.
De jórészt pótolta ezt Cornelia és Nereus bőkezűsége. Megszólalt benne
a kérdés: nem kellene-e többet följánlania Filemonnak váltságképpen?
Igaz, a megmaradó pénz kellene erre is, arra is, de viszont a szabadság
mindennél előbbrevaló ... Számolt, mérlegelt, gondolt a napokban
hallott hasonló esetekre, s végül megnyugtatta magát azzal, hogy File-
mon meg lesz elégedve a felajánlott összeggel.

Az égboltozaton a könnyű, hófehér felhők helyébe szürke, egyre
komorabb felhők tódultak. Egyre sötétebb árnyékot vetettek. A képek
is, amelyeket belső látása szemlélt, egyre sötétebbek lettek. Olyan
aggodalmak lopódtak be a szívébe, amelyekről már azt hitte, hogy
végképp megfutamította őket ...

Megint látja azt, aminek láttára szinte eláll a szívverése. Niké beteg.
Sápadtan, mélyen beesett szemekkel lép elébe. A kép azonban hirtelen
még sötétebb lesz. Niké betegen fekszik. Szeme fényes sugara kilob-
bant. Fáradt, bágyadt tekintettel fogadja, fehér, elvékonyodott kezét
alig tudja köszöntésre emelni. Megpróbálja, hogy vigasztalja, bátorítsa.
Niké csak reménytelen, fájdalmas mosollyal felel. Annyi ereje sincs,
hogy akár csak egy szót is szóljon. Le is ereszkedik szempillája. Mint
egy halott fekszik az ágyán. Onesimust megkapja az iszonyatos sejtetem:
talán meg is halt már ... Szíve aggodalma kegyetlen: már látja is a
ravatalon, már ott is áll a sírja mellett ...

A gadgó vitorlák csattogása visszaidézte a valóságba. A szél erősebb

lett, és kelet felé hajtotta a fellegeteket. Újra tiszta, mosolygó égbolt tekintett le rá. Föleszmélt, szíve megcsöndesedett.

Mellette egy tekercs volt, Pálnak a filippi gyülekezethez írt levele. Föltekerte, maga sem tudta, miért: egyre csak tekerte, és a levél vége felé megint csak arra a helyre esett a tekintete, amelyet már sokszor elolvasott, most útközben is:

– Semmi felől ne aggódjatok, hanem imádságotokban és könyörgésekben minden alkalommal hálaadással tárjátok fel kívánságaitokat az Isten előtt. És az Istennek békessége, mely minden értelmet felül halad, meg fogja őrizni szíveiteket és gondolataitokat a Krisztus Jézusban.

Az ige egyik szava a másik után végezte munkáját a szíven.

Semmi felől ne aggódjatok... Félelmének és aggodalmának alkotásai: a tétovázó Filemon, a keményszívű Herakleides, a beteg, a halott Niké, úgy szétfoslottak, mint a köd a nap sugarai előtt.

... imádságotokban és könyörgésekben minden alkalommal hálaadással tárjátok fel kívánságaitokat az Isten előtt... A hálaadás tehát előzze meg a kérést. Megpróbálta. Volt rá oka bőven. Mint a Krisztus megváltottja tér haza tévelygő útjából, és Filemon és Niké is ugyanennek az Úrnak a tulajdonai. A kegyelem csodái! Szívében a hálaadás kitérte szárnyát, és föllendült annak a trónja elébe, aki mindezt végbevitte...

Most már nekibátorodott, és mert kérni is. Nagy bizakodással cselekedte. De kész volt arra is, hogy újra meg újra fölvegye a harcot saját akaratával, és így szóljon: „Atyám!... mindazáltal ne úgy legyen, amint én akarom, hanem, mint te.”

Az apostolnak igaza volt: az Isten békessége, mely minden értelmet felülhalad, úrrá lett szíve és gondolatai fölött. Látta Urát, és hallotta szavát: Békesség neked!

Valahányszor ez a békesség eltöltötte szívét, Hierapolisra kellett gondolnia. Néhány évvel ezelőtt járt ott: gazdáját, Filemont, kísérte el, aki ott keresett gyógyulást betegségére. Ámulatában szinte földbe gyökerezetten állt ott a Meander völgyében, és káprázó szemmel csodálta, amint a gyógyító erővel teli, meleg víz a magasból – az ember majdnem azt vélne: egyenest a mennyből – széles, hatalmas áradatként zúgva, tajtékozva hömpölyög lefelé a hófehér sziklákon. Így érezte most is: hatalmas, meleg áradatként hömpölygött szívébe a békesség...

A hajó legénysége – azok is, akik éjszaka pihentek valamicskét, noha föl-fölriasztotta őket is a tenger morajlása, és azok is, akik szolgálatot

tettek – egyet értett abban, hogy a fölvirradó nap semmi jót nem ígér. Arra gondoltak, hogy Poseidont, a tenger szeszélyes istenét, alighanem gonosz álmok gyötörték ezen az éjszakán ...

A nap, úgy látszott, mitsem törődik ezzel. Ereje tudatában megtámadta, és el is űzte a felhőket. Igaz, nem ment gyorsan, de végül mégis csak kibontakozhatott a felhők közül, és eláraszthatta fényével a tenger színét.

Onesimus elmerengve szemlélte a ragyogó tengert. S anélkül, hogy akarta volna, fölrajzoltak lelke előtt a görög képzeletnek a tenger istenéről szőtt szín pompás, étellel teli képei.

Ilyenkor, amikor a tenger ragyog a napsugártól, támad kedve Poseidonnak arra, hogy útra keljen arany palotájából. Felszerszámozza ércpátájú, aransörényes paripáit, befogja őket arannyal, drágakővel ékes kocsijába és háromágú szigonyát jobbjaival magasra emelve, elindul büszkén a tenger napsugaras színén. A tenger megborzong a gyönyörűségtől, amint végigrobog rajta istenének pompás fogata, bájos nereidák szállnak föl a mélyből, és körüludvarolják uruk és parancsolójuk kocsiját.

Egy pillanat és Onesimus elűzte egy legyintéssel szeme elől a pogány hazugság és balgaság mesterkedését, de meg kellett ezt cselekedniök azoknak is, akik számára mindez – félig mulatságos, félig borzalmas – valóság volt.

Poseidon ma rosszkedvűen ébredt. Úgy látszik, azért bosszantotta a vidám napfény is. Előparancsolta csatlósait, a bős szeleket, és azok már dologhoz is láttak.

A hajósok egyike elkomorodott képpel állapította meg:

– Boreas kagylójába fúj ...

S igaza volt: föltámadt az északi szél.

Egy másik északkelet felé mutatott:

– Félek, Kaikias is közeleg ...

Egy harmadik aggodalmaskodva csóválta fejét, és északkelet irányban vizsgálódott:

– Jaj nekünk, ha Euros haragra gerjed ...

Igazuk lett mindhármuknak. Észak, északkelet, délkelet felől szelek rontottak elő. Mintha óriások görgették volna őket, óriási felhőtömegek vonultak föl az ég boltjára. Először szürkék, majd sötétebbek, végre feketék jöttek, olyan feketék, mint a csillagtalan, vigasztalan éjszaka. Az ember azt hitte volna, hogy a reggelt nyomon követi az éjszaka. A szél gúnyos füttyörészése hamarosan bős kutyaugatással és végül vad

üvöltéssé lett. Onesimusnak a római cirkuszra kellett gondolnia. Udvari szolgálata során néhányszor, akarata ellenére, szemlélője volt a véres játékoknak. A kiéheztetett oroszlánok ilyen hosszan elnyúló üvöltéssel követelték a maguk prédáját.

A hátsó fedélzetről heves szóváltás hallatszott. A hajó tulajdonosa és a kormányos vitatkoztak egymással. A kormányos állhatatosan megmaradt a mellett, hogy vihar közeledik, s így a hajót körül kell övezni. A hajó tulajdonosa újra meg újra gúnyos kacagással felelt erre. Azt tartotta, hogy ebben az időszakban bolondság még csak gondolni is ilyesmire. Aztán meg: a hajó nem visz magával jóformán semmi terhet. A szelek majd elülnek, a felhők elvonulnak, s egyszeriben csak megint kisüt a nap ...

Mégis csak meglett, amit a kormányos akart. A hajósok már elő is vonszolták a nehéz hajóköteleket, és nekiláttak, hogy körülövezzék a hajót. Ha jó erősen fogja az öv, dobálhatja a vihar, mint a labdát.

Parancsszavak, sóhajok és nyögések kísérték a munkát, de csakhamar elnyomták ezeket a hangokat a förtelmes, mocskos káromkodások, amelyekkel a nyomorult hajósok megkönnyíteni vélték a maguk nehéz munkáját.

Onesimus befogta a fülét. A pogányságtól való irtózás borzongott rajta végig. Megszólalt benne Pál ítése a filippiekhez írt levélből:

– „... Atyámfiain, amik csak igazak, amik csak tisztességesek, amik csak igazságosak, amik csak tiszták, amik csak kedvesek, amik csak jóhírűek; ha van valami erény és ha van valami dicséret, ezekről gondolkodjatok. Amiket tanultatok is, el is fogadtatok, hallottatok is, láttatok is én tőlem, azokat cselekedjétek; és a békességnek Istene veletek lesz.”

Szíve megtelt hálával, amikor arra gondolt, hogy láthatta, hallhatta, megfigyelhette Isten áldott emberét mindennapi életében. Keze hálaadó imádságra emelkedett...

Harmadik napja tombolt a vihar fékevesztett indulatában.

A magasság és a mélység hatalmasságai egymásba kapaszkodva viaskodtak, és úgy látszott, hogy semmi áron sem bocsátják el egymást.

Borzalmas látvány volt az éjfélete felhőkkel borított égboltozat. A magasság hatalmasságai már végképp leteperték a mélység hatalmasságait? A cikázó villám, a mennydörgés, úgy látszott, már az ő győzelmüket hirdeti. Aki akarta, találgathatta: az a félelmetes felhő nem Boreas-e hatalmas, oroszlánhoz hasonló üstökével? Vagy: az a felhő nem

Euros-e lobogó hajával, vad tekintetével? A szelekben nem volt egy szikrányi irgalom sem: szünet nélkül lezúduló korbácsuk örült táncra kényszerítette a hullámokat.

Méltán telt meg rettegéssel annak a szíve, aki a tengert nézte. Hullámhegy hullámhegy után emelkedett mind magasabbra, föl a fellegekig. A tenger keményen állta a fölülről indított ostromot. Vajon Poseidon rázza féktelen haragjában kék haja hullámait, hosszú kék szakállát? A körülötte fölágaskodó hullámok talán a tenger mélyében tanyázó szörnyetegek, akiket ő küld harcba? Sivítva és zúgva, haragjuk fehér tajtékát föl-fölhajtva a magasba, mutatják, és bizonyítják megtörhetetlen erejüket és hatalmukat.

Onesimus a vihar elől rettegő szívvel a hajó legmélyebb részébe menekült, és ott tusakodott Istenével:

– Uram, könyörülj rajtam! Ne hagyj elveszнем!

Azt hitte, hogy a hajófenék áporodott levegője nehezedik rá a mellére. A Lélek azonban rákényszerítette, hogy beletekintsen szívébe. S meglátta: az önző halálfélelem szorongatja. Föleszmélt, és megszólalt ajkán a másokért való könyörgés:

– Uram, könyörülj útitársaimon! Ne engedd, hogy elnyelje őket a mélység, mielőtt megismertek volna téged ...

Nőttön-nőtt szívében a Lélek gyújtotta világosság:

– Uram, ne cselekedj velük az én bűnöm szerint! Rest, hűtlen és gyáva voltam, amikor a te Lelked arra intett, hogy bizonytságot tegyek ...

Gondolatai előre siettek, már partra is szállt Iezusban, már megerkezett Kolosséba, s így gondolnia kellett mindazokra, akik elé oda kell lépnie bizonytságtételével. Niké árnyéka is elsuhant szeme előtt.

S imádsága mégis folyton-folyvást csak ezt ismételteti:

– Uram, könyörülj rajtam! Ne hajíts bele a borzalmas mélységbe!

Imádságának egyre bágyadtabb lett a szárnycsapása. Egyre jobban hallotta a vihar dübörgését és üvöltését, a hajósnép jajgatását és káromkodását. Elérkezett a pillanat, amikor elhallgatott ajkán az imádság, és szemébe nézhetett annak, miért retteg úgy a haláltól.

Igen, eljut Kolosséba a hír, hogy megint elveszett egy hajó. Nem az első, nem az utolsó ilyen eset. S a szülők és testvérek, az özvegyek és árvák megsiratják azt, aki a tenger mélységében lelte meg sírját. Meg tudja-e valaha is valaki, hogy Onesimus is ott volt az elveszett hajón, hogy haza akart térni, hogy oda akarta magát vetni igaz bűnbánattal

ura lábai elé, hogy váltságdíjat akart neki följánlani, becsületes munkával megszerzett váltságdíjat ...

Majd olyan gondolat került az útjába, amely elől ki akart térni. De nem sikerült. Végig kellett gondolnia. Ázsia és Róma között folytonos a jövés-menés, jönnek-mennek a tisztviselők, a kereskedők, a katonák, tehát könnyűszerrel eljuthat Kolosséba a hír, hogy keresztyénné lett. De bárcsak ne jutna el!

– Szökött rabszolga és ráadásul még keresztyén is! Nem megmondtam neked nem is egyszer: börtön és korbács kell a semmirekellő rabszolgafajzatnak! – fogja odavetni az öreg Herakleides fiának, Filemonnak, és már hallotta is gúnyos kacagását és hallotta, amint szokása szerint haragjában, hogy szavának nagyobb súlya legyen, nagyot üt öklével karosszékének a karfájára.

– Hogy még akkor is megmarad csúnya hűtlenségében, amikor az Úr kegyelme már megragadta, nem gondoltam volna! – fogja mondani Filemon, és bizonyára sóhaj szakad föl szíve mélyéből, ha arra gondol, hogy valamennyi rabszolgája közül talán vele cselekedte a legtöbb jót.

– Hazugság és áltatás volt minden, amivel az árvát vigasztalni akarta: barátsága és szerelme, részvéte és biztatása – gondolja majd Niké, és az arcába szökő pír fog arról szólni, hogy szégyenli a bizalmat, amelyre egy ilyen embert méltatott.

Találgatják majd, mi van vele. Merre hányódik-vetődik? Fut a pénz és a kincs után ... Benne gázol minden fürtelemben ... Ide jut természetesen az, aki ilyen emberrel szűri össze a levet, mint Sarapion ...

Visszatapogatódzott az imádsághoz. Nehézkesen dadogta:

– Uram, könyörülj rajtam! Hadd térjek vissza, s tegyem jóvá, amit vétettem!

Ezt a kérést ismételtette szívós konoksággal. Már fogta, mint a bilincs. Rabja lett.

S már el is rohannak szeme előtt sorra-rendre a képek, amelyeknek a megvalósulását szíve hő vágya reméli.

Herakleides előtt áll, és az nézi, nézi, de nem szól egy szót sem. De mit is mondhatna neki? Visszatért, lefizette a váltságpénzt magáért, s most mint szabad ember áll előtte.

Filemon egész közel lép hozzá. Jobbját vállára teszi és mélyen beletekint egykori rabszolgájának a szemébe. Most már minden rendben van közöttük. Szeme annak az örömét sugározgatja, aki nem csalódott.

Niké tekintete szinte kápráztatja. Öröm, dicséret, elismerés, csodálat

árad belőle feléje. Mind a két kezét nyújtja neki, és ő megragadhatja őket. De ki is tilthatná meg neki.

Szíve vágya egyre merészebb.

Már annak az ítélőszéke előtt áll, aki mindeneket, élőket és holtakat egyaránt, maga elé idéz. Krisztus, az Úr, fölemeli jobbját és ő bemehet a menny dicsőségébe...

A vihar tombolása riasztotta föl gondolataiból. Amint az úrfiak a palaestrában egymásnak dobálják a labdát, kegyetlen, játékos kedvükben úgy dobálták a tomboló hullámok egymásnak a nyomorult hajót. Nyögött is, recsegett is kínjában. Ki tudja: ha nem lett volna körülözeve, talán már rég millió darabra szakadt volna szét ...

Onesimus fölbotorkált a fedélzetre. Már nem volt maradása lenn a hajó mélyében, a füledt levegőjű raktárban. Friss levegő után epedt. Alig tett azonban fönn egy lépést, a vihar ereje leteperte. Csak nagy keservesen, minden ereje megfeszítésével, tudott föltérdelni. Körültekintett. A hajó éppen lenn volt egy hullámvölgy mélyében, körülötte magasra tornyosultak az eszeveszett táncukat járó, tajtékzó hullámok. Egy oldalról jövő kisebb hullám rávetette magát a hajóra, végigseperte födélzetét, és sós tajtékát Onesimus szemébe köpte.

Alig törölte szárazra a szemét, egy óriási hullám fölemelte a hajót tarájának szédítő magasságára. Egy pillanat, s szinte elállott az ember szívverése attól, amit látott: a hajó két vége a levegőben lebegett, és a hullám, pajzán játékot űzve, csak a közepén tartotta. A halálfélelem átvonaglott mindenkinek a csontja velején és zűrzavaros jajveszékelésben tört ki.

A következő pillanatban bekövetkezett, aminek be kellett következnie: a zuhanás a mélybe. De hol ér véget ez a zuhanás? Talán azoknak az örvényeknek a mélyében, amelyek időről időre kitátják torkukat, hogy a következő pillanatban azt, amit elnyeltek, kivessék magukból, és fölhajtsák egy hirtelen föltornyosuló hullámhegy tetejére? Vagy mélyebbre sodródik a szerencsétlen hajó, le a tenger titokzatos, borzalmas mélységébe, ahol falánk szörnyetegek várnak zsákmányukra? Onesimusnak meg kellett tennie még egy lépést. Akár akarta, akár nem, kérdeznie kellett: nem az élő, szent Isten eszköze-e ez a vad vihar, amely viszi, ragadja az örök kárhozat kibeszélhetetlen gyötrelmébe?

Egyszeriben csak villám fénye lobbant bele a félelmetes sötétségbe. Az elsőt követte a második, a harmadik, mind magasabbra kúszva föl az ég boltján. Egyik világosabb volt, mint a másik. A nyomukban fölhangzó dörgés is egyre közelebb jött. Most egy olyan hatalmas villám

cikázott át az égen, hogy egy pillanatra fényes nappali világosság támadt. Olyan iszonyatos dörgés követte, hogy megrendült belé talán a tenger legmélyebb mélye is.

Onesimus odakapott a szeméhez. Mint éles kés hasított a villám bele, és ez a fájdalom látásra kényszerítette belső látását.

A Krisztus ítélőszéke előtt áll. Meztelenül, meggyaláztatva, véresre korbácsolva, amint azt egy szökött rabszolga megérdemli. Szó nem jön az ajkára. Szemét nem meri fölemelni, hogy ne találkozzék Urának lánggal lobogó tekintetével. Hallja a fölötte kimondott ítéletet, amely elől nincs menekvés.

– Uram, könyörülj rajtam! Ne cselekedj velem az én bűnöm szerint, cselekedj velem a te kegyelmed szerint! – tört elő a kiáltás szíve mélyéből.

Amikor már kimondta, eszmélt, hogy mit mondott. Győzedelmes erővel visszhangzott szívében az utolsó szó: kegyelem, kegyelem, kegyelem!

– Én nyomorult, botor ember! – sikoltott fel szívéből a bűnbánat.

– Bocsásd meg, Uram, az én botorságomat! – dadogta. – Én nyomorult, botor ember jóvá akarom tenni azt, amit vétettem ... A magam igazságával orcátlankodnék előtted, holott te vagy az én bűnömet elfedező igazságom, te, aki elvállaltad, és föl vitted a keresztre minden igaztalanságomat ...

Mint fölülről való ajándék villant föl előtte Ézsaiás szava:

„... Ő megsebesítettett bűneinkért, megrontatott a mi vétkeinkért ...”

A tengernek még mindig kedve tellett a hajóval való kegyetlen játékban. A hajó most is fönny volt egy ég felé törő hatalmas hullám legtetetjén és torkát tátotta felé a halállal és romlással fenyegető iszonyatos mélység. Onesimus szeme azonban már ott látta a viharzó tenger fölött Ura keresztjét, sugárzó fényességben, az elemek tombolása fölött életet és győzelmet hirdelve...

Kemény harcba került, míg végre engedelmeskedett a látásnak. Amint odakinn a haragos ég és az őrjöngő tenger viaskodtak egymással, úgy viaskodtak szívében a Lélek és szíve vágyai. Végül is a Lélek győzött és bátran kimondta:

– Uram, legyen meg a te akaratod!

Föltekintett a keresztre, és hozzátette:

– Hiszen te engem szerettél mind a keresztfá haláláig ...

De a győzelem még nem volt teljes. Még egyszer végig kellett harcolnia, lépésről lépésre:

– Uram, legyen úgy, ahogy te akarod ... Akár azt akarod, hogy mint szökött, becstelen rabszolga itt vesszek a hullámokban, akár azt, hogy eljussak haza és megérjem fölszabadulásomat ... Akár azt akarod, hogy véget érjen számomra a kegyelem ideje, akár azt, hogy magvető és arató legyek a te országodban ... Akár azt akarod, hogy Niké életem társa legyen, akár azt, hogy sohase lássam viszont ... Uram, ne az én, hanem a te akaratod legyen meg ...

Fölötte dörgött az ég, körülötte üvöltött a vihar, alatta zúgott a tenger: de az ő szívében csönd lett. Az Isten békessége, amely minden értelmet felül halad, újra bevonult szívébe ...

A napsugaras napra szelíd este következett, s ez átadta az uralmat a holdvilágos éjszakának. A tenger pihent a viharos napok után. A hajó bizton haladt célja felé.

A teli hold főséges nyugalommal kezdte meg körútját az égboltozaton. Gyönyörűségét lelte abban, hogy a tenger sima színére – mint egy széles, hatalmas folyamat – odaöntötte fénye csillogó ezüstjét. Híd – gondolta magában Onesimus – a holdvilág ezüst szálaiból egybeszerkesztve, és innen, a küzdelem és a szenvedés világából, átvezet oda, ahol látássá lesz a hit ...

A tekercs, amelynek az olvasásával ma sem tudott betelni, mellette volt. Föltekerte szinte végig, s tekintete arra a részre esett, amelynek az elolvasásához nem szorult volna a holdvilágra, mert már könyv nélkül tudta:

„... Én megtanultam, hogy azokban, amelyekben vagyok, megelégedett legyek. Tudok megaláztatni is, tudok bővölködni is; mindenben és mindenkben ismerős vagyok a jóllakással is, az éhezéssel is, a bővölködéssel is, a szűkölködéssel is. Mindenre van erőm a Krisztusban, aki engem megerősít.”

Végigtekintett a holdfény építette hídon. Hitének szeme látásra nyílt, és látta az Urat, aki elébe jön ... Tudta: az Úr megragadta kezét és vezeti ... Tudta: az Úr kezéből erő árad belé, s így van ereje mindenre ...

Tikhikus mindenképpen így akarta, s végül Onesimus is beletörődött: megháltak Laodiceában. Alig kergette azonban odúikba a derengő hajnal a szanaszét kószáló sakálokat, már útnak eredtek. Jól kiléptek. Az Úrnak napja volt, s idejében el akartak érni Kolosséba, hogy részt vehessenek a gyülekezet összejövételén.

Jóformán mögöttük volt már az út fele, amikor a kelő nap első sugarai megérintették a Kadmos csúcsát. Gyönyörű látvány volt: körülöttük itt lenn a Lykos völgyében és a hegyek lejtőin a késő nyár tarka, gyümölcs-termő étellel teli pompája, de odafönn az égnek törő Kadmos örök hóval borított feje, amely körül, a napsugarak varázserejének érintésére, most lobbant föl a kápráztató gyémántkorona. De Onesimus szeme többet látott.

– Nézd, Tikhikus, nézd! – kiáltotta, a magasba mutatva. – Föltáruul a menny, és ott ül az Atya jobbán a mi Urunk, aki érettünk szolgálai formát vett föl és engedelmes volt a keresztfa haláláig ...

Tikhikus fölnézett, majd kérdő tekintettel fordult társa felé. Gyakran megtörtént, hogy nem értette. Hogy egyszerre lássa a láthatót és a láthatatlant, kemény feladat volt számára.

Az út két oldalán, közel és távolabb, birka- és kecskenyájak legelésztek. Innen-onnan a pásztorok furulyájának egyhangú szava hallatszott. Hamarosan elértek a kertek közé, amelyek mint egy széles koszorú vették körül Kolossét. A fák lombja közül kikandikált az érett gyümölcs. A szőlőtőkék már görnyedeztek a duzzadó szőlőszemek terhe alatt. Itt-ott egy-egy kertész alakja mutatkozott.

Az egyik kertajtó megcsikordult és egy öregember lépett ki az útra. A rövidlátó ember hosszas nézésével vette szemügyre az úton közeledő két vándort. Onesimus, hogy segítségre legyen, ráköszönt:

– Köszöntelek, Kleon!

Az öreg nagy szemeket meresztett rá, és közelebb lépett hozzá:

– Te volnál az, Onesimus? Visszatérsz az uradhoz?

Onesimus röviden felelt:

– Engedelmeskedem az én Uramnak.

De menten ráeszmélt, hogy Kleon nem értheti meg ennek a válasznak a kettős értelmét. Megpróbálta tehát, hogy némi kerülővel értesse meg magát vele. Nekiszögezte a kérdést:

– Még mindig megosztod, Kleon, szívedet szőlőskerted és szövőszéked között? – S hozzáfűzte mindjárt a tanácsot is: – A mesterséget bízvást átengedhetnéd már a fiaidnak ...

Az öreg megállt és ünnepélyes hangon felelt:

– Nekem csak egy gondom van.

Onesimus kérdő tekintetére meg is felelt azonnal:

– Csak az én szegény lelkem üdvösségére van gondom.

Most már csak néhány kurta mondat kellett, és nyilvánvalóvá lett, hogy Isten üzenete a Krisztusban lett váltságról utat talált az öreg Kleon szívébe is. Tegnap este azért vonult vissza ide, a szőlőskertjében levő kis kunyhóba, hogy fölkészüljön a mai napra, az Úrnak a napjára. Innen most egyenesen a gyülekezet összejövetelére megy. Ennek természetesen Filemon adott hajlékot. Filemon különben állandóan betegeskedik. Fönn van ugyan, de azért minden nap elfogja a rosszullet. Most egy pergamoni orvos van nála, aki megfigyeli, és keresi a módját, hogyan segíthetne rajta.

Tikhikus és Onesimus Kleonnal, akit közrefogtak, csak lassan haladtak. Nemcsak azért, mert az öreg nehézkesen vonszolta köszvényes lábait. Főképpen azért, mert éhes lélek volt. Szívében és elméjében kérdések nyüzögtek, s ha egy-egy eljutott a nyelvére, meg kellett állnia, hogy kimondhassa. S ezt megtette akkor is, ha jobbról vagy balról feleletet kapott, s azon gondolkodnia kellett. Végre elérték Kolossé első házait. Az épületes beszélgetés ezzel megszakadt ugyan, de azért nem jutottak gyorsabban előre. Mert most az utcán játszadozó gyermekek, a kertekbe és földekre igyekvő földművesek, a házak kapujából ki-kitekintő asszonyok sorra-rendre megismerték Onesimust, üdvözölték és kérdésekkel rohamozták meg. Igaz, amint elérték a belvárosba vezető utcákba, az emberek elfogódottabbak lettek. Rövidesen kitudódott, miért. Valahogyan megelőzte őket a hír, hogy Onesimus bizony mint fogoly tér haza, láncra verve hozza a fugitivarius. Amint a jövevények láthatókká lettek, a hír megkapta a maga cáfolatát. Láthatta mindenki, hogy Onesimuson nincsen bilincs, hiszen vidám, barátságos integetéssel viszonzza mindenki köszöntését. S hogy a balján lépegető

Kleon nem marcona poroszló, afelől nem kételkedhetett senki, aki meglátta ezt a nyájas, mindenkire mosolygós képet derítő embert.

Onesimus akaratlanul is arra gondolt, milyen jó, hogy megfogadta Epafras tanácsát, és leborotválta szakállát. Szakállasan alig ismerték volna meg. Így ezzel is vége az alakoskodásnak ... Vagy jobb lett volna lopva, föl nem ismerve hazalopódnia?

Végre elértek Filemon házához. Kleon még a sarkon köszönt el tőlük, hogy elkanyarodjék, és a hátsó kapun jusson be az udvarra s az oda nyíló összejöveteli helyiségbe. Tikhikus és Onesimus az utcára szolgáló kapu felé tartottak. Tárva-nyitva volt. Egy öreg rabszolga épp azzal foglalatoskodott, hogy a gyalogjárónak a bejárat előtt meglazult köveit helyrekalapálja. Onesimus hátulról lépett oda hozzá, és a fülébe kiáltotta:

– Hol az úr? Őt keressük...

Tudta, az öreg nagyot hall. Ez mogorván felelt, anélkül, hogy megfordult volna:

– Az oszlopos udvaron ül.

Majd hirtelen föleszmélt, megfordult, és tiltakozva magasra emelte mind a két kezét:

– Beteg. Hagyjátok békén!

Most látta csak, ki szólította meg. Megmarkolta a köntösét:

– Onesimus! – kiáltott föl riadtan.

De az kiszakította magát a markából. Már benn is volt a házban, és az oszlopos udvar felé rohant. Tikhikus alig tudta követni.

Filemon csakugyan az oszlopos udvaron sütkérezett karosszékében, egyedül, gondolataiba mélyedve. Onesimus odavetette magát a lába elé:

– Uram, bocsáss meg!

Tikhikus most utolérte, és a pillanat feszültségét azzal igyekezett enyhíteni, hogy ezzel a szóval lépett Filemon elé:

– Üdvözetet hozok Páltól, az apostoltól ...

Filemon, úgy látszott, nem hallja. Előre hajolt és megérintette az előtte térdelő vállát:

– Megbocsátok ...

Halkan, inkább csak saját magának mondva, folytatta:

– Hogy is ne bocsátanék meg, amikor nap-nap mellett így kell imádkoznom: „... bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk azoknak, akik ellenünk vétkeztek.”

Gyors léptek közeledtek, ruhasuhogás hallatszott. Appia jelent meg, Filemon felesége. Kemény hangon szólt rá a jövevényekre:

– Nem látjátok, hogy beteg emberrel van dolgotok?
Onesimus nem hallotta. Átkarolva tartotta ura lábait. A zokogás meg-megrázta széles vállait.

Filemon szelíd, megnyugtató kézmozdulattal fordult felesége felé:

– Ne aggódj ... Beszélnem kell Onesimusszal ...

Csak most vette észre az előtte álló Tikhikust. Kérdő tekintettel nézett rá. Az megértette és felelt is reá:

– Tikhikus vagyok, üdvözetet és levelet hozok Páltól, az apostoltól ...

Filemon bágyadt, fénytelen szeme fölragyogott. Tikhikus még egy lépést tett:

– A levél jóindulatodat kéri a te rabszolgád, a mi testvérünk és bajtársunk, Onesimus számára ...

Filemon fölegyenesedett. Kerekre nyílt szemmel nézett Tikhikusra, majd a még mindig előtte térdelő Onesimus felé fordult:

– Mit hallok, fiam, Onesimus? Legyen áldott az Úr, hogy megkérésed, és megtalált. Állj föl!

A kézmozdulat, amellyel Onesimus vállát megérintette, biztatás és parancs volt. Onesimus fölállt.

Tikhikusnak még volt mondanivalója:

– A kolosséi gyülekezet számára is hoztam levelet, ugyancsak az apostoltól ...

Filemon ajka már nyílt, hogy megszólaltassa efölött való nagy örömét, amikor meglátta most hazatérő orvosát, aki már jó néhány lépésnyire tőle felemelt jobbal tiltakozott a jövevényekkel megindult beszélgetés ellen.

– Trifon, ne légy olyan szigorú! – könyörgött.

De az talán még magasabbra tartotta tiltakozó jobbját:

– Megmondtam: kímélned kell magadat. Tilos minden izgalom, minden tárgyalás! Kiváltképpen ma: hiszen részt akarsz venni a gyülekezet összejövetelén ...

Filemon megadta magát:

– Engedelmeskedem. Mint a betevő falatra, olyan szükségem van arra az erőre, amelyet a gyülekezetben való épülés juttat nekem ...

Sajnálkozó kézmozdulattal fordult Tikhikus és Onesimus felé, akik már néhány lépéssel hátrább vonultak:

– Ha az Úr megengedi, szeretnék veled még, Onesimus, beszélni. Pálnak nekem írt levelét is majd csak az összejövetel után olvashatom

el. Ellenben Pálnak a gyülekezethez szóló levelét magunkkal visszük, és mindjárt meghallgatjuk ...

Onesimus meghajolt. Kemény küzdelembe került, míg legyőzte szíve fölágaskodó türelmetlenségét. Most ebben a pillanatban dönts el a sorsomat! – kiáltotta szívének egyik fele. Ügyem a te kezében van, Istenem, Uram! – szólt halkán szívének másik fele.

Onesimus és Tikhikus eltávoztak. Trifon, az orvos, odalépett Filemonhoz, és egy csészében orvosságot nyújtott neki. Appia ment, hogy hívja a rabszolgákat, akik átviszik urát a gyülekezetbe ...

Ebben a helyiségben is, ahol most a keresztyének gyülekeztek, régebben szövőszékek dolgoztak. Később, amikor Filemon megnagyobbította üzemét, és a nagy műhelyhez egy szárnyat épített, raktár lett, ahol részint a nyersanyagot, részint a kész árut halmozták fel. Amikor Filemon keresztyén lett, és a kedvezőtlen gazdasági körülmények üzemét különben is szűkebb keretek közé szorították, a nagy műhely új szárnya lett a raktár, és ezt a helyiséget a keresztyén gyülekezet kapta hajlékul.

Amióta Arkhippus, Filemon fia, rövid idő alatt, szinte észrevétlenül a gyülekezet vezetője lett, szigorú fegyelmet tartott. Így nem tűrte, hogy a gyülekezés ideje alatt némelyek innen-onnan fölszedett pletykákkal csiklandozzák kíváncsi embertársaik fülét. Viszont helyeselte, hogy a gyülekezők ezt az időt a zoltáréneklés gyakorlására használják föl. A zsidó népből való keresztyének ennek mesterei voltak, és szép számmal akadtak tanítványaik a görög keresztyének közül. Aki a zoltár éneklőkhöz kedv vagy képesség híján, nem csatlakozott, annak csöndben kellett ülnie a helyén.

Onesimus örült, hogy ez a szigorú rend megóvta a kíváncsi kérdések rohamától. Jó volt ez már azért is, mert ilyen módon a sarokból, ahova bevette magát, nyugodtan szemügyre vehette a gyülekezetet. Az előző év tavaszán történt, hogy urával, Filemonnal, elindult innen Efézusba. Akkor egy maroknyi ember volt, akiket úgy emlegettek, hogy valami újfajta zsidó szektához csatlakoztak. S ma, íme, egy tekintélyes gyülekezet sereglük egybe a Krisztus nevében. S csodálkozása nőttön-nőtt, amikor az egyeseket vette szemügyre. Itt van Apion, a büszke tanácsúr, aki azelőtt egy rabszolgának, vagy zsidónak messze kitért az útjából, és most tűri, hogy balja felől Josefus, a zsidó, jobbjá felől pedig Melanas, Filemon rabszolgája, üljön. Íme itt van Antikrates, a kereskedő és pénzváltó. Volt-e azelőtt szívének egyéb gondja, mint hogy pénze

mindenképpen busás kamatot hozzon? Az ember alig merne hinni a szemének: itt van Aristomakhos is, a tisztos agg, a bölcsesség tanítója, kedves mesterének, a boldogult Menandrosnak ifjúkori barátja. Ennek is jókora utat kellett megtennie, míg a világ bölcsességétől eljutott az evangéliumhoz, amely a világ számára bolondság. És az ott a sarokban, aki fejfelé kimagaslik a körülötte állók közül, csakugyan Lucius Valerius Noster, a százados, volna? A csapat, amelynek a parancsnoka, még mindig itt van, Kolossében? Onesimus tekintete most átsiklott az elfátyolozott asszonyokra és leányokra. Szeme is, szíve is kutatta: melyik közülök Niké? Egy pillanat elég volt most is, és megállapíthatta, hogy Niké nincs közöttük. Vizsgálódó tekintete most már el is bágyadt. Inkább csak önkéntelenül tett még néhány megállapítást: amaz talán Protarkhe, Antikrates felesége, emez meg alighanem Beroe, Dionisiosnak, a szövőmesternek, felesége. Mindkettőt jól ismerte üzleti érintkezés révén ...

A kertre nyíló ajtó irányából nehézkes léptek közeledtek. Négy rabszolga Filemont hozta, karosszékében ülve. Letették, közel a sarokhoz, ahol Onesimus állt. Kettő eltávozott, kettő maradt. Onesimus tekintete szegény, elesett urára szegeződött. Résztét és szeretet, bűnbánat és fájdalom szólalt meg szívében.

Középuött, ahol mindenfelől jól láthatták, előlépett Arkhippus, rövid imádságot mondott, és közölte a gyülekezettel az örömhírt, hogy Pál, az Úr apostola, levelet intézett hozzá, amelyet mindjárt meghallgatnak.

Tikhikus már mellette állt, kezében tekerccsel, amelyet fölnyitott, és olvasni kezdett:

– Pál, Jézus Krisztusnak apostola Isten akaratjából és Timótheus atyafi. A Kolossében levő szenteknek és hívő atyafiaknak a Krisztusban: kegyelem néktek és békeség Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól.

A köszöntés után megállt egy pillanatra, majd emelt, ünnepélyes hangon folytatta:

– Hálát adunk az Istennek és a mi Urunk Jézus Krisztus Atyjának, mindenkor ti értetek könyörögvén, mivelhogy hallottuk a ti hiteteket a Krisztus Jézusban, és a szeretetet, amellyel minden szentekhez vagytok, a mennyekben néktek eltett reménységért, amelyet már előbb hallottatok az igazság beszédében, mely az evangéliom: mely eljutott hozzátok, miképpen az egész világra is, és gyümölcsöt terem, úgy mint nálatok is a naptól fogva, melyen hallottátok és megismertétek az Isten kegyelmét igazán: úgy ahogy tanultátok is Epafrástól, ami szerelmes

szolgatársunktól, aki hív szolgája ti érettetek a Krisztusnak, aki meg is jelentette nékünk a ti Lélekben való szereteteket ...

Onesimus gondolatai más útra tértek. Epafras nevének hallása római emlékeket idézett föl előtte, a szeretetre való utalás újra lánggra lobbanította reménységét. Tekintete akaratlanul is Filemon felé fordult. Ez nyugtalanul ült karosszékében, tekintete szüntelenül körben járt és görcsös markolással fogta széke karfáját.

Tikhikus erőteljes hangja, Pál gondolatai újra magukkal ragadták Onesimust:

– ... Járjatok méltóan az Úrhoz, teljes tetszésére, minden jó cselekedettel gyümölcsöt teremvén és nevekedvén az Isten megismerésében; minden erővel megerősítettvén az Ő dicsőségének hatalma szerint minden kitartásra és hosszútűrésre örömmel; hálákat adván az Atyának, ki alkalmasakká tett minket a szentek örökségében való részvételre a világosságban; aki megszabadított minket a sötétség hatalmából, és általvitt az Ő szerelmes Fiának országába; kiben van a mi váltságunk az Ő vére által, bűneinknek bocsánata ...

Az ige megszólaltatta ugyan Onesimus szívében a hálaadást, de szeme, valami belső készletének engedelmeskedve, folyton Filemon felé fordult. Így vette észre, megdöbbenve, hogy a beteg ember levegő után kapkod. Egy lépés kellett csak és már fölébe hajolt. Alig hallhatóan dadogta Filemon:

– Nem bírom ... Levegő kell nekem ...

Onesimus már meg is ragadta Filemon székének egyik rúdját, intett egy mellette állónak, hogy fogja meg a másikat, ott termett Filemonnak két, az összejövetelen ott maradt, rabszolgája, és már vitték is a fuldokló embert kifelé az emberekkel teli helyiség fölébe levegőjéből. A gyülekezet részvétellel nyitott utat. Appia és Arkhippus velük mentek.

Az orvos, nyilvánvalóan elővigyázatosságból, a kertben járt föl és alá. Ijedten sietett oda betegéhez:

– Nem megmondtam ... Kockázatos volt ...

Rendelkezett, hogy Filemont tegyék le az oszlopos udvarban. A házbelieket, valamennyit, elparancsolta a közeléből. Maga ott maradt mellette.

Akik kihozták, visszatérhettek a gyülekezetbe. Onesimushoz csatlakozott az egyik rabszolga. Proros volt a neve. Jó barátok voltak régtől fogva.

– Szegény urunk! Szívem szerint sajnálom! – tört elő Onesimus szívéből a részvét.

– Bizony, így megy ez, mióta elmentél – társult a részvéthez Proros.
– Néha napokig, de néha hetekig is. Közben aztán egész hirtelen megjavul az állapota, máról holnapra, egyik óráról a másikra, hogy aztán ugyanolyan hirtelenséggel olyan rosszra forduljon, mintha már csak az utolsó óra volna hátra ...

Proros megállt, s ezzel megállásra kényszerítette Onesimust is. Beszédes ember volt, akiből kikíváncozott az, amit tudott. Így most az, amit Filemon betegségéről hallott. Hogy a család most ennek a pergamoni Trifonnak a tudományában bizakodik nagyon. Hogy milyen jó volna, ha egy kissé összeszedné magát szegény uruk. Mert az üzem körül bajok mutatkoznak. Úgy látszik, nem bírja a versenyt. Talán már el is indult a lejtőn ...

Közelebb hajolt Onesimushoz, és suttogó, bizalmaskodó hangon folytatta:

– Tudom, ki akartad váltani magadat. Most talán újra megpróbálsz. De én azt mondom: aligha sikerül. Ha valamikor, akkor most van rád szüksége Filemonnak. Nem nélkülözhet ...

Többet nem mondhatott, Onesimus sem kérdezhetette, amit meg akart kérdezni, mert odaért Arkhippus, aki visszatért a gyülekezetbe. Csatlakoztak hozzá.

Olyan volt a gyülekezet, mint a megbolygatott méhkas. Mert alig tette ki lábát, apját kísérve, Arkhippus, nyugtalanság ütötte föl a fejét. Eleinte jelentéktelen volt. Ez a homlokát ráncolta, az valamit súgott az előtte ülőnek. Tikhikus észrevette, hogy valami nyugtalanítja az embereket, de azért csak tovább olvasott. Néhány bekezdés után azonban kitört a vihar. Kezdődött azzal, hogy kérdéseket vetettek föl, amelyekre Tikhikus nem tudott, nem mert válaszolni. Viszont akadtak, akik vállalták a feleletadást. Az egyiknek ez alkalom volt arra, hogy látomásairól beszéljen, a másiknak, hogy az angyalok tiszteletét sürgesse. Egyre többen bizonygatták a törvény érvényességét. Körmönfont okoskodásával egyik túl akart tenni a másikon. Akadt, aki öklét rázva fenyegette meg azokat, akik nem akarják büszke nyakukat a törvény járma alá hajtani. Hiába tartotta magasra Tikhikus a levéltekercset, és kiáltotta bele a gyülekezetbe, hogy Pál a további fejtegetések során rátér ezekre a kérdésekre: már nem tudott úrrá lenni a helyzeten.

Arkhippus belépett, körültekintett, fölemelte jobbját és egyszeriben csönd lett. Rideg, száraz szavakkal figyelmeztette a gyülekezetet, hogy miért vannak együtt. Semmiképp sem azért, hogy kiki a maga véleményét ráerőszakolja a másokra. Ma, az Úr napján, a gyülekezet azért jött

össze, hogy meghallgassa Isten üzenetét, amint azt az ő választott eszköze, Pál, az apostol, a gyülekezethez intézett, ma ideérkezett levelében hirdeti. Ő, Arkhippus ugyan csak éppen átfutotta a levelet, mégis teljes bátorsággal biztat mindenkit, hogy az apostol feleletet fog adni mindarra, ami a szíveket nyugtalanítja. S különben is: ha nyugtalan a szív, a legjobb menedék az imádság ...

Átvéve Tikhikus kezéből a levéltekerccset, erre szólította fel a gyülekezetet:

– Vezessen a hallott ige annak a magasztalására, akiben van minden mi üdvösségünk.

S imádkozott, kezében a levéltekerccsel:

– Magasztalunk Téged, Krisztus, Urunk, ki vagy képe a láthatatlan Istennek. Te, ki minden teremtménynek előtte születél, mert Tebenned teremtett minden, ami van a mennyekben és a földön, láthatók és láthatatlanok, akár királyi székek, akár uraságok, akár fejedelemségek, akár hatalmasságok; mindenek Teáltalad és Tereád nézve teremtettek; és Te előbb voltál mindennél és minden Tebenned áll fenn. És te vagy a feje a testnek, az egyháznak: aki vagy a kezdet, elsőszülött a halottak közül; hogy mindenkben Te légy az első; mert tetszett az Atyának, hogy Tebenned békéltessen meg mindent magával, békességet szerezvén a Te keresztednek vére által; Teáltalad mindent, ami csak van, akár a földön, akár a mennyekben, bennünket is, kik hajdan elidegenültek és ellenségek valánk gonosz cselekedetekben gyönyörködő értelmünk miatt, most mégis megbékéltetett, a Te emberi testedben a halál által, hogy mint szenteket, tisztákat és feddhetetleneket állasson bennünket Ő maga elé ... Urunk, cselekedd kegyelemből, hogy megmaradjunk a hitben alaposan és erősen! Urunk, cselekedd kegyelemből, hogy el ne távozzunk az evangéliom reménységétől, amelyet hallottunk!

Eleinte ünnepélyesen emelt hangja az utolsó mondatoknál segílyt kérő sikoltássá vált. Majd hirtelen végét szakította a könyörgésnek, kimondta az áment és elbocsátotta a gyülekezetet.

Úgy látszott, mintha céltalanul bolyongana Onesimus. Bejárta a házat, a kertet, az udvart, a műhelyeket. Most, amikor a legtöbben szorongva arra gondoltak, hogy a ház urának megint nehéz órái vannak, senkisémet törődött vele. Éhséget, szomjúságot nem érzett.

Nem volt ez mégsem céltalan bolyongás. Nikét kereste. Olyan bizonyossággal kereste, amely messze elúzte a kételkedésnek még az árnyékát is. A szíve és az elméje újra meg újra ehhez a végső következtetéshez

érkezett el: itt van, itt kell lennie. S mégsem találta sehol. Egyik csalódás a másik után érte. Hang ütődött a fülébe, s már meg is fordult: ez ő, siet utána, hogy köszöntse a hazakerültet! A folyton megcsalatköző reménység kifárasztotta, elbágyasztotta.

Valahányszor csak elébe került valaki, elhatározta, hogy megkérdezi: hol van Niké? De az utolsó pillanatban mindig elhagyta a bátorsága. Hiszen nincsen jussa hozzá! Neki, a rabszolgának ... Hogy ravasz, kerülő úton tudakozódjék Niké felől, ehhez nem volt eléggé leleményes fáradt elméje. Végre – jóval azután, hogy a nap meghaladta a delet – az udvar egy félreeső zugában fölfedezte Eirénét, az öreg rabszolgaaszszonyt. Munkáját elvégezte, s hagyta, hogy az alkonyodó nap melengetse kissé, öreg tagjait. Eredetileg Niké szüleinek volt a tulajdona, majd Nikével együtt idekerült mint dajkája, s rendszerint ő volt körülötte akkor is, amikor Onesimust tanította.

– Mondd csak, hol van Niké? – tört elő a kérdés Onesimusból.

Az beárnyékolta jobbjaival szemét, fölnezzett Onesimusra, s aztán örömtől ragyogó arccal válaszolt:

– Nikét tudakolod, az én szívem drága Nikéjét? Ő bizony mindig nagyon jó hozzám ... Gyakran fölszárítja az öreg Eirene könnyeit ... Hiszen szíve teljességével szereti az Isten Fiát, aki meghalt értünk a keresztfán ...

Szíve szerint örült Onesimus, hogy mindezt hallhatja, de ez nem volt felelet az ő kérdésére.

– Hol van Niké, azt kérdezem? – ismételte meg a kérdését.

Az öreg még mindig a maga útját járta.

– Hogy hol van? Hát itt a mi jó urunknak, Filemonnak a házában. Hiszen ő az özvegyek és az árvák pártfogója. Nikének is apja helyett ő az apja. Hol is talált volna a szegény árva Niké máshol menedéket?

Onesimus látta, hogy még világosabban kell a kérdést megfogalmaznia:

– Beszélni akarok Nikével. Hol találom meg, itt, a házban?

Most nekibátorodott, és megkérdezte azt, amire gondolni sem mert:

– Vagy beteg talán?

Az öreg Eiréné fejét rázta:

– Nem, betegnek nem beteg. Igen, beteg volt, súlyos beteg, de az Úr meggyógyította az ő kedves gyermekét. A sáfár felesége, odaát a majornban, az beteg. Az is nagyon öreg. Már a végét járja. Niké ott van nála. Már második napja ...

Most már tudta Onesimus, amit tudni akart. Niké tehát odaát van,

Filemon majorjában, a Lykos túlsó partján. Egy pillanat és már kint volt az utcán. Keresztül kellett vágnia a városon. Nem volt könnyű. Innen is intettek feléje, onnan is szólították, s neki mindezt láthatatlanná, hallhatatlanná kellett tennie. Aki megállította, s még talán a köntösét is megmarkolta, annak a kezéből erőszakkal ki kellett magát szakítania.

Idővel azonban mégis meglassultak a léptei. Olyan gondolatai támadtak, amelyekkel nem végzett valami könnyű szerrel. Miért is igyekszik olyan sebbel-lobbal oda túlra, a majorba? Hiszen nincsen a keze ügyében semmiféle józan ürügy, amellyel odaléphetne az öreg sáfár elé. Hazudni nem hazudhat, hiszen keresztyén. Pedig micsoda kibeszélhetetlen gyönyörűség volna Nikét meglátni, vele együtt áldani és magasztalni az Urat! De alig töltötte meg ez a gondolat ujjongással a szívét, egyszeriben megszólalt benne egy másik, megborzongatva testét-lelkét: van-e értelme, merheti-e, hogy mint rabszolga odalépjen Niké elé, mint rabszolga, akinek oda kellett magát vetnie ura lába elé, akár megkegyelmez neki, akár nem, mint rabszolga, akit a gazdája ma vagy holnap véresre korbácsoltathat ...

Elért a Lykos partjára. A révész éppen odaát volt, a túlsó parton. Amíg megfordult, vívhatta a harcot. Majd visszaért, és megkérdezte, átvigye-e? Belehasított a szívébe, de mégis azt felelte: nem.

Visszavánszorgott Filemon házába. A ház előtt, az utcán, rabszolgák álltak tétlenül. Kérdésére, hogy mire várnak, azt a választ kapta: Herakleidesnek, aki látogatóban volt Laodiceában, ez idő tájt, naplementekor, kell megérkeznie ...

Melanas, a rabszolgák egyike, odalépett Onesimushoz és félrevonta: – Csodálatos dolgok történnek itt! – tájékoztatta, és hangján észrevehető volt a mély meghatottság. – Az ember megrendülve látja, hogy milyen hatalma van a váltságról szóló üzenetnek. Gondoltad volna valaha is, hogy Isten igéje utat talál még Herakleides kemény szívébe is? Igaz, még csak megindult, de azért már közel van Isten országához ...

Onesimus meglepetten nézett rá. Egyszeriben annyi kérdezni valója akadt, hogy Melanas alig győzött rá felelni. Most sok minden megvilágosodott előtte, ami érthetetlen, hihetetlen volt számára, amikor ma reggel szeme végigment a gyülekezet sorain ...

A rabszolgák csoportja megmozdult. A sarkon, amint befordult az utcába, feltűnt Herakleides. Fürge öszvérén gyorsan közeledett, két rabszolga kíséretében. Demetria, a felesége, aki a kapuban várta, néhány lépéssel elébe sietett.

Onesimust kínos érzés fogta el. Megpróbált az ösvérről leszálló Herakleides háta mögé kerülni.

Nem sikerült. Herakleides észrevette.

Feléje fordult és ráförmedt:

– Onesimus!

Hangja reszketett. Szeme szikrázott a haragtól. Ökölbe szorult kézzel lépett közelebb hozzá.

Demetria középük vetette magát. Megragadta az ura jobbját:

– Eszmélj! Bocsáss meg, amint neked megbocsát az Úr!

Süket füleknek beszélt. Herakleides durván félretolta, és még egy lépést tett.

– Nyomorult! – sziszegte indulattól fojtott, rekedt hangon.

Ökle fölemelkedett. Onesimus egy önkéntelen mozdulatot tett. Herakleides ütése mégis a bal vállán érte.

Most az ő keze is ökölbe rándult.

Szeme előtt a látóhatár alá bukó nap rőt fényétől elárasztott világ sötét, csillagtalán éjszakába zuhant ...

Győz a nap!

Csöndes, csöndet parancsoló éjszaka volt. Az embernek csak föl kellett tekintenie a csillagos égboltra, amely fölséges nyugalommal nézett le a földre, és elcsöndesedett a szíve, a botor emberi szív egymással tusakodó gondolataival, száz- és ezerfelé igyekvő vágyaival. S az éjszaka parancsának engedelmeskedett az ember és a néma teremtettség ...

Kolossé városában azonban, Filemon házában, az álom mégsem tudta lefogni három ember fáradt szempilláját.

Herakleides székében ült, és éberem látomásokat látott.

Amint belebámult a sötétségbe, úgy tetszett neki, mintha azt a sötét hatalmasságot látná, amelyet a keresztyének emlegetnek. Látta a gonosz ellenséget, aki nyúl utána förtelmes karmaival. Ma, amikor leszállt öszvéréről, karmai közé is kaparintotta. Ő akarta, hogy megüsse Onesimust. Onesimust, akiről azt mondják, hogy Pál, az apostol, fiának fogadta ...

Megpróbálta, hogy összeszedje minden erejét, és elűzze a borzalmas látomást: a feléje meredő karmokat. Végre sikerült, de akkor megint csak olyasmit látott, aminek keserves volt a látása.

A saját öklét látta, amint az imént odatette az asztra. Az öklét, amellyel megütötte Onesimust. Csak most döbönt rá, hogy béklyó fogja át a csuklóját. Arcába szökött a szégyen pírja. Micsoda gyalázat! Nem a maga ura: annak kell engedelmeskednie, aki ezt a bilincset rákóvácsolta. A szíve föllázadt: szabad akart lenni!

Megdörzsölte a szemét. Legyen vége az érzékek kegyetlen játékának! Tompán, bátortalanul küzdötte föl magát szívéből a sóhaj:

– Isten, ki már szóltál hozzám, szólj hozzám most is!

S Isten, ki már hónapok óta szólt hozzá, újra megszólalt. Kemény szíve meg-megvonaglott, amint a gyülekezetben hallott íráshelyek most újra nehéz pörölycsapásokként zuhantak rá.

– Uram, könyörülj rajtam! – esdekelt.

S szeme most újra megnyílt a láthatatlan látására. Látta azt, akiről az

Írás bizonyosságot tesz, aki az Írás által szól hozzá. Nem tehetett egyebet: oda kellett magát vetnie a lába elé.

Az Úr fölemelte. S aztán az következett, ami ellen újra meg újra fölágaskodott a szíve. Az Úr fölemelt ujja mutatta az utat. Félreérthetetlenül, könnyörtelenül ...

Hatalmába kerítette a csüggedés:

– Uram, nem vagyok rá képes, meghaladja az erőmet!

S most megelevenedett benne az ige, amely arról szólt, hogy nem a saját erejében kell az engedelmesség útjára lépnie.

Engedelmeskedett, és elindult nehéz léptekkel.

Fíának, Filemonnak is, nehéz harcot kellett vívnia. Nem tudott megnyugodni. Már másodszor kelt föl a fekvőhelyéről.

Ágya mellett a zsámolyon, mint mindig, most is ott világított a kis lámpa a maga szerényen pislogó lángocskájával. Vette, és az asztalhoz lépett. Ott volt a tekercs, Pál levele. Föltekerte, és megpróbálta, hogy egy helyét újra kibetűzze, de gyöngye szeme nem boldogult vele. Letette a tekercsset, mire az halk nessel föltekerődött.

Odalépett a faliszekrényhez, kivett még egy másik lámpát, és azt a már égő lángjánál meggyújtotta. Székét odatolta az asztalhoz, a lámpákat jobb és bal felől elhelyezte és most egy, a betűket kissé megnagyító kristály segélyével kísérelte meg annak a mondatnak az elolvasását, amellyel már órák hosszat viaskodott. Halk hangon olvasta el egyszer, majd még egyszer:

– Mert talán azért vált meg tőled ideig óráig, hogy őt mint örökkévalót kapd vissza; nem úgy immár mint szolgát, hanem szolgánál nagyobb, mint szeretett atyafit ...

Appia már hosszabb ideje figyelte urát ágyában fölülve. Végre megpróbálta, hogy tusakodásában segítő kezét nyújtsa neki:

– Nyugodj meg, Filemon! Én azt hiszem, hogy az apostol csak a megbocsátásra és nem a szabadon bocsátásra gondol ... Megértené a te helyzetedet ...

Bátortalanul, esetlenül, meggyőződés nélkül mondta, amit mondott.

Filemon először csak egy sóhajjal felelt. Majd fejét rázta és szóval is megadta a választ:

– Nem, nem merem így értelmezni Pálnak ezt a mondatát. Ha ez volna az értelme, mindenesetre könnyebb volna a helyzetem ...

Megint kezébe vette a kristályt, a levél fölé hajolt, és egy másik mondatot olvasott:

– Bizonyára, atyámfia, jótéteményt várnék tőled az Úrban: vidámítsd meg az én szívemet az Úrban!

Kérdő tekintettel fordult felesége felé:

– Lehet-e kétség a felől, hogy mi ezeknek a szavaknak az értelme?

Appia hallgatott. Most már ő sem merte tagadni, hogy mire céloz az apostol.

Férj és feleség abban is egyek voltak, hogy látták, mi az, ami megköti akarataikat, és nem engedi, hogy teljesítsék az apostol óhaját. Mintha csak előttük állt volna az öreg Herakleides: halántékán pattanásig feszül az ér, ökölben mind a két kezefeje. Tegnap este is szinte eszét vesztette. Még ma is hallották, amint dühtől rekedt hangon rikácsolta:

– S az orcátlan azt kérte, hogy szabadítsuk föl! Bot és korbács a semmirekellőnek!

Szikla nem állhat a maga helyén olyan szilárdan, mint amilyen megingathatatlanul bizonyosak voltak afelől, hogy Herakleides sohasem fog beleegyezni Onesimus szabadon bocsátásába.

Filemon feje egyre mélyebbre hanyatlott. Mintha láthatatlan teher nehezedett volna vállára. Jobbja szíve tájékát kereste.

– Az fáj, hogy a gonosz újra hatalmába kerítette édesapámat. Pedig jelek egész sora mutatta, hogy közel van Isten országához ...

Appia vigasztalást és támaszt keresett a maga és ura számára:

– Ragaszkodjunk az ígérethez, hogy a Jézus nevében mondott imádság nem hiábavaló ...

Mindkettejük keze imádságra kulcsolódott. Újra megindult a csendes harc Herakleidesért. Közben érkeztek hozzájuk a kelő nap első sugárjai.

A ház hátsó részében, a szobácskában, amelyben azelőtt ő lakott, s amelyet most Melanas, társa és barátja, újra átengedett neki, Onesimus vívta a maga harcát. Egyik óra a másikat követte, az este után eljött az éjszaka, fáradt teste kívánva kívánta a pihenést, de a tusakodó lélek nem szánta neki. Ki tudja, hányszor, újra meg újra, lépésről lépésre, végigment a tegnapi napon.

A szívére nehezédő teher egyre súlyosabb, elhordozhatatlanabb lett, s végül is térdre kényszerítette:

– Uram, bocsáss meg! Kiszakítottam magamat a te áldott kezedből ... Megtehetted a sátán, hogy életre keltse azt, ami már el volt temetve a te halálobda...

Újra elvonult minden a szeme előtt ... Az ígére, amely a gyülekezetben szólt hozzá, csak fél füllel figyelt oda... Nikének akart mindenkép-

pen elébe szaladni, és végre is csak a büszkesége tartóztatta föl ... Majd megtörtént a Herakleidesszel való találkozása ... Hiába kényszerítette látásra a szemét: ami történt, az csökönyösen homályba burkolódzott ...

Hirtelen föl pattant. Mint a lesből előtörő útonálló, megint csak rátámadt a vád: Herakleidesre visszavágott az öklével. Először megpróbálkozott a kételkedéssel: talán mégsem tette meg, a következő pillanatban azonban mégiscsak a mentetetődzéshez folyamodott: föllobbant benne a harag, hiszen azóta, hogy ifjúvá, férfivá serdült, testi fenyítéket nem kapott. De sem a kételkedésbe, sem a mentetetődzésbe nem tudott megkapaszkodni. Nem segített más: újra térdre kellett roskadnia:

– Uram, bűnösök megváltója, te tudod, mi történt. Bocsásd meg, amit csak a te bocsánatod födözhet el. Ments meg, tarts a te erős kezeddal ...

Mind mélyebbre és mélyebbre sodródott. Befelé forduló látása egyre mélyebbre hatolt szívében, és borzadva látta, hogy mennyi megtöretlen büszkeség és dac rejtőzik még a mélyén. Majd oszladozott körülötte a sötétség. Egyre bátrabban, egyre bizakodóbban emelte föl tekintetét a Keresztrefeszítetthez:

– Te vagy az én Uram, mert Te föl vitted minden bűnömet a keresztfára ... Adj erőt, hogy egyes egyedül a te kegyelmedben bizakodjam! Ments meg, és tarts kegyelemből!

Megint elébe toppant a kérdés: mi lesz? Nikét folyton-folyvást maga előtt látta és minden pillantás, amelyet rá vetett, mint tördöfés hatolt be a szívébe. Csak szívós, keserves harc árán jutott el mindig a kérdéshez:

– Uram, ne az én, hanem a te akaratod legyen meg! Segíts, hogy megmaradjak amellett! Ments meg, és tarts kegyelemből!

Eljött a reggel. Az éjszaka csöndjének lépésről lépésre meg kellett hátrálnia a nappal egyre hangosabb zaja elől. Lépteket hallott. Rabszolgák – férfiak és asszonyok, fiúk és leányok – jártak-keltek, és végezték a maguk munkáját. Egy-egy szó, egy-egy hangfoszlány valahogyan eljutott Onesimushoz. Akár akarta, akár nem, újra meg újra kérdeznie kellett: vajon nem Niké hangja-e ez? S a reménység mindig újult erővel szólalt meg a szívében: Niké nem maradhat odaát a majorban, a kötelességei hazahívják, talán már útban is van, talán már itthon is van ...

Gondolataiból a kaput nyitogató rabszolgapgyerek riasztotta föl. Jelentette, hogy Isidorus, a tanácsúr keresi. Azonmód követte a rabszolgagyereket az oszlopos udvarba. Alig látta meg, elébe sietett a tanácsúr:

– Rómából jössz, ismered Pált, az apostolt, ismered a tanítását, és így bizonyára tudsz felelni a kérdéseimre ...

Onesimus elámulva nézett rá. Tehát ezt a gazdagságára és bölcsességére büszke tanácsurat is az üdvösség kérdései szorongatják? Ebben a pillanatban nem emlékezett rá, hogy látta-e az előző napon a gyülekezetben vagy nem?

– Vezess valahova, ahol zavartalanul beszélgethetünk – kérte Isidorus, türelmetlenül, szinte követelő hangon.

Onesimus nagy zavarban volt. Jobb híján félénken azzal az ajánlattal hozakodott elő, hogy fáradjon el a tanácsúr az ő szobájába, mert ott még a legzavartalanabban lehetnek együtt. Isidorus örömmel egyezett bele.

Onesimus, miután átlépték szobája küszöbét, mély meghajlással köszöntötte előkelő vendégét, és följánlotta neki az egyetlen ülő alkalmatosságot. Maga az ágya szélére ült. Az öreg, testes ember nehézkesen ereszkedett le a székbe, és megtörülte verítékező homlokát.

– Te ismeresz engem, Onesimus – kezdte. – Mindig barátja voltam a bölcsességnek. Noha kora ifjúságomtól fogva elvégezett dolog volt, hogy édesapámhoz hasonlóan én is kereskedő leszek, a tudományom elhajtott Rhodos szigetére és rövid ideig Athénban is hallgattam a bölcsek tanítását. Deresedő fejjel sem tartottam méltóságomon alulinak, hogy itt, Kolossében, tanítványa legyek egykori mesterednek, Menandrosnak, legyek egy az utolsók között, akik még hallhatták ajkáról a bölcsesség ígét. De ő nem tudta lecsillapítani szívem nagy nyugtalanságát ...

Onesimus úgy látta, hogy az öreg úr nagyon messzire elkanyarodó vargabetűvel igyekszik célja felé, és ezért megkísérelte, hogy mindjárt a lényeges felé irányítsa beszélgetésüket:

– Krisztus Jézus bölcsességül lőn nekünk Istentől. ... Ő benne lakozik az istenségnek egész teljessége testileg ...

– Ezt tisztán látom – fogadta el az irányítást Isidorus. – A kérdés azonban, amely mostanában éjjel-nappal gyötör, ez: mi a Krisztus akarat? Vannak barátaim – így Mátyás, a zsidó, Julius, aki nemrég csatlakozott a zsinagógához – akik azt állítják, hogy Krisztus nem szüntette meg a törvény érvényességét, nekem tehát mint keresztyénnek is alá kell vetnem magamat a törvénynek és pedig mindenben, így az ételekre vonatkozó rendelkezéseinek is. Ők megbotránkoznak azon, ha keresztyén ember nem tartja meg a zsidó ünnepeket, megszentésteleníti a szombatot, és nem ügyel a törvény szerint való tisztaságra. Te Rómából

jössz, mondd, igaz, hogy Pál a törvénytől való mentességet hirdeti? S ha igen, miképp indokolja ezt?

Isidorus tehát nem vett részt a keresztyének előző napon tartott összejövetelén, állapította meg magában Onesimus. Hiszen az apostolnak a kolosséi gyülekezethez intézett levele világos, minden bizonytalanságot elhallgattató feleletet ad erre a kérdésre. A tengeri úton volt elég ideje, hogy többször is elolvassa a levelet, és így most könnyűszerrel, könyv nélkül is, idézhette az erre vonatkozó részeket:

– Nem én, maga az apostol felel kérdésedre abban a levelében, amelyet tőlem és Tikhikustól küldött a Kolosséi gyülekezetnek. „Senki azért titeket meg ne ítéljen evésért, vagy ivásért, avagy ünnep, vagy újhold, vagy szombat dolgában: melyek csak árnyékai a következő dolgoknak, de a valóság a Krisztusé ... Ha meghalván a Krisztussal, megszabadultatok e világ elemi tanításaitól, miért terheltetek magotokat, mintha a világban élők volnátok, efféle rendelésekkel: ne fogd meg, meg se kóstold, még csak ne is illesd. (Amik mind a velök való élés által elfogyasztásra vannak rendelve), az emberek parancsolatai és tanításai szerint ...”

A mondatok egyre erőtelenebbül szólaltak meg Onesimus ajkán. Mert esze és szíve közben elszakadtak egymástól, és külön utakra tértek. Füle ugyanis egyre növekvő bizonyossággal ismert rá Niké hangjára, aki parancsokat osztogatott valahol a közelben. Esze továbbra is kész volt, hogy Isidorust a világosság felé vezesse, szívét azonban ellenállhatatlan erő vonzotta Niké felé. Csak fölülről való erő segíthette rá, hogy az engedelmesség útján menjen tovább. Kérte, s meg is kapta.

– Azt kérdezed, hogy mi Pál tanítása? – folytatta. – Röviden, jóformán tulajdon szavaival felelek: Isten volt a Krisztusban és megbékéltette magát a világot! Krisztus mindent elvégezett! Mi nyomorult bűnösök ingyen az ő kegyelme által igazulunk meg. A keresztség által az ő halálába temettetünk és Istennek ugyanaz az ereje, amely őt föltámasztotta halottaiból, bennünket is új életre támaszt föl. Mit segítenek rajtad a törvényt, úgy ahogy, betöltő, nyomorult cselekedeteid? Higyj a megfeszített és föltámasztott Krisztusban! Megigazítatol és üdvözülsz egyes-egyedül az ő érdeme által, ingyen kegyelemből!

Fölemelt hangon mondta az utolsó mondatot, ujjongó szívvel az utolsó szavakat. Visszhangzott a szívében, és arra kényszerítette, hogy megismételje hangosan:

– Halld meg: kegyelemből! Ingyen kegyelemből!

Isidorus föltekintett rá. Szeméből öröm és hála sugárzott. Nyelvük most már hallgatható: szemük folytatta a beszélgetést.

Észre sem vették, hogy valaki áll az ajtónyílásban. Herakleides volt. Sejtette, hogy a Lélek megszentelte együttlétet szakít meg, és alighanem azért állt egy idő óta szótlanul a küszöbön.

Onesimus vette észre elsőnek. Megfordult, és a lábához borult volna, ha Herakleides meg nem kapja a vállát.

– Uram, bocsásd meg: megütöttelek ...

Tompa, fojtott hangon felelt Herakleides:

– Nem ütöttél meg ...

Melegség áradt el Onesimus szívéen. Az Ura és Megváltója iránt való hála melege.

Lesütött szemmel álltak egymással szemben. Herakleides tudta: most kell a Lélek szavának engedelmeskednie. De úgy látszott: most is erején fölüli való volna. Szó nem tudott fölvergődni az ajkára. Végre azonban mégis győzött. De most is csak a jobbjá engedelmeskedett. Onesimus vállára tette.

Onesimus megértette a szelíd, alázatos kézmozdulatot. Ott érintette a vállát, ahova előző este lecsapott a haragos ököl. Azt mondta ki, amit a nyelv még nem tudott kimondani: bocsánatot kért.

Isidorus fölemelkedett, és köszöntötte barátját, Herakleidest. A pillanat feszültsége lassan fölengedett. Herakleides kissé mereven viszonzta ugyan a köszöntést, de a következő pillanatban már föleszmélt, és megtoldotta néhány meleg szóval. Majd arra kérte barátját, vezettesse magát a ház belső részeibe, és ott várja meg. Fiával, Filemonnal, sürgős megbeszélőnivalója van.

– Vezesd Isidorust, igen tisztelt barátomat, szobámba, és jöjj azonnal az oszlopos udvarba! – utasította Onesimust, mialatt maga már indult is az udvar felé.

Az oszlopos udvar közepén, a medence vizében, az ég nevető kéke tükröződött. Mintha megfeledkezett volna a nap arról, hogy ősz van. Bőkezűen, akárcsak nyáron, árasztotta el az udvart fényével és melegével.

Trifon, az orvos, megengedte, hogy az egyre csak napfényre szomjazó Filemon reggelenként néhány órát itt az oszlopos udvarban töltsön el. Most is ott ült, mellette édesatyja. Halk léptekkel közeledett Onesimus.

– ... Kemény szívem ... – hallotta közeledtében Herakleides szavát, egy mondat töredékét.

– Legyen áldott az Úr! – szólt Filemon fölfelé emelt tekintettel.

Onesimus mély meghajlással jelentkezett.

– Sokat tusakodtam éjszaka a levél miatt, amelyet Pál a te ügyedben írt nekem – kezdte Filemon, beszélgetésük kiinduló pontját keresve. Majd édesatyjára tekintett, legalább egy segítséget, biztatást adó pillantást várva. De az magába mélyedten ült a székén.

Kérdőzködéssel próbálkozott. Kérdezte ezt, azt, szelid hangon, minden szemrehányás nélkül. Vajon egyenest Rómának vette-e útját Onesimus? Hogy és mint ment ott a sora? Hogyan történt a megtérése? Onesimus alázatosan, röviden felelgetett. Szavai egyre melegebbek, örvendezőbbek lettek. Kicsordult szívéből, beleáradt minden szavába a hála, amikor Pálról és Lukácsról szólt ...

Az udvar oszlopai közül léptek hallatszottak. A szandáltalpak csattanásai gyorsan követték egymást. Fürgé, fiatalos léptek voltak.

Niké kilépett a napfényre. Fehér köntöse, amely körülvette karcsú termetét, fölvillant. Az ezüst pánton, amely átfogta vörösesszőke haját, sugárkoronát gyújtott a napfény.

Meglátta Onesimust, aki vele szemben, Filemon és Herakleides előtt állt.

– Onesimus! – tört elő szívéből az ujjongó kiáltás. Az öröm mindkét karját föllendítette a magasba.

– Niké! – felelt az ujjongó visszhang Onesimus ajkáról. Kitárt karral fordult feléje Onesimus, magáról megfeledkezve.

Niké önkéntelenül egyet lépett felé.

– Legyen áldott Jézus, a Krisztus, az én Uram és Megváltóm! – tett vallást.

Onesimusnak is meg kellett tennie ezt a lépést.

– Legyen áldott, aki keresett és megtalált engem – csatlakozott Niké vallástételéhez.

Még egy lépést kellett tenniük.

– Az Úr tehát meghallgatta imádságaimat! – Nikének erről is vallást kellett most tennie.

– Köszönöm, Niké, imádságaidat! – Onesimusnak is ezt most kellett kimondania.

Filemon és Herakleides előtt álltak mindketten, egymás mellett.

Filemon bizonytalan tekintete majd Nikét, majd Onesimust vette szemügyre. Majd bólintott: nem is egyszer, többször, elgondolkozva:

– Tehát csakugyan igaz ...

Niké felé kérdéssé lett a megállapítás:

– Niké, leányom, igaz?

Niké fölemelt fejvel felelt:

– Neked, Filemon, ki édesapám vagy édesapám helyett, nyílt igennel tartozom. Igen, vállalom a rabszolgaságot Onesimus oldalán!

Onesimus megragadta jobbját:

– Nem, Niké, ennek nem szabad megtörténnie ...

Megakadt, kínos sóhaj szakadt föl szívéből, de mégis befejezte a mondatot:

– ... lemondok a kezetről!

Filemon tiltakozó mozdulatra emelte jobbját:

– Nincs szükség rá, Niké, hogy lemondj szabadságodról, nincs szükség rá, Onesimus, hogy lemondj Niké kezéről ...

Apja felé fordult. Az megértette a szeméből hozzá szóló szótalan kérdést, és felelt rá.

– Mondd ki, fiam, egyszersmind az én akaratom is!

És Filemon kimondta:

– Onesimus, szabadon bocsátlak! Niké, szabad ember felesége leszel! Egy pillanatra ünnepélyes csönd támadt. Elég volt ahhoz, hogy Onesimus elhallgattassa kételkedését, hihet-e a fülének. Odavetette magát ura lába elé:

– Uram, köszönöm!

Mellette térdre roskadt Niké is:

– Atyám, milyen jó vagy!

Filemon heves kézmozdulattal, szinte nyers hangon tiltakozott:

– Nekem ne köszönjete! Nyomorult, gyarló ember vagyok. Álljatok fel és adjatok hálát az Úrnak!

Onesimus és Niké engedelmeskedtek, és fölálltak. Niké most megragadta Onesimus mindkét kezét, sugárzó tekintetét szemébe fúrta s így kérdezte:

– Úgy-e igaz: „Aki az ő tudatlan Fiának nem kedvezett, hanem őt mindnyájunkért odaadta, mimódon ne ajándékozna vele együtt mindent minékünk?”

Onesimus elfordította tekintetét, egy pillanatig hallgatott, majd szemébe nézett Nikének és a bizonyosság szavával felelt:

– Urunknak bűneinkért kiontott vére mindent elfedez ... Ezt elfogadta Filemon is:

– Valamennyiünknek ez a vigasztalásunk és erősségünk ...

Volt okuk a hálaadásra mindhármuknak. S hálát is adtak. Herakleides mint a harcos kemény küzdelem után, amikor vérző sebeibe bele-bele-

hasít a fájdalom. Filemon mint az utja végére ért vándor, fáradtan és kimerülten, de telve örömmel és hálaadással. Mint a nehéz sebéből fölépült sas, amikor először tárja ki szárnyait és napfény, magasság után epedő szemét először emeli az égbolt végtelen kékje felé, így készült az imádságra Onesimus szíve. Mint a galamb, amelyet űzőbe vett a vérszomjas héja, de reszketve, félve mégis hazatalált a galambdúcba, így lélegzett föl Niké, és hagyta, hogy csordultig tele szíve ajkára adja az imádság szavait.

A hit tágranyílt szemével látták mindhárman az Urat. S Ő meghallgatta imádságukat, akkor is, ha már fölszárnyalt a magasba boldog bizonyossággal, akkor is, ha még csak most emelintgette szárnyát nagy bátortalanul, s elnyerték a bizonyosságot, hogy nem hiába szólnak hozzá. Megkapta mindegyikük azt, amire szüksége volt. A fölagaskodó dac, az emberfélelemmel párosult tétovázás, a saját akaratának útvesztőjébe bonyolódott tévelygés, a már-már reményét veszített csüggedés: elnyerték a bocsánatot, és ezzel a gyógyulást, az erőt, a bátorságot, az örömet. Most is csodát mívelt az Úr szava: „Békesség néktek!” Tudták: az szól hozzájuk így, aki engedelmes volt helyettük és érettük a keresztfának haláláig.

A nap mind magasabbra emelkedett az ég boltján. Delelő felé közeledett. A nap teendői jelentkeztek és végét szakították a négy ember megszentelt együttlétének ott Filemon házának oszlopos udvarában. Első követek Niké galambjai voltak. Megkeresték és megtalálták úrnőjüket. Halk szárnycspással leereszkedtek köréje. Néhányan megelégedtek egyelőre azzal, hogy eloltották szomjúságukat a medence vizével, néhányan azonban türelmetlenül körülötte tipegtek és várták, hogy jóságos keze búzáat szórjon nekik.

Filemon ráeszmélt kötelességeire, és megkérte Nikét, hogy a feleségét, Appiát és Onesimust, hogy a fiát, Arkhippust hívja. Kisvártatva meg is jelentek mindketten.

Filemon örömtől sugárzó arccal fogadta feleségét:

– Appia, az Úr ma áldott reggelt virrasztott föl reánk! Örvendezz! Ma jegyzi el a mi Nikénket az én szabadosom és testvérem, Onesimus. Házam asszonya: teríts ünnepi asztalt!

Appia nem jutott hozzá, hogy erre az örömhírré csak egy szóval is feleljen. Niké odarohant hozzá és keblére borult. Megeredtek és mindkettőjük szeméből bőségesen patakozott az örömkönyvek.

Filemonnak Arkhippus számára is voltak megbízásai:

– Azonnal útnak kell indulnod, hogy meghívd az ünnepi lakomára

a vendégeket. Mindenek előtt azokat a tanácstagokat, akik barátaim. Isidorus éppen házukban van, őt személyesen fogom megkérni, hogy tisztelje meg lakománkat megjelenésével. Onesimusnak az oldalamon jelöld ki a helyét. Ez által válik mindenek szeme láttára jogerős tényné szabadon bocsáttatása.

Még akart valamit mondani, de ellenvetést vett észre fia szemében:

– Csak mondd meg, Arkhippus, amit mondani akarsz!

Arkhippusnak aggodalmi voltak:

– Annak, hogy Onesimus testvérünk immár szabad ember, szívem teljességéből örülök, nem hinném azonban, hogy szabadon bocsáttatása ilyen módon válhatnék jogerős tényné, egyszerűen azzal, hogy a lakomán az oldaladon ül.

Filemon biztos volt a maga dolga felől:

– Igaz, még csak 7–8 éves gyerek voltál – talán ezért nem emlékszel reá –, amikor Aurelius, ez a közénk telepedett római polgár – háza ott volt a mi utcánk felső végén –, mivel öreg, csúzos lábai miatt nem mozdulhatott ki a házból, szakasztott ilyen módon szabadította föl rabszolgáját. Hiszen jól ismered Alexandrost, a szabadost. Ő volt az ...

Arkhippus nem szólt, csak helybenhagyólag bólintott, annak jeléül, hogy aggodalma el van oszlatva.

– Különben – igyekezett még megnyugtadni édesatyja –, ha pillanatnyilag jó közérzetemet biztató jelnek vehetem, pedig nehéz éjszaka volt, holnap vagy holnapután személyesen is megjelenhetek a tanács előtt, és annak rendje-módja szerint való hivatalos okiratot állíttathatok ki Onesimus testvérünk szabadon bocsátásáról ...

Szétoszlottak. Herakleidest szobájában vendége, Isidorus, várta. Apját a lakoma rázúduló gondjai hajtották. Niké vele ment, hogy segítségére legyen. Onesimus Arkhippustól megbízásokat kapott. Filemonnak mindenek után csöndre és nyugalomra volt szüksége.

A nap már lefelé tartott égi pályáján. A kert egy csöndes zugában Onesimus és Niké a gyülekezeti esti összejövetelére készültek. Onesimus föltekerte Pálnak a kolosséi gyülekezethez írt levelét, és nyugat felé tekintett, tréfás szóval kérlelve a leáldozóban levő napot:

– Ne légy fukar, napocska, szánj nekünk még egy kis világosságot!

Elfogta Niké tekintetét. Abban is, mint az övében, az ige után való szomjúság tükröződött. A mögöttük levő nagy események után az élet üdítő vize után epedtek.

S Onesimus olvasott:

– Annakokáért, ha feltámadtatok a Krisztussal, az odafelvalókat keressétek, ahol a Krisztus van, az Istennek jobbján ülven; az odafelvalókkal törődjétek, nem a földiekkel. Mert meghaltatok és a ti éltetek el van rejtve együtt a Krisztussal az Istenben. Mikor a Krisztus, a mi életünk megjelen, akkor majd ti is, Ő vele együtt, megjelentek dicsőségben ...

Az ige szólt hozzájuk, szólt a szívükhöz, szólt az akaratukhoz.

– Nem fölséges lakodalmi ajándék-é ez az ige, amely által épp ma szól hozzánk az Úr? Nem azt akarja-e az Úr, hogy ez az ige legyen házaseletünk jelszava? – kérdezte Onesimus, de a kérdés hangjában már benne volt az igen, és ezt az igent olvasta ki Niké tekintetéből is.

Mint a pöröly az üllőn, végezte munkáját az ige szívükön.

– ... Meghaltatok ... – állapította meg.

Onesimusnak látnia kellett a múltat. Látta magát, amint ifjúvá serdült: szívében egyre mélyebbre rágja magát a rabszolgasors miatt való lázadozás, és egyre hangosabb zúgolódással vonszolja igáját. Látta magát, amint minden egyebet leigázó hatalommá lesz szívében a bölcsesség szeretete de egyre szilajabb akarattal vetíti maga elé a célt, hogy a bölcsesség városról-városra vándorló tanítója lehessen. Látja magát, amint utoléri, megállítja Isten hívó szava, de ő föllázad ellene, félelemből is, dachból is, mire karmai közé kaparintja a gonosz és már-már rászakad az ideigvaló és örökkévaló romlás. Képek suhannak el a szeme előtt: Sarapionnal való szövetsége, szökése, Rómában való hányódása, az a rettenetes éjszaka Baiae-ban ... Eggyé lettél-e már a Keresztrefeszítettel az ő halálának hasonlatossága szerint? – kérdezte az ige. S ő félelemmel és rettegéssel ugyan, de a kegyelembe vetve bizodalmit mégis igennel felelhetett, és ezért az igenért fölszárnyalhatott szíve mélyéből a hálaadás.

Nikének is vissza kellett tekintenie. Látta régi életét. Milyen szegényes és üres volt! Tett-vett valamit a házban, ahol éppen befogadták ... Csipegetett valamit a bölcsesség morzsáiból ... Örömet lelte a galambokban és virágokban ... Néha el-elbúsult árvaságán ... Mi volt ez egyéb, mint keringés saját nyomorult kis énje körül! Eggyé lettél-e már a Keresztrefeszítettel az ő halálának hasonlatossága szerint? – kérdezte tőle is az ige. S ő is csak félelemmel és rettegéssel ugyan, de a kegyelemben bizakodva igennel felelhetett, s ezért az igenért az ő szíve mélyéből is fölszárnyalt a hálaadás.

– ... Krisztus föltámadott! – zendült meg a húsvéti üzenet harsonaszava.

Látta Onesimus a maga új életét, amelyre föltámasztatott a Krisztussal. Most már Krisztus az ura, ő meg a rabszolgája. Övé mindenestől: övé a teste és a lelke, övé a gondolkodása és az akarása. Neki kell engedelmeskednie, és szolgálnia akár rabszolga, akár szabad ember. Az Ő ajándéka Niké is, aki most az oldalán áll, és vele való szövetségének is Őt kell dicsőítenie. Kéz a készben indulnak el mostan, hogy érte járva követségben, az Ő üzenetét hirdessék, az Ő országát terjesszék ...

Niké is látta a maga új életét. Az Úr akarata által egybeszerkesztett egész, amelyben mindennek megvan a maga értelme: élete nagy feladatoknak és a tovasiető pillanat apró-cseprő teendőinek. Mindennek Őt kell magasztalnia, az Ő akaratát kell teljesítenie, aki drágalátos váltságot fizetett érte és tulajdonává tette. Hiszen az Ő ereje, a Feltámadott ereje, erőtelenség által végeztetik el. Neki akar szolgálni élete társával, akit Ő állított az oldalára. Milyen főséges élet, amikor mindkettejük szeme Őt látja, Őt figyel, és mindketten, mindig és mindenütt, az Ő parancsát várják ...

– A ti éltetek el van rejtve együtt a Krisztussal az Istenben ... – hirdette nekik az ige új életük titkaként.

Bizony, titok. Az értelem föl nem éri, a szó ki nem mondhatja. Csak azt tudták, hogy a Krisztus élete körülöttük, bennük, rajtuk keresztül hullámszik, árad, zuhog, s hogy az életük csak a Krisztus élete által élet. Győzedelmes napfény volt ez az élet, amely messze elűz minden sötétséget, minden bizonytalanságot ... Olyan volt ez az élet, mint a magas hegyvidék fűszeres levegője, amelyet gyönyörűséggel szív be a tüdő, amely új erőt ad az elaléltnak ... olyan volt, mint az erdő mélyének csöndje, amely megnyugosztalja a meggyötört, fáradt szívet ... De több is volt, kibeszélhetetlenül több, hatalmasabb volt ez az élet: belecsendült már valami a mennyei seregek diadalmas énekéből, s ezért nyílt meg bátran a száj a bizonyágtévesre, kapott szárnyat a hálaadó imádság ...

– Mikor a Krisztus, a mi életünk, megjelen ... – ragyogott föl előttük a reménység igéje.

Kelet felé tekintettek. Onnan jött az Úr az ő dicsőségében. Az alkony pírjára meredt rá szemük. Nem annak a királyi palástnak a szegélye-e ez a bíborsáv ott az ég alján, amely a királyok királyának a vállát borítja? Hitük látása egyre tágult: látták Őt, aki most az Atya jobbán ül, de egykor eljön a mennyei seregek kíséretében, hogy megítélje az élőket és a holtakat. Akkor majd ők is nyilvánvalókká lesznek az ő

dicsőségükben, a romolhatatlan testbe öltözve. Akkor mindaz valóság-
gá lesz, ami reájok az új ég alatt, az új földön vár. Olyan látás volt,
amelytől káprázott a szemük ...

Szemük és gondolatuk visszatért az olvasott szakasz elejéhez:

– Annakokáért ha feltámadtatok a Krisztussal, az odafelvalókat ke-
ressétek, ahol a Krisztus van, az Istennek jobbján ülven ... – olvasta
Onesimus újra fennhangon.

Megfogta Niké kezét. Nem volt rá szükség, hogy csak egy szót is
szóljanak. Tökéletes összhangban egyesült a szívük. Egyek voltak a
kérésben:

– Add, Urunk, hogy így legyen az életünkben!

A nap még egyszer meg akarta mutatni bőkezűségét. Néhány hatal-
mas, riktó fényű sugárkévét dobott a kertbe. Onesimus tovább olvas-
hatott. Niké vele együtt hajolt az írás fölé, és együtt olvastak. S amit
olvastak, az újra meg újra imádsággá lett az ajkukon:

– Add, Urunk, hogy levetközzük az ó embert, felöltözzük az új
embert!

Majd váltogatva olvasták a verseket. Mintha két kar felelgetett volna
egymásnak:

– Öltözzétek föl azért mint az Istennek választottai, szentek és szere-
tettek, könyörületes szívet, jóságosságot, alázatosságot, szelídséget,
hosszútűrést ...

– ... Elszenvedvén egymást és megbocsátván kölcsönösen egymás-
nak, ha valakinek valaki ellen panasza volna; miképen a Krisztus is
megbocsátott néktek, akképen ti is.

– Mindezeknek fölébe pedig öltözzétek föl a szeretetet, mint amely
a tökéletességnek kötele.

– És az Istennek békessége uralkodjék a ti szívetekben, amelyre el
is hívatotok egy testben; és háládatosak legyetek.

– A Krisztusnak beszéde lakozzék ti bennetek gazdagon, minden
bölcességben; tanítván és intvén egymást zsoltárokkal, dicséretekkel,
lelki énekekkel, hálával zengedezvén a ti szívetekben az Úrnak.

– És mindent, amit csak cselekesztek szóval vagy tettel, mindent az
Úr Jézusnak nevében cselekedjétek, hálát adván az Istennek és Atyának
Ő általa.

Az alkony most már ráterítette barna fátylát a sorokra és a levélteker-
cset le kellett tenniök.

Onesimus szeme azonban egy utolsó pillantással egy ígét még megragadott:

– Az imádságban állhatatosak legyetek, vigyázván abban hálaadás-sal ...

Ennek a visszhangjával szívükben elindultak a kerti ösvényen befelé, a ház felé, kéz a kézben, hálaadással a szívükben, hálaadással az ajkukon.

Az élet koronája felé

A nap méltóságteljes lassúsággal halad az égbolton a delelő felé. Niké türelmetlenül föl-föltekint reá, mialatt fürge ujjai egy ingecsken dolgoznak. Olykor-olykor az öreg Eirénén is segítenie kell, aki nehezen boldogul a kis Jánossal. Az ölében tartaná, de az eleven jószágnak nincs ott maradása. Megint a gazdasági udvarba akarna leszaladni. Ott kakas kukorékol, tyúkok kotkodácsolnak, galambok turbékolnak ...

– Nem értem, hol maradnak – tör elő végre Nikéből a nyugtalanság.
– Alig pirkadt, amikor az uram útnak indult ... A Laodiceából jövő vendégnek mindenképp elébe akart menni a fele úton ...

– A vendég Rómából jön, fáradt lehet, és ezért jönnek lassabban – nyugtatja meg Eiréné úrnőjét abban a reménységben, hogy kielégítő magyarázatát adta a késedelmeskedésnek.

Filax, a bozontos kis kutya előttük ül, és okos szemével fölváltva figyelni úrnőjét, az öreg rabszolgaasszonyt és az ölében rugdalózdó Jánuskát. Most valami nagy várakozással Nikére szegzi tekintetét. Ennek szemében csakugyan újra fölcillan a reménység, és megadja neki a parancsot:

– Menj, nézd meg, jön-e már a gazdád!

Csak erre várt az okos négy lábú. Vidám csaholással, nagyokat szökellve, rohant el, hogy hírt hozzon. Niké alig készül el az ingecske ujján az utolsó öltésekkel, az öreg Eiréné alig tesz néhány lépést Jánuskával, már vissza is ér. Úgy tesz, mintha eszét vesztette volna. Ugrál, táncol úrnője körül, ugat, csahol, s rá is ijeszt úgy Jánuskára, hogy az keserves sírásra fakad, és Eirénének újra föl kell vennie. Niké végre megérti:

– Filax, úgy látom, jó hírt hozol!

Leteszi a varrást, és sietve elindul a kerti ösvényen a ház felé, előtte fut a hírhozó követ vidám csaholással.

Niké kilép a kapu elé, beárnyékolja a szemét, tekintete végigszalad az úton, amely házuktól az országútra vezet, s már azt is kémleli.

Csakugyan: Filaxnak igaza van. Az országúton ketten közelednek. Keményen kilépnek. Az egyik Onesimus, a másik a vendég.

Nikének most már csak annyi ideje van, hogy visszaforduljon, a kertben karjára kapja Jánoskát, és aztán fut, hogy legalább valamennyire elébe siessen a kedves vendégnek.

Férj és feleség örömmel köszöntik egymást, mintha, ki tudja, mióta lettek volna távol egymástól. Jánoska is megkapja az apai csókokat, de nem éri be velük, hanem nyakába csimpaszkodik apjának és nem akarja elereszteni. A vendégnek várnia kell, míg rákerül a sor.

– Ne vedd zokon, kedves Epafras – eszmél végre Onesimus, feléje fordulva –, hogy rólad szinte megfélelkezem!

És Jánoskát bal karjára véve, jobbával Nikét fogva kézen, Epafras elé vezeti őket:

– Ez Niké, a feleségem. Tulajdonképpen ismerned kellene őt – közben hamiskás mosoly fut végig arcvonásain –, mert mint hűséges menyasszonyom velem volt Rómában is ...

Epafras csodálkozva, értetlenül néz rá.

– Úgy értem – magyarázza Onesimus szavait –, hogy imádságaival lépésről lépésre kísért utamon. Velem volt akkor is, amikor megtévedtem, oldalamon állott tusakodásaimban is, és mivel bizonyos volt imádságainak meghallgattatása felől, velem együtt örült, és adott hálát, amikor az Úr megtalált ...

Niké lesütött szemmel áll vendége előtt, majd fesztelen, szívélyes módján üdvözli.

A kapu elé érve Epafras nézi a kicsiny, de csinos házat.

– Ez volna Filemonnak, a mi testvérünknek a háza? – kérdi, Onesimus felé fordulva. – Úgy emlékezem, hogy Filemon háza, amelynek a küszöbét sokszor átléptem, sokkalta nagyobb volt. Az utcára sem ismerek rá.

Onesimus felcsillanó szemmel adja meg a magyarázatot:

– Ez az én házacskám. Uram, Filemon, jóságának bizonyosága: akit most is, mint szabad ember, hálás szívvel vallok uramnak. Amikor fölszabadított – igaz, utólag: lelkiismeretem ösztökélésére – váltságdíjat ajánlottam föl neki. Hiszen Rómában jól kerestem, jókora összeget takarítottam meg. De Filemon hallani sem akart váltságdíjról. Azt tanácsolta, hogy a pénzemen vegyem meg Menandrosnak, egykori tanítóm-nak, ezt a házat, amelyet a fia méltányos áron akkor bocsátott áruba ...

– És Filemon, hogy és mint van? – kérdezősködik tovább Epafras,

de szórakozottan, mint olyan, aki csak fél füllel hallja, amit neki mondanak.

– Hierapolisban van. Az orvosa azt tartja, hogy a víz gyógyító ereje az évnek ebben a szakában a leghatékonyabb – feleli Onesimus.

A házban szétszóródnak. Jánoskának teljesül a vágya: Eiréné leviszi a baromfiak közé. Nikének háziasszonyi gondjai vannak. Onesimus bevezeti vendégét a neki elkészített szobába. S nemsokára aztán mindhárman újra együtt vannak a kertben.

Niké mélyebbre látó szeme megállapítja, amire különben Onesimus is következtet vendége szótlanságából:

– Mintha sok szomorúság ért volna, testvérünk ... Arcodon a mély redők, fátyolos tekinteted sejtetik velem ...

Epafras nem felel, hanem rámereszti szemét lába alatt a kert homokjára. Majd fölemeli fejét, hátrahajlik székében és lassú, vontatott hangon megszólal:

– Az ember inkább hallgatna róla ... Iszonyatos hallani, iszonyatos elmondani ...

Tekintete megint lesiklanék a földre, de erőt vesz magán:

– Hálát adok Uramnak, hogy a legborzalmasabbat nem láttam tulajdon szememmel. Mivel a hajót, amely indulóban volt Efézusba, nem akartam elmulasztani, szabott időben kellett elindulnom. Ez volt Róma égésének első napja. A Mons Palatinus déli lejtőjére kapaszkodó nyomorúságos kalmárbódékban ütött ki a tűz. Amikor Velitrae magaslatáról visszatekintettem, már lobogó lánggal égett és haragos vörösre festette a sötét égboltozatot ...

Egy szolgáló jelenik meg, és Onesimus segítségével egy asztalt akar a három szék elé állítani.

– Jobb volna – véli Niké –, ha ide állítanátok, az árnyékba ...

Megfogadják a tanácsot és az asztal már ott is áll a gránátalmafa terebélyes lombkoronája alatt.

– Nem tudom eldönteni – folytatja Epafras, a háziasszony felszólítására Onesimussal letelepedve az asztal mellé –, nem volt-e ez részemről gyáva megfutamodás a nehéz próba előtt, amelyet ezekben a napokban annyi testvéremnek meg kellett állnia ... Mert Likos hajóját Puteoliban, ahol kirakodott s ahonnan Efézusba készült visszatérni, mégsem értem el. Megbetegedtem. Állapotom napról-napra rosszabbodott. Mikor végre megláttam a Forum Apiit, már alig volt jártányi erőm. Az Úr jósága úgy intézte, hogy nem kellett az itteni rosszhírű fogadók valamelyikébe betérnem. Egy vámtisztviselő, aki félig-meddig keresztyén, fogadott be

hajlékába. De alig tértem kissé magamhoz, elkapott a láz. Hiába, közel vannak a pontini mocsarak ...

Újra megjelenik a szolgáló, és egy fiú segítségével tejet és kenyeret, sajtot és gyümölcsöt hoz. Onesimus imádkozik, és Niké szívélyes szavakkal kínálja az asztalra került jókat.

Várják, hogy a vendég elsőnek fogadja meg a biztatást. Az azonban, mintha nem látna, nem hallana. Fölveszi az elejtett fonalat és folytatja:

– Betegágyamon hallottam mindarról a borzalomról, ami történt. Csapatostul jöttek a Rómából menekülő keresztények. Mert most, amikor Róma jókora része a lángok martaléka lett – hat napon át és hat éjen át pusztított a tűz –, a háborgó nép a gyújtogatókat kereste, és végre abban a személyben vélte megtalálni a tűzvész értelmi szerzőjét – városszerte beszéltek erről –, aki valósággal magánkívül volt a borzalmas színjáték láttán, és megpróbálta azt is, hogy verset faragjon róla ... S aztán ... aztán felénk fordult a gyanú ...

Lehalkítja hangját, és aggodalmaskodva tekint maga köré. El is hallgat egy pillanatra, mintha azon gondolkoznék, vajon folytassa-e. Majd odahajlik vendéglátóihoz, és jóformán a fülükbe susogja:

– Nem, nem merem kimondani a nevét annak, aki a gyanút ránk irányította, és az ítéletet kimondta fölöttünk ... Talán amúgy is a kellenél világosabban beszéltem ... A falaknak, a fáknek is lehet fülük ...

Nem, nem kell a nevén neveznie. Mindnyájan tudják: Neróról van szó, a császári trónon ülő szörnyetegről. Onesimus a baiaei borzalmas éjszakára gondol, gondol azokra a gúnnyal és gyűlölettel teli irkafirkákra, amelyeket úton-útfélen láthat az ember Rómában a házak falán, s amelyek szóval ki nem mondható förtelmekkel és gaszágokkal vádolják a császárt ...

– Amit elmondok, jórészt szemtanúktól hallottam – folytatja Epafrás. – A kínpadon olyasmiket vállalnak némelyek, amikre még csak nem is gondoltak ... Sokakat keresztre feszítettek ... Sokakat állatbőrökbe varrtak és kutyákat uszítottak rájuk ... A legborzalmasabb talán: egész sort szurokkal öntöttek le, a császár kertjében felállították és a sötétség beálltával meggyújtották őket, a császár pedig saját maga hajtotta kocsiján végigrobogott ezek között az égő fákyák között ...

Amit hallanak, fogva tartja érzékeiket. Nem is veszik észre, hogy már négyen vannak. Arkhippus lépett közéjük. Hallotta az utolsó mondatokat.

– Isten hozott, kedves testvérem! – köszönti, és átöleli Epafrast. –

Tegnap este kerültem haza Efézusból. Ott ugyanezeket hallottam. Ma még napkelte előtt át kellett mennem a majorunkba, máskülönben már betértem volna hozzátok, hogy üdvözöljem vendégünket – fordul utolsó szavával Onesimus felé.

Kérik Epafrast, hogy mondjon, ha tud, részleteket. Onesimusból előtör a már eddig is nehezen türtőztetett türelmetlenség:

– Mindenek előtt azt szeretném tudni, hogy mit tudsz Pálról, drága atyánkról a Krisztusban?

Epafra olyan kézmozdulatot tesz, amely máris jelzi, hogy nem tud bizonyosat:

– Betegágyamon, Forum Appii-ban, két egymásnak ellentmondó hír érkezett el hozzám fölöle. Az egyik szerint ügye fölmentés folytán kedvező elintézészt nyert épp a Róma égését megelőző napokban, mire Pál, régi terve szerint, azonnal útnak indult Hispániába. A másik hírt semmiképpen sem akarja elhinni a szívem. E szerint a császár kimondta volna Pál fölött a halálos ítéletet, és így a borzalom napjaiban az első között szenvedte volna el a mártírhalált ...

Mélységes csönd támad. Látják mindnyájan Isten áldott emberét, és szemébe néznek, amelyben csodálatos erő és szeretet lobog. Onesimus szívén átvonaglik a fájdalom, de ugyanekkor fülébe csendül lelki atyjának fölséges szava: „...nékem az élet Krisztus és a meghalás nyereség ...”

– S aztán Lukács felől mit hallottál? – menekül aggodalommal és félelemmel a következő kérdéshez.

– Vagy két héttel elindulásom előtt előkelő barátjával, Theofilussal, egy időre Nápolyba ment ...

Onesimus egyik kérdése a másikba ütközik. Kedves alakok lépnek emlékező szeme elé, és szorongó szívvel ejti ki nevüket. Élnek még vagy mártírhalállal magasztalhatták Urukát? Nereus és Kornélia, Timotheus, Márkus, Patrobás, Sextus ... Azután: Olimpiás, Triféna, Trifosa, Persis, az Úr hűséges szolgálóleányai ... Vajon Akvila és Priscilla még mindig Rómában voltak?

Epafra csak lassan, megszakításokkal válaszol a kérdésekre. Észrevehető rajta: gyötrelmem számára a visszaemlékezés. Vannak kérdések, amelyekre egyáltalában nem tud felelni. Sok mindenben, kénytelen-kelletlen, csak a bizonytalan hallomásra hivatkozik.

Nereus és Kornélia? Onesimus, úgy látszik, nem tudja, hogy Nereus még a múlt ősszel egész hirtelen hazament az Úrhoz, és néhány hónapra rá követte a felesége is. Timótheus és Márkus felől nem hallott semmit

sem. Olimpiást az utóbbi időkben alig lehetett Rómában látni. Az unokáinál van falun. Akvila és Priscilla rég elhagyták Rómát ... Igen sokan vérükkel pecsételték meg hitüket. Így Patrobás, az említett asszonyok közül Trifena és Trifósa ... Aztán többen, akiket Onesimus említett ... Marcellus százados is hű volt mind halálig ... S aztán, Onesimus, Sextus felől is kérdezősködött, az egykori garázda utcagyerek felől? Azt beszélik, hogy a cirkuszban rettenthetetlen bátorsággal ment a mártírhalál elébe ...

A kérdések elhallgatnak. Újra csönd lesz. Nikében megszólal a háziasszony és biztatja, nógatja, hogy tegye a kötelességét, és ne engedje, hogy a bizonyára fáradt, éhes, szomjas férfiak érintetlenül hagyják a terített asztalt. De a nyájas, kínáló szó nem merészkedik föl az ajkára. Ki gondol most a test éhségére, ételre, italra?

Arkhippus töri meg a csendet:

– Nem gondoljátok, hogy mindaz, amit Epafrastól hallottunk, a végső idők jele? Hiszen a mi Urunk egész világosan előre megjelentette, hogy az övéit törvényszékekre adják, helytartók és királyok elé viszik őket, halálra adja testvér a testvérét, sőt az atya gyermekét is, de még a magzatok is szülei ellen támadnak és megöletik őket. Azután Pál is figyelmeztetett bennünket élőszóval és írásban, hogy a mi Urunk visszajövetelét megelőzi annak a föllépte, akit ő a törvénytaposónak nevez, és akit a mi Urunk megemészt az ő szájának lehelletével, és megsemmisít az ő megjelenésének feltüntetésével. Ezt némelyek antikrisztusnak is nevezik. Talán éppen ez az, aki most ellenünk tombol. Mit gondoltok?

Noha az utolsó szavakat halk, fojtott hangon mondja, Epafra fel-emelt jobbja mégis óvatosságra inti. Onesimus kézmozdulata viszont azt jelzi, hogy más a véleménye.

– Azt hiszem, tévedsz, Arkhippus – szólal meg. – Alighanem az apostolnak azokra a fejtegetéseire gondolsz, amelyeket a thessalonikai gyülekezethez írt egyik levelében olvashatunk, és pedig a másodikban, mert Pál tudvalevőleg két levelet intézett ehhez a gyülekezethez. Itt azonban világosan megmondja, hogy a bűnnek ez az embere, a veszedelemnek fia, aki ellene veti és fölébe emeli magát mindannak, ami Istennek vagy istentiszteletre méltónak mondatik, maga ül be, mint Isten és Isten templomába, Isten gyanánt mutogatván magát. Nem látom, hogy az megcselekedné ezt, akire ti gondoltok, noha olykor-olykor csakugyan isteni méltóságot tulajdonít ... Inkább azt gondolom, hogy a római állam az, amely a törvénszegés már működő bűnét még

visszatartja. Vannak az apostolnak olyan kijelentései, amelyeknek szerintem csak ez lehet az értelmük ...

Onesimus ellenvetésének a megvitására nem kerülhet sor. Közeledő léptek hallatszanak és Onesimus kitárt karral fogadja azt, aki eléjük lép:

– Isten hozott, Glaukos!

És Epafras felé fordulva, bemutatja:

– Ez Glaukos, testvérünk, Likosnak, az efézusi hajótulajdonosnak a szabadosa. Ő az, aki belevetette szívembe az Úr szavát: „Aki megtalálja az ő életét, elveszti azt; és aki elveszti az ő életét én érettem, megtalálja azt.” Hej, de rugódoztam ellene: Pedig igaz ...

Glaukos szeméből a komolysággal párosult öröm sugárzik. Csordultig tele van a szíve, de azért inkább hallgat. Csak keményen megmarkolja Onesimus vállát. Aki akarja, ebből megértheti saját maga és Onesimus felől való bizonyágtételét: most már egyek vagyunk, és együtt követjük a mi Urunkat!

Glaukos megjelenése és az Úrnak idézett szava új fordulatot adnak a beszélgetésnek. Közben Glaukosnak – kis szövőüzeme van Kolossében – valami üzleti elintéznivalója van Onesimussal. Ezt az alkalmat megragadja Niké, teljesíti háziasszonyi kötelességét, és biztatja a férfiakat:

– Könyörüljete meg végre nyomorult testeteken! Lássatok neki! Hiszen az Úr ajándéka, ami előttetek van ...

Engedelmeskednek. Mindenek előtt a két utas ember. De azért Arkhippus és Glaukos sem maradhatnak csak szemlélők.

Onesimus azonban nem tud ellenállni, föl kell vennie a beszélgetés elejtett fonalát:

– Nem, még nem vagyunk az idők végezetén. Vagy nem tudjátok, hogy a mi Urunk világos szava szerint Isten országa evangéliomának előbb hirdettetnie kell az egész világon, bizonyásgul minden népnek, és akkor jó el a vég. Ami ebből megtörtént, az csak a kezdet. Ázsia távoli népeinek, Arábiának, Indiának s még a távoli Kínának is meg kell hallania az elvégzett váltságról szóló üzenetet. Afrika fekete fiai is várnak rá ...

Láng lobban föl a szemében:

– Csak meghallgatná valamikor kérésemet az Úr, hogy elindulhassak, mehessek városról-városra, egyik néptől a másikhoz, és hirdethessem a drága nevet, amely minden üdvösség foglalatosa ...

Tekintete leereszkedik, és sóhaj szakad föl szívéből:

– De az Úr még várakoztat. Filemon egyelőre nem nélkülözhet ...

Arkhippus vigasztalni akarja:

– Ne zúgolódj, Onesimus! Így is szép munkatered van. Mindenfelé, ahol csak elvetted az utolsó két év alatt az ige magvát, Laodiceában, Hierapolisban, Filadelfiában, Sardesben, Thiatirában, el egészen Pergámmig, kalászba szökken a vetésed ...

Fölkáll, odalép Onesimushoz, jobbját vállára teszi és mosollyal az ajka körül teszi hozzá:

– Az vagy, amit a neved jelent: hasznos, hasznos embere vagy az édesapámnak, hasznos szolgálja Urunknak, a Krisztusnak ...

Tekintete Nikére téved, s folytatja:

– Feleségednek is nem hiába Niké a neve. S mivel ezt a nevet ő viseli, ez nem akármilyen győzelmet, hanem az Úr, a Keresztrefeszített és Föltámadott győzelmét jelenti, amelynek te is hirdetője vagy ...

Onesimus tiltakozik a munkáját értékelő elismerés ellen:

– Gondoljunk az Úr szavára: „... ha mindazokat megcselekedtéték, amik néktek parancsoltattak, mondjátok, hogy: Haszontalan szolgálak vagyunk; mert amit kötelesek voltunk cselekedni, azt cselekedtük.” Lukács mélyen bevészte ezt az ígét elmémbe is, szívembe is ...

Szeme önkéntelenül megakad az öreg Eirénén, aki, kézen fogva a hevesen előretörtető Jánuskát, a gazdasági udvarból jön. Mindenki láthatja: nem ő vezeti Jánuskát, hanem Jánoska vezeti, rángatja őt. Meg is könyörül rajta Onesimus, és karjára veszi a nyughatatlan emberkét.

Újra megszólal a közben gondolataiba elmélyedt Epafras:

– Akármint van is: akár közel, akár távol van mindennek vége, legyen állandóan szemünk előtt az Úr intő szava: „...gyűlöletesek leszték mindenki előtt az én nevemért ...” Látjuk, tapasztaljuk, hogy igaz. Legyünk készen, hogy bizonyágtételünket, ha kell, vérünkkel is megpecsételjük ...

Megint elvonul szemük előtt mindaz, amit Epafras elmondott. Megrendülten látják, mit tesz keresztyénnek lenni. Glaukos mondja ki, aminek szükségét mindnyájan érzik:

– Jó lenne egy ígét hallanunk, amely megerősíti szívünket ezekben az időkben ...

Elcsöndesednek. Felülről kéri, és várják az ígét. Közben Niké odalép urához, átveszi fiacskáját, magasra emeli, és kérdezi:

– Ki az, Jánoska, akit teljes szívedből szeretsz?

S a kis ember gyermeki együgyűséggel felel:

– Jézust, az én Uramat szeretem!

Igent mondanak mindnyájan a gyermekajk vallástételére. Hitük szemé megnyílik, és látják őt, Urukát ... Őt, aki dicsőségéből alászállott

nyomorúságukba ... Látják sebeit, amelyekből a bűneiket eltörlő vér patakzott ... Látják Őt, aki él, noha halott volt, de számukra is széttörte a halál bilincseit ... Szeméből az a hűség szól hozzájuk, amelyre rábízhatják magukat akkor is, ha utuk szenvedésen és halálon vezet át ...

Onesimus kapta meg az ígét, amelyre most szükségük van. Tudja könyv nélkül, és mondja, mintha olvasná:

– Így szólunk Pállal: „Kicsoda szakaszt el minket a Krisztus szerelmétől? nyomorúság vagy szorongattatás, vagy üldözés, vagy éhség, vagy meztelenség, vagy veszedelem, vagy fegyver-é? Amint meg van írva, hogy: Te éretted gyilkoltatunk minden napon; olybá tekintenek mint vágó juhokat. De mindezekben felettébb diadalmaskodunk. Az által, aki minket szeretett. Mert meg vagyok győződve, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem hatalmasságok, sem jelenvalók, sem következők sem magasság, sem mélység, sem semmi más teremtmény nem szakaszthat el minket az Istennek szerelmétől, mely vagyon a mi Urunk Jézus Krisztusban.”

Lehajtják fejüket és hálát adnak Uruknek az ígéért ...

OSZK

Jegyzetek

I.

6. o. **Efézus**, az elbeszélés I. könyvének színhelye. A kisázsiai római provincia fővárosa volt. Itt találkozott, nyugat és kelet határmezsgyéjén, a kereskedelemnek ebben a hatalmas gócpontjában a gazdag, nagyigényű római kultúra kereslete és a virágzó keleti gazdasági élet kínálata. Nagyjelentőségű volt azonban Efészusnak – mint általában ezeknek a kisázsiai gyarmatvárosoknak – elevenen lüktető szellemi élete. Megnyilatkozott ez az itteni görögségnek tapogatódzó, az igazságot kereső, a keleti hatásokat is mohón befogadó vallási életben is. Így híres volt Efészus messze földön Artemis istenasszony temploma révén, amelyet a világ hét csodái egyikének tekintettek. Pál apostol második misszió útjáról visszatérőben ért el ide s több évig működött itt. L. Csel. 18:19., 19:1., 20:17.
7. o. **Smirna** tekintélyes város volt Kisázsia nyugati partján.
7. o. **A rabszolga** az ókorban, így a görög-római világban is, gazdájának ugyanolyan, kényének teljesen kiszolgáltatott, tulajdona volt, mint valami élettelen tárgy vagy valamelyik háziállat. Ha akarta, bemeszelt lábbal – ez volt a jele, hogy eladó – odaállíthatta a vásárra, s ha akadt rá vevő, vehetett helyette mást: szebbet, erősebbet, ügyesebbet, tanultabbat, mert rabszolga sokféle volt. Azok mellett, akiknek csak a test ereje számított, akik a házban, a gazdaságban jóformán baromi munkát végeztek, voltak nemcsak tanult iparosok, iparművészek, hanem iskolázottak, sőt tudományosan képzetek is, akik tanítottak, könyveket másoltak, gazdáik körül titkári teendőket végeztek, üzemek, vállalatok élén akárhányszor fontos bizalmi állást töltöttek be. Volt módjuk a vagyonszerzésre is, és így sokszor saját anyagi erejükkel is lehetővé tették, hogy gazdájuk fölszabadítsa őket. A rabszolga kiképzése, tanítása tehát bizonyos tekintetben jól kamatozó tőkebefektetés is volt.
7. o. Egy-két évszázaddal ezelőtt – régi magyar városok régi kapuin még láthatjuk itt-ott ezeket a rendszerint kovácsolt vasból való kopogtatókat – még nálunk is így jelentette magát a kapu előtt álló.
8. o. **Filemon** tekintélyes kolosséi keresztyén. Pál apostolnak hozzá intézett levele alapja az előttünk elvonuló történetnek.
8. o. **Demeter**, a Csel. 19:24 említett ötvösmester

8. o. **Laodicea**, város délnyugati Frigiában. L. Jel. 3:14
8. o. **Magnesia**, város délnyugati Kisázsiaiában.
8. o. **Artemis** istenasszony tiszteletére – a rómaiak Diánának nevezték, ezen a néven szerepel a közkézen forgó magyar bibliai szövegben, Csel. 19. fejezetében is – tiszteletére különösképpen elkötelezettnek tekintette magát Efézus városa, mert itt volt világhíres temploma, s ebben őrizték a hagyomány szerint égből hullott szobrát. Ez az Efézusban tisztelt Artemis tulajdonképpen két nőistenségnek az egybeolvadása. Az egyik a görög Artemis, aki a mithológia szerint Apollón testvére, a vadászat istenasszonya, a másik egy kisázsiai nőistenség, a termékenység istenasszonya, akit éppen ezért vagy húsz mellel ábrázoltak.
9. o. **Onesimusról** szól történetünk. L. Pál apostolnak Filemonhoz írt levelét.
9. o. **Sarapion**, Demeter megszökött rabszolgája, nem történeti személy. Ez a név a Serapis nevű istenséget tisztelők körében volt használatos.
10. o. A görög és a római ház központja a négy oldalról **oszlopsorral** körülvett udvar volt.
10. o. **Anakreon** a Kr. e. a VI. században élt, híres görög dalköltő volt.
11. o. **Niké**, történetünk egyik szereplője, nem történeti személy. Niké a görög mithológiában a győzelem istenasszonya volt.
12. o. **Pergamon**, a hasonló nevű kisázsiai ország fővárosa volt. L. Jel. 2:12. Híres volt hatalmas Zeus-oltára.
13. o. A **párkák** a görög mithológiában a sors istennői. Közülük **Atropos** metszi el az élet fonálát.
14. o. A **levél**, s hasonlóképpen a könyv is, a görög-római világban egymáshoz ragasztott, és egy pálcára tekert papirusz-darabokból állott.
15. o. **Odüsseus** a görög hősmondák egyik főalakja. Vitészség és okosság jellegzetes vonásai.
15. o. **Pénélopé**, Odüsseus felesége, aki hű maradt urához távollétének hosszú éveit alatt is.
15. o. **Kirké**, varázslóasszony, aki Odüsseust megbabonázta.
16. o. A **narthex** arról nevezetes növény, hogy meggyújtva hosszasan párázslék. A monda szerint Prométheus ebben hozta le a mennyből a földre a tüzet.

II.

17. o. **Minos** a monda szerint Kréta királya. Ő és testvérei, Aiakos és Rhadamanthys lettek az alvilág bírái.
17. o. **Lakthesis**, a párkák egyike. Atropos l. fent.
18. o. **Artemision**, az Artemis híres templomát körülvevő hatalmas terület az istenasszony tiszteletével kapcsolatos különböző épületekkel (a különböző papi rendek házai, raktárak, áldozati állatok istállóí).

19. o. **Dénár**, római ezüstpénz.
20. o. **Hades** az alvilág s egyben az alvilág istenének a neve.
20. o. **Thargelion** a görög naptárban a termés beérésének hónapja. A mi naptárunkban május, illetve június az évnek ez a szakasza.
22. o. **Praxiteles**, a híres görög szobrász a Kr. e. IV. században élt Athénben. Művészetére a görög fölvilágosodás nyomta rá a maga bélyegét. Amíg az előző században a görög szobrászat az isteneket a maguk isteni fenségességében ábrázolta, Praxiteles a görög fölvilágosodás hatása alatt, amely az isteneket isteni rangra emelt embereknek tekintette, istenszobraiban az emberit domborította ki, s megelégedett azzal, hogy alakjai a szellemiségtől áthatott görög szépségeszményt valósították meg.
26. o. A város **kancellárja** vagy jegyzője Csel. 19:35-ben is szerepel.
27. o. **Rétor** a szónok, vagy a szónoklás művészetének a tanítómestere.
27. o. **Khithon** a görögök ujjnélküli alsóruhája, olykor az egyetlen ruhadarab. Tulajdonképpen nem volt egyéb, mint négyzetformájú szövetdarab, amelyet a bal vállon kapcsoltak össze. Egyaránt viselték férfiak és nők, a különbség a férfiak és a nők viselete között mindössze az volt, hogy a férfiak khithonja csak térdig ért.
28. o. **Matrona** idősebb asszony. Alsó ruhája a stola. Haját gyapjú szalag fogta át.
28. o. **Efebos** volt a 18–20 éves görög ifjú. Az efebosok katonai kiképzetésük után a határon biztonsági szolgálatot teljesítettek, de háború esetén résztvettek a határon kívüli hadműveletekben is.
29. o. A **lant** vagy a líra régi görög húros hangszer. Régibb és kisebb, mint a kithara. Eredetileg a teknősbéka teknőjére feszítették rá a húrokat.
30. o. Az **amazonok** a görög hősmonda szerint külön asszonybirodalmat alkottak. Harci erények tekintetében vetélkedtek a férfiakkal. Király-asszonyaik közül különösen **Penthesileia** volt híres.
33. o. **Fugitivarius** az a poroszló volt, aki a szökött rabszolgákat fölkutatta, és elfogta.

III.

38. o. **Akvila és Priscilla** Pál apostollal szoros kapcsolatban állott zsidó házaspár. L. Csel. 18:1–3, Róma 16:3, II. Tim. 4:10.
38. o. **Tirannusnak**, az ékeesszólás tanítómesterének csarnokában két évig tanított Pál apostol. L. Csel. 19:9.
39. o. **Serapist**, ezt a két egyiptomi istenből, Osirisből és Apisből alakított istenséget, Nagy Sándor utódja, I. Ptolemaios birodalmi istenséggé emelte. Serapis tisztelete elterjedt mind a görögök, mind a rómaiak között. Tisztelői benne látták minden jó hatalom foglalatát. A róla szóló tanításnak többféle változata volt. Így az egyik a világgal azonosította, egy másik az alvilág uralkodójának tekintette.

39. o. Az ismeretlen isten oltára az athéni areopáguson (Csel. 17:18) nem volt az egyetlen a maga nemében. A tapogatózó, a maga hitében bizonytalan görögség sokfelé állított fel elővigyázatosságból ilyen oltárokat, nehogy a sok isten tisztelete közben fölingerelje maga ellen valamelyikét a nem ismert isteneknek, akik, nem lévén oltáruk, nem kaphatják a nekik kijáró tiszteletet és áldozatot.
39. o. Arkhippus neve a Filemonhoz írt levél 2. versében Appia, Filemon feleségének a neve után áll, tehát minden valószínűség szerint Filemon fia. Kol. 4:17 szerint tisztséget viselt a gyülekezetben is.
39. o. Epafras Kol. 1:7 szerint a kolosséi gyülekezet alapítója. Kol. 4:13 szerint munkálkodott Laodiceában és Jerápolisban is. Ha Pál a Filemonhoz írt levél 23. versében fogolytársának nevezi, ez alighanem csak azt jelenti, hogy Pál fogságának ideje alatt az apostol iránt való szeretetből Rómában tartózkodott.
44. o. Platon (427–347 Kr. e), a nagy görög gondolkodó az ideák világában látta a változhatatlan, örökkévaló valóságot, míg ez a bennünket körülvevő, érzékeinkkel megismerhető világ változó, ideigvaló, s már ezért sem valóság a szó teljes értelmében, de főképpen azért nem lehet ennek tekinteni, mert az örök és változhatatlan ideák hasonlatosságára van ugyan teremtve, de az anyagból, s az anyag – éppen, mert változó – valami „alig hihető”. A Platon irányította gondolkodás az idealizmus.
44. o. Filon, zsidó gondolkodó. Kr. e. 20. és Kr. u. 50 között élt Alexandriában. Rendszerében azt igyekezett bizonyítani, hogy Platon tanítása megtalálható már az Ótestamentumban. Fejtegetéseiben, bizonyos kifejezéseiben mintha itt-ott érintkező pontok mutatkoznának Filon tanítása és a keresztyénség között. Amint nem tétélezhető föl, hogy a keresztyénség hatott volna Filonra, lehetetlen ennek a föltevésnek a fordítottja is, így az, hogy Ján. 1:1–14 Filon hatását mutatná. Filon használta ugyan az „ige” szónak megfelelő „logos” kifejezést, de olyan mély és áthidalhatatlan szakadékot lát e világ és Isten világa között, hogy az ő számára az Ige testté tétele fölháborító istenkáromlás lett volna.

IV.

52. o. A szandál a szelíd éghajlat alatt jóformán a cipőt helyettesítette. A talp bőrből, fából vagy parafából való volt.
58. o. Apollon a görög mithológiában az istenek atyjának, Zeusnak a fia. Alakja különféle változáson ment át. Eredetileg a halálnak, majd a földnek, s végül a napnak az istene lett. Augustus császár magát Apollon különös kegyeltjének tartotta, s ezért mindent megtett, hogy Apollont az istenek sorában mind magasabbra emelje. A Mons Palati-

- nuson hatalmas templomot épített tiszteletére. Talán a legszebb Apollon szobrai közül a belvederei Apollon, amely most a Vatikánban van.
58. o. **Zeus**, az istenek atyja. A rómaiak Jupiternek hívták. A görögök hite szerint az Olimpuson székel Thessaliában. Magas hegyeken mutattak be tiszteletére áldozatokat. A görög képzelet nagyon is emberi vonásokból alkotta meg alakját. Felesége, Hera, sokszor keresztülhúzta fondorkodásával terveit, viszont Zeus nem vette valamilyen komolyan a házastársi hűséget. Híres Feidias Zeus-szobra.
61. o. A papirusra náddal vagy lúdtollal írtak.
61. o. A Pion domb Efézus belterületén a kikötő és a város között. Lejtőjén épült a hatalmas félköralakú színház.

V.

65. o. **Cornutus** a Kr. utáni évszázad egyik, a maga korában híres filozófusa. Az ún. Stoa irányához tartozott. Néró száműzte Rómából. Az istenekről szóló mondákat éppen csak filozófiai igazságok köntösének tekintette.
65. o. A **gimnázium** eredetileg a testgyakorlás helye volt, de később itt kapott hajlékot a tudomány is. Itt tanítottak az ékesszólás mesterei, itt tartották előadásait a városról városra vándorló filozófusok.
65. o. A **diszkosz** körülbelül két kilogramm súlyú érckorong. A diskosvetés ma is egyik ága a könnyűatlétikának.
68. o. **Herakleitos** – Kr. e. 536–475 között élt, és tanított Efézusban – azok közé a görög filozófusok közé tartozik, akiknek hatása két és fél évezreden át újra meg újra érvényesül. Rendszerét kifejtő munkájából mindössze csak 137 töredék maradt ránk.
68. o. **Athéné**, Zeus szűz leánya a görög mitológia szerint teljes fegyverzetben, lándzsával kezében lépett ki atyja fejéből. Róla nevezték el Görögország fővárosát. Óriás méretű szobra ott állt az Akropolison, Athén fellegrárában.
68. o. **Poseidonios** rhodosi bölcselő. Kr. e. 135–50 között élt. A hellenistikus kor tudása mindent átfogó, egyetemes voltánál fogva, legnagyobbjai egyikének tartotta. Filozófiájának hosszú ideig nagy tekintélye volt. Hatott Senecára is.
69. o. **Seneca**, a Stoa irányának képviselője Rómában, a római senatus tagja, Nero császár nevelője.
69. o. **Aristoteles** a töle kiinduló hatás tekintetében kétségtelenül a legnagyobb hatású görög filozófus. Kr. e. 384–322 között élt. Nagy Sándor nevelője volt, majd 12 évig Athénben tanított. Mesterével, Platonnal ellentétben itt, ebben a világban vetette meg lábát, és ezt a világot nem kívülről, hanem saját maga által akarja megérteni. Az első nagyszabású természettudós, aki másfél évezreden át egyedülálló tanítómester volt

ezen a téren. Eltért Platontól abban is, hogy erkölcsi és politikai nézeteiben is a középutat kereste. Mivel a római katolikus egyháznak ma is Aquinoi Tamás a filozófusa, aki viszont Aristoteles rendszerét formálta át, és egyeztette össze a középkori katolicizmus tanításával, Aristoteles rendszere a katolicizmus révén ma is elevenen ható tényező az emberiség gondolkodásában.

71. o. **A manumissio**, amellyel Khairefilos fölszabadítja Apolloniost, a rab-szolga fölszabadításának egyik módja. A fölszabadítás tényét utólag okiratba kellett foglalni.
71. o. **Praetor**: római bíró
72. o. **Krates** 330 körül élt Athénben. A cinikusok irányához tartozott. A szegénységet, az igénytelenséget magasztaló filozófus.

VI.

81. o. **Panormus**: Efézus kikötője.
84. o. **Onesiforus** efézusi keresztyén volt. L. II. Tim. 1:16 és 4:19
85. o. **Odeion** rendszerint földött színház volt, ahol hangversenyeket tartottak, később színdarabokat is adtak elő.
85. o. A Pál apostoltól Timotheushoz írt II. levél 4. fejezete 19. versének egy kéziratú változata, amely így hangzik: „Köszöntsd Prizkát és Akvilát és az Onesiforus házanépét, **Lektrát**: az ő feleségét és **Simaiast** és **Zenont**, az ő fiait.” Innen tudjuk Onesiforus feleségének és két fiának a nevét.
86. o. **Trofimusra** nézve l. Csel. 20:4 és 21:29.
86. o. **Tikhikusra** nézve l. Ef. 6:21, Kol. 4:7–8, II. Tim. 4:12, Tit. 3:12.
90. o. A **kithara** volt a görögök legtöbbször becsült hangszere. A lírától abban különbözött, hogy 7, később 18 húrja volt.

VII.

95. o. **Róma** a római birodalom fővárosa volt. A hagyomány szerint az első király, Romulus alapította Kr. e. a VIII. században. Róma Kr. e. 500 táján lett köztársaság, Kr. e. 27-ben pedig császárság. A római világbirodalom kialakulása Kr. e. 266–133 között indult meg. Csúcspontja Augustus uralkodása (Kr. e. 31–Kr. u. 13), bár közvetlen utódai alatt még növekszik a birodalom tekintélye és területe. Nero alatt azonban (54–68) már nyilvánvaló az erkölcsi züllés következményeképpen a bomlasztó tünetek jelentkezése.
97. o. A **praetoriánusok** alkották a császár testőrségét. 10 cohorsból állott,

mindegyik 1000 emberből. Tiberius császár Róma északkeleti részében megerősített táborát építtetett számukra.

97. o. A **Collis Viminalis** és a **Mons Cispinus** a hét emelkedés közül, amelyeken Róma épült, a két északkeleti.
97. o. A **Subura** nevű városrész zsúfolt házsoraiban a szegény emberek laktak.
98. o. **Lukács** a harmadik evangélium és az Apostolok Cselekedeteiről írt könyv szerzője. Írásmódja, annak erős valóságérzéke és ezzel együtt olykor csodálatra készítő művészi tökélye, mintha igazolná mindkét hagyományt, azt is, hogy Lukács, ez az élesszemű ember, orvos volt, de azt is, hogy az írásnak ez a művésze – festő volt.
98. o. **Átalvetőnek** nevezhetjük azt a ruhadarabot, amelyet déli országokban a tunica vagy a stola fölé vettek föl. Toga vagy palla néven is említik.
98. o. **Pál apostol**, tudjuk, Jeruzsálemben került, a Csel. 21:27 – 22:24-ben elmondottak után, fogságba. Mint római polgárnak (Csel. 22:25–30, 25:10–12) joga volt a császárra appellálni, s ezt meg is tette. Így került Rómába, ahol – mint Cézareában, I. Csel. 24:24 – fogsága enyhe volt (Fil. 1:12–14): tehát saját maga fogadta szálláson lakhatott, bár nappal oda volt láncolva a katonához, aki őrizte. Később a praetoriánusok táborába került, itt is fogadhatott látogatókat, s így mint fogoly is munkálkodhatott Isten országa előmenetelén.
99. o. **Epafroditus** Pál munkatársa, aki elhozta Pálnak a filippi gyülekezet ajándékát. Rómában megbetegedett, s már a halál révén volt. Felgyógyulása után ő vitte el az apostolnak a filippi gyülekezethez írt levelét. L. Fil. 2:25, 4:18 és 2:27, 30.
99. o. **Timótheus** pogány embernek és Listrából való zsidó asszonynak gyermeke. L. Csel. 16:1. Pál első missziói útja alkalmából tér meg: I. Tim, 1:2, Csel. 16:3. Pál második missziói útjára már magával viszi. Megállja a helyét, és az apostol kényes feladatokat bíz rá: I. Thess, 3:1, I. Kor. 4:17, Fil. 2:19.
100. o. L. Fil. 1:1–11. L. a következő oldalon ennek folytatása
101. o. L. Fil. 1:12–18
104. o. L. II. Kor. 5:16 Fil. 2:7: Ézs. 7:8–9.
105. o. L. Fil. 1:19–26.
107. o. L. Fil. 2:27, 30.
108. o. L. Fil. 1:27–28

VIII.

110. o. A **Via Appia** 8 méter széles, kövezett út volt, amely Rómát Brindisivel kötötte össze. A Görögországba igyekezők rendszerint itt szálltak hajóra.

110. o. **A Porta Capena** Róma városának egyik kapuja a Circus Maximus közelében.
112. o. **Paidagogos**nak nevezték azt a rendszerint műveltebb rabszolgát, aki a fiúk mellett a nevelő és tanító tiszttét töltötte be. A szó betű szerint való értelme: a fiúkat vezető. Kötelességei közé tartozott természetesen az is, hogy urának a fiát vagy fiait elvezesse az iskolába, a gimnáziumba.
112. o. **Platon** dialógusokban, párbeszédekben fejtette ki tanítását, amelyeknek középpontjában mestere, Sokrates áll.
114. o. A **Circus Maximus** Róma délnyugati részében a Palatinus és az Aventinus emelkedései között épült. Miután Caesar és Augustus megnagyobbították, 590 méter volt a hossza, 80 m a szélessége és 185 000 ember számára volt ülőhely. A keresztények üldözése idején bőségesen öntözte porondját a mártírvér.
115. o. **Basilica** néven nevezték azokat az előkelő pompával megépített középületeket, amelyekben bírósági üléseket tartottak, fontosabb állami ügyeket intéztek. A Forum Romanumon több ilyen basilica volt. Csak a IV. századtól kezdve nevezték így a keresztény templomokat.
115. o. A **Dioscurosok** Zeusnak Ledától született ikerfiai voltak. Nevük: Castor és Pollux. Ők oltalmazták a harcoló ifjúságot, a vendégszeretetet és a hajózást.
115. o. **Vesta** volt a házi tűzhely istenasszonya. A Forum Romanumon épült templomában állandóan égett a tűz, amelyet a Vesta-szüzek őriztek. Az állam által bemutatott áldozatokhoz innen vitték a tüzet.
115. o. **Tiberius** diadalíve, mint általában az ilyen, győzelmes hadvezérek nevét viselő diadalívek, Tiberius császár (14–37) haditetteinek a dicsőségét hirdette. Tiberius még mostohaatyja, Augustus életében aratott győzelmeivel hozzájárult a császári hatalom megszilárdításához. A császári méltóságot tiszteletreméltó felelősségtudattal viselte. Az ő uralkodása alatt történt az Úr keresztrefeszítése. Capri szigetén, ahova elkeseredett lélekkel vonult vissza, orgyilkosok ölték meg.
115. o. **Concordia** a római mithológiában az egyetértés istenasszonya volt.
116. o. A **Menon** Platon egyik híres dialógusa. Sokrates Menon teljesen tanulatlan rabszolgájával egy geometriai feladványt fejtett meg, és így bizonyítja, hogy a tanítás visszaemlékeztetés, a tanulás visszaemlékezés. Az ember ugyanis előbbi, ezt a mostanit megelőző létformájában végigjárta az ideák világát, ezzel a mi világunkkal szemben – amely változó és ideigvaló – a változhatatlan és örök valóság világát, s így minden tudás visszaemlékezés az akkor látottakra.
119. o. **Vigilek** voltak Róma éjjeliőrei. Az éjszaka folyamán négy őrségváltás volt. A szolgálat egy szakaszai voltak a vigiliak.
122. o. **Teofilus** volt az az előkelő úr, alkalmasint magasrangú hivatalnok, aki

számára Lukács a harmadik evangéliumot és az Apostolok cselekedeteiről szóló könyvet írta.

123. o. L. Lukács 15:11–24

124. o. L. Lukács 15: 4–7.

IX.

125. o. Az **Esquilinus** szintén azoknak az emelkedéseknek egyike, amelyeken Róma épült. Ez volt kelet felé. Róla nevezték az itt keletkezett városrészt. Lejtőjén voltak Maecenas, Horatius és Vergilius pártfogójának, kertjei.
125. o. **Musonius Rufus**, a lovagi rendből való filozófus, akire a császári Róma nagy tisztelettel tekintett. Szerinte a filozófiának az az egyetlen célja, hogy az embert elvezesse az erényes életre. A falusi életet, a munkát, a mértékletességet, az önmegtartóztatást, a lehető legegyszerűbb életmódot ajánlotta.
126. o. **Sestertius**, római váltópénz, a dénár egynegyede. Eredetileg ezüsből verték, később rézből.
126. o. **Diogenes**, filozófus, Nagy Sándor kortársa, mestere Antisthenes után a cinikusok irányának legjellegzetesebb és legismertebb képviselője. Hadat üzent a kultúrának, és sürgette, hogy az ember térjen vissza a természethez. Ebből következett szerinte, hogy az ember legyen a végsőkig igénytelen. Egy köpeny, kenyeres zsák és bot volt mindene. Volt ivókészsége is, de azt eldobta, amikor látta, hogy egy fiú a puszta tenyeréből iszik. Hirdette a szokáserkölcstől való függetlenséget is. Ez az ún. cinikus szemérmertlenségre vezetett.
127. o. **Khairammon** és **Antiokhos** ún. egyeztető filozófusok voltak, akik különböző filozófiai irányok összeegyeztetésével igyekeztek kielégíteni az igazságot kereső lelkeket.
127. o. A **stoa** (a szó csak csarnokot jelent, amelyben filozófusok, így ennek az iránynak egyik megalapítója, tanítani szoktak) az a filozófiai irány, amely eljutott Rómába is, s bár a római ember nemigen volt hajlamos a filozofálásra, kivált a császárság korában, széles körben érvényesítette életformáló hatását. Bizalmat keltett ez a filozófia keresztyén körökben is, mert nem csupán egyre tisztultabb istenfogalmat hirdetett, hanem tiszta, kegyes életfolytatást is. Nyíltan és határozottan szembe fordult a rabszolgasággal is. Olyan képviselői, mint Seneca (l. lentebb), a rabszolgasorból felemelkedett Epiktetos, Marcus Aurelius, a császár-filozófus az ókor legnemesebb, legvonzóbb alakjai közé tartoznak. S mégis meg kell látnunk, hogy a stoa és a keresztyénség között áthidalhatatlan szakadék tátong. Amíg a keresztyénség számára az isteni kinyilatkoztatás az egyetlen zsinórmérték, addig a stoa számára

az emberi értelem a döntő tekintély. Noha a stoa sejtett valamit a bűn felől, a Krisztusban lett váltságot, az ingyen kegyelmet kínáló evangéliummal szemben teljesen értetlenül állott. Tanítása szerint „az embernek teljesen a maga ereje által kell eljutnia az igazságnak, s így Istennek is a megismerésére s az erkölcsi előhaladására.”

128. o. **Seneca.** Lucius Annaeus, Kr. e. 4-ben született Hispániában és Kr. u. 65-ben halt meg Rómában. Caligula császár alatt lett a senatus tagja, Claudius császár alatt nyolc évet töltött számkivetésben, és végül Nero császár nevelője, majd első tanácsosa volt. Eleinte mintha hallgatott volna Nero egykori nevelője tanácsára, egy összeesküvésben való részvétel gyanúja mégis elég volt arra, hogy kimondja rá a halálos ítéletet. A stoikusok sorában Seneca sejtette leginkább, hogy mi a bűn. Határozottan kegyes ember volt. Hangsúlyozta „a gondviselésben, az Istenben mint atyánkban való hitet, az akarata előtt való meghajlást, a jótéteményeiért háladatosságot, a halál után egy jobb túlvilágban való továbbélés reménységét, amellyel szemben ez az élet csak éppen próbatétel.” A rabszolgákat testvéreinek tekintette, és a rómaiak között ő volt az első, aki tiltakozott a gladiátorjátékok ellen. Érthető, hogy Senecát sokan titkos kereszténynek tartották. Keletkezett is egy – természetesen költött – levélváltás Seneca és Pál apostol között. A keresztényiség és a stoa között levő ellentétről elmondottak azonban Senecára nézve is állnak.
128. o. **Nomentum** dél-itáliai város.
129. o. **Epikuros** görög filozófus, aki Kr. e. 342–271 között élt. Tanítása a következő századokban, így a császári Rómában is, széles körben elterjedt. Az élet zavartalan élvezetét tekintette az emberi élet legfőbb céljának. Tagadhatatlan, hogy maga Epikuros ezt a célkitűzést, komoly erkölcsi törekvés szolgálatába állította, és csupán követői lettek a szó alsóbbrendű értelmében az élvezet filozófusai. Érthető, hogy Pál apostol bizonyágtételén ők is éppúgy megbotránkoztak, mint a stoikusok.
129. o. **Kleanthes** az első stoikusok közül való volt. 331–233 között élt Kr. e. Eredetileg díjbirkózó volt, és mint filozófus is mindennapi kenyerét jórészt éjszakai, kétkezi napszamos munkával kereste.
132. o. **Demetrios** görög filozófus, Seneca kortársa, aki többször is megemlékezik róla, és nem tudja eléggé csodálni igénytelenségét, erkölcsi magasabbrendűségét.
135. o. **Homeros**, a nagy görög költő, aki a Kr. e.-i VIII. század táján élt, és a hagyomány szerint az Iliás és az Odyssea című hősköltemények szerzője.
135. o. **Hesiodos** vagy egy századdal később élt, mint Homeros. Két tankölteményt írt. Az egyik az istenekről szól, a másik a földművelésre nézve ad költői formában útmutatást.

X.

137. o. **Mars mezeje**, amint már neve is mutatja, Marsnak, a harc istenének szentelt terület volt a Capitolium és a Tiberis folyó között. Eleinte a testgyakorlás helye volt, majd különböző díszes középületek, így Augustus síremléke, a Circus Flaminius, épültek itt, s végül ide telepedett a felsőbb társadalmi rétegek igényeit kielégítő kereskedelem.
143. o. **Rufus és Alekszander**, annak a cirenei Simonnak a fiai, akinek vinnie kellett a keresztet az Úr után. L. Márk 15:21. Rufus később édesanyjával Rómában telepedett le. L. Róma 16:13.
145. o. **Epenétus**, „Akhája zsengeje a Krisztusban” Pál szerint tehát alighanem az első efézusi keresztény, aki később Rómába került. L. Róma 16:5.

XI.

148. o. **Osiris és Isis** egyiptomi istenpár. Osiris, Isis testvére és férje, a nap a földet megtermékenyítő erejének a megszemélyesítője, később a halottak birodalmának királya. Isis, a házastársi és anyai hűség példaképe. Osiris és Isis kultusza Sulla alatt, Kr. e. 80 táján jutott el Rómába, itt heves ellenállásra talált, de végül mégis meggyökerezett a római talajban. A római embert akit saját vallása kielégítetlenül hagyott, ebben a korban már nagyon vonzottak a titokzatos keleti vallások és szertartásaik.
152. o. **Akhilles** a görög hősmonda legnépszerűbb hőse, a mirmidonok királyának, Peleusnak a fia. Homeros Iliásának egyik legkiemelkedőbb alakja. A trójai harcokban Parisnak Apollon által szíve felé irányított nyílától esett el. Az alvilágról ezt mondja vele Homeros: „Biz' én jobb' szeretnék dolgozni, mint szolga Idegen gazdánál, ha nincs is jó módja, mint itt uralkodni a halottak lelkén.” (Odysseia XI. 489. Csengery János fordítása.)
159. o. az idézett íráshely: Zsolt. 139:15–18.

XII.

160. o. **Agrippina**, Nero édesanyja. Elérte, hogy Claudius császár, noha neki magának is volt fia, első házasságából való fiát, Nerot fiává fogadta és leányát, Octaviát hozzáadta feleségül. Miután Claudiust eltette láb alól, a testőrök által kikiáltotta Nerót császárnak. Nero ezt azzal hálálta meg, hogy megölette, amikor a hatalmaskodó asszony már nagyon terhére volt. Agrippina udvarmestere Anicetus, Nero szabadosa volt.
160. o. **Baiae**, campaniai fürdőhely, a pozzuoli golf mellett. Szép környéke és a föld mélyéből forrón előtörő, gyógyító erejű forrásai, kivált Nero

idejében, sokakat vonzottak. A baiiai fürdőélet hírhedt volt feslettségéről.

160. o. **Octavia**, Nero felesége, akit azonban 62-ben megöletett, hogy feleségül vehesse az erkölcstelen Poppaea Sabinát.
162. o. **Danaos** a monda szerint 50 leányát, a danaidákat, feleségül adta testvére Aigyptos 50 fiához. Mivel azonban a jóslat megjelentette neki, hogy vejeinek egyike elúzi trónjáról, és megöli, megparancsolta leányainak, hogy öljék meg uraikat. Ezt meg is cselekedték egy, Hypermestra kivételével, aki megkímélte urát, Lynkeust. Ez azután tényleg megölte Danaost, amikor Argos királya lett. Danaos leányainak büntetésül állandóan vizet kellett merniök egy lyukas hordóba, s innen van, hogy a hiábavaló munkát ma is „danaida” munkának mondjuk.
163. o. **Augustus**, eredeti nevén Gajus Octavianus, az első római császár: Kr. e. 63-tól Kr. u. 14-ig uralkodott. Sorra legyőzte ellenfeleit és korlátlan ura lett a római birodalomnak. 27-ben Kr. e. adta neki a senatus az „augustus” (a fenséges) és a „haza atyja” mellékneveket. A csodálatosan megszervezett, egységes római birodalom megkönnyítette a keresztység diadalmas elterjedését. Augustus császár uralkodása alatt született Krisztus Urunk.
163. o. **Actium**, Acarnania északnyugati partján leereszkedő helység. Octavianus, a későbbi Augustus, itt győzte le 31-ben Kr. e. szeptember 2-án Antonius és Cleopatra hajóhadát. Ezzel a győzelmével lett Augustus a római világbirodalom teljhatalmú ura.
163. o. **Livius** (59 Kr. e. – 17 Kr. u.) megírta 143 könyvben Róma történetét, de ebből csak 35 maradt ránk.
165. o. **Delfi** a görögök ősrégi szentélye Thermopilé mellett a Parnassus tövében. A monda szerint Apollon itt legyőzte a Pithon sárkányt, s ennek emlékére emelt itt templomot, amely azonban tűzvész áldozata lett. Helyébe márvány templomot építettek Apollon tisztelői. Itt egy földnyílás fölött, amelyből kábító gázok törtek elő, állott a Pithiának, Apollon papnőjének háromlábú széke, amelyen ülve, a gázok okozta révületében, a papnő jóslatokat mondott, tanácsokat adott. Noha ezek rendszerint nagyon homályosak voltak, s sokszor többféle értelmezést engedtek meg, a jóshelynek egy ideig döntő tekintélye volt.
165. o. **Pindaros** a görög lírikusok legnagyobbika (518–442). Költészetét komoly vallásosság hatja át, amely szigorú erkölcsi mérték alá helyezi az embert, és azt a látszatot kelti, mintha Zeus személyében, csak egy istent ismerne.
166. o. **Skopas Praxiteles** mellett legkiválóbb képviselője a IV. század szobrászművészetének. Kefisodotos és Timotheos hasonlóképpen kiváló görög szobrászok.
167. o. **Caligula** (12–41) Tiberius utóda a császári trónon. Uralkodása a kicsa-

- pongások, zsarolások és kegyetlenkedések szakadatlan sorozata. 29 éves korában két testtörtisztje, Khaerea és Sabinus, ölte meg.
167. o. **Locusta**, a méregkeverő történeti személyiség. Lassan öló méreggel dolgozott. Nero elődjét, Claudius császárt, majd fiát, Britannicust, aki Nerónak útajában volt, ő tette el láb alól.
170. o. L. Zsolt. 139:7–12.
171. o. L. Fil. 2:1–4.
172. o. L. Fil. 2:5–11.
175. o. L. Máté 7:7:Róma 8:32.

XIII.

177. o. **Aeneas** személyisége összekötő kapocs a görög és a római mondkör között. Trója eleste után megmenekül az égő városból, hajóra száll, elér Itáliába, s itt, Latiumban megalapítja Alba Longát, Róma anyavárosát. Ezt a mondkört dolgozta föl Vergilius Aeneisében.
177. o. **A tyrrheni tenger** a Földközi tengernek az a része, amelyet Itália, Corsica, Sardinia és Sicilia vesz körül.
177. o. **Forum Appii, Tres Tabernae** postaállomások a Róma felé vezető úton. Forum a nyilvános tér latin neve. Tres Tabernae tulajdonképpen három kocsmát jelent.
177. o. **Onesimus a Római levél** következő helyeire gondolt: Róma 7:15, 18, 24.
179. o. **Minerva** itáliai istenasszony, mindenféle kézügyességnek, így a mesterségeknek és a művészeteknek is az oltalmazója. Később Athénével, a görög istenasszonnyal azonosították.
179. o. **Ovidius Naso** (43. Kr. e.–68. Kr. u.) mindmáig a legnépszerűbb római költők egyike, aki káprázatos mestere ugyan a formának, de léha életfelfogása kiütözik műveiből. Jellemző reá, hogy Augustus erkölcsstelen élete miatt száműzte Rómából, s így élete utolsó évtizedét számkivetésben élte le. Nincs és Semiramis történetét Metamorphoses című művében mondja el. Másik műve, amelyről szó van, az „Ars amandi”.
180. o. **Onesimus Róma 7:20-ra** gondol
181. o. **Néro császár** (37–68. Kr. u.) Domitius és Agrippina fia (l. az Agrippináról szóló jegyzetet) térdig gázolt minden bűnben, amit csak zsarnok elkövethet. Amikor tűzvész pusztította el Róma kétharmadát, a gyanút azzal igyekezett elhárítani magáról, hogy a keresztyéneket tette meg bűnbaknak, s közülük egész sort mint égő fáklyát végeztetett ki. Gallia lázadt föl ellene elsőnek. Majd szembefordult vele a senatus, mire öngyilkos lett. 66-ban bízta meg Vespasianust a júdeai lázadás letörésé-

vel s ennek a hadjáratnak volt utolsó mozzanata 70-ben Jeruzsálem elfoglalása és pusztulása.

182. o. A **Lucrinusi tó**, közel Nápolyhoz, a Baiae mellett levő öbölhöz. Az ókorban bőséges lelőhelye volt az osztrigának.
189. o. **Onesimus** Ef. 1:7-re emlékszik vissza.

XIV.

193. o. **Márk** a második evangélium szerzője, Barnabás unokaöccse, az első keresztyének Jeruzsálemben leginkább szülei házában gyűltek össze. Elkísérte Pált első missziói útjára, mivel azonban útközben megingott, és visszatért Jeruzsálembe (Csel. 13:13), Pál a második missziói útra nem vitte magával. (Csel. 15:38). Később visszanyerte Pál bizalmát. (Kol. 4:10, II. Tim. 4:11). Filemon 24 v.-ből látható, hogy Rómában is vele volt. Majd Péter apostol munkatársa lett, és Péter segítségével írta meg evangéliumát.
194. o. Lukács a gazdag és a szegény Lázár példázatát olvassa föl: Luk. 16:19–31.
196. o. Márk saját evangéliumából idéz: 9:14–29.
199. o. L. Lukács 23:38–43.
202. o. L. Róma 8:32.
203. o. L. Lukács 24:36–40.
203. o. L. János 20:27.

XV.

208. o. II. Kor. 5:21 szólal meg Pál ajkán.
210. o. **Aristárkhos** Pál apostol kísérője és munkatársa harmadik missziói útján. Thessalonikából való volt és minden valószínűség szerint Pál által tért meg. L. Csel. 27:2, Kol. 4:10. Pál fogsága alatt, az apostol iránt való hűséges szeretetből, Rómában tartózkodott és ezért nevezi Pál „fogolytársá”-nak. L. Filemon 24 v.
211. o. Pál Fil. 3:4–11-et mondja tollba.
213. o. Pál folytatja a Filippibeliekhez szóló levelét: 3:12–14.

XVI.

218. o. **Onesimus** gondolhatott arra, hogy levelet ír Nikének. Könnyűszerrel találhatott olyasvalakit a keresztyének között, aki elvállalta volna a levél kézbesítését. Amint Tikhikus el is vitte a kolosséi gyülekezetnek

- szánt levelet (1. Kol. 4:7–8). A római birodalom hivatalos közegeinek annak rendje és módja szerint való postai összeköttetésük volt.
221. o. **Pál apostol** alighanem **három** levelet írt a **korinthusi gyülekezetnek**, noha csak kettő maradt reánk. I. Kor. 5:9 és II. Kor. 2:4. engednek erre következtetni. A gyülekezeti fegyelemről szólhatott, s azt követelte, hogy a keresztyén közösségből zárassanak ki azok, akik keresztyéneknek vallják ugyan magukat, de nyilvánvaló bűnökben élnek.
221. o. Az idézett helyek: Fil. 2:7, Ézs. 53:4–5: Ézs. 44:22.
225. o. Az idézett helyek: Ézs. 55:8–9; Ézs. 54:7–8.
225. o. Az idézett hely: II. Kor. 5:20–21.
226. o. **Sigurd** ógermán név. Róma tudvalevőleg besorozta a meghódított népek fiait seregébe.
228. o. Az idézett helyek: Ézs. 1:18; Róma 8:32.
230. o. A **gladiátorok** a nyilvános játékok alkalmával életre-halálra vívtak egymással. Néha százával és ezrével álltak egymással szemben. Részint hadifoglyok, rabszolgák, gonosztevők voltak, részint a pénzért mindent vállaló, elszánt emberek. Ha legnagyobb részük el is vérzett az aréna porondján, némelyek mégis életben maradtak.
230. o. Az **amfiteátrumok** voltak a különféle versenyjátékok színhelyei. Az ovális versenyteret a közönség lépcsőzetesen emelkedő ülőhelyei vették körül. Ezek alatt voltak a gladiátorok helyiségei és a vadállatok ketrecai, amelyekkel a gladiátoroknak és az erre elítélteknek meg kellett küzdeniök.

XVII.

233. o. Az idézett hely: Fil. 3:20–21.
235. o. **Puteoli** campaniai város Nápoly mellett. Mind a kelet felé irányuló római személy- és áruforgalomnak, mind a bevételnek régtől fogva való fontos kikötője.
236. o. A zsolnárszék: 37:5. A levél kezdete Filemon 1–3.
236. o. A **Filemonhoz** írt levél folytatása 4–7.
237. o. **Filemon** 8–12.
- o. **Filemon** 13–18. Pál sajátkezűleg a 19. verset írja le. Majd a 20-ikat.
239. o. A **Filemonhoz** írt levél utolsó versei 21–25. **Démás** ennek a levélnek az írásakor, nyilván, Pál bizalmas környezetéhez tartozott, de később megingott. L. II. Tim. 4:10.
241. o. **Onesimus** Fil. 4:4–5 verseit írja le.

XVIII.

245. o. Az akkor tengerjáró hajók vitorlás és evezős hajók voltak. Az evezősök részint rabszolgák, részint erre a keserves sorsra elítélt rabok voltak. A hajók nagyságra nézve nagyon különbözők voltak. A több vitorlás és nagyobb számú evezőstől hajtott hajók 100 tonna rakományt is elvállaltak.
245. o. Kréta a görög szigetvilág legnagyobb szigete. A krétaiaknak rossz hírük volt. Pál sem volt jó véleményvel felőlük. L. Tit. 1:12.
246. o. Az Égei tenger a Földközi tengernek Görögország és Kis-Ázsia közé eső része.
248. o. Onesimust Fil. 4:6–7. foglalkoztatja.
248. o. Hierapolis város Kis-Ázsia belsejében. Híres volt gyógyerejű forrásairól.
249. o. Poseidonios a görög istenek között a tenger istene. Rendszerint kezében a háromágú szigonnyal ábrázolják. Ezzel támaszt vihart a tengeren. Felesége Amfitrite volt. A rómaiak Neptunusnak nevezték.
249. o. A nereidák a tenger istene körül szolgáló alsóbbrendű nőistenségek voltak. Legtöbbszörre úgy ábrázolták őket, hogy a delfineken és a tritonokon, félig ember, félig állat formájú, tengeri lényeken lovagolnak.
249. o. A különböző irányból támadó szelek görög nevei: Boreas az északi, Kaikias az északkeleti, Euros a délkeleti szél.
250. o. A hajó „megövezése” vihar idején vált szükségessé. A fából épült hajót így védték az ellen a veszedelem ellen, hogy a vihar ketté ne szakítsa. Azzal a hajóval is meg kellett ezt tenni, amely Pál apostolt Rómába vitte. L. Csel. 27:17.
250. o. Onesimus Fil. 4:8-ra gondol.
253. o. A palaestra a testgyakorlás egyik helye volt.
254. o. Onesimus szívében Ézs. 53.5 szólal meg.
255. o. Fil. 4:11–13 szól Onesimushoz.

XIX.

256. o. Kolossé frígiai város. Az evangélium Efézből ért el ide. Pál apostol nem járt itt személyesen, de ismerte a gyülekezet vezető személyiségét.
259. o. A Kadmos Kolossé mögött emelkedett hóborította csúcsával.
259. o. A Lykos egyik mellékfolyója a Maeandrosnak, amelynek partján Kolossé épült.
264. o. Tikhikus a Kolossébeliekhez írt levél első fejezetét olvassa föl.
267. o. Az imádság Kol. 1:15–23 visszhangja.

272. o. Filemon a hozzá intézett levél 15–16, majd 20. versét olvassa.
 276. o. Kol. 2:16–17 és 21–22 verseiről van szó.
 279. o. A Niké idézte vers Róma 8:32.
 279. o. **A rabszolga felszabadításának ez a módja, amelyet Filemon választott, teljesen szabályszerű volt.** L. Dr. Pázmány Zoltán: A római jog institutioi. III. kiadás. 136. o.
 282. o. Onesimus Kol. 3:1–4. verseit olvassa.
 284. o. Onesimus és Niké Kol. 3:12–17 és Kol. 4:2 verseit olvassák.

286. o. **Róma égése** Kr. u. 64-ben történt. L. a Néróról szóló jegyzetet.
 288. o. **Velitrae város** Latium déli részén.
 289. o. **A pontini mocsarak** hírhedt fészkei voltak a maláriának.
 290. o. Onesimus Fil. 1:21-re gondol.
 291. o. Arkhippus a Jel. 2. és 3. fejezeteiben említett kisázsiai városokra utal. Onesimus Lukács 17:10-et, Epafras Máté 10.22-t idézi.
 294. o. Róma 8:35–39. szólal meg Onesimus ajkán.

Kedves olvasóm!

Itt alább megtalálja betűrendben alighanem mindazt, amire nézve felvilágosítást szeretne kapni. A szám azt mutatja, hogy a jegyzetek között melyik oldalon találja meg kérdésére a feleletet.

Actium	163	Danaos	162
Aeneas	177	Delfi	165
Agrippina	160	Demeter	8
Akhilles	152	Demetrios	132
Alekszander	143	Dénár	19
Amazonok	30	Diogenes	126
Amfitheátrum	230	Dioscurosok	115
Anakreon	10	Diszkosz	65
Antiokhos	127	Efebos	28
Apollon	58	Efész	6
Akvila	38	Epafras	39
Arhippus	39	Epafrditus	99
Aristárkhus	210	Epenétus	145
Aristoteles	69	Epikuros	129
Artemis (Diána)	8	Esquilinus	125
Artemision	18	Filemon	8
Átalvető	98	Filon	44
Athéné	68	Forum Appii	177
Augustus	163	Fölszabadítás	279
Baiae	160	Fugitivarius	33
Basilica	115	Gladiátorok	230
Caligula	167	Gimnázium	65
Circus Maximus	114	Hades	20
Collis Viminalis	97	Herakleitos	68
Concordia	115		
Cornutus	65		

Hesoidos	135	Niké	11
Hierapolis	248	Nomentum	128
Homeros	135	Octavia	160
Isis	148	Odeion	85
Ismeretlen isten	39	Odüsseus	15
Kadmos	259	Onesimus	9, 218
Kaikias	249	Onesiforus	84
Kancellár	26	Osiris	148
Khairammon	127	Oszlopsor	10
Khitara	90	Ovidius	179
Khiton	27	Övezés	
Kirké	15	Paidagogos	112
Kleanthes	129	Palaestra	253
Kolossé	256	Panormus	81
Kopogtató	7	Pál	98
Krates	72	Párkák	13
Kréta	245	Pénélopé	15
Lakthesis	17	Pergamon	12
Lant	29	Pindaros	165
Laodicea	8	Pion	61
Levéltekeres	14	Platon	44
Livius	163	Platon párbeszédei	112
Locusta	167	Pontini mocsarak	289
Lucrinusi tó	182	Porta Capena	110
Lukács	98	Poseidonios	249
Lykos	259	Poseidonios	68
Magnesia	8	Praetor	71
Manumissió	71	Praetoriánusok	97
Mars mezeje	137	Praxiteles	22
Matrona	28	Priscilla	38
Márk	193, 196	Puteoli	235
Menon	116	Rabszolga	7
Minerva	179	Rétor	27
Minos	17	Róma	95
Musonius Rufus	125	Róma égése	286
Narthex	16	Rufus	143
Néro	181	Sarapion	9

Seneca	69, 128	Tikhikus	86
Serapis	39	Timótheus	99
Sestertius	120	Tirannus	38
Skopas	166	Tres Tabernae	177
Smirna	7	Trofimusz	86
Stoa	127	Tyrrheni tenger	177
Subura	97		
		Velitrae	288
Szandál	52	Vesta	115
		Via Appia	110
Thargelion	20	Vigilek	119
Teofilus	122		
Tiberius	115	Zeus	58

OSZK

Kedves Olvasóm!

Elovestad a könyvemet. Hogyan keletkezett, gondolhatod. Olvastam Pálnak Filemonhoz írt levelét, az apostolnak ezt a legrövidebb levelét, amelynek azonban minden szavában szívethódító szeretet izzik és lobog. S valahányszor elolvastam, élem léptek azok a kérdések, amelyekkel biztonnal Te is küszködtél már. Miképp történt, hogy Onesimus megszökött urától, Filemontól? S amikor a maga útjaira tért, merre, hova tévelyedett el, míg végre Pál erős keze megragadta, és elvezette a bűnösök Megváltójához? Mit tett Filemon, amikor megszökött rabszolgája elébe lépett lelki atyjának levelével? Én megpróbáltam, kedves olvasóm, hogy megfeleljek ezekre a kérdésekre. Ami azután költői látásra megnyílt szemem előtt elvonult, azt elmondtam ennek a könyvnek a lapjain. Lehet, hogy nem mindenben találtam el azt, ami a valóságban megtörtént. Egy azonban bizonyos – efelől teljes bizonyosságot ad nekünk az apostol írása –, hogy Jézus, a jó pásztor, Onesimust kereste, és Onesimus engedelmesen megtaláltatta magát. S mivel ez könyvemnek a magva, nem is lehet, nem is akar ez a könyv egyéb lenni, mint Jézus drága nevének magasztalása, amely minden üdvösség foglaltata. Könyvem tehát bizonyágtétel arról, hogy Jézus, az Úr, benne Isten egyszülött Fia lett emberré, halála és feltámadása által legyőzte a bűn, a halál és a sátán hatalmát, s így mindnyájunk előtt megnyitotta az utat, hogy az Ő ereje által mi is hazatérjünk tévelygő útjainkról az atyai házba.

Az Úr kegyelme legyen és maradjon velünk!

Szeretettel köszönt

A SZERZŐ

Tartalom

EFÉZUS

A találkozás	7
Artemis oltára előtt	17
A visszautasított ige	36
A törvetés	52
Rabszolgasors	65
Megfutamodás	79

RÓMA

A hadvezér	97
Az orvos és szolgálata	110
„... a magunk erejében”	125
„Nem”	137
Kísérlet	147
Még egyszer a válaszáton	160
A rettenetes éjszaka	177
A küszöbön	191
Békesség	206
Bizonyágtevés	218
A levél	233
A viharban	245

KOLOSSÉ

Borulat	259
Győz a nap	271
Az élet koronája felé	286
Jegyzetek	295
Betűrendes mutató	313

Tartalom

ELŐSZÓ

ROJTA

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

2012

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Pál apostolnak – képe címoldalunkon – első római fogsága idején szolgál Onesimos, aki az apostol mellett hitre jut. Pál egy idő után visszaküldi őt régi gazdájához, Filemonhoz, Filippibe.

Ám Onesimos éppen Filemontól korábban megszökött rabszolga! Vajon kiszolgáltatja őt Pál Filemonnak, az egykori rabtartónak? Mit jelent Onesimosnak a megváltott élet?

Erre a kérdésre felel ez a mindvégig izgalmas regény. A tudós professzor, kortörténeti szakember és ismert szépíró lebilincselő meseszövéssel tárja fel a kolossébeli, az efezusi és a filippibeli keresztyén gyülekezetek születésének korát. A filippi levél keletkezésének egyenesen szem- és fültanúja az olvasó. A keresztyén hit mai kérdéseiben is elgondolkoztat és tanít ez a könyv.